MemoriiJurnale

C. S. Lewis

SURPRINS DE BUCURIE

POVESTEA UNEI CONVERTIRI

HUMANITAS

CLIVE STAPLES LEWIS (1898–1963) s-a născut la Belfast, într-o familie anglo-irlandeză a cărei pasiune pentru lectură i s-a transmis și lui de la o vârstă fragedă. De îndată ce a învățat să scrie, a trecut la primele exerciții literare – povestiri despre „șoricei îmbrăcați în zale" și isprăvile lor cavalerești. La patru ani le punea deja în vedere apropiaților că dorește să i se spună „Jacksie", devenit mai târziu „Jack". Tot în copilărie trăiește întâia oară Bucuria, o experiență fundamentală, a cărei semnificație avea s-o expună pe larg în autobiografia sa spirituală, *Surprins de Bucurie* (1955).

A renunțat la creștinism, după propriile spuse, la 13–14 ani, când era elev la Cherbourg House, o școală elementară particulară din Malvern, mai ales ca urmare a învățăturilor heterodoxe ale intendentei școlii, Miss G.E. Cowie. După o ședere de un an la Colegiul Malvern, a luat lecții cu un profesor particular, W.T. Kirkpatrick, sub a cărui îndrumare a câștigat o bursă de studii la Oxford. În 1925 a fost ales *fellow* al Colegiului Magdalen, unde va preda aproape trei decenii, până la ocuparea catedrei de literatură engleză medievală și renascentistă de la Cambridge (1954).

În 1929 revine la creștinism sau, mai exact, la teism, ca „cel mai șovăielnic și mai abătut convertit din toată Anglia". Până a ajunge însă la credința că „Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu" aveau să mai treacă doi ani. În 1933 publică *The Pilgrim's Regress*. În următorii treizeci de ani scrie numeroase alte lucrări de apologetică sau spiritualitate creștină: *Miracles*, *The Four Loves*, *The Problem of Pain* (trad. rom. în volumul *Despre minuni. Cele patru iubiri. Problema durerii*, Humanitas, București, 1997), *The Screwtape Letters* (*Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr*, Humanitas, București, 2003), *Mere Christianity* (*Creștinism, pur și simplu*, Humanitas, București, 2004), *The Great Divorce*, *A Grief Observed*. În paralel, publică science-fiction (*Space Trilogy*) și literatură pentru copii (*Cronicile din Narnia*), abordând subiecte de inspirație creștină.

Între numeroasele sale lucrările științifice, se detașează *The Allegory of Love: A Study in Medieval Tradition, Rehabilitations and Other Essays* și *English Literature in the Sixteenth Century Excluding Drama*.

EMANUEL CONȚAC este asistent universitar la Institutul Teologic Penticostal din București și doctorand în filologie al Universității din București. A mai tradus: John Stott, *Puterea predicării* (2004); Stanley Grenz *et al.*, *Dicționar de termeni teologici* (2005); Moisés Silva și Walter Kaiser, *Introducere în hermeneutica biblică* (2006); Gordon Fee, *Exegeza Noului Testament* (2006); Douglas Stuart, *Exegeza Vechiului Testament* (2006).

C. S. LEWIS

SURPRINS DE BUCURIE

POVESTEA UNEI CONVERTIRI

Traducere din engleză și note de
EMANUEL CONȚAC

Cuvânt înainte de
WALTER HOOPER

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecție coordonată de
OANA BÂRNA

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LEWIS, C.S.
Surprins de Bucurie : povestea unei convertiri / C.S. Lewis ;
trad.: Emanuel Conțac ; pref.: Walter Hooper. –
București : Humanitas, 2008
ISBN 978-973-50-1930-3

I. Conțac, Emanuel (trad.)
II. Hooper, Walter (pref.)

821.111-94=135.1

C.S. LEWIS
SURPRISED BY JOY
The Shape of my Early Life
© C.S. Lewis Pte Ltd. 1955
Published by Humanitas under license from the C.S. Lewis Company Ltd.

© HUMANITAS, 2008, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. — CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro

Nota traducătorului

Deși traducerea de față apare sub o singură semnătură, ea este rodul unei munci de colaborare cu mai mulți oameni care, fără să mă fi întâlnit vreodată, mi-au oferit călduros sprijinul lor. Fără ei, probabil că încercarea de a traduce o carte de dificultatea celei de față ar fi sfârșit ca tentativa stăncuței descrise de Esop într-una dintre fabulele sale.

Lui Paul Leopold, din Suedia, îi mulțumesc pentru grija cu care a vegheat ca trădările involuntare de care tălmăcitorul se poate face vinovat să fie zădărnicite. Schimbul intens și fertil de emailuri pe care l-am purtat cu el în această perioadă mi-a fost neprețuită călăuză în largul oceanului de limbă și literatură engleză, pe care Paul Leopold navighează cu multă siguranță.

Lui Walter Hooper, consilier literar al patrimoniului lui C.S. Lewis, îi mulțumesc pentru amabilitatea cu care a dat curs invitației de a scrie „Cuvântul înainte" la prezenta ediție. Îi datorez mulțumiri și pentru că, în pofida programului intens de lucru, la cei 77 de ani ai săi, a găsit timp să-mi lămurească diverse aspecte mărunte despre carte sau autorul ei.

Arend Smilde, traducătorul olandez al mai multor lucrări de C.S. Lewis, mi-a pus la dispoziție rodul cercetărilor laborioase întreprinse în vederea publicării celei

de-a doua ediții a cărții *Surprins de Bucurie*. Mulțumindu-i lui, le mulțumesc totodată celor care l-au ajutat în mod generos. Deși am căutat să mă revanșez oferindu-i câteva soluții la problemele nerezolvate de el, datoria mea față de el rămâne în continuare uriașă.

Recunoștința mea se îndreaptă și spre Andy Reyes, profesor la Groton School, SUA, pe care l-am inoportunat în câteva rânduri cu nedumeriri asupra citatelor clasice din originalul englezesc.

N-aș putea încheia fără a adresa în egală măsură mulțumiri doamnelor Heidi Truty, Maria Buturugă și Adela Toplean, ca și domnilor David Dodds, Christopher Mitchell, Colin Duriez, Tyler Fisher, Virgil Hariuc și George Tudorie. Fără ajutorul lor, drumul până la definitivarea traducerii ar fi fost mai lung și mai întortocheat.

A.M.D.G.
Emanuel Conțac

Cuvânt înainte la ediția în limba română

Sunt profund onorat că am fost invitat să scriu un cuvânt înainte la această distinsă traducere a autobiografiei lui C.S. Lewis și cred că pot să-mi dovedesc cel mai bine aprecierea explicând câteva aspecte despre *Surprins de Bucurie*, care nu sunt menționate în cartea propriu-zisă. În primul rând, pentru scrierea ei, Lewis a avut nevoie de mai mult timp decât pentru oricare altă carte a sa. Când Lewis știa ce anume dorește să scrie, scria cu mare ușurință și fluență. Dar povestea „Bucuriei" a fost o excepție.

Cred că principalul motiv pentru care scrierea cărții i-a luat atât de mult ține de faptul că ideea centrală – „Bucuria" ca „dorință neîmplinită, care este ea însăși mai dezirabilă decât orice altă satisfacție"[1] – i-a venit treptat, de-a lungul mai multor ani. Despre cele mai timpurii momente de felul acesta puteți citi în capitolul I din *Surprins de Bucurie*. Totuși, atunci când a simțit acele prime săgetări de „dorință neîmplinită", Lewis era departe de a cunoaște însemnătatea lor. Un alt motiv pentru gestația îndelungată a cărții este faptul că *Surprins de Bucurie* reprezintă versiunea finală a unei povestiri pe care Lewis a spus-o, ori a încercat să o spună, în mai multe rânduri.

[1] C.S. Lewis, *Surprised by Joy: The Shape of My Early Life*, Bles, London, 1955, cap. I, pp. 23–24.

Iată cum s-au petrecut lucrurile. Pe la vârsta de 21 de ani, când încă era ateu, Lewis și prietenul său cel mai bun, Arthur Greeves, purtaseră deja discuții despre această experiență, iar numele pe care-l dăduseră Bucuriei era pur și simplu „ea". Apoi, în 1922, autorului i s-a oferit șansa de a publica o poezie despre „ea" și, fiind nevoit să dea experienței un nume, a etichetat-o „Bucurie". Câteva rânduri ale poeziei de mai jos, intitulată „Bucurie" și publicată în 1924, îi vor da cititorului o idee despre cât de departe era Lewis de a înțelege experiența la vremea respectivă:

Pasăre enormă – Bucuria – cu atingerea molcomă
A unor aripi ciudate m-a învăluit. Aer înmiresmat
Venea dinspre zorii inimii. Fumul de cețuri
L-a răcorit pe coline. Atingea vizuina
Fiecărei sălbăticiuni și trezea florile înrourate de
pretutindeni.[1]

Rândurile respective sunt atât de departe de a exprima ceea ce Lewis a ajuns *mai târziu* să desemneze prin „Bucurie", încât nu este de mirare că n-a mai retipărit niciodată poezia. Unul dintre cele mai prețioase „indicii" despre înțelesul Bucuriei a venit de la un alt prieten bun, Owen Barfield (1898–1997), care este descris în cartea de față. Owen Barfield mi-a povestit că în timpul unei vizite în Germania, la începutul anilor 1920, a auzit cuvântul *Sehnsucht* – care înseamnă „dor". Faptul s-a dovedit important pentru Lewis, care descoperea într-un târziu un cuvânt pentru „dorul fără margini" pe care îl trăise. Owen Barfield mi-a mai spus că ulterior Lewis a folosit cuvântul în mod constant.

[1] *The Collected Poems of C.S. Lewis*, ed. Walter Hooper, HarperCollins, London, 1994, p. 243.

Dor de *ce anume*? Lewis s-a lămurit asupra acestei întrebări când a devenit teist, în 1929, și a descoperit că obiectul acestei „dorințe neîmplinite" era Dumnezeu. Odată cu această descoperire, a devenit crucială găsirea unui mod de a face mai bine cunoscută experiența.

A început să scrie istoria modului în care a ajuns să înțeleagă semnificația „Bucuriei". Fragmentul următor, pe care l-am intitulat „Early Prose Joy", a fost scris în 1930 și are 58 de pagini. O copie a lui se păstrează în Biblioteca Bodeliană din Oxford. „În această carte, scria Lewis în deschidere, îmi propun să descriu procesul prin care am revenit, ca mulți alți oameni din generația mea, de la materialism la credința în Dumnezeu". „Există multe căi de a reveni la adevăr, continua el, și nici o cale, dacă este urmată cu credincioșie, nu poate să ducă în altă parte decât spre centru." Această lucrare n-a fost dusă niciodată până la capăt. Lewis nu era suficient de bine cunoscut ca să fie justificată publicarea unei cărți despre el. În plus, nu voia să atragă atenția asupra lui, ci asupra faptului că „Bucuria" este o experiență *universală*.

A urmat un alt pas către înțelegerea „Bucuriei", pe care Lewis nu l-a menționat în autobiografia sa. Într-o scrisoare către Arthur Greeves, datată 18 octombrie 1931, Lewis îi povestea acestuia despre o seară petrecută la Colegiul Magdalen – 19 septembrie 1931 – când și-a invitat colegii de universitate, pe J.R.R. Tolkien și pe Hugo Dyson, să ia cina cu el. Cei trei au zăbovit până la 4 dimineața purtând discuții despre creștinism și relația lui cu mitul. În scrisoarea sa către Arthur, Lewis scria:

> Ceea ce mi-au arătat Dyson și Tolkien a fost că, dacă întâlneam ideea de sacrificiu într-o istorisire păgână, nu mă deranja defel; de asemenea, dacă întâlneam ideea că un zeu se jertfește pe sine sieși... îmi plăcea foarte mult și eram atins în mod tainic de ea; și iarăși, ideea despre un zeu care moare și învie (Balder,

> Adonis, Bacchus) mă sensibiliza, cu condiția să o întâlnesc oriunde în altă parte *decât* în Evanghelii. De bună seamă, în istorisirile păgâne eram pregătit să văd profunzimea mitului și faptul că acesta avea niște semnificații dincolo de înțelegerea mea... Ei bine, istoria lui Hristos este pur și simplu un mit adevărat: un mit care acționează asupra noastră în același fel ca și celelalte, cu această diferență extraordinară că *s-a întâmplat cu adevărat*[1].

La o săptămână după seara petrecută cu Tolkien și Dyson – pe 28 septembrie 1931 –, Lewis și fratele său, Warnie, au mers, cu motocicleta celui din urmă, la Grădina Zoologică din Whipsnade; Warnie conducea, iar Lewis ocupa locul din ataș. În ultimul capitol din *Surprins de Bucurie*, autorul descrie maniera în care ultima piesă din experiența sa cu privire la Bucurie s-a așezat la locul ei:

> Când am plecat într-acolo, nu credeam că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, dar când am ajuns credeam. Și totuși, n-aș spune că meditasem în timpul călătoriei. Și nici că trăisem mari emoții. „Emoțional" este probabil ultimul cuvânt care trebuie folosit cu referire la anumite evenimente importante. A fost mai degrabă ca și când un om, după un somn îndelungat, stă încă nemișcat în pat și devine conștient că s-a trezit.[2]

Acum că înțelesese în sfârșit „Bucuria", ce rămânea de făcut? În primăvara anului 1932, Lewis a început să scrie povestea Bucuriei în versuri. Nu a ajuns prea departe, iar singurul fragment poetic care s-a păstrat se găsește într-o scrisoare către Owen Barfield, datată 6 mai 1932[3].

---

[1] C.S. Lewis, *Collected Letters, Vol. I: Family Letters 1905–1931*, ed. Walter Hooper, HarperCollins, London, 2000, p. 977.

[2] *Surprins de Bucurie*, cap. XV, p. 254.

[3] C.S. Lewis, *Collected Letters: Volume II: Books, Broadcasts and War 1931–1949*, ed. Walter Hooper, HarperCollins, London, 2004, pp. 76–78.

Ca în numeroase alte ocazii din viața autorului, inspirația a venit fără să fie căutată în mod special. În timpul unei vacanțe de două săptămâni, în august 1932, pe când vorbea cu Arthur Greeves, Lewis și-a dat dintr-odată seama cum ar putea spune povestea Bucuriei. În perioada respectivă lucra la o carte despre tradiția medievală, *The Allegory of Love*, și a înțeles că se putea folosi de alegorie pentru a transmite ceea ce încercase de atâta timp să spună. Rezultatul a fost *The Pilgrim's Regress: An Allegorical Apology for Christianity, Reason and Romanticism* (1933), pe care Lewis a scris-o în timpul vacanței petrecute în Irlanda. Apoi subiectul a fost lăsat deoparte vreme de mulți ani. În definitiv, Lewis explicase cum știuse mai bine natura acelui „dor" bizar care ne urmărește pe cei mai mulți dintre noi, fără a fi nevoie să fie el însuși personajul povestirii.

Următorii douăzeci de ani au fost o perioadă extrem de fecundă, în care Lewis a scris atât celebrele sale lucrări de apologetică, precum *Problema durerii* (1940) sau *Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr* (1942), cât și trilogia cosmică – *Dincolo de planeta tăcută* (1938), *Perelandra* (1943) și *That Hideous Strength* (1945)[1]. La mijlocul anilor 1940, Lewis era un nume bine-cunoscut în Marea Britanie și în Statele Unite. Dar *despre* el se știau foarte puține lucruri, de aceea, înainte de publicarea ediției americane a cărții *Perelandra*, reprezentanții editurii newyorkeze i-au cerut să scrie o scurtă prezentare autobiografică ce urma să apară pe supracopertă. „Autobiografia" miniaturală plină de farmec pe care a scris-o Lewis cu acel prilej a fost publicată ulterior pe supracopertele edițiilor americane de science-fiction, dar, deoarece acest fragment rar n-a apărut

[1] În tot acest volum, am dat în românește titlurile operelor traduse la noi; în cazul operelor netraduse, am lăsat titlurile originale (*n.t.*).

în nici o ediție europeană a cărților sale, îl reproduc integral, pentru cititorii acestei traduceri în limba română:

> Niciodată nu țin minte datele evenimentelor. Principalele aspecte din viața mea nu-mi sunt cunoscute (într-o formă asimilabilă unei biografii). Am fost mezinul familiei, iar mama a murit când eram copil. Așa se face că petreceam zile îndelungi în singurătate, când tata era la lucru, iar fratele meu la o școală cu internat. Eram singur, într-o casă plină de cărți. Bănuiesc că de aici m-am ales cu o anumită înclinație literară. Desenam mult, dar curând scrisul a luat locul desenatului. Primele mele povestiri erau în principal despre șoricei (influența lui Beatrix Potter); erau însă șoricei îmbrăcați în zale, care făceau de petrecanie unor pisici uriașe (influența basmelor). Prin urmare, am scris cărțile pe care mi-aș fi dorit să le citesc dacă aș fi putut pune mâna pe ele. Aceasta a fost mereu motivația scrierilor mele. Oamenii n-au de gând să scrie ceea ce-mi doresc, de aceea trebuie să mă pun singur pe treabă: nici vorbă de aiureli ca „exprimarea de sine". Am detestat școala. Statutul de infanterist în ultimul război ar fi fost mai suportabil dacă aș fi știut că voi supraviețui. Am fost rănit; de un obuz englez. (De unde și remarca unei mătuși care mi-a spus cu o ușurare evidentă: „Oh, deci asta-i explicația pentru rana la spate!") Am renunțat la creștinism cam pe la paisprezece ani. M-am întors la el când mă apropiam de treizeci. O convertire aproape eminamente filozofică. N-am *dorit*-o. Nu sunt genul religios. Vreau să fiu lăsat în pace, să mă simt propriul meu stăpân: dar, cum realitatea părea să mă contrazică, a trebuit să cedez. Ceasurile cele mai fericite sunt cele pe care le petrec în compania a trei sau patru prieteni vechi în haine ponosite, hoinărind împreună și oprindu-ne la câte o bodegă – sau stând treji până la ore târzii în camera de la colegiu a unuia dintre noi, discutând verzi și uscate, poezie, teologie și metafizică, la o bere, la ceai și tutun. Nici un sunet nu mi-e mai pe plac decât râsul tovarășilor de vârsta mea[1].

Această autobiografie în miniatură a deschis apetitul iubitorilor cărților lui Lewis, ceea ce l-a făcut să-și dea seama

[1] C.S. Lewis, *Perelandra: A Novel*, Macmillan, New York, 1944, supracopertă.

că într-una mai amplă ar putea spune povestea „Bucuriei" la persoana I. Prima referire la *Surprins de Bucurie* a apărut în jurnalul fratelui său, la pagina datată 25 martie 1948. „Am discutat mult despre zilele de odinioară, apropo de autobiografia lui [Jack], scria Warnie Lewis, care se anunță de mâna întâi – deși, firește, e greu de găsit cineva mai competent decât mine care să critice primele capitole ale unei astfel de lucrări."[1]

În vara lui 1948, Lewis ajunsese la finalul capitolului XII al cărții, încheind relatarea despre participarea sa la Primul Război Mondial. În cele din urmă, a lucrat intermitent la carte vreme de alți șapte ani.

Ar fi fost de așteptat ca, odată decis să-și spună povestea vieții, lucrurile să se fi mișcat mai repede. Dar Lewis își lua obligațiile în serios. Încă din 1936 se angajase să scrie un volum din seria Oxford History of English Literature, pe care avea să-l numească în glumă „O Hell"; în perioada 1950–1952 a lucrat frenetic la această lucrare, intitulată *English Literature in the Sixteenth Century* (1954).

A mai existat un motiv care i-a întrerupt lucrul la *Surprins de Bucurie*. Tocmai când credea că puterile literare îl părăseau, Lewis a început să viseze la lei, în speță la Aslan, leul cel mare. „De îndată ce personajul a prins contur, spunea Lewis, a și dat viață volumului *Leul, șifonierul și vrăjitoarea* (1950), iar curând a tras după el și celelalte povești despre Narnia"[2]. Acest extraordinar puseu de inspirație l-a făcut să scrie toate cele șapte cărți din seria Narnia între 1949 și 1953. A comparat atunci

[1] *Brothers and Friends: The Diaries of Major Warren Hamilton Lewis*, ed. Clyde S. Kilby and Marjorie Lamp Mead, Harper & Row, San Francisco, 1982, pp. 219–220.

[2] *Of This and Other Worlds*, ed. Walter Hooper, Fount, London, 1984, „It All Began with a Picture...", p. 64.

inspirația cu „ceva lăuntric care îl roade [pe autor] vrând să iasă la lumină... îl necăjește cât e ziua de lungă și îi strică lucrul, somnul și mesele. E ca și când ar fi îndrăgostit"[1].

După ce a isprăvit poveștile din seria Narnia, Lewis a revenit la prima sa iubire – cea a „dorinței neîmplinite". *Surprins de Bucurie* a fost dusă la bun sfârșit în martie 1955 și a fost publicată în același an, în septembrie. A devenit lucrarea clasică a lui Lewis, în parte și fiindcă a fost scrisă exact când Lewis înțelegea perfect ce voia să spună prin *Surprins de Bucurie*.

WALTER HOOPER

[1] *Ibid.*, „Sometimes Fairy Stories Say Best What's to be Said", pp. 57–58.

Lui
Dom Bede Griffiths, O.S.B.

Surprins de Bucurie – zvăpăiat ca vântul

WORDSWORTH

Prefața autorului

Am scris această carte pe de o parte ca răspuns la cererile de a povesti cum am trecut de la ateism la creștinism și, pe de alta, pentru a corecta câteva idei greșite care s-au răspândit despre mine. Relevanța cărții pentru alții, nu doar pentru mine, este strâns legată de măsura în care și alții au trăit ceea ce eu numesc „Bucurie". Dacă experiența aceasta e larg răspândită, atunci se impune să fie tratată mai detaliat decât s-a încercat (cred) până acum. Ceea ce m-a încurajat să scriu despre ea fost constatarea că un om rareori menționează anumite trăiri ale sale, care ar trebui să fie cât se poate de idiosincrasice, fără ca măcar o persoană dintre cele prezente (dacă nu chiar mai multe) să exclame: „Ca să vezi! *Și tu* ai simțit așa ceva? Întotdeauna am crezut că sunt unic în această privință."

Scopul cărții este să depene povestea convertirii mele, deci nu e vorba de o autobiografie generală, și cu atât mai puțin de o colecție de „Confesiuni" ca ale Sf. Augustin sau Rousseau. În practică, asta înseamnă că, pe măsură ce se desfășoară, seamănă tot mai puțin cu o biografie generală. În capitolele de început năvodul a fost întins cât mai amplu, pentru ca, în momentul apariției crizei spirituale propriu-zise, cititorul să înțeleagă ce influență au avut asupra mea copilăria și adolescența. Când „consolidarea" este completă, mă limitez strict la esență și omit tot ceea

ce pare irelevant pentru stadiul respectiv (oricât de important ar părea după standarde biografice obișnuite). Nu cred că pierderea e mare; nu am citit niciodată o autobiografie în care secțiunile despre anii de început să nu fie de departe cele mai interesante.

Mă tem că povestea este sufocant de subiectivă; este genul de carte pe care nu l-am mai scris până acum și pe care nu-l voi mai scrie probabil nici de-acum înainte. Am încercat să scriu capitolul întâi în așa fel, încât cei care nu pot digera o astfel de poveste să vadă imediat ce-i așteaptă și să închidă cartea cu minimă risipă de timp.

C.S. LEWIS

I
Primii ani

Prea slab vă e păzită fericirea,
Ca îndelung să poată dăinui!
MILTON[1]

M-am născut în iarna lui 1898, la Belfast, ca fiu al unui jurist și al unei fiice de cleric. Părinții mei au avut doar doi copii, ambii băieți, iar eu eram mezinul, mai mic cu trei ani ca fratele meu. Două plămezi foarte diferite se împleteau în obârșia noastră. Tata aparținea primei generații din familia lui care se căpătuise profesional. Bunicul lui fusese țăran galez; tatăl lui, un om realizat prin propriile puteri, începuse viața ca muncitor, imigrase în Irlanda și sfârșise ca partener în firma Macilwaine și Lewis, „Cazangii, ingineri și constructori de nave". Mama era o Hamilton care avea în ascendență multe generații de clerici, avocați, marinari și alte profesiuni de acest gen; din partea mamei sale, prin familia Warren, spița ei cobora până la un cavaler normand ale cărui oase se odihnesc la Battle Abbey. Cele două familii din care mă trag erau la fel de diferite ca temperament pe cât erau în privința originii. Rudele din partea tatălui erau galezi sadea, sentimentali, pătimași și volubili, lesne cuprinși de mânie, dar și de blândețe; oameni care râdeau și plângeau mult și care nu aveau o vocație serioasă pentru fericire. Cei din neamul Hamilton erau mai temperați. Spirite critice și

[1] John Milton, *Paradisul pierdut*, trad. de Aurel Covaci, Ed. Minerva, București, 1972, p. 121 (*n.t.*).

ironice, aveau vocația fericirii în cel mai înalt grad – se îndreptau fără greș spre ea, așa cum călătorul versat găsește locul cel mai bun din tren. Din primii ani de viață, am fost conștient de contrastul grăitor dintre dispoziția veselă și liniștită a mamei și toanele vieții sufletești ale tatei, iar lucrul acesta a zămislit în mine, cu mult înainte ca eu să-i pot da vreun nume, o anumită neîncredere și antipatie față de emoții, socotite drept ceva incomod și stânjenitor, ba chiar periculos.

Ambii părinți, după standardele vremii și ale locului, erau oameni școliți sau „deștepți". Mama fusese o matematiciană promițătoare în tinerețe, licențiată la Queen's College din Belfast, iar înainte de a muri începuse să-mi dea lecții de franceză și de latină. Era o cititoare nesățioasă de romane bune și cred că volumele de Meredith și Tolstoi pe care le-am moștenit fuseseră cumpărate pentru ea. Gusturile tatei erau destul de diferite. Îi plăcea oratoria, și în tinerețe vorbise de la tribuna întrunirilor politice din Anglia; dacă ar fi avut mijloacele financiare pentru a-și asigura independența, ar fi țintit cu siguranță către o carieră politică. Și ar fi putut reuși dacă simțul onoarei, atât de pronunțat încât era aproape donquijotesc, nu l-ar fi făcut un om imposibil, căci avea multe înzestrări trebuincioase odinioară unui parlamentar – purtare aleasă, voce pătrunzătoare, agerime de minte, elocvență și o bună memorie. Îi plăceau mult romanele politice ale lui Trollope; urmând cariera lui Phineas Finn, își împlinea, cred, în mod indirect, propriile sale dorințe. Iubea poezia, cu condiția să aibă elemente de retorică sau patos, sau ambele; cred că *Othello* era piesa lui shakespeariană favorită. Savura aproape toți autorii comici, de la Dickens la W.W. Jacobs, și el însuși era, aproape fără rival, cel mai bun *raconteur* pe care l-am auzit vreodată; cel mai bun, vreau să spun, din soiul lui, genul care interpretează pe rând toate personajele,

folosind din belșug strâmbături, gesturi și elemente de pantomimă. Nu era nicicând mai fericit decât atunci când se retrăgea preț de vreun ceas cu unul sau doi dintre unchii mei pentru a-și povesti unul altuia „șoade" (cum erau numite, în mod ciudat, anecdotele în familia mea). Ceea ce nici el și nici mama nu gustau câtuși de puțin era genul de literatură căreia i-am jurat credință de îndată ce am putut să-mi aleg singur cărțile. Nici unul dintre ei nu ascultase vreodată cornul sunând pe tărâmul elfilor[1]. Nu aveam nici un exemplar din Keats sau Shelley în casă, iar volumul de Coleridge nu a fost (din câte știu) deschis niciodată. Dacă sunt romantic, părinții mei nu poartă nici o răspundere în privința aceasta. Tennyson, e drept, îi plăcea tatei, dar era acel Tennyson din *In Memoriam* și *Locksley Hall*. Nu l-am auzit pomenind vreodată de *Lotus Eaters* sau *Morte d'Arthur*. Mama, mi s-a spus, nu agrea defel poezia.

Pe lângă părinți buni, hrană bună și o grădină (care pe atunci părea mare) în care să mă joc, mi-am început viața însoțit de alte două binecuvântări. Una era bona noastră, Lizzie Endicott, în care chiar și memoria necruțătoare a copilăriei nu poate descoperi vreun cusur – nimic altceva decât blândețe, bună dispoziție și chibzuință. Pe vremea aceea, nici vorbă de absurdități ca „doamne bone". Prin Lizzie ne-am ramificat rădăcinile spre țărănimea din comitatul Down. Aveam astfel toată libertatea față de două lumi sociale foarte diferite. Acestui fapt îi datorez îndelunga imunitate față de asocierea nejustificată pe care unii oameni o fac între rafinament și virtute. De când mă știu, înțelesesem că anumite glume care puteau fi împărtășite cu Lizzie ar fi fost imposibile într-un salon; și că Lizzie

[1] „The horns of Elfland faintly blowing" din *The Princess: A Medley* (1847), IV, de Alfred Tennyson (1809–1892) (*n.t.*).

era, atât cât îi stă în putință unui muritor, bună pur și simplu.

Cealaltă binecuvântare era fratele meu. Deși cu trei ani mai în vârstă, nu părea niciodată fratele mai mare; am fost aliați, ca să nu spun confederați, de la bun început. Totuși eram foarte diferiți. Primele noastre desene (și nu-mi aduc aminte de vreun răstimp în care să nu fi desenat fără încetare) o dovedesc. Ale lui conțineau vapoare, trenuri și bătălii; ale mele, când nu erau inspirate din ale sale, erau despre ceea ce amândoi numeam „animale îmbrăcate" – creaturi antropomorfizate din literatura pentru copii. Întâia lui povestire – ca frate mai mare mă precedase în trecerea de la desen la scris – se numea *Tânărul Rajah*. Făcuse deja din India „țara lui"; Tărâmul-Animalelor era al meu. Nu cred că vreunul dintre desenele păstrate datează din primii șase ani de viață pe care îi descriu acum, dar am o sumedenie care nu au fost făcute cu mult mai târziu. Din ele trag concluzia că eu eram mai talentat. De la o vârstă fragedă am putut să redau mișcarea – personaje care arată ca și când aleargă sau se luptă –, iar perspectiva este mulțumitoare. Niciunde însă, fie în desenele fratelui meu, fie în ale mele, nu există o singură linie tributară vreunei idei, oricât de rudimentare, de frumusețe. Poți vedea acțiune, comedie, invenție; dar nu există nici măcar sâmburele unei aplecări către stil și se observă o ignoranță șocantă a formelor naturale. Copacii apar ca niște șomoioage de bumbac înfipte în pari și nu există nimic care să arate că vreunul dintre noi cunoștea forma unei frunze din grădina în care ne jucam aproape zilnic. Această lipsă a frumuseții, acum că am ajuns să mă gândesc la ea, este tipică pentru copilăria noastră. Nici unul dintre tablourile de pe pereții casei nu ne-a atras vreodată atenția și, de fapt, nici nu o meritau. N-am văzut niciodată o clădire frumoasă și nici nu ne imaginam că o clădire

ar putea fi frumoasă. Primele mele experiențe estetice, dacă pot fi considerate astfel, erau de alt soi – iremediabil romantice, nu obișnuite. Într-una din acele zile ale copilăriei, fratele meu a adus în camera de joacă capacul unei cutii de biscuiți, pe care îl acoperise cu mușchi și îl garnisise cu crenguțe și flori, preschimbându-l într-o grădină sau o pădure în miniatură. Era prima frumusețe pe care o vedeam. Ceea ce nu reușise grădina adevărată reușise cea de jucărie. Am devenit conștient de natură – dar nu ca sursă de forme și culori, ci mai degrabă ca ceva răcoros, înrourat, proaspăt, exuberant. Nu cred că impresia a fost foarte importantă atunci, dar curând și-a câștigat un loc important în memorie. Cât voi trăi, concepția mea despre Paradis va păstra ceva din imaginea grădinii de jucărie a fratelui meu. Mai mult decât atât, în fiecare zi aveam parte de ceea ce numeam „Dealurile Verzi" – zarea joasă a Dealurilor Castlereagh, pe care le vedeam de la ferestrele camerei de joacă. Nu erau foarte departe, dar pentru noi, copiii, păreau aproape imposibil de atins. Ele m-au învățat dorul – *Sehnsucht*; m-au făcut, de bine-de rău, și încă înainte de a împlini șase ani, un admirator zelos al Florii Albastre.

Dacă experiențele estetice erau rare, de experiențe religioase – nici vorbă. Din cărțile mele, unii cititori au rămas cu impresia că am fost crescut într-un puritanism strict și entuziast, ceea ce e prea puțin adevărat. Mi s-au transmis cele necesare și am fost învățat să-mi spun rugăciunile, iar la vremea cuvenită am fost dus la biserică. Am acceptat, cum era firesc, ce mi se spunea, dar nu-mi amintesc să fi fost foarte interesat. Tata, departe de a fi puritan în sensul strict al cuvântului, era, după standardele secolului al XIX-lea și ale Bisericii Irlandeze, mai degrabă un „conservator", iar raportul său cu religia și cu literatura se situa la antipozi față de cel la care aveam să mă situez eu mai târziu. Farmecul tradiției și frumusețea literară

a Bibliei și a Cărții de Rugăciuni (gusturi pe care eu le-am deprins târziu) erau pentru el o delectare obișnuită, și ar fi fost greu de găsit un om la fel de inteligent căruia să-i pese atât de puțin de metafizică. Despre religiozitatea mamei pot spune că nu-mi amintesc aproape nimic. Copilăria mea, în orice caz, n-a fost câtuși de puțin marcată de interesul pentru Lumea de dincolo. Exceptând grădina de jucărie și Dealurile Verzi, nu a fost nici măcar imaginativă; îmi stăruie în amintire mai ales ca o perioadă de fericire prozaică, monotonă, care nu stârnește nimic din nostalgia tulburătoare cu care privesc înapoi către vremea, mai puțin fericită, când părăseam copilăria. Nu e o fericire așezată, ci o bucurie ocazională care elogiază trecutul.

În această fericire generală au existat și excepții. Cea mai timpurie de care îmi amintesc ține de teroarea anumitor vise. Deși e o năpastă obișnuită la o asemenea vârstă, încă mi se pare inexplicabil că într-o copilărie păzită și dezmierdată se creează atât de des breșe către ceea ce era aproape Iadul. Visele mele erau de două feluri – cele cu stafii și cele cu insecte. Acestea din urmă erau, nici nu încape vorbă, cele mai rele; și astăzi aș prefera să întâlnesc o fantomă în locul unei tarantule. Și până astăzi aproape că trebuie să mă cufund în mine însumi pentru a explica și a justifica fobia. După cum îmi spunea Owen Barfield cândva: „Necazul cu insectele este că sunt ca locomotivele franțuzești, au toate angrenajele pe dinafară." *Angrenajele*, ele erau necazul. Membrele cioturoase, mișcările smucite, sunetele uscate, metalice, toate sugerează fie niște mașini care au prins viață, fie viața care degenerează în mecanizare. S-ar mai putea adăuga că în stup și în mușuroi se constată înfăptuirea deplină a două aspecte pe care unii dintre noi le detestăm la propria noastră specie – dominația femininului și dominația colectivului. Un fapt legat de istoria acestei fobii ar merita probabil să fie amintit.

Mai târziu, în anii adolescenței, după ce am citit lucrarea lui Lubbock, *Ants, Bees and Wasps*, am cultivat scurtă vreme un interes realmente științific pentru insecte. Ulterior, celelalte preocupări de studiu l-au marginalizat; totuși, în toată această perioadă entomologică, frica aproape a dispărut, de aceea sunt înclinat să cred că o curiozitate obiectivă reală are de regulă un efect purificator.

Mă tem că psihologii nu s-ar mulțumi să explice frica mea de insecte prin ceea ce o generație mai naivă ar fi identificat drept cauză – o imagine respingătoare dintr-o carte aflată în camera mea de joacă. Acolo, un năpârstoc, un soi de Tom Degețel, ședea pe o ciupercă, iar de dedesubt îl amenința o rădașcă mult mai mare decât el. Chiar și așa, arăta destul de oribil; se poate însă și mai rău. Coarnele rădaștei erau niște bucăți de carton detașate de rest și prinse cu un șurub. Cu ajutorul unei drăcii de mecanism de pe verso, le puteai deschide și închide ca pe niște clești: țac-țac, țac-țac; chiar și acum, când scriu, le văd. Cum se face că o femeie, de regulă înțeleaptă, ca mama a îngăduit această monstruozitate în camera de joacă e greu de înțeles. Dacă nu cumva, într-adevăr (și aici încep să am oarecari îndoieli), dacă nu cumva imaginea aceea este urmarea unui coșmar. Cred însă că nu e.

În 1905, când pășeam într-al șaptelea an, a avut loc prima schimbare majoră din viața mea. Ne-am mutat. Tata, a cărui bunăstare, de bună seamă, sporise, a decis să părăsească imobilul în care mă născusem și să construiască o casă mai mare pe un teren aflat încă, pe atunci, la țară. „Casa Nouă", cum aveam să-i spunem multă vreme, era mare chiar și după standardele mele actuale; unui copil i se părea nu o casă, ci un oraș. Tata, care avea capacitatea de a se lăsa tras pe sfoară mai mult decât orice alt om pe care l-am cunoscut vreodată, a fost înșelat zdravăn de constructori; jgheaburile erau anapoda, hornurile erau

prost făcute și se simțea curent în fiecare cameră. Nimic din toate acestea nu conta însă pentru un copil. În ce mă privea, mutarea era importantă pentru că fundalul vieții mele se lărgise. Casa Nouă aproape că a devenit un personaj de prim-plan în povestea vieții mele. Coridoarele lungi, camerele goale însorite, tăcerile de la etaj, mansardele explorate în singurătate, gâlgâitul distant al cisternelor și al conductelor și șuierul vântului pe sub țigle – toate și-au lăsat amprenta asupra mea. Toate acestea și cărțile fără număr. Cărțile pe care le citea tata erau toate cumpărate și niciodată înstrăinate. Aveam cărți în camera de studiu, cărți în salon, cărți în vestiar, cărți pe două rânduri în etajera mare de pe palierul scării, cărți într-unul din dormitoare, cărți îngrămădite într-un maldăr care îmi ajungea până la umeri, în podul rezervorului de apă, cărți de tot soiul, reflectând fiecare etapă a intereselor trecătoare ale părinților mei, cărți bune și proaste, cărți potrivite pentru un copil sau cărți cu totul și cu totul nepotrivite. Nimic nu mi-era interzis. În după-amiezile ploioase, aparent nesfârșite, luam pe rând volumele de pe rafturi. Puteam fi întotdeauna sigur că voi găsi o carte nouă, întocmai ca cel care, plimbându-se pe câmp, are siguranța că va găsi mereu un nou fir de iarbă. Până să scriu acest paragraf, nu mi-am pus niciodată problema unde fuseseră toate aceste cărți înainte de a ne muta la Casa Nouă. Nu am nici cea mai vagă idee.

Afară aveam parte de „priveliștea" care dictase, fără îndoială, alegerea locului. De la intrare vedeam câmpiile întinse dinspre Laguna Belfast și apoi șirul muntos de pe țărmul Antrim – Divis, Colin, Cave Hill. Așa era în zilele de demult, când Marea Britanie era cărăușul lumii, iar Laguna era plină de nave; o încântare pentru noi, băieții, și mai ales pentru fratele meu. Sunetul sirenei de vapor la ceas de seară îmi evocă și acum imaginea copilăriei.

În spatele casei, mai verzi, mai joase și mai apropiate decât munții Antrim, erau dealurile Holywood, care mi-au atras însă atenția mult mai târziu. La început a contat priveliștea dinspre nord-vest; cu apusurile nesfârșite ale verii, din spatele crestelor albastre, și ciorile întorcându-se la cuiburile lor. În împrejurări ca acestea, au început să se simtă șocurile schimbării.

Întâi și-ntâi, fratele meu a fost expediat la o școală cu internat din Anglia, dispărând astfel din viața mea o bună parte din an. Îmi amintesc bine desfătarea pe care o încercam când se întorcea în vacanță, dar nu reținsă fi avut parte, simetric, de vreo amărăciune la plecare. Noua lui viață nu însemna nimic pentru relația dintre noi. Între timp, îmi continuam educația acasă; făceam franceză și latină cu mama, iar celelalte materii cu o guvernantă excelentă, Annie Harper. Pe atunci vedeam în această mică doamnă, modestă și blândă, o cotoroanță, dar, din câte îmi amintesc acum, sunt sigur că eram nedrept. Era prezbiteriană; o predică nițel cam lungă, strecurată între exerciții de socotit și de scris, a fost primul lucru care mi-a evocat, într-un mod cât de cât convingător, Lumea de dincolo. Altele erau însă lucrurile care mă preocupau. Viața mea reală – sau ceea ce memoria reconstituie drept viață reală – era tot mai învăluită de solitudine. Aveam într-adevăr în jur mulți oameni cu care să vorbesc: părinții mei, bunicul Lewis, prematur îmbătrânit și atins de surzenie, care locuia cu noi; menajerele; și un grădinar bătrân, care le cam trăgea la măsea. Eram, cred, o moară neferecată insuportabilă. Solitudinea îmi era însă aproape întotdeauna la îndemână, fie în grădină, fie în casă. Acum învățasem să citesc și să scriu; aveam o sumedenie de lucruri de făcut.

Ceea ce m-a împins să scriu a fost extrema lipsă de îndemânare a mâinilor, de care am suferit întotdeauna.

O pun pe seama unui cusur fizic pe care atât eu, cât și fratele meu îl moștenim de la tata; avem o singură articulație la degetul mare. Articulația superioară (cea mai îndepărtată de unghie), deși vizibilă, nu e decât un simulacru; nu o putem îndoi. Indiferent care ar fi cauza, natura m-a lăsat din naștere cu o totală incapacitate de a lucra manual. Cu creionul sau stiloul eram destul de îndemânatic, și încă pot înnoda cel mai bun papion care a stat vreodată la gâtul cuiva; dar cu o unealtă, o crosă ori o armă, un buton de cămașă ori un tirbușon, m-am dovedit mereu irecuperabil. Tocmai asta m-a forțat să scriu. Doream cu ardoare să creez lucruri: nave, case, motoare. Am stricat multe coli de carton și foarfece, sfârșind prin a părăsi cu lacrimi în ochi dezastrele rezultate. În chip de ultim refugiu, un soi de *pis aller*, am ajuns să scriu povestiri; fără să-mi imaginez câtuși de puțin în ce lume a fericirii eram lăsat să intru. Poți face mai multe cu un castel dintr-o poveste decât cu cel mai bun castel de carton care a existat vreodată pe masa din camera de joacă a unui copil.

Curând m-am înstăpânit peste una dintre mansarde și am transformat-o în „birou de lucru". Pe pereți atârnau imagini, făcute de mine ori decupate din numerele de Crăciun, viu colorate, ale revistelor. Acolo țineam stiloul și călimara și cărțile de scris și cutia de acuarele; și tot acolo

Ce altă soartă-i de dorit pe lume
De nu să-ți sorbi în tihnă fericirea?[1]

Aici am scris și ilustrat, cu mare satisfacție, primele mele povestiri. Încercam astfel să îmbin principalele mele desfătări literare – „animalele îmbrăcate" și „cavalerii în

[1] Edmund Spenser (1552–1599), *Muiopotmos, or the Fate of the Butterfly*, 209–210, în vol. *Complaints* (1591) (*n.t.*).

zale". Drept urmare, am scris despre șoareci și iepuri cu purtări cavalerești, care se avântau în luptă, îmbrăcați în zale de sus până jos, pentru a ucide nu uriași, ci pisici. Dar deja predispoziția către sistematizare începea să se consolideze; predispoziția care l-a făcut pe Trollope să nu mai isprăvească de scris despre Barsetshire. Tărâmul-Animalelor care prindea viață în vacanțe, când fratele meu se întorcea acasă, era modern; se cuvenea deci să aibă trenuri și vapoare dacă voiam să-l stăpânesc împreună cu el. La rândul lui, Tărâmul-Animalelor cu iz medieval, din poveștile mele, trebuia să fie același ținut, dar dintr-o perioadă anterioară; și, desigur, cele două perioade trebuiau legate corespunzător. Așa am trecut de la fabulație la istoriografie; m-am așternut să scriu o istorie completă a Tărâmului-Animalelor. Deși această lucrare „de erudiție" se păstrează în mai multe versiuni, n-am reușit niciodată să o aduc până la vremurile moderne; veacurile se umplu mai greu atunci când toate evenimentele purced din mintea istoricului. Dincolo de asta, în *Istorie* există o mențiune pe care mi-o amintesc și acum, cu oarecare mândrie: aventurile cavalerești din poveștile mele erau pomenite aici doar aluziv, iar cititorul era prevenit că s-ar putea să fie vorba de „simple legende". Cumva – Cerul știe cum – mi-am dat seama, încă de pe atunci, că un istoric trebuie să adopte o atitudine critică față de materialul epic. De la istorie la geografie a fost doar un pas. Curând Tărâmul-Animalelor avea și o hartă, apoi alte câteva, toate destul de consistente. În plus, Tărâmul-Animalelor trebuia să fie înrudit geografic cu India fratelui meu, iar India, în consecință, trebuia mutată din locul pe care îl deținea în lumea reală. Am transformat-o într-o insulă, a cărei coastă de nord se învecina cu partea dindărăt a munților Himalaya; între ea și Tărâmul-Animalelor, fratele meu a inventat iute principalele rute navigabile. Curând aveam o întreagă lume și

o hartă a acelei lumi, care punea în valoare fiecare culoare din cutia mea cu acuarele. Iar acele părți ale lumii pe care le consideram ale noastre – Tărâmul-Animalelor și India – au ajuns populate tot mai mult cu personaje bine închegate.

Dintre cărțile pe care le-am citit în această perioadă, foarte puține mi s-au șters din memorie, dar nu toate mi-au câștigat dragostea. *Sir Nigel* de Conan Doyle, care mi-a îndreptat cel dintâi atenția către „cavalerii în zale", nu m-a ispitit niciodată să-l recitesc. Și mai puțin aș citi acum *Un yankeu la curtea regelui Arthur* de Mark Twain –, pe atunci singura mea sursă pentru povestea arthuriană –, pe care am citit-o euforic, de dragul elementelor romantice cu care era presărată, și cu o totală detașare față de ridiculizarea lor vulgară. Mai mare trecere decât acestea două a avut trilogia lui E. Nesbit, *Five Children and It*, *The Phoenix and the Carpet* și *The Story of the Amulet*. Ultima a însemnat cel mai mult pentru mine. Mai întâi mi-a deschis ochii asupra Antichității, „bezna adâncă din genunea vremii"[1]. Aș putea s-o recitesc oricând cu încântare. *Gulliver*, într-o ediție necenzurată și ilustrată din belșug, a fost una dintre cărțile mele favorite într-o vreme în care parcurgeam la nesfârșit colecția aproape completă de reviste *Punch*, aflate în biroul tatei. Tenniel[2] mi-a ostoit pasiunea pentru „animale îmbrăcate" prin animalele lui, Ursul rusesc, Leul britanic, Crocodilul egiptean și celelalte, iar prin tratarea neglijentă și facilă a vegetației mi-a confirmat propriile deficiențe. Apoi am descoperit cărțile lui Beatrix Potter și prin ele, în sfârșit, frumosul.

Va fi devenit deja limpede că la această vârstă – de șase, șapte și opt ani – trăiam aproape în întregime în

[1] Shakespeare, *Furtuna*, I.2.49 (*n.t.*).

[2] Sir John Tenniel (1820–1914), caricaturist al revistei satirice *Punch* și ilustrator al cărților *Alice în Țara Minunilor* și *Alice în Țara din Oglindă* (*n.t.*).

imaginație; sau, cel puțin, că experiența imaginativă a acelor ani mi se pare acum mai importantă decât orice. Trec deci peste o vacanță petrecută în Normandia (cu privire la care, totuși, păstrez amintiri clare), ca fapt nedemn de a fi consemnat; dacă ar putea fi decupat din trecutul meu, aș fi aproape același om care sunt acum. Imaginația este însă un cuvânt vag și trebuie să fac niște distincții. Ar putea trimite la lumea reveriei, a viselor cu ochii deschiși, a fanteziilor prin care se împlinesc dorințele. De toate acestea aveam deja parte îndeajuns. Adesea mă și închipuiam sub masca unui personaj admirabil. Trebuie să subliniez însă că toate acestea erau altceva decât plăsmuirea Tărâmului-Animalelor. Tărâmul-Animalelor nu era (în sensul acesta) o fantezie. Eu nu mă aflam printre personajele care îl populau. Eram creatorul, nicidecum căutătorul care dorește să fie lăsat înăuntru. Plăsmuirea este esențialmente diferită de reverie; dacă cineva nu reușește să vadă diferența este pentru că nu le-a experimentat pe amândouă. Cel care a avut parte de ele știe ce spun. Prin reveriile mele, mă pregăteam să devin un neghiob; proiectând Tărâmul-Animalelor și scriindu-i cronica, mă pregăteam să devin romancier. De reținut: romancier, nu poet. Lumea pe care o plăsmuisem era plină (pentru mine) de interes, forfotă, umor și personaje; era însă lipsită de poezie și de dragoste. Era aproape uimitor de prozaică.[1] Astfel, dacă folosim cuvântul „imaginație" într-o a treia accepțiune, cea mai înaltă dintre toate, această lume inventată nu era imaginativă. Dar anumite experiențe care o alcătuiau erau, de aceea voi căuta să le descriu. Lucrurile

[1] Pentru cei care au citit cărțile mele pentru copii, cel mai potrivit mod de a exprima această idee ar fi să precizez că Tărâmul-Animalelor nu are nimic în comun cu Narnia, exceptând animalele antropomorfizate. Tărâmul-Animalelor, prin felul lui de a fi, excludea și cea mai mică fărâmă de sublim (*n.a.*).

au fost spuse mai bine de Traherne și de Wordsworth, dar orice om trebuie să-și spună propria istorie.

Cea dintâi este ea însăși amintirea unei amintiri. Șezând odată lângă un tufiș de agrișe în floare, într-o zi de vară, s-a zămislit subit în mine, fără avertisment, ca dintr-un adânc nu de ani, ci de veacuri, amintirea acelei dimineți timpurii, la Casa Veche, când fratele meu adusese grădina lui de jucărie în camera noastră. Îmi vine greu să găsesc cuvinte suficient de puternice pentru a descrie senzația care m-a învăluit; „fericirea fără de măsură" a Edenului, despre care vorbește Milton[1] (înțelegându-l pe „fără de măsură" în sensul lui deplin, vechi), o aproximează întru câtva. Era, fără-ndoială, o senzație de dor, dar dor pentru ce? Firește, nu pentru o cutie de biscuiți umplută cu mușchi, și nici măcar pentru propriul trecut (deși intra și el la socoteală). *Ἰοῦ λίαν ποθῶ*[2] – și înainte să știu măcar ce doream, dorința însăși a dispărut, licărul s-a stins, iar lumea a redevenit obișnuită, tulburată doar de dorul pentru dorința ce tocmai se risipise. Durase o clipită; și, într-un anumit sens, tot ce gustasem până atunci pălise, prin comparație.

A doua licărire a venit prin intermediul povestirii *Squirrel Nutkin*; numai prin ea, deși îndrăgisem toate cărțile lui Beatrix Potter. Dacă celelalte erau doar lecturi amuzante, aceasta a fost ca un șoc, ca o tulburare. M-a tulburat prin ceea ce aș numi Ideea de Toamnă. Pare implauzibil să spui că cineva se poate îndrăgosti de un anotimp, dar tocmai ceva de felul acesta s-a petrecut; ca și înainte, am simțit o dorință intensă. Mă întorceam la carte nu pentru a gratifica dorința (asta-mi era imposibil – cum ar putea cineva să *posede* Toamna?), ci ca să o redeștept. Și această experiență conținea aceeași surpriză și aceeași impresie

[1] John Milton, *Paradisul pierdut*, V, 297 (*n.t.*).

[2] O, cât de mult tânjesc (*n.a.*).

de incalculabilă importanță. Era ceva diferit de viața obișnuită și chiar de plăcerea obișnuită; ceva, cum s-ar spune astăzi, „dintr-o altă dimensiune".

A treia licărire a venit prin intermediul poeziei. Îmi căzuse cu tronc *Saga regelui Olaf* de Longfellow: îmi plăcea la modul obișnuit, superficial, pentru intrigă și pentru ritmurile viguroase. Dar apoi, dincolo de plăcerile acestea și ca o voce de pe tărâmuri mult mai îndepărtate, a venit un moment când am dat într-o doară paginile cărții, descoperind structura mai degrabă liberă a traducerii lui *Tegnér's Drapa*[1]

Am auzit un glas strigând,
Balder cel neasemuit
S-a stins, s-a stins –

Nu știam nimic despre Balder; dar într-o clipită am fost înălțat în imensitatea cerului nordic, dorind cu o intensitate ametitoare ceva imposibil de descris (altfel decât ca ceva vast, glacial, auster, nedeslușit și îndepărtat), după care, ca și în celelalte dăți, m-am regăsit simultan părăsit de dorință și dorindu-mi să reajung la ea.

Cititorul care găsește aceste trei episoade lipsite de interes să nu citească mai departe, căci, într-o anumită privință, povestea centrală a vieții mele nu este despre altceva. Pentru cei care încă sunt dispuși să continue, voi preciza trăsătura comună celor trei experiențe; e vorba de o dorință neîmplinită, ea însăși mai dezirabilă decât orice altă satisfacție. O numesc Bucurie, care aici are sensul

[1] Esaias Tegnér (1782–1846), poet și episcop suedez, membru al Academiei Suedeze, prieten cu Longfellow. La moartea lui, poetul american a scris *Tegnér's Death*, intitulată ulterior *Tegnér Drapa*. Prin *drapa*, Longfellow a înțeles „lamentație, bocet", deși termenul înseamnă de fapt „elogiu" (*n.t.*).

de termen tehnic și trebuie deosebită radical atât de Fericire, cât și de Plăcere. Bucuria (în accepțiunea dată de mine) are într-adevăr în comun cu ele o caracteristică, și numai una; faptul că persoana care a avut parte de ea o va dori din nou. Altfel, văzută doar din perspectivă calitativă, ar putea fi considerată, aproape la fel de bine, un soi de nefericire sau jale. Însă una pe care o dorim. Mă îndoiesc că cineva care a gustat-o ar vrea, dacă i-ar sta în putere, să o schimbe fie și pe toate plăcerile lumii. Atâta doar că Bucuria, spre deosebire de plăcere, nu stă în puterea noastră.

Nu pot fi absolut sigur că episoadele pe care tocmai le-am povestit s-au întâmplat înainte sau după marea pierdere care s-a abătut peste familia noastră și la care mă voi opri acum. Într-o noapte, bolnav, plângeam din cauza durerilor de cap și de dinți și eram necăjit că mama nu venea să mă vadă. Nu venea pentru că și ea era bolnavă; lucru și mai ciudat, se aflau câțiva doctori în camera ei, se auzeau voci și uși deschizându-se și închizându-se, era un du-te-vino continuu în toată casa. Și a tot fost așa ceasuri bune. Apoi, tata, cu lacrimi în ochi, a intrat în camera mea, căznindu-se, împleticit, să deslușească pentru mintea mea îngrozită lucruri pe care nu le putusem concepe înainte. Era vorba de fapt de cancer, cu un parcurs tipic; o operație (pe atunci pacientul se opera acasă), o aparentă convalescență, întoarcerea bolii, dureri din ce în ce mai mari și moartea. Tata nu și-a revenit niciodată complet de pe urma acestei pierderi.

Copiii suferă (cred) nu mai puțin decât adulții, dar altfel. Pentru noi, băieții, pierderea reală se produsese înainte de moartea mamei. Am pierdut-o treptat, pe măsură ce a fost îndepărtată din viața noastră, intrând tot mai mult pe mâna infirmierelor, sub efectul delirului și al morfinei, iar întreaga noastră existență s-a transformat în ceva străin

și amenințător, pe măsură ce casa era cuprinsă de mirosuri ciudate, de zgomote în miez de noapte și de conversații sinistre, purtate în șoaptă. Urmările au fost două la număr: una cât se poate de tragică și alta pozitivă. Neam îndepărtat atât de tata, cât și de mama. Se spune că durerea împărtășită îi apropie pe oameni; sunt de părere că nu prea are acest efect atunci când cei care o împărtășesc sunt de vârste substanțial diferite. Dacă mă pot bizui pe propria experiență, priveliștea unui adult îngrozit și a nenorocirii sale induce asupra copiilor un sentiment de paralizie și alienare. Poate că a fost vina noastră. Poate că, dacă am fi fost niște copii mai buni, am fi ușurat, în vremuri ca acelea, suferința tatei. N-am făcut așa ceva. Cât despre el, nu avusese niciodată nervii tari și își manifestase întotdeauna nestăpânit emoțiile. Sub presiunea anxietății, dispoziția lui lăuntrică a devenit imprevizibilă; vorbea necontrolat și acționa nedrept. Astfel, printr-un ciudat renghi al sorții, în cursul acelor luni, nefericitul om – de-ar fi știut! – își pierdea nu doar soția, ci și fiii. Eu și fratele meu am ajuns să ne bizuim tot mai mult unul pe celălalt pentru tot ceea ce făcea viața suportabilă; fiecare avea încredere doar în celălalt. Bănuiesc că deja învățam (eu unul, cel puțin) să-l mințim pe tata. Ceea ce fusese cândva pentru noi un cămin se destrăma; fiecare se mai putea bizui doar pe celălalt. Ne-am apropiat tot mai mult, zi de zi (consecința bună) – doi țânci speriați și rebegiți, înghesuindu-se, ca să se încălzească, într-o lume mohorâtă.

În copilărie, durerea este complicată de multe alte nenorociri. Am fost dus în dormitor, unde se afla trupul neînsuflețit al mamei; după cum mi s-a spus, „ca s-o văd", dar în realitate, așa cum mi-am dat imediat seama, „ca să văd *ce* rămăsese". Nu era nimic din ceea ce un adult ar numi desfigurare, cu excepția desfigurării totale care este moartea însăși. Durerea a fost înăbușită de groază. Nici

astăzi nu înțeleg ce vor să spună cei care susțin că trupurile neînsuflețite sunt frumoase. Cel mai urât om viu este un înger al frumuseții în comparație cu cel mai frumos dintre morți. În fața recuzitei specifice momentului – sicriu, flori, dric –, ca și a înmormântării, am avut o reacție de om îngrozit. I-am și ținut uneia dintre mătuși o prelegere despre absurditatea hainelor de doliu, pe un ton care ar fi putut părea celor mai mulți adulți lipsit de inimă și precoce în același timp; era însă vorba de scumpa noastră mătușă Annie, soția unchiului canadian din partea mamei, o femeie aproape la fel de înțeleaptă și senină ca mama. Urii pentru tot ceea ce presimțeam deja că va fi agitația fără rost de la înmormântare îi pot probabil pune acum în seamă un cusur de care sunt conștient, dar pe care nu l-am învins niciodată pe deplin – o aversiune față de tot ce e public, de tot ce ține de colectivitate; o incapacitate crasă de a face acte formale.

Moartea mamei a prilejuit ceea ce unii (nu însă și eu) ar putea considera drept întâia mea experiență religioasă. Când boala ei a fost declarată incurabilă, mi-am adus aminte de ceea ce mi se spusese, și anume că rugăciunile făcute cu credință sunt ascultate. Prin urmare, mi-am propus să ajung, prin puterea voinței, la credința fermă că rugăciunile rostite pentru însănătoșirea ei vor fi încununate de izbândă; ba chiar am crezut că am dobândit acea credință. Când mama a murit, am schimbat macazul și m-am căznit să cred că avea să urmeze o minune. Partea interesantă este că dezamăgirea mea nu s-a soldat cu nici un alt rezultat, dincolo de ea însăși. Metoda dăduse greș, dar eram obișnuit ca lucrurile să dea greș și mi-am luat gândul de la asta. Dacă mă gândesc bine, adevărul este că ajunsesem, în chip autohipnotic, la o credință prea ireligioasă pentru ca eșecul ei să provoace vreo revoluție religioasă. Mă apropiasem de Dumnezeu, sau de ideea

pe care mi-o făcusem despre El, fără iubire, fără evlavie, chiar și fără teamă. În imaginea din capul meu despre această minune, Dumnezeu trebuia să apară nu ca Mântuitor sau ca Judecător, ci ca simplu magician; și după săvârșirea celor cerute, mă așteptam ca pur și simplu să-și vadă de drum. Nu-mi dăduse nicidecum prin gând că intervenția teribilă pe care o dorisem ar fi putut avea și alte consecințe, dincolo de restaurarea *status quo*-ului. Îmi închipui că în mintea copiilor se înfiripă adesea o „credință" de felul acesta și că dezamăgirea ei nu are nici o importanță religioasă; așa cum lucrurile nădăjduite, dacă s-ar petrece și ar fi întocmai cum și le închipuie copilul, nu ar avea nici ele vreo importanță religioasă.

Odată cu moartea mamei, toată fericirea aceea așezată, tot ce era liniștit și statornic a dispărut din viața mea. Aveau să mai urmeze amuzamente, plăceri și săgetări fără număr ale Bucuriei; nimic însă din vechea siguranță. Rămăseseră doar marea și insulele; uriașul continent se scufundase, ca odinioară Atlantida.

II
În lagăr

Aritmetică și bețe colorate[1]

Times Educational Supplement,
19 noiembrie 1954

Trap-trap-trap-trap... ne aflăm într-o trăsură care face un zgomot sacadat pe caldarâmul neregulat al străzilor din Belfast, în amurgul umed al unei seri de septembrie din anul 1908; tata, fratele meu și cu mine. Merg pentru prima dată la școală. Suntem cam mâhniți. Fratele meu, care ar avea cele mai multe motive să fie astfel, căci doar el știe ce ne așteaptă, își arată sentimentele mai puțin. E deja veteran. În mine pâlpâie ceva interes, însă nu prea mult. Lucrul cel mai important, pentru moment, sunt hainele oribile cu care am fost silit să mă îmbrac. Chiar în dimineața asta – cu două ceasuri în urmă – alergam nebunește, în pantaloni scurți, jachetă și sandale de plajă. Acum mă sufoc și transpir, și am mâncărimi în hainele groase, de culoare închisă, sunt gâtuit de gulerul Eton, iar picioarele, neobișnuite să poarte ghete, au început să mă doară. Port pantaloni bufanți, care se încheie sub genunchi cu nasturi. Seară de seară, timp de vreo patruzeci de săptămâni pe an, mulți ani de-acum încolo, voi avea prilejul să văd urma roșie și dureroasă a nasturilor

[1] Bețe colorate, de mărimi diferite, de la 1 la 10 cm, inventate de învățătorul belgian Georges Cuisenaire (1891–1976), folosite în predarea matematicii în ciclul primar. Aluzie la metodele brutale folosite de Oldie la Școala Wynyard din Watford (numit Belsen, în carte) (*n.t.*).

când mă dezbrac. Mai groaznic decât orice este melonul, făcut parcă din fier, care îmi strânge capul. Am citit că unii băieți, aflați în aceeași situație grea, au întâmpinat aceste lucruri ca pe niște semne ale maturizării; eu unul n-am avut astfel de sentimente. Nimic din experiența mea nu-mi sugerase vreodată că este mai plăcut să fii școlar decât copil, ori că e mai plăcut să fii bărbat decât școlar. Fratele meu nu prea vorbea despre școală în vacanțe. Tata, pe care îl credeam întru totul, înfățișa viața de adult ca pe o viață de nesfârșite cazne, sub amenințarea permanentă a ruinei financiare. N-a avut intenția să ne înșele. Avea un temperament de așa natură, încât, atunci când exclama – cum se întâmpla adesea – „Curând n-o să-mi mai rămână nimic și o să ajung la azilul pentru săraci!", credea pe moment, sau cel puțin simțea, ceea ce spunea. Eu unul luam totul ad litteram și vedeam în culori foarte sumbre viața de adult. Până una, alta, echiparea în haine de școală însemna, o știam prea bine, îmbrăcarea uniformei de temniță.

Ajungem pe chei și ne îmbarcăm pe vechiul „pachebot de Fleetwood"; după o jalnică plimbare pe punte, tata își ia rămas-bun. Este foarte emoționat; pe când eu, vai, sunt mai ales stânjenit și atent la propria-mi imagine. După ce tata coboară pe țărm, aproape că ne înveselim. Fratele meu începe să-mi arate vasul și să-mi povestească despre celelalte nave din preajmă. E un călător versat și un om de lume în toată puterea cuvântului. Un soi de tulburare plăcută pune stăpânire pe mine. Îmi plac luminile de la babord și tribord reflectate în apa uleioasă, zăngănitul troliurilor, mirosul cald care străbate prin lucarna de la camera motoarelor. Purcedem la drum. Spațiul negru dintre noi și chei începe să crească; simt pistoanele fremătând sub mine. Curând alunecăm pe apa Lagunei, avem gust de sare pe buze, iar mănunchiul de lumini dinspre pupa,

care se pierde în urmă, e tot ce-mi mai amintesc. Mai târziu, când ne întindem pe priciuri, începe să bată vântul. E o noapte agitată și fratele meu are rău de mare. În mod absurd, îl invidiez pentru această performanță. Se comportă ca un călător experimentat. Cu mari cazne, reușesc să vomit; nu mare scofală însă – eram și am rămas un marinar de nădejde.

Nici un englez nu va putea înțelege primele mele impresii despre Anglia. Când am debarcat, probabil pe la șase în dimineața următoare (deși mie mi se părea că e miezul nopții), m-am pomenit într-o lume față de care am reacționat cu o ură neîntârziată. Șesurile din Lancashire, la ceasurile dimineții, sunt realmente o priveliște deprimantă; pentru mine erau ca țărmurile Styxului. Accentele englezești ciudate care mă înconjurau păreau vocile unor demoni. Și mai oribilă a fost însă priveliștea dintre Fleetwood și Euston. Chiar și când am văzut-o ca adult, ruta principală mi s-a părut că trece prin cea mai monotonă și neprietenoasă secțiune a insulei. Unui copil care trăise întotdeauna aproape de mare, având sub ochi crestele înalte ale dealurilor, i se înfățișează probabil așa cum i se înfățișează Rusia unui puști englez. Plată cu desăvârșire! Interminabilă! Mile și iar mile de ținut fără nici un dâmb, care te despart de mare, te închid ca-ntr-o temniță, te sufocă! Totul era anapoda; garduri de lemn, nicidecum ziduri de piatră sau garduri vii, case de țară din cărămidă roșie în locul caselor albe, câmpii prea întinse, căpițe cu forme ciudate. Bine spune *Kalevala*[1] că în casa străinului podeaua e plină de noduri. Între timp, am căzut la pace;

[1] *Kalevala*, epopee finlandeză națională, compilată de cercetătorul Elias Lönnroth în perioada 1835–1849, pe baza folclorului finlandez și a celui karelian. Poemul a constituit o importantă sursă de inspirație pentru H. Longfellow și J.R.R. Tolkien (*n.t.*).

dar în momentul cu pricina am zămislit o ură față de Anglia căreia i-au trebuit mulți ani ca să se vindece.

Destinația noastră era un orășel – să-i spunem Belsen[1] – din Hertfordshire. „Hertfordshire cel verde", cum îl descrie Lamb[2]. Dar nu era verde pentru un băiat crescut în comitatul Down. Era Hertfordshire cel plat, Hertfordshire cel de cremene, Hertfordshire cel cu pământ galben. Iar în privința climei, deosebirea dintre Irlanda și Anglia este ca aceea dintre Anglia și continent. Vremea se făcea simțită la Belsen mai mult decât oriunde fusesem până atunci; acolo am descoperit întâia dată gerul aprig și ceața înțepătoare, căldura zăpușitoare și furtunile de mari proporții. Acolo, prin ferestrele fără perdele ale dormitorului, am ajuns să privesc întâia oară frumusețea sinistră a lunii pline.

Când am venit eu, școala avea opt sau nouă interni și cam tot atâția elevi externi. Jocurile organizate, cu excepția interminabilelor alergări după minge pe terenul stâncos, erau de mult pe cale de dispariție și au fost în cele din urmă abandonate, la puțin timp după sosirea mea. Nu se făcea baie decât o dată pe săptămână. Făceam deja exerciții de latină (așa cum mă învățase mama) când am venit acolo, în 1908, și tot exerciții de latină făceam și când am plecat de acolo, în 1910; de studierea vreunui autor latin nici vorbă. Singurul element mobilizator din procesul de învățământ consta în cele câteva nuiele uzate de pe consola verde, de fier, a șemineului din singura sală de clasă. Personalul didactic era compus din directorul

[1] Nume fictiv pentru orașul Watford din Hertfordshire. Totodată, referire la Belsen, lagăr de concentrare nazist, la sud-vest de Bergen, în Saxonia Inferioară (*n.t.*).

[2] Charles Lamb (1775–1834), eseist și poet englez născut la Londra; și-a petrecut vacanțele în Hertfordshire, pe care l-a evocat în repetate rânduri (*n.t.*).

și proprietarul școlii (căruia îi spuneam Oldie[1]), fiul său (Wee Wee) și un institutor. Institutorii se perindau cu mare iuțeală; unul a rezistat mai puțin de o săptămână. Altul a fost dat afară în prezența băieților, cu o lămurire din partea lui Oldie, care a spus că, dacă n-ar fi făcut parte din cler, l-ar fi dat de-a berbeleacul pe scări. Această scenă bizară s-a petrecut în dormitor, deși nu-mi amintesc de ce tocmai acolo. Toți acești institutori (cu excepția celui care a stat mai puțin de o săptămână) nutreau față de Oldie o teamă la fel de mare ca a noastră. A venit însă și vremea când nu s-a mai prezentat nici un institutor, iar fiica cea mai mică a lui Oldie a început să le predea celor din primul an. Noi, internii, rămăseserăm deja numai cinci, iar Oldie a renunțat în cele din urmă la școală și a căutat un post de păstor de suflete. Eram printre ultimii supraviețuitori și am părăsit corabia doar când s-a dus cu totul la fund sub picioarele noastre.

Oldie trăia în solitudinea propriei puteri, aidoma unui căpitan de vas cu toate pânzele sus. Nimeni din casă, bărbat sau femeie, nu-i vorbea ca de la egal la egal. Nimeni, cu excepția lui Wee Wee, nu începea vreo conversație cu el. La ceasul mesei, noi, băieții, surprindeam câte un crâmpei din viața sa de familie. Fiul lui stătea în dreapta; ei doi aveau mâncare diferită de a celorlalți. Soția și cele trei fiice (tăcute), institutorul (tăcut) și băieții (tăcuți) își rumegau tăcut mâncărurile lor frugale. Soția, deși cred că niciodată nu i s-a adresat lui Oldie, avea dreptul să bâiguie câte ceva drept răspuns; fetele – trei figuri tragice, îmbrăcate vara și iarna în același negru ponosit – nu

[1] Robert Capron (1851–1911). A fost ordinat cleric în 1878. În 1882 a întemeiat Wynyard School, care s-a bucurat de succes la început. Metodele pedagogice violente i-au atras lui Capron un proces din partea familiei Hickmott. În 1910, școala a fost închisă, iar Capron a sfârșit într-un azil de alienați mintal (*n.t.*).

îndrăzneau niciodată să șoptească altceva decât „Da, tată" sau „Nu, tată" în rarele momente când erau vizate. Puțini vizitatori le treceau pragul casei. Berea, cu care Oldie și Wee Wee se tratau întotdeauna la cină, era oferită și institutorului, așteptându-se ca el să refuze; cel care a acceptat a primit într-adevăr halba, dar a fost pus imediat la locul lui, fiind întrebat după câteva clipe, cu o ironie tunătoare în glas: „Ai mai dori poate *nițică* bere, domnule N.?" Domnul N., un om de spirit, a răspuns degajat: „Ei bine, mulțumesc, domnule C., cred că da." El a fost cel care n-a apucat sfârșitul primei sale săptămâni acolo; ziua aceea, sau cât mai rămăsese din ea, a fost sumbră pentru noi, băieții.

Eu unul eram febleța sau mascota lui Oldie – postură pe care jur că n-am căutat-o niciodată și ale cărei „avantaje" erau strict negative. Nici fratele meu nu se număra printre victimele lui preferate. Căci Oldie avea victimele sale favorite, băieți care nu puteau face nimic cum se cuvine. Îmi amintesc că intra în clasă după micul dejun, dădea ochii roată și remarca: „Aha, aici îmi erai, Rees, secătură. Dacă nu sunt prea obosit, o sa-ți dau o chelfăneală ca la carte în după-amiaza asta." Nu era mânios, nici nu glumea. Era un bărbat masiv, bărbos și cu buze pline, ca un rege asirian sculptat, teribil de puternic și cam nespălat. Toată lumea vorbește de sadism în zilele noastre, dar mă îndoiesc că în cruzimea lui exista vreo componentă erotică. Aproape că ghicisem pe atunci, iar acum mi se pare limpede ce aveau în comun toți băieții care erau calul lui de bătaie. Nu aveau un statut social suficient de înalt, erau băieții de rând, accentul îi trăda. Sărmanul P. – dragul, cinstitul, muncitorul, prietenosul și evlaviosul P. – era bătut în permanență, și cred că doar pentru o singură vină: era fiul unui dentist. Am văzut odată cum bietul copil a fost pus de Oldie să se aplece la un capăt

al clasei, iar după fiecare lovitură o lua la fugă spre celălalt capăt; P. însă era martirul exersat al unor snopeli fără număr și nu-i scăpa nici un murmur, decât spre sfârșitul supliciului, când se auzea un sunet parcă neomenesc. Acel plâns răgușit sau horcăit, fețele pământii ale tuturor celorlalți băieți, ca și încremenirea lor mormântală se numără printre amintirile de care m-aș dispensa bucuros.[1]

Lucrul curios este că, în ciuda acestei cruzimi, învățam surprinzător de puțin. În parte, deoarece cruzimea era irațională și imprevizibilă; dar și din cauza metodelor stranii folosite. Cu excepția geometriei (care îi plăcea cu adevărat), s-ar putea spune că Oldie nu preda deloc. Făcea prezența și punea întrebări. Când răspunsurile erau nesatisfăcătoare, spunea cu o voce joasă, liniștită: „Aduceți-mi nuiaua. Văd că o să am nevoie de ea." Dacă un băiat se poticnea, Oldie bătea cu varga în catedră, strigând tot mai tare: „Gândește – gândește – GÂNDEȘTE!!" Apoi, în chip de preludiu al execuției, mormăia: „Haide, haide, haide." Când era cu adevărat mânios, trecea la gesturi bizare, scociorând cu degetul mic în ureche, după ceară, și bolborosind: „Ai, ai, ai, ai..." L-am văzut țâșnind în sus și făcând piruete, ca un urs de bâlci. Între timp, aproape în șoaptă, Wee Wee sau institutorul sau (mai târziu) fiica cea mai mică a lui Oldie ne examinau pe noi, începătorii, la altă catedră. „Lecțiile" de felul acesta nu durau foarte mult; ce era de făcut cu băieții în timpul rămas? Oldie hotărâse că puteau, cu minimă bătaie de cap din partea lui, să facă aritmetică. În consecință, când începeai orele, la nouă dimineața, îți luai tăblița și începeai să faci socoteli. Curând erai chemat să „spui o lecție". Când se termina, mergeai la loc și continuai socotelile – și tot așa

[1] Pedeapsa era pentru o greșeală într-o demonstrație de geometrie (*n.a.*).

la nesfârșit. Toate celelalte arte și științe apăreau astfel ca niște insule (cel mai adesea stâncoase și periculoase)

Care, ca nestemate neasemuite,
Al mărilor străfund împodobesc[1]

– străfundul fiind oceanul nețărmurit al aritmeticii. Către amiază trebuia să spui câte socoteli ai făcut; și nu era deloc indicat să minți. Supravegherea însă era neglijentă și ni se oferea prea puțin ajutor. Fratele meu – v-am spus că era deja un om de lume – a descoperit curând soluția potrivită. Anunța în fiecare dimineață, în deplin acord cu adevărul, că făcuse cinci socoteli; nu spunea însă și că erau aceleași cinci în fiecare zi. Ar fi interesant de știut de câte mii de ori le rezolvase...

Se cuvine să mă opresc aici. Aș putea continua să-l descriu pe Oldie pe multe pagini; ce e mai rău a rămas nespus. Dar ar fi probabil o dovadă de răutate și, în orice caz, nu e obligatoriu să procedez astfel. Un lucru bun pot spune despre el. Îmboldit de conștiință, un băiat a mărturisit o minciună care altfel ar fi rămas nedescoperită. Căpcăunul a fost mișcat; doar l-a bătut ușurel cu palma pe umăr pe băiatul înspăimântat și a spus: „Întotdeauna să fii de partea adevărului." Aș mai putea spune că, deși preda geometria în mod crud, o preda bine. Ne forța să judecăm și am resimțit beneficiile acelor lecții de geometrie toată viața. Altminteri, există o posibilă explicație pentru comportamentul său, care îl face mai ușor de iertat. La mulți ani după aceea, fratele meu a întâlnit un om care crescuse în casa aflată vizavi de școala lui Oldie. El și cei din familia lui, și (probabil) vecinii în general, îl credeau pe Oldie nebun. Pesemne aveau dreptate. Și dacă ajunsese

[1] John Milton, *Comus* (1634), 22–23 (*n.t.*).

de curând astfel, asta ar explica un lucru care mă nedumerește. La școala respectivă, așa cum am cunoscut-o eu, cei mai mulți băieți învățau mai nimic și nimeni nu învăța mare lucru. Dar Oldie se putea lăuda că avusese în trecut un număr de burse impresionant. Pare imposibil ca școala lui să fi fost dintotdeauna escrocheria care devenise în vremea noastră.

Poate vă întrebați cum de a ajuns tata să ne trimită acolo. Mai mult ca sigur, nu din cauză că alesese neglijent. Corespondența care s-a păstrat arată că luase în considerare multe alte școli înainte de a se opri la cea a lui Oldie; de altfel, îl cunosc suficient de bine ca să fiu convins că într-o asemenea problemă nu s-ar fi lăsat călăuzit niciodată de prima impresie (lucru probabil corect) și nici chiar de cea de-a douăzeci și una (lucru cel puțin explicabil). Fără îndoială, ar fi prelungit deliberarea până la a o sută una impresie; iar aceasta ar fi fost în mod infailibil și imbatabil greșită. Asta a fost dintotdeauna soarta deliberărilor unui om simplu care se consideră subtil. Aidoma acelui *Scepticke in Religion* descris de Earle[1], „își ia mereu iscusința prea în serios". Tata se credea grozav de priceput la ceea ce, în opinia lui, constituia „cititul printre rânduri". Înțelesul evident al oricărui fapt sau document era întotdeauna suspect: înțelesul adevărat și de profunzime, invizibil tuturor – mai puțin lui –, era creat în mod inconștient de fertilitatea neobosită a imaginației sale. Atunci când credea că descifrează broșura de prezentare a școlii lui Oldie, compunea de fapt istoria ei în imaginație. Și toate acestea, fără îndoială, cu o conștiinciozitate extremă, ba chiar cu ceva anxietate. Ar fi fost

[1] John Earle (c. 1600–1665), episcop de Worcester. În 1628 a publicat, anonim, populara *Microcosmographie*, o colecție de portrete și tipuri contemporane, redate cu mult umor, într-un stil epigramatic și original (*n.t.*).

poate de așteptat ca plăsmuirile lui să fie spulberate de realitatea celor povestite de noi după șederea la Belsen. Dar nu s-a întâmplat așa. Cred că rareori se întâmplă. Dacă părinții din fiecare generație ar ști întotdeauna, sau măcar uneori, ce se petrece în școlile unde învață copiii lor, istoria învățământului ar fi alta. În orice caz, eu și fratele meu cu siguranță nu am reușit să-l convingem pe tata care e adevărul. Un fapt cert (care va deveni tot mai limpede în continuare) e că nu era omul pe care să-l poți informa cu ușurință. Avea o minte prea activă ca să poată recepționa corect informațiile. Ceea ce credea că a auzit nu era niciodată exact ceea ce spuseseși. Cât despre noi, nici nu ne-am dat prea mult silința. Asemenea altor copii, nu aveam nici un termen de comparație; credeam că nenorocirile de la Belsen sunt nenorocirile obișnuite și inevitabile din orice școală. Vanitatea ne-a făcut și ea să ne ținem gura. Unui băiat întors de la școală (mai ales în prima săptămână, când vacanța pare veșnică) îi place să-și dea în petic. Mai degrabă ar spune despre director că e un bufon, nu un căpcăun. Nu i-ar plăcea deloc să fie considerat laș și plângăcios, și n-ar putea zugrăvi adevărata imagine a lagărului de concentrare fără să admită că el însuși a fost în ultimele treisprezece săptămâni un sclav șters, slugarnic, înlăcrimat și îngrozit. Tuturor ne place să ne arătăm cicatricile primite în bătălie; rănile primite în *ergastulum*[1], mai puțin. Nu tata trebuie să poarte vina pentru jalnicii ani irosiți la școala lui Oldie; iar acum, ca Dante, „să spun de binele ce-acolo l-am găsit"[2].

---

[1] În latină, în original – clădire în care locuiau sclavii de pe latifundiile aristocrației romane; prin extensie – orice clădire pentru sclavi sau prizonieri de război (*n.t.*).

[2] Dante, *Divina Comedie*, „Infernul", I.8 „Ma per trattar del ben ch'io vi trovai" (*n.t.*).

În primul rând, am învățat ce înseamnă dacă nu prietenia, cel puțin gregaritatea. Se practica intimidarea celor mici de către băieții mai mari când fratele meu a mers întâia dată acolo. Am fost sub protecția lui în primele trimestre (după care el a plecat la o școală căreia îi vom spune Wyvern[1]), dar mă îndoiesc că mi-ar mai fi fost necesară mai târziu. În acei ultimi ani de declin ai școlii, noi, internii, eram prea puțini și prea maltratați ca să mai suferim și în felul acesta. În plus, după o vreme n-au mai venit băieți noi. Ne mai ciondăneam, ceea ce uneori părea destul de grav în perioada respectivă; dar cu mult înainte de final ne cunoșteam de atâta vreme și suferiserăm împreună atâtea, încât nu se putea să nu devenim cel puțin cunoștințe foarte vechi. Iată de ce cred că Belsen mi-a dăunat atât de puțin pe termen lung. Nici o formă de opresiune din partea adulților, oricât de mare ar fi, nu înrăiește un băiat ca opresiunea venită din partea celor de vârsta lui. Am petrecut multe ceasuri plăcute împreună noi, cei cinci interni rămași. Renunțarea la jocurile organizate, deși avea să însemne o carență pentru viața din școlile particulare căreia mai toți îi eram sortiți, a fost la momentul acela o mare binecuvântare. Eram trimiși să ne plimbăm de unii singuri în zilele libere. Nu prea ne plimbam însă. Ne cumpăram dulciuri din prăvăliile sătești cufundate în somnolență și hoinăream pe malul canalului sau ședeam pe lângă un nod feroviar, cu ochii îndreptați spre tunelul de unde așteptam să iasă vreun tren. Hertfordshire a ajuns să ne pară mai puțin ostil. Conversațiile dintre noi nu se mărgineau la subiectele limitate care îi mulțumesc pe băieții din școlile particulare; încă aveam o curiozitate copilărească. Din vremea aceea îmi amintesc ceea ce trebuie să fi fost prima dispută metafizică la care am

[1] În realitate, Colegiul Malvern din Malvern, Worcestershire, fondat în 1865 (*n.t.*).

participat. Încercam să stabilim dacă viitorul este ca o linie pe care n-o poți vedea sau ca o linie care nu a fost încă trasată. Am uitat de ce parte m-am situat, dar știu că am făcut-o cu mare zel. Și nu lipsea niciodată, în cuvintele lui Chesterton, „maturizarea lentă a glumelor vechi".

Cititorul va fi observat că școala ajungea astfel să reflecte un tipar pe care îl întâlnisem deja în viața de familie. Acasă, vremurile vitrege ne apropiaseră și mai mult pe mine și pe fratele meu; aici, unde vremurile erau mereu vitrege, teama și ura față de Oldie au avut întru câtva același efect asupra noastră, a tuturor. Școala lui semăna, în anumite privințe, cu cea condusă de Dr. Grimstone, din *Vice Versa*[1]; dar, spre deosebire de cea a lui Grimstone, școala lui Oldie nu avea nici un informator. Eram uniți în fața dușmanului comun. Bănuiesc că acest tipar, prezent în două rânduri, încă de timpuriu, în viața mea, mi-a deformat nejustificat întreaga percepție. Până astăzi, viziunea despre lume cea mai firească pentru mine este aceea în care „noi doi" sau „noi, cei puțini" (și într-un sens „noi, cei puțini și fericiți") suntem uniți împotriva unui inamic mai mare și mai puternic. Atitudinea Angliei în 1940 n-a fost deci o surpriză pentru mine; a fost genul de lucru la care m-am așteptat întotdeauna. De aceea, dacă prieteniile au fost de departe principala sursă a fericirii mele, cunoștințele sau societatea lărgită n-au însemnat niciodată prea mult, și nu pot pricepe de ce și-ar dori cineva să cunoască mai mulți oameni decât cei care i-ar putea

[1] *Vice Versa: A Lesson to Fathers*, roman de Thomas Anstey Guthrie (1856–1934), publicat în 1882. Utilizând greșit o piatră magică (*Garuda Stone*), Paul Bultitude (om de afaceri) ajunge elev la școala violentului Dr. Grimstone, în locul fiului său Dick. Cu ajutorul aceleiași pietre, Dick capătă înfățișarea tatălui său, pe care îl înlocuiește la serviciu. Deznodământul aduce fiecăruia înfățișarea de dinainte și o mai bună înțelegere a celuilalt (*n.t.*).

fi prieteni adevărați. De aici, și interesul foarte scăzut, probabil vinovat, față de mișcările și cauzele mari, impersonale. Interesul pe care îl stârnește în mine o bătălie (dintr-o poveste sau din realitate) este aproape invers proporțional cu numărul combatanților.

Școala lui Oldie a însemnat o repetare a experienței de acasă și în alt mod. Soția lui Oldie a murit; și încă în timpul trimestrului. Iar ca urmare a acestei pierderi, Oldie a devenit și mai violent decât înainte; atât de violent, încât Wee Wee a încercat să-l scuze cumva în fața băieților. Vă amintiți că învățasem deja să fiu reticent față de emoții și să le urăsc; aveam un nou temei pentru asta.

Nu am menționat însă până acum cel mai important eveniment de care am avut parte la școala lui Oldie. Aici am devenit cu adevărat credincios. Din câte îmi dau seama, instrumentul schimbării a fost biserica la care eram duși, de două ori, în fiecare duminică. Era o biserică anglo-catolică, de factură conservatoare. La nivel conștient, am reacționat vehement împotriva ciudățeniilor întâlnite – nu eram oare un protestant din Ulster și nu erau ritualurile acelea străine o componentă esențială a atmosferei englezești pe care o uram? La nivel inconștient, bănuiesc, lumânările și tămâia, odăjdiile și imnurile cântate în genunchi au avut pesemne asupra mea un efect considerabil, și contrar. Dar nu cred că ele erau lucrul cu adevărat important. Ceea ce a contat cu adevărat a fost că aici am avut parte de doctrina creștină (și nu de o „edificare" în sens larg) propovăduită de oameni care în mod evident credeau în ea. Nefiind sceptic, consecința a fost resuscitarea credinței care, zic eu, deja exista. Experiența conținea și un important element de frică. Probabil nu mai mult decât era sănătos ori chiar necesar; dar dacă în cărțile mele am vorbit prea mult despre Iad și dacă criticii vor o explicație istorică a acestui fapt, ei nu trebuie s-o caute în presupusul puritanism al copilăriei mele din

Ulster, ci în anglo-catolicismul bisericii din Belsen. Mă temeam pentru propriu-mi suflet; cu precădere în nopțile luminate de luna plină, în dormitorul fără storuri – și acum aud în amintire respirația celorlalți băieți adormiți! Rezultatul, din câte pot eu judeca, a fost eminamente pozitiv. Am început să mă rog și să citesc Biblia temeinic, am încercat să-mi urmez conștiința. Religia era printre subiectele pe care le discutam adesea; le discutam, dacă memoria nu-mi joacă feste, cât se poate de sănătos și profitabil, cu mare gravitate și fără isterie, și fără stânjeneala care se citea pe fețele băieților mai mari. Cum am decăzut, după acest început, veți afla mai târziu.

Din punct de vedere intelectual, timpul petrecut la școala lui Oldie a fost aproape în întregime timp irosit; dacă școala n-ar fi decăzut și dacă aș fi fost lăsat acolo încă doi ani, cariera școlară mi-ar fi fost pecetluită definitiv. Geometria și câteva pagini din lucrarea lui West, *English Grammar* (pe care cred că le-am descoperit singur), sunt singurele lucruri care pot fi trecute la capitolul „beneficii". În rest, din oceanul aritmeticii nu se ridică la suprafață decât o junglă de date, bătălii, exporturi, importuri și alte cele, pe care le și uitai dacă le învățai și care se dovedeau perfect inutile dacă le țineai minte. Și viața mea imaginativă a fost marcată de un declin serios. Timp de mulți ani, Bucuria (așa cum am definit-o) a fost absentă, ba chiar dată uitării. Lecturile mele erau acum în principal maculatură; cum însă școala nu avea bibliotecă, nu trebuie să-l facem pe Oldie răspunzător pentru asta. Citeam povestiri pentru școală – niște bazaconii – în *The Captain*. Plăcerea era, în sensul propriu, doar împlinirea dorințelor și fantezia; te bucurai indirect de izbânzile eroului. Când un băiat trece de la literatura de grădiniță la povestirile pentru școală are loc un regres, nu un progres. *Iepurașul Peter* îndestulează o imaginație dezinteresată, căci copilul nu-și dorește să devină iepuraș, chiar dacă îi place să

pretindă că este iepuraș, întocmai cum mai târziu s-ar putea să-i placă să-l joace pe Hamlet; dimpotrivă, povestea băiatului fără viitor care a devenit căpitanul Celor Unsprezece există tocmai pentru a-i hrăni ambițiile reale. Am făcut o mare pasiune și pentru toată beletristica despre Antichitate: *Quo Vadis, Darkness and Dawn, The Gladiators, Ben Hur.* S-ar putea crede că toate astea au izvorât din noua mea preocupare față de religie, dar nu e așa. Primii creștini apăreau în multe dintre aceste romane, dar nu de ei eram interesat. Voiam, pur și simplu, sandale, temple, togi, sclavi, împărați, galere, amfiteatre; atracția, așa cum o văd acum, era erotică, și încă erotică de o manieră morbidă. Judecate literar, cărțile erau, cele mai multe, proaste. Ceea ce a rezistat mai bine în timp și ceea ce m-a captivat totodată a fost opera lui Rider Haggard; ca și literatura „științifico-fantastică" a lui H.G. Wells. La vremea respectivă, ideea existenței altor planete a exercitat asupra mea o atracție specială, năvalnică, diferită de oricare dintre preocupările mele literare. Mai mult ca sigur nu era atracția romantică a lui *Das Ferne*. „Bucuria" (în accepțiunea tehnică pe care i-o dau) nu țâșnea niciodată de pe Marte sau de pe Lună. Era ceva mai frust și mai puternic. Când izbucnea, interesul se manifesta ca o foame, ca o patimă. Am ajuns să văd în această putere frustă semnul că interesul adiacent este de ordin psihologic, nu spiritual; în spatele unei asemenea apetențe aprige bântuie, bănuiesc, o explicație psihanalitică. S-ar putea adăuga, de altfel, că propriile mele idile planetare[1] nu au reprezentat atât gratificarea acestei curiozități nestăpânite, cât mai degrabă exorcizarea ei. Am exorcizat-o reconciliind-o sau supunând-o celuilalt impuls, mai difuz, dar autentic imaginativ. Că interesul

[1] Trilogia cosmică: *Out of the Silent Planet* (1938) (*Departe de planeta tăcută*, trad. Mirela Rădoi, Logos, Cluj, 1995), *Perelandara* (1943), *That Hideous Strength* (1945) (*n.t.*).

obișnuit pentru literatura științifico-fantastică este o chestiune de psihanaliză reiese din faptul că toți adepții ei o iubesc pătimaș și, în egală măsură, din faptul că pe cei dezinteresați îi dezgustă. Repulsia unora are aceeași putere frustă ca fascinația celorlalți și e în aceeași măsură grăitoare.

Ajunge cât am zăbovit asupra școlii lui Oldie; anul nu se rezumă însă la trimestre. Viața la o odioasă școală cu internat devine în felul acesta o bună pregătire pentru viața creștină, fiindcă te învață să trăiești prin mijlocirea speranței. Într-un sens, chiar prin mijlocirea credinței; la începutul fiecărui trimestru, casa și vacanța sunt atât de departe, încât nu le poți cuprinde cu mintea, așa cum nu poți conștientiza raiul. Ambele au aceeași irealitate jalnică, atunci când sunt puse alături de ororile imediatului. Geometria programată mâine începețoșează sfârșitul îndepărtat al trimestrului, după cum operația programată mâine începețoșează speranța Paradisului. Și totuși, odată cu trecerea trimestrelor, incredibilul se producea. Durate fantastice și astronomice ca „de azi în șase săptămâni" se metamorfozau în durate inteligibile ca „de azi într-o săptămână" și apoi în „mâine pe vremea asta", după care fericirea aproape supranaturală a Zilei de pe Urmă se arăta cu punctualitate. Era o încântare care aproape se cerea întărită cu carafe și sărbătorită cu mere[1]; o plăcere care te furnica pe șira spinării și îți strângea stomacul, ba uneori ajungea să-ți taie răsuflarea. Desigur, reversul era teribil și relevant în egală măsură. În prima zi de vacanță știam că trimestrul se va întoarce – așa cum un tânăr, deplin sănătos și trăind în vreme de pace, știe că într-o bună zi va muri. Dar, ca și în cazul lui, nici cel mai sumbru *memento mori* nu ne-ar fi putut face cu adevărat conștienți

[1] *Cf.* Cântarea Cântărilor 2:5: „Stay me with flagons, comfort me with apples" (The Bible, King James Version, 1611) (*n.t.*).

de asta. Și astfel, de fiecare dată, incredibilul se producea. Hârca rânjind se întrezărea în cele din urmă prin toate travestiurile; ultimul ceas, tărăgănat de toate resursele voinței și imaginației noastre, sosea neabătut, și iarăși întâlneam melonul, gulerul Eton, pantalonii bufanți și (trap-trap-trap-trap) mersul cu trăsura spre chei. Sunt foarte serios când spun că viața întru credință mi se pare mai ușoară grație acestor amintiri. A ne gândi, în vremuri însorite și sigure, că vom muri și ne vom descompune, ori a ne gândi că într-o bună zi tot acest univers va dispărea și va deveni o amintire (după cum Oldie devenea o amintire de trei ori pe an, și odată cu el nuielele și hrana dezgustătoare, toaleta fetidă și paturile reci) – totul devine mai ușor dacă am mai văzut lucruri de felul acesta petrecându-se înainte. Am învățat să nu ne lăsăm induși în eroare de aparența lucrurilor prezente.

Când încerc să prezint viața de acasă din această perioadă, sunt chinuit de îndoieli privitoare la cronologie. Chestiunile școlare pot fi într-o anumită măsură datate cu ajutorul arhivelor, dar desfășurarea lentă, continuă, a vieții de familie se sustrage datării. Alienarea incipientă față de tata a sporit imperceptibil. Într-un sens, nu era nimeni de vină; într-alt sens, de vină eram noi, în foarte mare măsură. Un văduv capricios, încă buimăcit de pierderea soției, ar trebui să fie, într-adevăr, un om foarte bun și înțelept ca să nu comită nici o greșeală în educația a doi băiețandri puși pe șotii și gălăgioși, care au încredere doar unul în celălalt. Calitățile și slăbiciunile tatei l-au făcut însă incapabil să ducă la bun sfârșit această sarcină. Era prea demn și prea generos ca să-și verse năduful lovind un copil; dar și prea impulsiv ca să pedepsească un copil cu sânge rece și potrivit unor principii. Prin urmare, se bizuia în întregime pe puterea limbajului, ca instrument de disciplină domestică. Iar în această privință, predispoziția lui fatală spre dramatizare și retorică (îmi permit

să vorbesc despre ea neîngrădit, fiindcă am moștenit-o) ducea la un rezultat jalnic, dar și ilar. Când deschidea gura să ne dojenească, avea intenția, fără îndoială, să recurgă, scurt și precis, la bunul nostru simț și la conștiință. Dar vai! fusese obișnuit să vorbească în public cu mult înainte de a deveni tată. Lucrase timp de mulți ani ca procuror. Cuvintele îl inundau și îl îmbătau totodată. Urmarea era că un băiețandru care călcase pe iarba înrourată în papuci de casă ori lăsase dezordine în baie se pomenea atacat cu armele folosite de Cicero împotriva lui Catilina ori de Burke împotriva lui Warren Hastings[1]; comparații peste comparații; întrebări retorice cu nemiluita; ochi de orator, din care țâșneau fulgere, sprâncene de orator, în care se citea amenințarea furtunii, gesturi, cadențe și pauze. Pauzele îndeosebi se puteau dovedi periculoase. Una a durat atât de mult, încât fratele meu, presupunând, naiv, că tirada se sfârșise, și-a luat umil cartea și a continuat lectura; gest pe care tata (care, în definitiv, dăduse greș cu doar vreo secundă și jumătate) l-a considerat, în mod previzibil, o „obrăznicie sfruntată, înfăptuită cu premeditare". Disproporția ridicolă dintre astfel de perorații și pricinile lor mă duce cu gândul la avocatul din Marțial care tuna împotriva tuturor ticăloșilor din istoria Romei, în timp ce *lis est de tribus capellis*[2] –

Cazul, rog 'nalta curte să rețină,
E despre-o capră și-a ei vină.

[1] W. Hastings (1732–1818), primul guvernator general al Indiei Britanice. În 1787 a fost pus sub acuzare pentru corupție, într-un proces inițiat, printre alții, de Edmund Burke (*n.t.*).

[2] În latină, „pricina e despre trei căpriță", în Marțial, *Epigrame*, VI.19 (*Non de vi, neque cedae, nec veneno / Sed lis est mihi de tribus capellis*). Traducerea care urmează, făcută de C.S. Lewis, e o redare liberă a textului latinesc (*n.t.*).

Sărmanul tata! În timp ce vorbea, pierdea din vedere nu doar delictul, ci și însușirile auditoriului său. Toate resursele imensului său vocabular se descătușau. Încă îmi amintesc cuvinte precum „abominabil", „sofisticat" și „clandestin". Nu veți avea o imagine completă decât dacă știți ce înseamnă un irlandez furios și energia consoanelor sale explozive sau iritarea care se resimte din belșug în „r"-uri. Un tratament mai rău cu greu putea fi găsit. Până la o anumită vârstă, aceste invective îmi stârneau o teroare și o descurajare fără margini. Din puzderia adjectivelor și din învălmășeala neinteligibilului ieșeau la suprafață idei pe care credeam că le înțeleg prea bine, fiindcă auzeam și credeam totodată că ruina tatălui nostru era iminentă, că în curând toți vom ajunge să ne cerșim pâinea pe străzi, că va pune lacătul pe casă și ne va ține la școală douăsprezece luni pe an, că va trebui să fim trimiși în colonii, să sfârșim acolo, în mizerie, șirul de blestemății la care, se pare, ne dedaserăm. Nu mai aveam nici o siguranță; nu mai simțeam pământul de sub picioare. Nu e lipsit de importanță faptul că în perioada aceea, dacă se întâmpla să mă trezesc noaptea și să nu aud imediat răsuflarea fratelui meu din patul vecin, socoteam adesea că tata și el se sculaseră pe furiș, în timp ce dormeam, și plecaseră în America – abandonându-mă, așadar. Acesta a fost efectul retoricii tatei până la o anumită vârstă; apoi, destul de brusc, a devenit ridicol. Îmi amintesc bine momentul schimbării, iar episodul ilustrează bine atât justețea mâniei tatei, cât și modul nefericit în care o exprima. Într-o zi fratele meu a decis că ar fi o idee bună să construim un cort. Drept urmare, am făcut rost de o husă, dintr-un pod. Următorul pas a fost să găsim proptele; scara din spălătorie s-a recomandat singură. Pentru un băiat dotat cu o toporișcă, a fost o treabă de câteva clipe să o reducă la câțiva stâlpi răsfirați pe jos. Patru dintre ei au fost împlântați

în pământ, iar pânza a fost întinsă deasupra. Ca să se asigure că întreaga structură este trainică, fratele meu s-a cocoțat pe ea. Am avut inspirația să dosim rămășițele flendurite ale pânzei, dar am uitat pesemne de proptele. În acea seară, după ce a venit de la serviciu și a luat cina, tata a ieșit în grădină la plimbare, iar noi l-am însoțit. Priveliștea oferită de cei patru stâlpi de lemn supli, răsărind din iarbă, a deșteptat în el o curiozitate scuzabilă. A urmat interogatoriul; cu acest prilej am spus adevărul. Îndată au și început să cadă fulgere și tunete; totul s-ar fi petrecut și acum ca în nenumărate alte dăți dacă n-ar fi urmat apogeul – „Și în loc de asta, descopăr că ați tăiat scara. Și pentru ce, dacă-mi permiteți? Ca să puneți la cale un soi de spectacol neizbutit cu Punch și Judy[1]." În clipa aceea ne-am ascuns amândoi fețele; dar vai, nu ca să plângem.

După cum va fi devenit limpede din această anecdotă, un factor dominant în viața noastră de acasă era absența zilnică a tatei, de pe la nouă dimineața până la șase seara. În restul zilei aveam casa la dispoziție, dacă facem abstracție de bucătăreasă și de menajeră, care ne erau când inamici, când aliați. Totul ne îndemna să cultivăm o viață care nu avea nici o legătură cu tata. Cea mai importantă dintre activitățile noastre era să povestim la nesfârșit despre Tărâmul-Animalelor și India, ceea ce, de la sine, ne-a izolat de el.

Cititorul nu trebuie să rămână cu impresia că toate ceasurile fericite din vacanță erau legate de absența tatei. Avea un temperament nestatornic și o dispoziție care se însenina la fel de lesne pe cât se întuneca, iar iertarea lui era la fel de profundă ca supărările. Era adesea cel mai

[1] Punch și Judy (soția sa), personaje clasice din teatrul englezesc de marionete, cu rădăcini în *commedia dell'arte*. De regulă, spectacolele erau ținute în cabine mobile, vopsite în culori caracteristice, alb și roșu (*n.t.*).

jovial și sociabil părinte. Putea să „facă pe nebunul" la fel de bine ca fiecare dintre noi și nu-i păsa de propria demnitate, „nu-și dădea importanță". Firește, la vârsta aceea nu-mi dădeam seama ce companie plăcută (după standardele unui adult) era, umorul lui necesitând o anumită cunoaștere a vieții ca să fie gustat pe deplin; eu doar mă bucuram de el așa cum te bucuri de vremea bună. Mai era apoi și răsfățul simțurilor, când mă știam acasă, încântarea luxului – a „civilizație", cum o numeam noi. Tocmai am pomenit de *Vice Versa*. Popularitatea cărții se datora, fără-ndoială, nu doar caracterului de farsă. Este singura poveste autentică despre viața de școlar. Găselnița reprezentată de Garuda Stone[1] are de fapt rolul de a zugrăvi în adevăratele lor culori (care altfel ar părea exagerate) senzațiile pe care fiecare băiat le avea când trecea de la căldura, confortul și demnitatea vieții de acasă la privațiunile și urâțenia brută și sordidă a școlii. Am spus „avea", nu „are"; asta pentru că de atunci ceea ce numim „acasă" a intrat probabil în declin, iar școlile au mai progresat un pic.

Cititorul se va întreba pesemne dacă nu aveam prieteni, vecini, rude. Aveam. Față de o anumită familie, mai ales, datoria noastră este atât de mare, încât s-ar cuveni să fie rezervată, împreună cu alte chestiuni, pentru capitolul următor.

[1] Piatră magică de formă cubică, de culoare gri-verde, inscripționată pe două dintre laturi cu simboluri misterioase, parțial șterse de timp (*n.t.*).

III
Mountbracken și Campbell

Toate aceste preacinstite-obraze din sală erau în floarea vârstei; ca ele, mai ferice, n-ai fi aflat sub ceruri; regele lor, un om de stirpe din cele mai alese. Cu greu s-ar mai găsi și astăzi o adunare la fel de vrednică în vreun castel.

Gawain și Cavalerul Verde[1]

A vorbi despre rudele mele apropiate înseamnă să-mi reamintesc modul în care contrastul dintre neamurile Lewis și Hamilton mi-a dominat primii ani din viață. A început, pentru mine, cu bunicii. Bunicul Lewis, surd, greoi, fredonând monoton bucăți din Psaltire, preocupat mult de sănătate și predispus să le reamintească celor din familie că nu va mai fi mult cu ei, era la antipozi față de bunica Hamilton, o văduvă ascuțită la minte și la vorbă, doldora de opinii neortodoxe (ba încă, spre nemulțumirea rubedeniilor prin alianță, Stăpâna Casei), o Warren get-beget, indiferentă față de convenții cum doar o aristocrată vârstnică din sudul Irlandei putea fi, trăind singură într-o casă enormă și dărăpănată, în compania câtorva duzini de pisici. Oare câtor remarci nevinovate, menite să deschidă conversația, nu le răspunsese cu: „Spui numai nerozii"? Să se fi născut un pic mai târziu, ar fi devenit, cred, o fabiană[2]. Desființa flecăreala ușuratică prin afirmații

[1] *Sir Gawain and the Green Knight*, poem aliterativ anonim din secolul al XIV-lea, care are în centru figura lui Sir Gawain, unul dintre Cavalerii Mesei Rotunde (*n.t.*).

[2] Fabian Society – societate socialistă britanică fondată în 1884, conform căreia introducerea schimbărilor politice trebuie să se facă treptat și prudent, fără a recurge la mijloace revoluționare. Între membrii ei s-au numărat G.B. Shaw și Bertrand Russel (*n.t.*).

nemiloase, verificabile cu fapte, iar principiile răsuflate – prin recursul răspicat la dovezi. În mod previzibil, oamenii o considerau excentrică. În generația următoare descopăr aceeași opoziție. Fratele mai mare al tatei, „unchiul Joe", și familia sa – doi băieți și trei fete – locuiau foarte aproape de noi pe când eram la Casa Veche. Mezinul lui a fost cel dintâi prieten al meu, dar ne-am distanțat odată cu vârsta. Unchiul Joe, un ins perspicace și amabil, mă îndrăgea în mod deosebit. Nu-mi aduc însă nimic aminte din ceea ce spuneau adulții în vremea când locuiam acolo; era pur și simplu conversație „de oameni mari" – bănuiesc că despre oameni, afaceri, politică și sănătate. „Unchiul Gussie" însă – fratele mamei, A.W. Hamilton – îmi vorbea de parcă eram de-o seamă. Îmi vorbea, mai exact, despre Lucruri. Mi-a vorbit despre toată știința pe care o puteam acumula atunci în mod limpede, înflăcărat, fără glume stupide și fără condescendență, arătând că îi plăcea subiectul la fel de mult ca și mie. Mi-a oferit astfel o bază intelectuală pentru lecturile din H.G. Wells. Nu cred că îi păsa de persoana mea nici pe jumătate din cât îi păsa unchiului Joe; iar asta (poate că mă veți socoti nedrept) îmi convenea. În timpul acestor conversații nu ne dădeam atenție unul altuia, ci subiectului. Pe soția lui, de origine canadiană, am menționat-o deja. Și în ea am descoperit ceea ce-mi plăcea cel mai mult – o primire negreșit cordială – fără pic de sentimentalisme – un bun-simț statornic, priceperea discretă de a face mereu totul cât mai vesel și confortabil, atât cât îi îngăduiau circumstanțele. Tendința celor din neamul Lewis de a redeschide răni vechi și de a turna gaz pe foc îi era străină atât ei, cât și unchiului Gussie.

Aveam însă alte rude care pentru noi contau mai mult decât mătușile și unchii noștri. La nici o milă de unde locuiam se găsea cea mai mare casă pe care o văzusem

pe atunci, pe care o voi numi aici Mountbracken[1], în care locuia Sir W.E. Soția lui, Lady E., era vară primară cu mama și probabil cea mai bună prietenă a ei; fără îndoială, de dragul mamei luase asupra sa truda eroică de a ne civiliza pe mine și pe fratele meu. Ori de câte ori eram acasă, aveam parte de invitația sa permanentă de a lua prânzul la Mountbracken; e aproape sigur că de aceea n-am ajuns niște sălbatici. Suntem îndatorați nu doar lui Lady E. („verișoara Mary"), ci întregii sale familii; plimbări pe jos, cu mașina (în zilele acelea, o noutate palpitantă), picnicuri și invitații la teatru se revărsau peste noi, în fiecare an, cu o bunătate pe care necuviința, gălăgia și lipsa noastră de punctualitate nu păreau să o istovească. Ne simțeam acolo ca acasă, dar cu o mare diferență – trebuia să păstrăm un anumit standard de cuviință. Tot ceea ce știu (nu prea mult) despre curtoazie și *savoir faire* am învățat la Mountbracken.

Sir W. („vărul Quartus") era cel mai mare dintre frații coproprietari ai unui foarte important concern industrial din Belfast. Aparținea de fapt exact acelei clase și generații despre care omul modern își face o impresie prin intermediul familiei Forsyte descrise de Galsworthy. Afară de cazul în care Unchiul Quartus reprezenta în mod infidel acest tip (ceea ce este foarte posibil), impresia este extrem de injustă. Nimeni n-a semănat vreodată atât de puțin cu un personaj galsworthian. Era îndatoritor, sincer ca un copil, de o smerenie profundă și pioasă și cât se poate de mărinimos. Nimeni nu ar fi luat mai în serios responsabilitatea față de cei aflați în grija sa. Avea un aer de veselie băiețească; în același timp, am avut mereu impresia că viața îi era dominată de sentimentul datoriei. Figura

[1] Casa Glenmachan, reședința lui Lady Ewart și a lui Sir William Quartus Ewart (*n.t.*).

impunătoare, barba căruntă și profilul lui chipeș alcătuiesc una dintre cele mai venerabile imagini pe care le păstrez în memorie. Frumusețea fizică era într-adevăr o trăsătură comună celor mai mulți membri ai familiei. Verișoara Mary întruchipa tipul doamnei vârstnice frumoase, cu părul ei argintiu și vocea suavă de irlandeză din sud; pe străini trebuie să-i previn că vorba ei semăna a „dialect irlandez", cum ar fi tentați să creadă, tot atât de puțin pe cât graiul unui gentleman din Highlands seamănă cu argoul mahalalelor din Glasgow. Pe cele trei fete le cunoșteam însă cel mai bine. Deși „mari", erau de fapt mai apropiate de vârsta noastră decât oricare dintre ceilalți „oameni mari" pe care îi cunoșteam, fiind toate de o frumusețe izbitoare. H., cea mai mare și mai serioasă, era o iunonă, o crăiasă oacheșă, aducând uneori a evreică. K. era mai degrabă o walkirie (deși toate se pricepeau la echitație), având profilul tatălui ei. Chipul ei avea ceva din înversunarea delicată a unui cal pursânge, o finețe indignată a nărilor, posibilitatea unui dispreț superior. Avea ceea ce vanitatea celor de același sex cu mine numește onestitate „bărbătească"; nici un bărbat n-a fost un prieten mai autentic. Cât despre mezină, G., pot spune doar că era cea mai frumoasă femeie pe care am văzut-o vreodată, fără cusur în siluetă, chip, voce și mișcări – dar cine poate descrie frumusețea? Cititorul va zâmbi poate, gândind că e vorba de ecoul îndepărtat al unei iubiri necoapte, dar se înșală. Există frumuseți atât de limpezi, încât nu e nevoie de asemenea lentile pentru a le pune în evidență; sunt vizibile chiar și privirilor indiferente și obiective ale unui copil. (Prima femeie care mi-a făcut sângele să freamăte în vine a fost o profesoară de dans de la o școală – care apare în alt capitol).

În anumite privințe, Mountbracken semăna cu propria noastră casă. Și acolo am descoperit podurile, tăcerile din casă, rafturile nesfârșite. În primele zile, când eram doar

pe sfert domesticiți, o neglijam deseori pe gazdă și cotrobăiam prin casă pe cont propriu; acolo am găsit cartea lui Lubbock, *Ants, Bees and Wasps*. Erau însă și deosebiri. Acolo viața era mai aerisită și mai chibzuită decât la noi, plutea ca o luntre, pe când a noastră hodorogea ca o căruță.

Prieteni de vârsta noastră – băieți și fete – nu aveam. În parte, aceasta e o consecință firească a școlilor cu internat; copiii cresc înstrăinați de vecini. Însă era mai ales rezultatul alegerii noastre încăpățânate. Un băiat care locuia în apropiere a încercat de câteva ori să ne cunoască. L-am evitat cu toate mijloacele care ne stăteau în putere. Viața noastră era deja plină, iar vacanțele prea scurte pentru cât am fi vrut să citim, să scriem, să ne jucăm, să ieșim cu bicicletele și să sporovăim. Socoteam, nemulțumiți, apariția unei terțe părți o întrerupere exasperantă. Eram și mai înverșunați împotriva tuturor tentativelor (cu excepția marii și reușitei tentative făcute de Mountbracken) celor care doreau să ne arate ospitalitate. În perioada de care vorbesc acum, lucrul acesta nu devenise încă o pacoste, dar, fiindcă în anii de școală situația a devenit treptat tot mai gravă, îmi voi îngădui să spun aici câteva cuvinte, pentru a pune punct acestui subiect. Prin vecini exista obiceiul de a se organiza petreceri care în realitate erau reuniuni dansante pentru adulți, dar la care erau invitați, în egală măsură, școlari sau școlărițe. Se văd lesne foloasele acestui aranjament din punctul de vedere al amfitrioanei; iar când oaspeții nevârstnici se cunosc bine între ei și nu sunt timizi, probabil se distrează și ei. Pentru mine aceste dansuri erau un chin – la care timiditatea obișnuită contribuia doar în parte. Ceea ce mă chinuia era falsa postură (de care eram foarte conștient); faptul de a ști că sunt privit ca un copil, fiind totuși silit să particip

la un eveniment destinat esențialmente adulților, de a simți că toți adulții prezenți sunt amabili oarecum batjocoritor, pretinzând că te iau drept cine nu ești. Mai puneți la socoteală disconfortul provocat de costumul Eton și de cămașa țeapănă, picioarele ostenite și capul încins, precum și chinul efectiv de a fi ținut treaz atâtea ceasuri peste ora obișnuită de culcare. Îmi imaginez că nici pentru adulți o serată n-ar fi tocmai suportabilă fără atracția sexului și a alcoolului; și atunci nu pot defel pricepe de ce se așteaptă ca unui băiețel, care nu poate nici să flirteze, nici să bea, să-i facă mare plăcere țopăitul pe o pardoseală lustruită, până la primele ore ale dimineții. Nu aveam, desigur, noțiunea de relație socială. Nu-mi trecuse niciodată prin minte că anumiți oameni se simțeau obligați să mă invite din politețe, deoarece îl cunoșteau pe tata sau o cunoscuseră pe mama. Pentru mine, totul era o persecuție inexplicabilă, fără sens; iar când, cum se întâmpla adesea, astfel de invitații picau în ultima săptămână a vacanței și ne răpeau ceasuri bune, deși fiecare minut valora aur, simțeam pur și simplu că aș fi în stare să o fac bucăți-bucățele pe amfitrioană. De ce mă urgisea în felul acesta? Eu nu-i făcusem niciodată rău *ei*, n-o invitasem niciodată la vreo petrecere.

Necazurile erau agravate de comportamentul total nefiresc pe care mă simțeam dator să-l adopt la dans; mă purtam așa dintr-un motiv destul de amuzant. Fiindcă citisem mult și nu prea stătusem în compania copiilor de vârsta mea, am cultivat, înainte de a merge la școală, un vocabular care (acum îmi dau seama) trebuie să fi părut nostim în gura unui țânc bucălat, îmbrăcat în sacou Eton. Când am început să scot în lume „cuvintele mari", adulții, nu întru totul nejustificat, credeau că mă fandosesc. Adevărul este că greșeau. Foloseam singurele cuvinte pe care le cunoșteam. Lucrurile stăteau de fapt exact invers decât

presupuneau ei; mândria mea ar fi fost satisfăcută dacă aș fi folosit bruma de argou școlăresc pe care îl cunoșteam, nicidecum și limbajul livresc care (inevitabil, în situația dată) îmi venea de la sine pe limbă. Nu lipseau desigur adulții care mă ațâțau, mimând interesul și seriozitatea – până când îmi dădeam brusc seama că eram ținta batjocurii lor. Atunci, se-nțelege, aveam un sentiment de umilință crunt; după una sau două experiențe de felul acesta, mi-am impus o regulă de fier: la „obligațiile sociale" (cum le numeam în taină) nu trebuia cu nici un chip să vorbesc despre vreun subiect pentru care simțeam cel mai mic interés ori să folosesc cuvintele care îmi veneau în mod natural pe limbă. Și m-am ținut de această regulă cât se poate de bine; parodierea, printre chicoteli și bălmăjeli, a flecărelii nesărate dintre adulți, tăinuirea deliberată a tot ceea ce credeam sau simțeam sub masca unui vag amuzament și entuziasm erau deci ținuta mea de petrecere, asumată cu aceeași grijă cu care un actor își asumă rolul, menținută cu nespusă dificultate și lepădată cu un icnet de ușurare în clipa când, împreună cu fratele meu, mă prăvăleam în trăsură și începea drumul spre casă (unica plăcere a acelei seri). Mi-a luat ani buni să descopăr că e posibil să ai contacte sociale adevărate la o întrunire, cu oameni de tot felul, în ținută de ocazie.

În acest moment, sunt uluit de amestecul de dreptate și nedreptate din viețile noastre. Suntem învinuiți pentru defectele noastre reale, dar nu la momentul potrivit. Eram fără îndoială, cum mi se și imputa, un băiat încrezut; dar învinuirea era de regulă pusă pe seama unor lucruri fără legătură cu îngâmfarea. Adulții îi acuză adesea pe copii de vanitate, fără să stea un pic și să se gândească în ce privință copiii în general, sau un anume copil în particular, se fac vinovați de ea. Astfel, mulți ani n-am știut defel motivul pentru care tata stigmatiza drept „fandoseli"

nemulțumirile mele despre mâncărimile și gâdilăturile provocate de rufăria nouă de corp. Acum înțeleg de ce; avea în minte legenda socială care asociază delicatețea pielii cu rafinamentul și presupunea că vreau să trec drept neobișnuit de rafinat. În realitate, habar nu aveam de această legendă socială, iar dacă e vorba de vanitate, m-aș fi mândrit mai degrabă să am o piele tăbăcită ca de matelot. Eram acuzat de un delict pentru a cărui făptuire nu aveam resursele necesare. Cu alt prilej, mi s-a spus că sunt „fandosit" pentru că am întrebat ce înseamnă „rișcașă". Era, de fapt, cuvântul din graiul popular irlandez pentru „terci". Anumitor adulți li se pare evident că aceia care susțin că nu cunosc limbajul popular pretind neapărat că vorbesc elevat. Totuși motivul real pentru care întrebasem era că nu mi se întâmplase niciodată să aud acest cuvânt; dacă l-aș fi auzit, m-aș fi grozăvit folosindu-l.

Școala lui Oldie, vă aduceți aminte, s-a scufundat, nejelită de noi, în vara lui 1910; trebuiau găsite alte soluții pentru educația mea. Tata a ticluit un plan care m-a umplut de încântare. La vreo milă de Casa Nouă se întindeau zidurile și turnurile din cărămidă roșie ale Colegiului Campbell, înființat anume pentru a le oferi băieților din Ulster toate avantajele unei educații particulare, fără neplăcerea de a trebui să traverseze Marea Irlandei. Istețul meu văr, băiatul unchiului Joe, era deja acolo și se descurca bine. S-a stabilit că voi merge ca intern, dar puteam obține un *exeat*[1] pentru a veni acasă în fiecare duminică. Am fost extaziat. Nimic irlandez, nici măcar o școală, nu putea fi rău, m-am gândit; cu siguranță, nu la fel de rău ca tot ce știam deja despre Anglia. Am mers deci la „Campbell".

Am frecventat această școală atât de puțin, încât nu am de gând să o critic în vreun fel. Era foarte diferită de

[1] *Exeat* (lat.) – permisie, învoire (*n.t.*).

orice școală englezească de care auzisem. Avea într-adevăr prefecți[1], dar aceștia nu aveau nici o importanță. Era împărțită oficial în „cămine" după model englezesc, însă doar pe hârtie; nimeni nu ținea seamă de ele, decât pentru repartizarea la jocurile sportive (care nu erau obligatorii). Lumea era, social vorbind, mai „pestriță" decât în majoritatea școlilor englezești; dădeam nas în nas cu fii de țărani. Băiatul cu care aproape am ajuns să mă împrietenesc era fiul unui negustor; nu cu mult timp înainte fusese în circuit cu furgonul tatălui său, deoarece conducătorul vehiculului era analfabet și nu putea ține „registrul de conturi". Îl invidiam mult pentru această ocupație plăcută, iar el, sărmanul, o considera, retrospectiv, o epocă de aur. „Luna trecută, pe vremea asta, Lewis, obișnuia să spună, nu mergeam la Pregătire. Veneam acasă din circuit, găseam șervetul pus pentru mine la un capăt al mesei și aveam la gustarea de după-masă cârnați."

Mă bucur întotdeauna, ca istoric, că am trecut pe la Campbell, deoarece cred că semăna foarte mult cu ceea ce fuseseră marile școli englezești înainte de Arnold[2]. Aici se dădeau lupte adevărate, cu secunzi și (cred) rămășaguri, și o sută, sau mai bine, de spectatori ovaționând. Se practica intimidarea, deși n-am avut parte de ea în mod serios, și nu exista nimic din ierarhia rigidă care domină o școală englezească modernă; fiecare băiat deținea exact locul pe care pumnii și deșteptăciunea proprie i-l puteau asigura. Din punctul meu de vedere, marele neajuns era că nimeni nu avea, cum s-ar spune, un loc al lui. Doar câțiva

[1] „Prefecții" erau, în școlile britanice private, acei elevi mai mari având atribuții de menținere a disciplinei și aplicare a pedepselor corporale (înainte de abolirea acestora) (*n.t.*).

[2] Thomas Arnold (1795–1842), istoric englez și director la Rugby School, pe care a reformat-o și a transformat-o într-un model urmat de numeroase alte instituții de învățământ englezești (*n.t.*).

băieți mari aveau biroul lor. Toți ceilalți, cu excepția momentelor când luam masa ori când ne aflam într-un „meditator" enorm, pentru „pregătirea" de seară, eram ai nimănui. Când nu aveam ore, ne petreceam vremea sustrăgându-ne sau conformându-ne tuturor acelor mișcări inexplicabile pe care le vădește o mulțime atunci când se subțiază într-o parte și se îndesește în alta ori încetinește pasul, ori se îndreaptă ca un val într-o direcție anume, ori pare să se risipească pentru a se aduna iarăși. Gangurile boltite de cărămidă purtau ecoul tropăielii noastre continue, presărate cu fluierături, zarvă, râsete năvalnice. Toți erau fie „cu treburi", fie „tăiau frunză la câini" – în lavabouri, în încăperi, în sala mare. Era ca și când ai fi trăit permanent într-o gară enormă.

Intimidarea avea acest merit negativ: era onestă; nu era intimidarea autorizată și practicată cu conștiința împăcată din cadrul veritabilei *maison tolérée* a sistemului prefectorial. Era exercitată în principal de găști: grupuri de opt sau zece băieți, care mișunau pe coridoarele interminabile, în căutarea prăzii. Raidurile lor, deși porneau val-vârtej, nu erau sesizate de victimă decât atunci când era prea târziu; presupun că vacarmul și dezordinea de pretutindeni le camuflau. Uneori, răpirea avea consecințe serioase; doi băieți pe care îi cunoșteam au fost duși și bătuți într-o fundătură – bătuți în cel mai dezinteresat mod posibil, căci răpitorii nu le cunoșteau defel pe victime; așa, de amorul artei. Totuși, atunci când am fost prins la rândul meu, soarta mi-a fost mai blândă și probabil suficient de stranie ca să merite povestită. Când mi-am venit în fire, după ce am fost târât vijelios printr-un labirint de ganguri care duceau dincolo de toate reperele obișnuite, am descoperit că mă număr printre cei câțiva prizonieri dintr-o încăpere joasă, goală, luminată pe jumătate de (cred) o singură lampă-de-gaz. După ce și-au mai tras

suflul preț de câteva clipe, doi dintre briganzi l-au scos în față pe primul captiv. Atunci am observat că de-a lungul peretelui opus trecea un rând de țevi orizontale, cam la un metru de pardoseală. M-am alarmat, fără a fi totuși surprins, când prizonierul a fost forțat să se aplece sub rândul cel mai de jos, ca și când s-ar fi pregătit pentru execuție. Surpriza cu adevărat mare a venit în clipa următoare. Vă amintiți că încăperea era pe jumătate cufundată în întuneric. Cei doi gangsteri i-au dat victimei un brânci; și pe dată, nici urmă de victimă. Părea magie neagră de cel mai pur soi. O altă victimă urma la rând; din nou, postura pentru altoire; din nou, în locul loviturilor – disoluție, atomizare, anihilare. În cele din urmă, a venit și rândul meu. Am primit și eu brânciul din spate și m-am pomenit căzând printr-o gaură sau trapă din perete în ceea ce s-a dovedit a fi o pivniță pentru cărbuni. Un alt băiat s-a prăvălit peste mine, ușa a fost trântită cu zgomot și baricadată în spatele nostru, iar răpitorii noștri, cu un chiot de bucurie, s-au năpustit în căutarea altor trofee. Fără îndoială, se luau la întrecere cu altă gașcă și urmau în curând să-și prezinte „tolbele". După un timp am fost eliberați, foarte murdari și cam țepeni, dar altminteri teferi.

Cel mai important lucru de care am avut parte la Campbell a fost că am citit acolo *Sohrab and Rustum*[1] la clasă, sub îndrumarea unui excelent dascăl, căruia îi spuneam Octie. M-am îndrăgostit de această poezie la prima vedere, și încă îmi place la fel de mult. Asemenea ceții umede care se ridică, încă de la primul vers, deasupra râului Oxus, din întreaga poezie se ridica și mă învăluia o boare argintie și fină, sentimentul încântător de depărtare și pace, un aer grav de melancolie. Pe atunci nu prea

[1] Poezie publicată în volumul *Poems* (1853) al poetului Matthew Arnold (1822–1888), fiul lui Thomas Arnold (*n.t.*).

eram interesat, ca acum, de tragedia din miezul poeziei; mă fermecau artistul din Pekin cu fruntea ca fildeșul și mâinile palide, chiparosul din grădina reginei, privirea nostalgică spre tinerețea lui Rustum, neguțătorii din Kabul și tăcutul deșert horasmian. Arnold mi-a prilejuit de îndată (cum încă reușesc cele mai bune creații ale lui) o anumită percepție, nu percepția unei viziuni lipsite de patimă, ci aceea a contemplării intense și tăcute a lucrurilor din ținuturile îndepărtate. Și aici remarcați cum funcționează de fapt literatura. Unii critici repetă papagalicește că *Sohrab* este o poezie pentru clasiciști, gustată doar de cei care identifică aluziile homerice. Eu însă, când îl aveam pe Octie ca dascăl (odihnească-se în pace), nu știam nimic de Homer. Pentru mine relația dintre Arnold și Homer a acționat în sens opus; când am ajuns, peste ani, să citesc *Iliada*, mi-a plăcut în parte și pentru că îmi aducea aminte de *Sohrab*. La drept vorbind, nu contează pe unde îți faci intrarea în sistemul poeziei europene. Trebuie doar să ai urechi de auzit și să-ți ții gura închisă, iar ecoul dintr-o parte a lui va răsuna în cealaltă – *ogni parte ad ogni parte splende*[1].

Pe la jumătatea primului și singurului meu trimestru la Campbell m-am îmbolnăvit și am fost adus acasă. Tata, din motive care îmi rămân necunoscute, devenise nemulțumit de școală. În plus, îi surâdeau relatările despre o școală elementară privată din orașul Wyvern, deși nu avea nici o legătură cu Wyvern College; pica de minune și faptul că, mergând acolo, fratele meu și cu mine puteam călători împreună. În consecință, am avut parte de șase săptămâni binecuvântate acasă, cu gândul la vacanța de Crăciun de după aceea și la o nouă aventură. Într-o scrisoare care s-a păstrat, tata îi scria fratelui meu că mă

[1] Dante, *Divina Comedie*, „Infernul", VII, 75, despre cele nouă ceruri : „Fiecare spre toate celelalte scânteiază" (*n.t.*).

socotesc norocos, dar că el „se teme că mă voi simți foarte singur înainte ca săptămâna să se fi încheiat". Este ciudat că, după atâția ani, mă cunoștea atât de puțin. În acest răstimp am dormit în camera lui, fiind scutit astfel de singurătate în timpul acelor ceasuri tenebroase, când singurătatea mi se părea într-adevăr oribilă. Fratele meu nefiind acasă, nu ne mai puteam îndemna unul pe celălalt la pozne; nu mai existau așadar frecușuri între mine și tata. Nu țin minte să fi avut parte altcândva în viață de o asemenea afecțiune tihnită; ne înțelegeam de minune. Ziua, când era plecat, mă cufundam cu nesfârșită satisfacție într-o solitudine profundă, cum nu mai cunoscusem niciodată. Casa pustie, camerele pustii și tăcute, toate erau ca o baie înviorătoare după vuietul de la Campbell. Puteam să citesc, să scriu și să desenez după placul inimii. Îmi aduc aminte că, în mod straniu, mai ales în această perioadă m-au încântat basmele, nu în anii anteriori ai copilăriei. Am fost cu totul fermecat de Pitici, – piticii aceia străvechi, cu capișoane roșii și bărbi albe ca neaua, pe care-i aveam înainte de a fi înnobilați de Arthur Rackham[1] ori vulgarizați de Walt Disney. Mi-i închipuiam cu atâta fervoare, încât am ajuns la limita halucinației; odată, în timp ce mă plimbam în grădină, puțin a lipsit să cred că un omuleț tocmai trecuse pe lângă mine, fugind într-un tufiș. Am fost ușor alarmat, dar nu ca în spaimele mele nocturne. Spaimei care păzește drumul către Tărâmul Zânelor îi puteam ține piept. Nimeni nu e un laș chiar în toate privințele.

[1] Arthur Rackham (1867–1939), ilustrator englez prolific. Între numeroasele cărți pe care le-a ilustrat se numără *Alice în Țara Minunilor, Peter Pan, Călătoriile lui Gulliver, Vântul prin sălcii* (*n.t.*).

IV
Îmi lărgesc orizonturile

Lovit-am masa și-am strigat: „Prea mult";
Mă duc spre nesfârșit
La ce să mai suspin tânjind?
Mi-e soarta liberă și traiul ne-ngrădit,
Nestăpânit ca vântul, zbor către tumult.

HERBERT[1]

În ianuarie 1911, când tocmai împlinisem treisprezece ani[2], am plecat cu fratele meu la Wyvern, el pentru colegiu și eu pentru școala elementară pe care o vom numi aici Chartres[3]. Așa a început pentru noi perioada clasică a vieții de școlar, cea la care ne gândim amândoi când vine vorba de adolescență. Călătoria împreună către școală și despărțirea șovăitoare din gara Wyvern, întâlnirea hazlie la aceeași gară, pentru călătoria comună spre casă, erau cheia de boltă a fiecărui an. Maturitatea era marcată de libertăți tot mai mari în privința călătoritului. La început, după ce debarcam dimineața devreme la Liverpool, luam următorul tren spre sud; curând am descoperit că e mai plăcut să ne petrecem toată dimineața în foaierul hotelului de pe Lime Street, cu reviste ilustrate și țigări, și să purcedem spre Wyvern cu un tren de după-amiază, care ne lăsa acolo în ultimul moment acceptabil. Curând am

[1] George Herbert (1593–1633), preot anglican, unul dintre „poeții metafizici". Versuri din „The Collar", poezie din volumul *The Temple*, 1633 (*n.t.*).

[2] Fiind născut pe 28 octombrie 1898, autorul de fapt tocmai împlinise doisprezece ani (*n.t.*).

[3] Cherbourg House, școală elementară privată (din apropierea Colegiului Malvern) unde autorul a studiat în perioada 1911–1913 (*n.t.*).

abandonat revistele; am descoperit (ceea ce unii nu reușesc niciodată) că în călătorie poți lua cărți serioase, care adaugă ceasuri de lectură neprețuită celorlalte momente de încântare. (Este important să dobândești de timpuriu în viață capacitatea de a te concentra asupra lecturii oriunde s-ar nimeri să fii. Am citit întâia oară *Tamerlan*[1] în timp ce călătoream de la Larne la Belfast pe furtună; iar pe *Paracelsus* de Browning l-am citit la lumina unei lumânări care se tot stingea și trebuia aprinsă ori de câte ori se declanșa o baterie uriașă într-o groapă mai jos de mine, ceea ce cred că s-a întâmplat la fiecare patru minute, toată noaptea.) Călătoria spre casă era și mai veselă. Avea o rutină anume: mai întâi cina la restaurant – doar ochiuri și ceai, pentru noi însă un ospăț al zeilor –, apoi vizita la vechiul Empire (pe atunci încă se mai dădeau spectacole de varieteu) – iar apoi călătoria către debarcader, priveliștea vapoarelor mari și celebre, plecarea și, încă o dată, gustul binecuvântat de sare pe buze.

Firește, fumatul era, cum ar fi spus tata, „ilicit"; nu însă și vizita la Empire. Nu era puritan în asemenea chestiuni și sâmbătă seara ne lua deseori la Hipodromul din Belfast[2]. Acum realizez că n-am avut niciodată apetența pentru vodeviluri pe care el o împărtășea cu fratele meu. La vremea aceea trăiam cu impresia că spectacolul îmi face plăcere, dar mă înșelam. Toate caraghioslâcurile acelea zac moarte în memoria mea, incapabile să-mi stârnească vreun freamăt, cât de mic, de plăcere reminiscentă; în schimb, compătimirea și umilința pe care le resimțeam atunci când o „figură" nu izbutea îmi stăruie viu în

[1] Christopher Marlowe (1564–1593), *Tamburlaine* (c. 1587) (*n.t.*).

[2] Royal Hippodrome of Belfast, teatru de varieteu construit în 1907 (a fost dărâmat în 1996). Denumirea de „hipodrom" venea de la reprezentațiile de început, care includeau și numere cu animale (*n.t.*).

memorie. Savuram de fapt doar elementele adiacente spectacolului, aglomerația și luminile, gândul de a petrece seara în oraș, buna dispoziție a tatei, ca întotdeauna când era vacanță, și – mai presus de toate – excelenta cină rece care ne aștepta când ne întorceam pe la zece. Căci trăiam în epoca clasică a gătitului în casă, a memorabilei Annie Strahan. Pe masă găseam așezate „plăcinte înfoiate", pe care un băiat englez de astăzi nici nu și le poate imagina și care i-ar fi uimit, chiar și în vremea aceea, pe cei familiarizați doar cu bietele produse contrafăcute din comerț.

Chartres, o clădire înaltă, albă, mai la deal de Colegiu, era o școală mică, nu avea nici douăzeci de interni; se deosebea însă mult de cea a lui Oldie. Aici a început cu adevărat educația mea. Directorul, căruia îi spuneam Tubbs, era un profesor inteligent și răbdător; sub supravegherea lui m-am cufundat imediat în studiul latinei și al englezei și chiar am început să fiu considerat un candidat promițător pentru o bursă la Colegiu. Mâncarea era bună (deși, evident, bombăneam uneori împotriva ei) și eram tratați cumsecade. În ansamblu, m-am înțeles bine cu colegii de școală; am avut parte din plin de prietenii îndelungate, dar și de disensiuni ireconciliabile, certuri aprige și împăcări, de toate revoluțiile glorioase care alcătuiesc viața unui băiețandru și în care uneori am fost învins, iar alteori am ieșit victorios.

Wyvern a pus capăt vrajbei mele cu Anglia. Vasta câmpie albastră din față și, în spate, piscurile dealurilor verzi, atât de asemănătoare munților și totuși cu dimensiuni atât de rezonabile, m-au umplut imediat de încântare. De altfel, Mânăstirea din Wyvern a fost prima clădire căreia i-am perceput frumusețea. Tot la Chartres mi-am făcut primii prieteni adevărați. Și tot aici s-a întâmplat ceva mult mai important: am încetat să mai fiu creștin.

Cronologia acestui dezastru este destul de vagă; știu însă cu certitudine că procesul nu începuse când am ajuns acolo, dar s-a încheiat la scurt timp după ce am plecat. Voi încerca să descriu ceea ce știu cu privire la cauzele conștiente și ceea ce bănuiesc cu privire la cele inconștiente.

Cu multă reticență, fără a atribui vreo vinovăție și cu delicatețea cu care, la nevoie, aș destăinui un cusur al propriei mele mame, trebuie să încep cu scumpa Miss C., intendenta. Nici o școală n-a avut vreo intendentă mai vrednică, mai pricepută și care să-i aline mai mult pe băieții bolnavi, sau care să fie mai veselă și mai prietenoasă față de cei sănătoși. A fost una dintre cele mai altruiste persoane pe care le-am cunoscut. Toți o iubeam; și mai ales eu, orfanul. S-a întâmplat însă ca Miss C., care mie mi se părea în vârstă, să fie încă imatură spiritual și să caute, cu ardoarea unui suflet care vădește în el ceva angelic, un adevăr și un mod de a trăi. Călăuzele erau și mai rare pe atunci decât sunt acum. Se zbătea (după cum percep acum lucrurile) într-un hățiș de teozofie, rozacrucianism și spiritualism; întreaga tradiție ocultă anglo-americană. Departe de ea gândul de a-mi nimici credința; nu știa că încăperea în care intra cu această lumânare era plină de praf de pușcă. Nu mai auzisem asemenea lucruri înainte; numai în coșmaruri sau în basme avusesem de-a face cu alte spirite decât Dumnezeu și oamenii. Îmi făcuse plăcere să citesc despre priveliști stranii, despre alte lumi și moduri necunoscute de a fi, dar întotdeauna fără a le da câtuși de puțin crezare; chiar și piticul-fantomă fusese, în mintea mea, doar o scăpărare fulgurantă. Ar fi o mare greșeală să presupunem că un copil crede lucrurile pe care și le imaginează; iar eu, familiarizat de multă vreme cu lumea imaginară a Tărâmului-Animalelor și a Indiei (în care, desigur, nu puteam crede, fiindcă eram unul dintre creatorii ei), aș fi fost, ca oricare alt copil, prea puțin înclinat

să fac o asemena greșeală. Acum însă, pentru întâia oară, m-a străfulgerat gândul că ar putea exista adevărate minunății pretutindeni în jur, că lumea vizibilă ar putea fi doar un văl care ascunde tărâmuri uriașe, neconsemnate pe harta mea teologică rudimentară. Astfel s-a stârnit în mine ceva cu care, din când în când, am avut o sumedenie de necazuri de atunci – interesul pentru supranatural ori, pur și simplu, pasiunea pentru Ocult. Nu toți au această maladie; cei care o au știu la ce mă refer. Am încercat odată s-o descriu într-un roman. Este o poftă spirituală; și, aidoma poftei trupești, atât timp cât durează, are puterea fatală de a face ca orice altceva de pe lume să pară neinteresant. Această pasiune, mai mult chiar decât dorința de putere, este cea care îi animă probabil pe magicieni. Rezultatul conversațiilor cu Miss C. nu s-a rezumat însă la asta. Puțin câte puțin, inconștient, fără voie, a demontat întregul cadru al credinței mele, tocindu-i toate ascuțișurile. Caracterul nedeslușit, eminamente speculativ, al acestui Ocultism a început să împânzească – da, și încă *voluptuos* – adevărurile ferme ale crezului. Totul a devenit o chestiune de speculație: curând (potrivit unor cuvinte celebre) am ajuns să „preschimb «cred» cu «încerc sentimentul că»"[1]. Și ah, ce ușurare! Nopțile luminate de lună din dormitorul de la Belsen s-au risipit în depărtări. Din amiaza tiranică a revelației am alunecat către seara răcoroasă a Gândirii Superioare, unde nu era nimic de urmat și nimic de crezut – decât dacă era o sursă de mângâiere sau de încântare. Nu vreau să spun că Miss C. a făcut toate acestea; mai bine zis, Dușmanul a lucrat astfel în mine, folosindu-se de lucrurile pe care ea mi le-a spus în mod inocent.

[1] Parafrază după Ronald Knox, *Absolute and Abitofhell* (1913): „When suave politeness, tempering bigot zeal / Corrected *I believe* to *One does feel*" (*n.t.*).

Unul dintre motivele pentru care Dușmanului i-a venit ușor să lucreze a fost acela că, fără să știu, îmi doream cu disperată nerăbdare să-mi lepăd religia; și asta dintr-un motiv care merită pomenit. Pur și simplu din greșeală – și încă socotesc că era o greșeală onestă –, prin deprinderile mele spirituale transformasem practica devoțiunii religioase într-o povară insuportabilă. Lucrurile s-au petrecut în felul următor. Ca tuturor, mi se spusese de mic copil că nu trebuie doar să rostesc rugăciunile, ci și să mă gândesc la ceea ce spun. Drept urmare, când (la Oldie fiind) am ajuns să-mi iau credința în serios, am încercat să pun sfatul în practică. La început mi s-a părut că merge strună. Curând însă, falsa conștiință („Legea" de care vorbește Sf. Pavel, „Trăncănitorul" lui Herbert[1]) s-a prins în joc. Nici nu ajungeam bine la „Amin", că și începea să șoptească: „Da. Dar ești sigur că te gândeai cu adevărat la ce te rugai?" Apoi, mai subtil: „Te gândeai la fel de atent ca seara trecută?" Răspunsul, din motive pe care atunci nu le înțelegeam, era aproape întotdeauna: „Nu." „Foarte bine, spunea vocea, dar atunci nu s-ar cuveni oare să încerci din nou?" Și mă supuneam; evident, fără siguranța că a doua încercare va fi mai bună.

În fața acestor sugestii sâcâitoare, reacția mea a fost, în ansamblu, cea mai necugetată dintre toate cele posibile. Mi-am propus un standard. Nimic din ceea ce rosteam în rugăciune nu avea să fie considerat acceptabil decât însoțit de ceea ce numeam „realizare", prin care înțelegeam o anumită intensificare a imaginației și a simțirii. În fiecare seară aveam deci misiunea de a provoca, exclusiv prin puterea voinței, un fenomen imposibil de produs

[1] Din poezia „Conscience" (*The Temple*, 1633), care exprimă chinul produs de o conștiință excesiv de scrupuloasă („Trăncănitorul"), care devine incapabilă să se mai evalueze corect pe sine (*n.t.*).

prin puterea voinței, care era așa de prost definit, încât n-aș fi putut spune niciodată în mod sigur dacă avusese loc, și care, chiar și când avea loc, era de o valoare spirituală mediocră. Să-mi fi citit atunci cineva avertismentul bătrânului Walter Hilton[1], potrivit căruia nu trebuie să ne căznim niciodată să smulgem prin propria noastră „măiestrie" ceea ce Dumnezeu nu este dispus să dea! Dar nimeni nu-mi spusese asta; și seară de seară, buimac de nesomn și pradă unui soi de disperare, mă trudeam să înfăptuiesc „realizările". Chestiunea amenința să devină un regres la infinit. Începeam, desigur, prin a mă ruga pentru „realizări" bune. Dar oare această primă rugăciune fusese ea însăși „realizată"? Cred că aveam suficientă minte ca să resping această întrebare; altminteri, mi-ar fi fost la fel de greu să încep rugăciunile, pe cât îmi era să le închei. Cât de viu îmi revine totul în amintire! Linoleumul rece, bătăile orologiului la câte un sfert de ceas, noaptea care se scurgea implacabil, oboseala amestecată cu deznădejde și dezgust. Iată povara de care tânjeam, cu trup și suflet, să scap. Ajunsesem deja într-un asemenea hal, încât perspectivele sumbre ale chinului nocturn se făceau simțite de cu seară și-mi era groază la gândul că trebuie să mă duc la culcare, ca și când aș fi suferit de insomnie cronică. Dacă aș fi pășit mai departe pe această cale, cred că mi-aș fi ieșit din minți.

Această povară ridicolă de false îndatoriri în rugăciune mi-a oferit, desigur, un motiv inconștient pentru dorința de a mă descotorosi de credința creștină; cam în aceeași perioadă, ori puțin mai târziu, s-au ivit și temeiuri de îndoială conștiente. Unul a fost urmarea lecturii autorilor clasici. La ei, și mai ales la Virgiliu, cititorul întâlnește o

[1] Walter Hilton (m. 1396), mistic englez cunoscut mai ales pentru *The Scale of Perfection*. Pasajul la care se referă Lewis apare în secțiunea I.33 a acestei lucrări (*n.t.*).

sumedenie de idei religioase; toți profesorii sau editorii considerau însă de la sine înțeles că aceste idei religioase nu sunt decât iluzii. Nimeni n-a încercat să arate în ce sens creștinismul împlinea așteptările păgânismului ori în ce fel păgânismul prefigura creștinismul. Conform poziției acceptate, s-ar fi spus că religiile în genere nu sunt decât un talmeș-balmeș de neghiobii, în vreme ce a noastră, printr-o excepție fericită, este absolut adevărată. Celelalte religii nu erau explicate nici măcar drept lucrare a demonilor, ca în creștinismul timpuriu. Așa ceva probabil aș fi ajuns să cred. Însă impresia pe care am căpătat-o a fost că religia în general, deși total falsă, constituie o excrescență naturală, un soi de nonsens endemic în care omenirea este predispusă să bâjbâie. Printre o mie de asemenea religii se afla și a noastră, a mia una, etichetată drept Adevăr. Dar pe ce temeiuri puteam crede în această excepție? Într-un sens larg era, în mod evident, ca toate celelalte. De ce era tratată atât de diferit? Eu unul, în orice caz, trebuia s-o tratez în continuare în mod diferit? Tare voiam să n-o fac.

Pe lângă toate acestea, împotriva credinței mele lucra în egală măsură și pesimismul adânc înrădăcinat în ființa mea; un pesimism care pe atunci ținea mai degrabă de intelect decât de dispoziția lăuntrică. Nici vorbă să fi fost nefericit; îmi formasem însă convingerea fermă că universul este, în mare măsură, o instituție mai curând regretabilă. Sunt perfect conștient că unii vor resimți dezgust, iar alții vor râde la gândul că un zdrahon de băiat bine hrănit, purtând guler Eton, dă verdicte nefavorabile cu privire la cosmos. S-ar putea ca reacțiile să fie îndreptățite în ambele cazuri, dar nu fiindcă purtam guler Eton. Oamenii uită ce înseamnă, simțită din interior adolescența. Vârstele nu sunt așa de importante pe cât cred unii. Sunt de părere că toți cei care gândesc cât de cât au rumegat bine ceea ce era de rumegat în primii paisprezece ani de viață. Cât despre rădăcinile pesimismului meu, cititorul

își amintește că, deși în multe feluri am fost cât se poate de privilegiat, am avut parte foarte de timpuriu în viață de o mare năpastă. Acum înclin să cred însă că semințele pesimismului au fost semănate înainte de moartea mamei. Oricât de ridicol ar suna, cred că nepriceperea mâinilor mele a stat la rădăcina problemei. Cum este posibil așa ceva? Desigur, nu prin declarații ale copilului de genul: „Nu pot tăia drept cu foarfecele, de aceea universul este rău." Copilăria nu are o asemenea putere de generalizare și nu este (ca să fim și drepți cu ea) atât de neroadă. Nici nu se poate spune că neîndemânarea mea a dus la ceea ce se cheamă îndeobște un complex de inferioritate. Nu mă comparam cu alți băieți; înfrângerile mele se consumau în singurătate. Ceea ce au zămislit în mine a fost un soi de rezistență sau opoziție profundă (și, desigur, neexprimată) față de lucrurile neînsufletite. Chiar și așa, sună prea abstract și prea matur. Probabil ar trebui s-o numesc de fapt așteptarea fermă ca totul să iasă anapoda. Ceea ce doreai să rămână drept se curba; ceea ce încercai să îndoi redevenea drept ca înainte; toate nodurile pe care le doreai trainice se desfăceau; toate nodurile pe care doreai să le dezlegi rămâneau neclintite. Nu este posibil să explici situația fără a o face ilară și, de altminteri, n-am nici o dorință să o văd (acum) altfel decât ca pe ceva ilar. Dar probabil că tocmai aceste experiențe timpurii, atât de efemere și, pentru un adult, atât de grotești, sunt cele care îi dau minții cea dintâi orientare, percepția de bază privind ceea ce este ori nu este posibil.

A mai fost un factor care m-a predispus la acest pesimism. Deși eram fiul unui om prosper – care, după standardele noastre de azi, împovărate de taxe, se bucura de o tihnă și o siguranță incredibile –, auzisem de când mă știam, și credeam asta, că viața de adult avea să fie o zbatere neîncetată, de pe urma căreia puteam spera, cel mult, să evit azilul prin strădanii extreme. Afirmațiile foarte

colorate ale tatei mi se înfipseseră adânc în minte; și nu-mi dăduse niciodată prin gând să le confrunt cu faptul evident că cei mai mulți adulți pe care îi cunoșteam păreau să ducă o viață foarte confortabilă. Îmi amintesc că, într-o discuție cu prietenul meu de la Chartres, rezumam ceea ce credeam că va fi destinul nostru prin următoarele vorbe: „Trimestru, vacanță, trimestru, vacanță până terminăm școala, și apoi muncă, muncă și iar muncă până murim." Chiar și dacă n-aș fi dat crezare acestei perspective false, cred că aș fi găsit totuși temeiuri pentru pesimism. Concepțiile cuiva, chiar și la acea vârstă, nu sunt în întregime determinate de situația de moment; un băiat poate recunoaște că în jurul lui se întinde pustia, chiar dacă el, deocamdată, se găsește într-o oază. Eram, într-un chip nu prea folositor, o făptură cu suflet blând. Pesemne că cele mai ucigașe gânduri pe care le-am nutrit vreodată au fost cele împotriva unui institutor de la Chartres care mi-a interzis să dau de pomană unui cerșetor de la poarta școlii. Mai puneți la socoteală și că lecturile mele timpurii – nu doar Wells, ci și Sir Robert Ball – îmi întipăriseră adânc în imaginație imensitatea și răceala spațiului, micimea Omului. Nu este de mirare că simțeam universul ca pe un loc amenințător și neprietenos. Cu câțiva ani înainte de a-l citi pe Lucrețiu, am simțit forța argumentului său (care, cu siguranță, este cel mai puternic dintre toate) în favoarea ateismului:

Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum; tanta stat praedita culpa.

Că nicidecum n-a fost făcută lumea
Din vrerea unor zei, de dragul nostru:
Așa de multe lipsuri are lumea![1]

[1] Lucrețiu, *Poemul naturii*, II.180–181, trad. T. Naum, Editura Științifică, București, 1965, p. 88 (*n.t.*).

Poate vă întrebați cum am îmbinat această gândire de-a dreptul ateistă, acest „argument al lipsei de scop", cu slăbiciunile mele pentru ocultism. Nu cred că am reușit să stabilesc vreo legătură logică între ele. Îmi produceau dispoziții lăuntrice diferite și aveau în comun faptul că ambele lucrau împotriva creștinismului. Astfel, puțin câte puțin, cu fluctuații pe care acum nu le mai pot reconstitui, am devenit un apostat, abandonându-mi credința fără sentimentul vreunei pierderi, ci cu o mare ușurare.

Șederea mea la Chartres a durat din trimestrul de primăvară 1911 până la sfârșitul trimestrului de vară 1913 și, cum spuneam, nu pot reconstitui cronologia exactă a apostaziei mele treptate în acest interval. Din altă perspectivă, perioada se împarte în două; cam pe la jumătatea ei, atât un dascăl mult iubit, cât și scumpa noastră intendentă au plecat. Ziua aceea a fost urmată de un declin abrupt; dar nu la nivelul fericirii exterioare, ci al binelui de fond. Scumpa Miss C. îmi făcuse mult bine, dar și rău. Un lucru e sigur – stârnindu-mi afecțiunea, reușise să biruie inhibiția de ordin antisentimental pe care o zămislise în mine experiența mea timpurie. Nu voi tăgădui nici că toată acea „Gândire Superioară" a ei, deși a avut ca principal efect un dezastru, conținea și elemente de spiritualitate autentică și dezinteresată, care mi-au folosit. Din nefericire, de îndată ce a încetat să fie prezentă, efectele pozitive s-au ofilit, iar cele rele au rămas. Schimbarea de institutori a avut în mod și mai evident consecințe nefaste. „Sirah", cum îl numeam, avusese o influență admirabilă. Era ceea ce acum aș descrie drept un aiurit înțelept: un om gălăgios, băiețos, plin de vigoare, în stare să-și păstreze autoritatea chiar și când se comporta de parcă ar fi fost unul dintre noi, un om dezordonat, de o veselie exuberantă, fără nici un dram de afectare. Ne transmitea (ceea ce mie îmi era de

trebuință) ceva din fervoarea cu care ar trebui abordată, pe cât posibil, viața. Îmi amintesc că într-o zi, pe când alergam cu el prin zloată, am descoperit cum trebuie să iei vremea rea – ca pe o glumă aspră, un prilej de zbenguială. În locul lui a venit un tânăr domn proaspăt ieșit de pe băncile universității, pe care îl vom numi Pogo. Pogo era o versiune foarte modestă a unui erou din Saki ori poate chiar Wodehouse. Pogo era un tip spiritual, Pogo era un ins dichisit, Pogo era un om de lume, Pogo era chiar un pișicher. După vreo săptămână de ezitări (căci nu puteam fi siguri de dispoziția lui), i-am căzut cu toții la picioare, venerându-l. Iată sofisticarea întruchipată, toată numai strălucire și (lucru aproape de necrezut!) gata să ne inițieze și pe noi în tainele ei.

Am devenit – eu unul, cel puțin – foarte spilcuiți. Era epoca „filfizonilor": a cravatelor „etalate" cu un ac înfipt în ele, a sacourilor scurte, a pantalonilor purtați mai sus de talie, pentru a da la iveală șosete viu-colorate, și a bocancilor cu șireturi cât se poate de late. Câte ceva din toate acestea ajunseseră până la mine încă de la colegiu, prin intermediul fratelui meu, care crescuse suficient de mare ca să aspire și el la statutul de filfizon. Pogo a desăvârșit procesul. Nu era de închipuit o ambiție mai jalnică pentru un găligan necioplit de paisprezece ani, cu un șiling bani de buzunar săptămânal; asta cu atât mai mult, cu cât mă număr printre cei pe care Natura i-a blagoslovit cu fatalitatea care face ca, indiferent ce cumpără și ce poartă, să arate întotdeauna ca și când ar fi ieșit dintr-un magazin de vechituri. Nici acum nu pot să evoc decât cu jenă marea grijă pe care o aveam pentru călcatul pantalonilor și pentru obiceiul (mizerabil) de a-mi năclăi părul cu pomezi. În viața mea își făcuse intrarea un nou element: vulgaritatea. Comisesem deja aproape orice păcat

și orice nebunie de care fusesem în stare, dar nu mă împopoțonasem niciodată ca acum.

Aceste înzorzonări de marțafoi erau însă doar o mică parte din noua noastră sofisticare. Pogo era o mare autoritate în materie de distracție. Curând eram la curent cu ultimele cântece. Numaidecât am ajuns să știm totul despre actrițele celebre ale vremii – Lily Elsie, Gertie Millar, Zena Dare. Pogo era un nesecat izvor de informații despre viața lor intimă. Am învățat de la el ultimele glume; acolo unde nu înțelegeam, era gata să ne dea o mână de ajutor. Ne-a explicat multe lucruri. După un trimestru în preajma lui Pogo, aveai impresia că ești nu cu douăsprezece săptămâni mai în vârstă, ci cu doisprezece ani.

Cât de reconfortant și de edificator ar fi dacă aș putea pune în seama lui Pogo toate alunecările mele de pe calea virtuții, sfârșind prin a desprinde morala: cât rău poate face un tânăr cu o vorbire deșănțată unor băieți inocenți! Din nefericire, ar fi fals. Este adevărat că în această perioadă am fost supus unui asalt violent, și totalmente reușit, de ispită sexuală. Faptul se explică lesne prin vârsta la care ajunsesem și prin proaspăta mea retragere – într-un anume sens, deliberată – de sub protecția divină. Nu cred că Pogo are de-a face în vreun fel cu asta. Datele brute privitoare la reproducere le aflasem de multă vreme, de la un alt băiat, când eram prea mic ca să simt altceva decât un interes științific pentru ele. Ceea ce m-a atacat prin intermediul lui Pogo n-a fost Carnea (o aveam și eu pe-a mea), ci Lumea: dorința de strălucire, fanfaronadă, distincție, dorința de a cunoaște dedesubturile. Pogo a contribuit prea puțin, dacă a contribuit în vreun fel, la distrugerea castității mele, dar a șubrezit rău anumite calități smerite, copilăroase și altruiste pe care (cred) le păstrasem până în acel moment. Am început să trudesc din greu pentru a deveni un filfizon, un mojic și un snob.

Prelegerile lui Pogo, oricât mi-au coborât nivelul mintal, nu au avut asupra simțurilor mele efectul electrizant pe care l-a produs profesoara de dans ori lucrarea lui Bekker[1], *Charicles*, primită ca premiu. N-am considerat-o niciodată pe profesoara de dans la fel de frumoasă ca vara mea G., dar era prima femeie la care mă uitam „ca s-o poftesc"[2]; desigur, fără ca ea să aibă vreo vină. Un gest, o inflexiune a vocii se pot solda, în această privință, cu rezultate imprevizibile. Când sala de clasă a fost pregătită pentru dans, în ultima seară a trimestrului de iarnă, și ea s-a oprit, a ridicat un steag, remarcând: „Ador mirosul de astar" și, îngropându-și fața în el – m-a dat gata.

Nu trebuie să rămâneți cu impresia că a fost o pasiune romantică. Pasiunea vieții mele, după cum va reieși din următorul capitol, aparținea unui alt tărâm. Ceea ce simțeam pentru profesoara de dans era apetit pur și simplu; proza, nu poezia Cărnii. Nu mă simțeam nicidecum ca un cavaler care se pune în serviciul unei doamne; eram mai degrabă asemenea unui turc care se uită la o cerchează pe care nu-și poate permite să o cumpere. Știam prea bine ce vreau. Și, apropo, se presupune îndeobște că o astfel de experiență produce un sentiment de vinovăție, dar n-a produs așa ceva în mine. Aș putea să adaug aici că sentimentul de vinovăție, exceptând cazurile în care abaterea morală încălca totodată codul onoarei sau avea consecințe care îmi stârneau mila, îmi era mai degrabă necunoscut la vremea respectivă. Am avut nevoie de tot atâta timp pentru a dobândi anumite inhibiții, pe cât (se spune)

---

[1] Wilhelm Becker (!) (1796–1846), arheolog german, autorul cărții *Charicles, or Illustrations of the Private Life of the Ancient Greeks* (1846) (*n.t.*).

[2] *Cf.* Matei 5:28. De obicei, Lewis nu folosește citate biblice exacte și de aceea n-am indicat – aici și în continuare – o ediție românească anumită a Bibliei, după identificarea versetului (*n.t.*).

le trebuie altora pentru a scăpa de ele. Așa se explică de ce mă pomenesc adesea în contradicție cu lumea modernă: sunt un păgân convertit care trăiește între puritani apostați.

M-ar întrista să știu că Pogo este judecat prea aspru de cititor. După cum văd lucrurile acum, nu era prea în vârstă ca să aibă grijă de niște băieți, ci prea tânăr. Era și el abia un adolescent, insuficient de matur ca să poată fi un încântător „om mare" și suficient de naiv ca să fie încântat de și mai marea noastră naivitate. Trebuie amintită și dispoziția lui prietenoasă. Ea l-a determinat, în parte, să ne împărtășească tot ce știa sau ce credea că știe. Acum însă, cum ar spune Herodot, „rămas-bun lui Pogo".

Între timp, concomitent cu pierderea credinței, a virtuții și a simplității, se întâmpla ceva destul de diferit. Dar despre asta, într-un nou capitol.

V
Renaștere

Tălăzuiește prin urmare în noi dorința de a iubi,
deși adesea nu știm ce anume.

TRAHERNE[1]

Nu prea cred în Renaștere așa cum o descriu istoricii. Cu cât analizez mai mult detaliile, cu atât găsesc mai puține urme ale acelei explozii primăvăratice despre care se spune că a măturat Europa în veacul al XV-lea. Bănuiesc întru câtva că nimbul din lucrările istoricilor își are sursa în altă parte, că fiecare evocă și își proiectează Renașterea sa personală; acea redeșteptare minunată de care avem parte cei mai mulți dintre noi atunci când pubertatea s-a încheiat. Se numește pe bună dreptate renaștere, nu naștere, și redeșteptare, nu deșteptare, deoarece pentru mulți dintre noi, pe lângă faptul că e un lucru nou, înseamnă și recuperarea lucrurilor pe care le aveam în copilărie și pe care le-am pierdut când am ajuns la pubertate. Vezi bine, pubertatea se aseamănă cu „evul întunecat", nu așa cum a fost în realitate, ci cum este înfățișat în povestirile de proastă calitate. Visurile copilăriei și cele ale adolescenței par să aibă multe în comun; adesea, între ele, pubertatea se întinde ca un teritoriu străin, în care totul (inclusiv noi înșine) devine crud, gălăgios și prozaic, în

[1] Thomas Traherne (1637–1674), prelat anglican, unul dintre „poeții metafizici". Citatul provine din *Centuries of Meditations*, I.2. Lucrarea, împărțită în cinci secțiuni a câte o sută de meditații (*centuries*), a exercitat o influență considerabilă asupra lui Lewis (*n.t.*).

care imaginația dormitează, iar cele mai terestre simțiri și ambiții veghează fără odihnă, ba chiar obsesiv.

În viața mea cu siguranță așa a fost. Copilăria se află în armonie cu restul vieții mele; dar nu și pubertatea. Multe dintre cărțile care mi-au făcut plăcere când eram copil îmi plac și acum; dar numai vreo nevoie m-ar face să recitesc cele mai multe dintre cărțile pe care le-am citit la școala lui Oldie sau la Campbell. Din acest punct de vedere, perioada este pustie. „Bucuria" autentică (așa cum am încercat s-o descriu într-un capitol anterior) dispăruse din viața mea: atât de complet, încât nu-mi rămăsese nici măcar amintirea sau dorința ei. Lectura poeziei *Sohrab* nu reușise să o redeștepte. Bucuria se deosebește nu doar de plăcere în general, ci și de plăcerea estetică. Trebuie să aducă o săgetare, să doară, să lase în urmă dorul inconsolabil.

Această lungă iarnă a conținut o singură dată, în primele zile când am venit la Chartres. Sunt constrâns să folosesc imaginea primăverii, dar n-a fost ceva treptat, ca primăverile Naturii. Era ca și când Arctica însăși, cu straturile ei groase de gheață seculară, s-ar preschimba, nu într-o săptămână sau într-un ceas, ci într-o clipită, într-o întindere de iarbă și ciuboțica-cucului și de livezi în floare, inundată de cântecul păsărilor și însuflețită de șopotul izvoarelor. Pot evoca fără greș momentul; puține lucruri îmi sunt atât de cunoscute ca el, deși nu-l pot data cu precizie. Cineva uitase probabil în sala de clasă un periodic literar: pesemne *The Bookman* ori *Times Literary Supplement*. Privirea mi s-a oprit, la întâmplare, asupra unui titlu și a unei imagini, căci nu urmăream ceva anume. În clipa următoare, cum spune poetul, „Cerul dăduse lung ocol"[1].

[1] Charles Williams, „Palomides Before his Christening", 77, în *Taliessin through Logres* (1938) (*n.t.*).

Cuvintele pe care le citisem erau *Siegfried and the Twilight of the Gods* (*Siegfried și Amurgul zeilor*). Imaginea pe care o văzusem era una dintre ilustrațiile lui Arthur Rackham la volumul respectiv. Nu auzisem niciodată de Wagner și nici de Siegfried. Credeam că *Amurgul zeilor* înseamnă amurgul în care locuiesc zeii. Cum de am știut, dintr-odată și fără dubiu, că nu era vorba de un amurg celtic ori silvestru, ori pământean? Și totuși, am știut. „Tărâmul nordic" m-a învăluit: viziunea întinderilor uriașe, limpezi, de deasupra Atlanticului, în amurgul fără sfârșit al verii boreale, îndepărtare, severitate... și aproape în aceeași clipă am știut că mai întâlnisem așa ceva înainte, cu mult, mult înainte (nu s-a adăugat prea mult între timp) în *Tegnér's Drapa*, că Siegfried (indiferent cine era) aparținea aceleiași lumi din care făceau parte Balder și cocorii în zborul lor spre soare. Iar odată cu acea scufundare în propriul meu trecut a apărut numaidecât, ca o jale, amintirea Bucuriei înseși, conștiința că avusesem cândva ceea ce îmi lipsise vreme de ani buni, că mă întorceam în sfârșit din surghiun și din pustietăți în țara mea; iar distanța până la Amurgul Zeilor și distanța până la propria mea Bucurie din trecut, ambele imposibil de atins, se împleteau într-un singur simțământ chinuitor de dorință și pierdere, care pe dată s-a făcut una cu pierderea întregii experiențe, simțământ ce acum, când, aidoma unui om care își revine în fire, străbăteam din priviri încăperea prăfuită, deja pierise, sustrăgându-se în chiar momentul când aș fi putut spune: *există*. Imediat am știut (printr-o cunoaștere fatală) că „redobândirea" lui era obiectul suprem, cel mai important, al dorinței.

După aceea toate s-au potrivit de minune. Unul dintre numeroasele cadouri pe care ni le-a făcut tata a fost un gramofon. Astfel, când privirea mi-a căzut peste cuvintele *Siegfried and the Twilight of the Gods*, cataloagele cu înregistrări

pentru gramofon se aflau deja printre formele mele preferate de lectură; dar nici pe departe nu visasem vreodată că înregistrările de la Grand Opera, cu numele acelea ciudate, nemțești sau italienești, ar fi putut avea vreo legătură cu mine. Și nici nu mi-a trecut prin gând așa ceva timp de o săptămână sau două. Am fost însă asaltat de pe alt flanc. O revistă intitulată *The Soundbox* publica săptămână de săptămână rezumate ale marilor opere, iar acum le publica pe cele din ciclul *Inelului*[1]. Le-am citit cu sufletul la gură și am descoperit cine era Siegfried și ce era „amurgul" zeilor. Nu m-am mai putut abține – am început să scriu un poem, un poem eroic inspirat de versiunea wagneriană a poveștii Nibelungilor. Singura mea sursă erau rezumatele din *The Soundbox*, dar eram așa de ignorant, încât credeam că Alberich rimează cu *ditch* și Mime cu *time*. Modelul meu era *Odiseea* lui Pope, iar poemul începea (cu un amestec de mitologii):

Purcedeți spre pământ, muze celeste,
Măreața Rinului legendă dați de veste...

Dat fiind că în „cartea a patra" am ajuns abia la ultima scenă din *Aurul Rinului*, cititorul nu va fi surprins să audă că poemul n-a fost nicicând dus până la capăt. Dar n-a fost o risipă de timp; încă sunt conștient de ceea ce a făcut pentru mine și de momentul când a intervenit schimbarea. Primele trei cărți (după atâta timp, o pot spune probabil fără vanitate) nu sunt tocmai rele pentru vârsta aceea. La începutul celei de-a patra, rămasă neterminată, totul se duce de râpă; și tocmai acesta e punctul în care am început cu adevărat să încerc să scriu poezie. Până atunci, dacă versurile rimau, dacă aveau piciorul metric corect și dacă duceau mai departe povestea, eram mulțumit.

[1] Tetralogia wagneriană: *Aurul Rinului* (1854), *Walkiria* (1856), *Siegfried* (1857) și *Amurgul zeilor* (1874) (*n.t.*).

Acum, la începutul celei de-a patra cărți, am vrut să încerc să transmit ceva din încântarea intensă pe care o simțeam, să caut expresii care nu se mărginesc să afirme, ci sugerează. Desigur, am eșuat, mi-am pierdut claritatea prozaică, am început să bâigui, să nu-mi mai găsesc cuvintele, și curând am amuțit; dar învățasem ce înseamnă să scrii.

În tot acest timp, încă nu auzisem nici o notă din muzica lui Wagner, deși numele său căpătase deja caracterul unui simbol magic pentru mine. Într-o zi de sărbătoare, am auzit prima dată, în dugheana întunecată și aglomerată a lui T. Edens Osborne (odihnească-se în pace), o înregistrare a piesei *Cavalcada walkiriilor*. Astăzi e luată în râs și, într-adevăr, scoasă din context și interpretată ca piesă de concert, s-ar putea să fie penibilă. Eu însă aveam ceva în comun cu Wagner – nu mă gândeam la piese de concert, ci la drame eroice. Pentru un băiat care se dădea în vânt după „Tărâmul Nordic" și pentru care cea mai elevată experiență muzicală fusese Sullivan[1], *Cavalcada* a venit ca un tunet. Din acel moment, înregistrările wagneriene (mai ales cele cu *Inelul Nibelungului*, dar și cu *Lohengrin* și *Parsifal*) au devenit principalele destinații ale banilor mei de buzunar și cadourile pe care, invariabil, le ceream. Aprecierea mea generală față de muzică nu s-a schimbat mult, într-o primă fază. „Muzica" era ceva, iar „muzica wagneriană" cu totul altceva, fără să existe vreun teren comun între ele; nu era o plăcere nouă, ci un soi nou de plăcere, dacă nu cumva, în loc de „plăcere", ar trebui să vorbesc despre înfrigurare, extaz, uimire, „conflict de senzații fără nume"[2].

[1] Arthur Seymour Sullivan (1842–1900), compozitor englez, reprezentant al genului operei bufe (*n.t.*).

[2] În W. Wordsworth, *The Prelude: Or Growth of a Poet's Mind*, X, 265 (*n.t.*).

În timpul verii, ruda mea H. (vă amintiți, sper, de fiica cea mare a vărului Quartus, de Iunona brunetă, regina Olimpului), care între timp se căsătorise, ne-a invitat să stăm câteva săptămâni la ea, la Dundrum, aproape de Dublin. Acolo, pe masa din salon, am găsit tocmai cartea care stârnise întreaga tărășenie și pe care nu sperasem să o revăd vreodată, *Siegfried and the Twilight of the Gods*, ilustrată de Arthur Rackham. Imaginile lui, care pe atunci îmi păreau că fac muzica vizibilă, m-au cufundat cu alți câțiva stânjeni în bucuria mea. Nu am râvnit niciodată ceva așa cum am râvnit acea carte; și când am auzit că există o ediție mai ieftină la 15 șilingi (deși suma mi se părea fabuloasă), am știut că nu-mi voi găsi odihnă până n-o voi avea. În cele din urmă am avut-o, mai ales fiindcă fratele meu a contribuit și el, din pură amabilitate, după cum îmi dau seama acum și după cum deja bănuiam, el nefiind un împătimit al „Tărâmului Nordic". Cu o generozitate pe care mă jenam pe jumătate s-o accept, a îngropat astfel șapte șilingi și șase penny, sumă pentru care știa o duzină de întrebuințări mai bune.

Deși unii cititori vor considera că această chestiune nu merită spațiul pe care i l-am acordat, nu pot continua povestea fără să remarc unele consecințe pe care le-a avut pentru tot restul vieții mele.

Mai întâi, veți interpreta greșit totul dacă nu țineți seama că, la acea vreme, Asgard[1] și walkiriile mi se păreau incomparabil mai importante decât orice altceva din experiența mea – decât Miss C., intendenta ori profesoara de dans, ori șansele de a obține o bursă. Mai șocant chiar, păreau mai importante și decât îndoielile mele crescânde privitoare la creștinism. Poate că era – și era, fără-ndoială, cel puțin în parte – orbirea primită ca pedeapsă; totuși

[1] Tărâmul zeilor (Æsir), în mitologia și religia scandinavă (*n.t.*).

povestea nu se rezumă la atât. Dacă „Tărâmul Nordic" îmi părea mai important decât propria religie, era poate și pentru că atitudinea mea față de el conținea elemente pe care religia ar fi trebuit să le aibă, dar nu le avea. Nu era vorba de o nouă religie, pentru că nu cerea credință și nu impunea vreo normă. Totuși, exceptând cazul în care mă înșel grav, atitudinea mea conținea un soi de adorație, o abandonare de sine dezinteresată față de un obiect care o pretindea fără greș, doar în virtutea faptului de a fi ceea ce era. În Cartea de rugăciuni scrie că trebuie „să-i aducem mulțumiri lui Dumnezeu pentru marea lui slavă", ca și când îi datorăm mai multe mulțumiri pentru ceea ce este El cu necesitate decât pentru orice alt beneficiu pe care ni-l conferă; așa și facem, și a-l cunoaște pe Dumnezeu înseamnă a ști acest lucru. Eu însă fusesem departe de o asemenea trăire. Mai degrabă aveam acest simțământ pentru zeii scandinavi în care nu credeam decât pentru Dumnezeu cel adevărat, când credeam în El. Uneori sunt ispitit să cred că am fost trimis la zeii cei falși pentru a învăța cum să mă închin, în vederea zilei când Dumnezeul cel adevărat mă va chema din nou la Sine. Nu că n-aș fi putut învăța lucrul acesta mai devreme, scutit de pericole, în moduri pe care nu le voi mai cunoaște niciodată, fără apostazie, dar pedepsele divine sunt și dovezi ale milei, iar un anumit rău lucrează înspre bine, și orbirea primită ca pedeapsă se dovedește lecuitoare.

În al doilea rând, această Renaștere imaginativă a produs aproape imediat o reapreciere a naturii exterioare. Cred că pentru început mi-au fost afectate experiențele literare și muzicale. În vacanța petrecută la Dundrum, în timp ce străbăteam cu bicicleta munții Wicklow, căutam involuntar scene care ar fi putut aparține lumii wagneriene – ici o coastă priporoasă acoperită cu brazi, unde Mime ar fi putut s-o întâlnească pe Sieglinde, dincolo o

poieniță unde Siegfried putea asculta cântul păsării sau, mai încolo, o vale stâncoasă și uscată cu o peșteră din care te puteai aștepta să apară trupul solzos și mlădios al lui Fafner. Curând însă (deși n-aș putea spune cât de curând), natura a încetat să-mi reamintească de aceste cărți și a devenit ea însăși intermediarul bucuriei autentice. Nu vreau să spun că și-a pierdut funcția evocatoare. Bucuria este întotdeauna evocatoare. Niciodată nu ajungi să o stăpânești, este mereu dorința după ceva de odinioară sau din viitor, ori „pe cale de a se produce". Acum însă Natura și cărțile au devenit în egală măsură evocatoare, reamintindu-mi împreună despre – ei bine, despre orice există pe lume. Nu m-am apropiat nicidecum de ceea ce unii consideră a fi singura iubire autentică față de natură, iubirea studioasă care îi animă pe botaniști sau pe ornitologi. Pentru mine conta atmosfera care învăluie o scenă; iar pentru a o savura, pielea și nasul participau cu tot atât zel ca și ochii.

În al treilea rând, de la Wagner am ajuns la tot ceea ce am putut procura despre mitologia scandinavă, *Myths of the Norsemen, Myths and Legends of the Teutonic Race,* lucrarea lui Mallet, *Northern Antiquities.* Am început să stăpânesc bine subiectul. Dinspre aceste cărți am primit iar și iar săgetarea Bucuriei. Încă nu băgasem de seamă că devenea tot mai rară. Încă nu reflectasem asupra diferenței dintre ea și satisfacția pur intelectuală survenită în urma cunoașterii universului eddaic[1]. Dacă atunci aș fi putut găsi pe cineva care să mă învețe scandinava veche, cred că mi-aș fi dat toată silința.

[1] Edda – culegere de legende și mituri scandinave (Edda în versuri și Edda în proză), a cărei formă scrisă datează din secolul al XIII-lea (*n.t.*).

Nu în ultimul rând, trebuie spus că schimbarea de care am avut parte introduce un nou obstacol în scrierea acestei cărți. Din acel prim moment petrecut în sala de clasă, la Chartres, viața mea secretă, imaginară a devenit atât de importantă și de diferită de viața exterioară, încât aproape mă văd silit să redau separat povestea fiecăreia. Cele două vieți nu par să se influențeze deloc una pe cealaltă. Dacă într-una se află deșerturi dogorite, însetate de Bucurie, cealaltă e posibil să fie plină de freamăt vesel și succes; sau, dimpotrivă, când viața exterioară este jalnică, cealaltă s-ar putea să clocotească de încântare. Prin viață imaginară înțeleg aici doar viața referitoare la Bucurie – incluzând în viața exterioară mult din ceea ce, în mod obișnuit, este pus în legătură cu imaginația, de pildă, o mare parte din lecturi și toate fanteziile care țin de eros sau de ambiții; căci toate acestea își caută folosul propriu. Chiar și Tărâmul-Animalelor și India aparțin „exteriorului".

Însă Tărâmul-Animalelor și India nu mai erau separate; cândva, spre sfârșitul secolului al optsprezecelea (urmând cronologia lor, nu a noastră), se uniseră într-un singur stat, Boxen, de la care derivă, în mod ciudat, adjectivul *boxonian*, nu *boxenian*, cum ar fi de așteptat. Printr-o decizie înțeleaptă, fiecare stat își păstrase regele, dar aveau o adunare legislativă comună, numită Damerfesk. Sistemul electoral era democratic, ceea ce conta însă mult mai puțin decât în Anglia, deoarece Damerfeskul nu era sortit reunirii într-un singur loc. Cei doi suverani puteau să-l convoace oriunde – de pildă, în cătunul de pescari Danphabel (un soi de Clovelly[1] din nordul Tărâmului-Animalelor, pitit la poalele munților) sau pe insula Piscia; și,

[1] Sat pitoresc de pescari din Cornwall, în sud-vestul Angliei (*n.t.*).

deoarece Curtea cunoștea decizia suveranilor înainte de oricine, toate locurile de găzduire erau rezervate înainte ca vreun membru al adunării să prindă de veste; de fapt, chiar dacă ajungea la întrunire, nu avea nici cea mai mică siguranță că aceasta nu urma să fie mutată în altă parte, după sosirea lui. Iată de ce cutare membru n-a participat niciodată la Damerfesk decât în singura ocazie fericită când convocarea a avut loc în orașul lui de baștină. După unele atestări, această adunare poartă numele de Parlament, ceea ce poate să inducă în eroare. Instituția avea o singură cameră, prezidată de regi. În perioada pe care o cunosc cel mai bine, puterea reală nu era în mâinile lor, ci aparținea unui funcționar foarte sus-pus, cunoscut sub numele de Littlemaster (care trebuie pronunțat într-un singur cuvânt, cu accentul pe prima silabă – ca *Jerry-builder*). Littlemaster era prim-ministru, judecător și uneori Comandant Suprem (atestările nu cad de acord în această privință), însă întotdeauna făcea parte din Consiliul Suprem. Cel puțin acestea erau puterile de care uza când am vizitat ultima dată Boxen. Se prea poate să fi existat și abuzuri de putere, căci funcția era deținută în acea perioadă de un om, sau, ca să fim mai precișI, de un Broscoi, cu personalitate foarte puternică. Lordul Big dispunea, în împlinirea slujbei sale, de un avantaj întru câtva nedrept; fusese tutorele celor doi regi și continua să exercite asupra lor o autoritate cvasipărintească. Eforturile lor spasmodice de a sfărâma jugul urmăreau, din nefericire, sustragerea distracțiilor de sub supravegherea lui, nicidecum atingerea unui țel politic serios. Drept urmare, Lordul Big, cu statură de uriaș și voce răsunătoare, bun vorbitor, cu o fire cavalerească (ieșise învingător în dueluri fără număr) furtunoasă și impulsivă, era aproape statul însuși. Cititorul va fi ghicit o anumită asemănare între viața celor doi regi sub oblăduirea Lordului Big

și viața noastră sub oblăduirea tatălui nostru. Așa este. Dar Big nu era, la origine, tata transformat în batracian și apoi caricaturizat în anumite privințe și glorificat în altele. Era în mare parte un portret profetic al lui Sir Winston Churchill, așa cum s-a dovedit a fi acesta în timpul ultimului război; văzusem, într-adevăr, fotografii ale marelui om de stat în care, pentru cei familiarizați cu Boxen, impresia de batracian era fără echivoc. N-a fost singura noastră anticipare a lumii reale. Oponentul cel mai serios al Lordului Big, tăunul care aproape a reușit să i se strecoare sub armură, era un anume urs brun mărunt, locotenent în Marină; și, fie că vreți să credeți sau nu, Locotenentul James Bar era aproape aidoma lui John Betjeman[1], pe care n-aveam cum să-l cunosc pe atunci. De cum l-am cunoscut însă, am jucat rolul Lordului Big cu el, iar el a fost pentru mine un soi de James Bar.

Aspectul interesant privind asemănarea dintre Lordul Big și tata este că germenii din care s-a dezvoltat Boxen nu fuseseră aceste împrumuturi din lumea reală. Au devenit mai numeroase pe măsură ce acțiunea se apropia de deznodământ, dând semne că ajunsese la maturitate ori că începea să se descompună. Ceva mai înainte nu se mai întâlnesc. Cei doi suverani care au acceptat să fie dominați de Lordul Big erau Regele Benjamin al VIII-lea al Tărâmului-Animalelor și Rajahul Hawki (al VI-lea, cred) al Indiei. Aceștia aveau multe în comun cu mine și cu fratele meu. Dar tații lor, Benjamin senior și Hawki senior, nu aveau. Hawki al V-lea este o figură obscură;

[1] John Betjeman (1906–1984), celebru jurnalist și poet laureat britanic, student la Magdalen College, Oxford, în perioada 1926–1927. C.S. Lewis i-a fost tutore, iar relația dintre cei doi a fost extrem de tensionată, pe fondul dezinteresului manifestat de Betjeman, care în cele din urmă a părăsit Oxfordul fără a-și lua licența (*n.t.*).

în schimb, Benjamin al VII-lea (un iepure, după cum veți fi ghicit[1]) este un personaj bine conturat. Parcă îl văd și acum – cel mai fălcos și mai bine legat dintre toți iepurii, rotofei de-a binelea în ultimii ani, purtând haine foarte ponosite și nedemne de un rege – o mantie cafenie bufantă și pantaloni lălâi, în carouri – fără a fi lipsit totuși de o anume demnitate care, ocazional, putea îmbrăca forme deconcertante. Prima parte a vieții lui fusese marcată de credința că putea fi atât rege, cât și detectiv amator. Nu a reușit în a doua ipostază, parțial și pentru că dușmanul de căpetenie pe care îl urmărea (Mr Baddlesmere) nu era defel criminal, ci nebun – o complicație care ar fi dat peste cap planurile lui Sherlock Holmes însuși. Adesea sfârșea prin a fi răpit, uneori vreme îndelungată, și provoca mari neliniști curtenilor (nu aflăm dacă omologul său, Hawki al V-lea, păștea același lucru). Odată, după o asemenea pățanie, a avut mari dificultăți să-și dovedească identitatea; Baddlesmere îl vopsise, iar familiara siluetă maronie apărea acum bălțată. Nu în ultimul rând (câte nu le trec băieților prin minte!) era unul dintre primii experimentatori în domeniul inseminării artificiale. Judecata istoriei nu-l poate socoti un iepure bun sau un rege bun; dar nu se poate spune că era un nimeni. Mânca pantagruelic.

Și acum, că am deschis zăgazul, toți boxonienii, ca umbrele din Homer, vin și cer cu larmă mare să fie pomenite. Trebuie însă refuzate. Cititorii care știu ce înseamnă să creezi o lume ar vrea mai degrabă să povestească despre a lor decât să audă despre a mea; cei care n-au ajuns până acolo vor fi probabil năuciți și prea puțin interesați. Iar Boxen nu avea nimic de-a face cu Bucuria. L-am pomenit

[1] Între cărțile care l-au marcat și l-au inspirat pe Lewis în copilărie se numără și cele ale lui Beatrix Potter (*e.g. The Tale of Benjamin Bunny* sau poveștile despre verii lui Benjamin – Peter, Flopsy, Mopsy și Cotton-tail) (*n.t.*).

doar fiindcă dacă l-aș fi omis aș fi prezentat greșit această perioadă a vieții mele.

Aici trebuie să fac o nouă precizare. Am descris o viață în care imaginația de un fel sau altul joacă în mod limpede rolul dominant. Nu uitați însă că ea nu cerea nici un dram de credință; n-am luat niciodată imaginația drept realitate. Cât despre „Tărâmul Nordic", nici nu se punea o astfel de problemă: era esențialmente o dorință și presupunea absența obiectului dorit. Iar în Boxen nu puteam crede, pentru că noi eram cei care îl plăsmuiserăm. Nici un romancier (în sensul acesta) nu crede în propriile personaje.

La sfârșitul trimestrului de vară al anului 1913 am câștigat o bursă de studii clasice la Wyvern College.

VI
Baronie

Indiferent cum, pentru Dumnezeu,
Numai să nu vă mai aud șoaptele.

WEBSTER[1]

Acum, că am isprăvit cu Chartres, putem să facem referire la Colegiul Wyvern numindu-l pur și simplu Wyvern sau, încă mai simplu, cum îl numesc wyvernienii înșiși – Coll.

Plecarea la Coll a fost cel mai palpitant eveniment de care avusesem parte până atunci în viața exterioară. La Chartres trăiserăm cu toți în umbra colegiului. Eram adesea duși acolo ca să urmărim meciurile sau alte jocuri sportive, sau finișul marelui cros de la Goldbury. Vizitele acestea ne suceau capetele. Mulțimea de băieți mai mari decât noi, sofisticarea năucitoare pe care o afișau, frânturile de conversație ce ne ajungeau întâmplător la urechi erau, pentru noi, ca Park Lane odinioară pentru fetele care așteptau să treacă anul, ca să-și facă debutul în societate. Mai presus de orice, Baronii, mult venerații atleți și prefecți, întruchipau tot fastul, toată puterea și toată gloria Lumii. Prin comparație, Pogo devenea insignifiant; căci ce înseamnă un institutor în comparație cu un Baron? Întreaga școală era un templu uriaș, destinat adorației acestor zei muritori; dintre băieții sosiți acolo, nu era nimeni mai pregătit decât mine să li se închine.

[1] John Webster (c. 1580–1634), dramaturg englez. Citatul, din *The Duchess of Malfi*, IV.2, este replica ducesei către ucigașii ei, cu puțin înainte de a fi omorâtă (*n.t.*).

Dacă n-ați fost la o școală precum Wyvern, vă întrebați pesemne ce este un *Baron*. Un Baron face parte din aristocrația școlii. Cititorii străini trebuie să înțeleagă bine că această aristocrație nu are nimic de-a face cu poziția socială a băieților în lumea exterioară. Băieții din familii bune sau bogate nu au șanse mai mari ca ceilalți de a face parte din ea; la Wyvern, singurul aristocrat din Căminul de care aparțineam n-a devenit niciodată Baron. Cu puțin timp înainte de sosirea mea, fiul unui client foarte excentric fusese cât pe ce să fie primit în Baronie. O condiție pentru dobândirea unui astfel de rang este șederea în școală o bună perioadă de timp. Faptul în sine nu te promovează, dar statutul de nou-venit te exclude în mod sigur. Cea mai importantă condiție este măiestria atletică. Într-adevăr, dacă strălucești la acest capitol, devii automat Baron. Dacă nu ești foarte strălucit, atunci înfățișarea chipeșă și personalitatea pot fi de ajutor. Ajută, desigur, și moda, înțeleasă, firește, conform criteriilor școlii. Dacă e înțelept, aspirantul la Baronie poartă hainele corespunzătoare, folosește argoul corespunzător, admiră lucrurile corespunzătoare și râde la glumele corespunzătoare. Și, desigur, ca și în lumea de afară, cei de la periferia clasei privilegiate pot și chiar încearcă să se insinueze în ea, apelând la metodele tipice de a face pe plac altora.

La unele școli, mi s-a spus, există un soi de dublă ierarhie. O aristocrație de Baroni, susținută sau cel puțin tolerată de asentimentul popular, face opoziție clasei conducătoare oficiale a prefecților numiți de institutori. Cred că de regulă ultimii provin din cursul superior, ceea ce le justifică oarecum pretenția de a constitui o inteligență. La Coll nu era defel așa. Cei care ajungeau prefecți erau aproape toți Baroni și nu li se cerea să aibă o anumită vârstă. Teoretic (deși nu cred că așa ceva se întâmpla în fapt) și ultimul netot din cursul inferior putea deveni conducătorul – în limbajul nostru, Șeful – elevilor de la Coll.

Prin urmare, noi aveam o singură clasă conducătoare, care se bucura de prestigiu, puteri și privilegii de tot felul. Cei spre care s-ar fi îndreptat oricum adorația începătorilor și cei a căror agerime și ambiție, sub orice alt sistem, i-ar fi ajutat să acceadă erau aceiași pe care îi susținea puterea oficială a institutorilor. Poziția lor era pusă în evidență prin libertăți, haine, priorități și onoruri speciale, care influențau fiecare aspect al vieții școlare. Toate acestea, după cum vom vedea, duc la formarea unei clase destul de puternice. Ea era însă consolidată și mai mult de un factor care diferențiază școala de viața obișnuită. Într-o țară condusă de o oligarhie, numeroși oameni, printre care și unele spirite foarte provocatoare, știu că nu pot spera să ajungă vreodată în oligarhia respectivă; ar merita așadar să încerce declanșarea unei revoluții. La Coll, membrii clasei sociale inferioare erau prea tineri și deci prea firavi ca să viseze la revoltă. Membrii clasei mijlocii – băieții care nu mai erau pifani[1], dar nici Baroni încă –, cei care aveau suficientă putere fizică și popularitate pentru a se pune în fruntea unei revoluții, începeau deja să aspire la Baronie. Le convenea mai mult să-și grăbească ascensiunea socială curtându-i pe Baronii existenți decât să rişte o revoltă care, în eventualitatea improbabilă că ar fi reușit, ar fi distrus însuși premiul pe care doreau să și-l adjudece. Și dacă în cele din urmă pierdeau nădejdea de a-și mai atinge scopul, ei bine, pentru ei școala se apropia deja de final. Astfel, constituția wyverniană se dovedea imbatabilă. Școlarii s-au revoltat adesea împotriva institutorilor; mă îndoiesc că s-a produs sau se va produce vreodată o revoltă împotriva Baronilor.

Prin urmare, nu trebuie să surprindă pe nimeni că am mers la Coll pregătit să mă închin. Oare o aristocrație adultă

[1] În original *fag* – elev din cursul inferior al unei școli particulare, aflat în serviciul unui elev din cursul superior (*n.t.*).

poate să înfățișeze Lumea la fel de ispititor pe cât o face ierarhia unei școli particulare? Toate motivele de adorație se pun în mișcare în mintea unui Nou-venit când întâlnește un Baron; respectul firesc al adolescentului de treisprezece ani pentru tânărul de nouăsprezece ani, simțămintele fanului pentru starul de cinema, simțămintele femeii suburbane pentru o ducesă, veneratia novicelui față de maestrul experimentat, groaza puștiului de cartier față de polițist.

Primele ceasuri petrecute după sosirea la o școală particulară sunt de neuitat. Căminul în care am fost repartizat era o clădire de piatră înaltă și suplă (singura construcție de acolo care nu era un coșmar arhitectonic), asemănătoare cu o corabie. Puntea pe care ne petreceam cea mai mare parte a timpului era alcătuită din două coridoare întunecoase, din piatră, dispuse în unghi drept. Din ele se putea ajunge în încăperile de studiu – niște cămăruțe cu latura de vreo doi metri, în care învățau câte doi sau trei băieți. Simpla lor existență era o încântare pentru un băiat venit de la o școală elementară, unde nu avusese niciodată un *pied-à-terre* al său. Dat fiind că trăiam încă în perioada edwardiană (cultural vorbind), fiecare încăpere de studiu imita, pe cât posibil, înfățișarea dezorganizată a unui salon edwardian; scopul era să ticsești chilia minusculă cu etajere pentru cărți, dulapuri de colț pentru veselă, bibelouri și tablouri. La același etaj erau și două încăperi mari; una era „Camera prefecților", sinodul din Olimp, cealaltă era Camera de studiu a nou-veniților. Nu semăna deloc a cameră de studiu. Era mai mare, mai întunecoasă și fără decorațiuni; o bancă fixă înconjura masa prinsă în podea. Noi, cei zece sau doisprezece recruți, știam însă că nu toți vom fi lăsați în Camera de studiu a nou-veniților. Unii urmam să primim birouri „adevărate"; ceilalți aveau să ocupe locul acela

jignitor cam un trimestru. Acesta era marele pericol care ne aștepta în prima seară petrecută acolo; unul avea să fie luat, iar altul lăsat.

În timp ce ședeam în jurul mesei, cei mai mulți tăcuți sau vorbind în șoaptă, ușa se deschidea la răstimpuri; un băiat arunca o privire înăuntru, zâmbea (ca pentru sine, nu nouă) și se retrăgea. O dată, în spatele celui ce zâmbea a apărut un alt chip și o voce a chicotit: „Ho-ho! Știu ce încerci să afli." Numai eu știam despre ce este vorba, căci fratele meu, vrând a fi pentru mine ceea ce fusese Chesterfield pentru Stanhope[1], mă pusese în temă cu privire la moravurile de la Coll. Nici unul dintre băieții care se uitaseră zâmbind înăuntru nu era un Baron; erau toți băieți mai mici și tuturor li se putea citi pe chip ceva comun. Erau, de fapt, Fetițele de Cămin aflate la putere sau în declin, încercând să-și dea seama care dintre noi aveau să le fie rivali sau succesori.

Probabil unii cititori nu știu ce înseamnă o Fetiță de Cămin. Mai întâi despre Cămin. La Wyvern, viața era trăită, cum s-ar spune, în două cercuri concentrice – Colegiul și Căminul. Puteai fi prefect de Colegiu sau doar prefect de Cămin. Puteai fi Baron de Colegiu ori simplu Baron de Cămin, Ciuruc de Colegiu (*i.e.* un paria, o persoană nepopulară) sau doar Ciuruc de Cămin; și, desigur, Fetiță de Cămin sau Fetiță de Colegiu. O Fetiță este[2] un băiat frumușel și cu aspect efeminat care a devenit „ganimede" pentru unul sau mai mulți dintre elevii mai mari, de regulă Baroni. De regulă, dar nu întotdeauna. Deși

[1] Lordul Chesterfield (1694–1773), *Letters to his Son, Philip Stanhope* (1774), scrise pentru a-l ajuta pe acesta să evite greșelile pe care le-a făcut tatăl său de-a lungul vieții (*n.t.*).

[2] Aici, ca de altfel în toată relatarea, folosesc uneori „prezentul istoric". Departe de mine însă gândul de a spune în felul acesta că Wyvern este același și astăzi (*n.a.*).

membrii oligarhiei noastre păstrau mai toate înlesnirile vieții pentru ei înșiși, erau, în această privință, liberali; nu impuneau unui băiat din clasa mijlocie și castitatea, pe lângă toate celelalte neajunsuri. Pederastia în rândul claselor de jos nu era socotită „obrăznicie" – sau cel puțin nu o obrăznicie gravă; nu la fel de gravă ca mersul cu mâinile în buzunare sau cu nasturii de la veston descheiați. Zeii aveau simțul măsurii.

Fetițele jucau un rol important în a face din școală (așa cum se și spunea în prezentări) o pregătire pentru viața publică. Nu erau sclave, pentru că favorurile le erau (aproape întotdeauna) solicitate, nu obținute cu de-a sila. Nu erau nici tocmai prostituate, căci legătura creată avea o anumită permanență și, departe de a fi pur trupească, era puternic sentimentalizată. Nici nu erau plătite (cu bani gheață, vreau să spun) pentru servicii; deși, desigur, aveau parte integral de măgulirea, influența neoficială, favorurile și privilegiile de care curtezanele celor mari s-au bucurat întotdeauna în societatea adulților. În asta consta Pregătirea pentru Viața Publică. Din ceea ce scrie Arnold Lunn în *Harrovians* reiese că Fetițele de la școala lui aveau funcția de informatori. Nu era cazul la noi. Sunt în măsură să știu, pentru că unul dintre prietenii mei împărțea biroul de studiu cu o Fetiță de rang secund; și, dincolo de faptul că uneori era pus să părăsească biroul, când se înființa vreun amorez (ceea ce, în definitiv, i se părea natural), nu avea nici un motiv să se plângă. Nu eram șocat de aceste lucruri. Pentru mine, la vârsta aceea, singurul neajuns al sistemului era că mă plictisea considerabil. Nu puteți avea idee, de bună seamă, care era atmosfera din Căminul nostru decât dacă încercați să vă închipuiți locul, de la o săptămână la alta, fremătând, chicotind, insinuând, șușotind pe tema asta. După jocuri, galanteria era principalul subiect de conversație politicoasă; cine avea o „combinație" cu

cine, a cui stea era în ascensiune, cine avea fotografia cui, cine și când și cât de des și în ce noapte și unde... Bănuiesc că se înscria în Tradiția Greacă. Însă viciul mai sus pomenit este unul de care n-am fost niciodată ispitit și pentru care imaginația mea rămâne opacă. Dacă aș fi stat suficient de mult la Coll, poate că aș fi fost transformat în această privință, ca și în altele, într-un Băiat Normal, cum promite sistemul. Dar, în contextul de atunci, povestea asta mă plictisea.

Acele prime zile, ca și primele zile din armată, le-am petrecut în încercarea frenetică de a afla ce trebuie să fac. Una dintre primele mele îndatoriri a fost să aflu la ce „Club" eram. Cluburile erau grupele de care aparțineam pentru jocurile obligatorii; organizarea lor ținea de Coll, nu de Cămin, așa că am fost nevoit să merg la panoul de la Coll pentru a mă informa. Mai întâi însă a trebuit să găsesc locul – și apoi să-mi fac curaj să mă bulucesc prin mulțimea de băieți mai importanți din jurul panoului –, ca să parcurg apoi lista de cinci sute de nume, mereu cu un ochi la ceas, căci, desigur, mai era și altceva de făcut în cele zece minute. Am fost înghiontit din fața panoului înainte de a-mi găsi numele și, transpirat tot, m-a întors la Cămin, cuprins de un atac de anxietate, întrebându-mă cum aș putea găsi timp să rezolv treaba mâine și ce dezastru nemaiauzit se va abate asupra mea dacă nu reușesc. (Apropo, de ce oare unii scriitori sugerează că neliniștea și îngrijorarea ar fi caracteristicile speciale ale vieții de adult? Sunt de părere că există mai multă *atra cura*[1] într-o săptămână tipică din viața unui școlar decât într-un an tipic din viața unui adult.)

Când am ajuns la Cămin, s-a întâmplat ceva neașteptat, de-a dreptul glorios. Lângă ușa Camerei prefecților

[1] În latină, în original, „grijă neagră" (*n.t.*).

stătea un anume Fribble; un simplu Baron de Cămin, e drept, chiar unul mărunt, dar pentru mine un personaj destul de ilustru; un tip zvelt, zâmbitor. Nu mi-a venit să cred când mi s-a adresat tocmai mie. „Hei, Lewis, ia stai, a zbierat, pot să-ți spun eu la ce Club ești. Și eu sunt tot acolo, în B6." Ce tranziție de la disperarea totală la o încântare fără margini! Toată anxietatea mea s-a topit ca prin farmec. Unde mai pui mărinimia lui Fribble, bunăvoința lui! Dacă un monarh m-ar fi invitat să cinez cu el, nu știu dacă m-aș fi simțit mai măgulit. Minunăția nu s-a oprit însă aici. Când ni se dădea câte o jumătate de zi liberă, mergeam îndatoritor la avizierul B6, ca să văd dacă numele meu era programat pentru jocurile din după-amiaza respectivă. Și niciodată nu apărea. Iarăși bucurie negrăită, căci desigur uram jocurile. Stângăcia mea înnăscută și lipsa de antrenament, de care se făcea răspunzător Belsen, eliminaseră cu totul posibilitatea de a ajunge să joc vreodată suficient de bine pentru a mă distra, ca să nu mai vorbim de satisfacția dată celorlalți jucători. Am acceptat jocurile (aidoma altor băieți) ca pe un rău necesar al vieții, similar impozitului pe venit sau mersului la dentist. Așa că, timp de vreo săptămână sau două, am huzurit.

Apoi a venit dezastrul. Fribble minți se. Eram în cu totul alt Club. Numele meu apăruse de mai multe ori la un avizier pe care nu-l văzusem. Mă făcusem vinovat de o crimă gravă – „chiulul de la Club". Pedeapsa a fost o bătaie cu nuiaua administrată de Șeful de Coll în prezența prefecților din Colegiu. Șefului de Colegiu – un băiat roșcat, plin de coșuri, pe nume Borage sau Porridge – nu-i port pică; pentru el era o chestiune de rutină. Trebuie să-i dau însă numele pentru că aspectul central al episodului o impune. Emisarul (vreun Baron de rang mai mic decât Șeful) care m-a convocat pentru execuție a încercat să-mi dezvăluie caracterul odios al delictului comis prin cuvintele:

„Cine ești tu? Nimeni. Cine este Porridge? CEA MAI IMPORTANTĂ PERSOANĂ DE-AICI."

Am fost atunci de părere, și încă sunt, că remarca era total gratuită. Putea desprinde de fapt două învățăminte cât se poate de sănătoase. Ar fi putut spune: „O să te învățăm să nu te mai bizui vreodată pe informații de mâna a doua, când există informații de mâna întâi" – o lecție foarte profitabilă. Sau ar fi putut spune: „Ce te-a făcut să crezi că un Baron nu poate să mintă?" Dar întrebarea „Cine ești tu? Nimeni", oricât de justă, nu părea defel relevantă. Se insinua astfel că trăsesem chiulul de la Club din aroganță sau pentru a sfida. De atunci mă tot frământă întrebarea dacă emisarul chiar credea asta. Lua oare în serios ideea că un străin total neajutorat, aflat într-o societate nouă, guvernată de o clasă invincibilă, de a cărei grație depindeau toate aspirațiile sale către fericire, își pusese în gând din prima săptămână să tragă clapa Celei Mai Importante Persoane de acolo? M-am confruntat de multe ori în viață cu această problemă. Ce este în mintea unui anumit tip de examinator când spune: „O asemenea lucrare este o insultă pentru examinatori"? Crede cu adevărat că cel picat l-a insultat?

O altă problemă este contribuția lui Fribble la mica mea catastrofă. Mă minți se ca să-mi facă o farsă, să-mi joace un renghi? Plătea o poliță mai veche fratelui meu? Sau era pur și simplu (și asta înclin să cred) ceea ce se numește o „moară stricată", un om din a cărui gură informațiile, adevărate sau false, curg cât e ziua de lungă, fără discernământ, aproape fără voie? Unii cititori vor fi de părere că, oricare ar fi fost inițial motivul său, putea să iasă în față și să-și mărturisească partea de vină când a văzut ce avea să urmeze. Așa ceva însă, bănuiți, nu prea era de așteptat. Era unul dintre Baronii mărunți, încă în ascensiune pe scara socială; Burradge era la fel de sus față

de Fribble pe cât era Fribble față de mine. Dacă ar fi ieșit în față, și-ar fi primejduit poziția socială, într-o comunitate în care avansarea socială era singurul lucru care conta; școala înseamnă pregătire pentru viața publică.

Ca să fiu drept față de Wyvern, trebuie să adaug că Fribble nu era, după standardele noastre, un reprezentant tipic al Baroniei. Păcătuise împotriva regulilor galanteriei într-o manieră care (îmi spune acum fratele meu) ar fi fost imposibilă în vremea lui. Tocmai am spus că Fetițele erau curtate, nu constrânse. Fribble a făcut totuși uz de toate puterile sale prefectoriale, timp de un trimestru, pentru a persecuta un băiat pe care-l vom numi Parsley, care îi refuzase avansurile. Fribble putea face asta destul de lesne. Nenumăratele reguli mărunte pe care le putea încălca, aproape fără să bage de seamă, un junior îi dădeau unui prefect posibilitatea de a-l băga mereu în bucluc, iar obligația de a face șmotru[1] nu-i lăsa respectivului pic de răgaz, toată ziulica. Așa că Parsley a aflat ce înseamnă să refuzi fie și pe unul dintre Baronii mărunți. Povestea ar fi mai impresionată dacă Parsley ar fi fost un băiat virtuos și ar fi refuzat avansurile pe temeiuri morale. Din nefericire, era „comun ca scaunul frizerului"[2], fusese o vedetă suverană în vremea fratelui meu, dar acum aproape că intrase în declin. Totuși nu voia să se coboare chiar până la Fribble. Încercarea celui din urmă de a-l constrânge a fost singurul exemplu de acest fel pe care l-am cunoscut.

Într-adevăr, evaluați în ansamblu și ținând cont de tentațiile acestor adolescenți atât de privilegiați și atât de flatați, Baronii noștri nu erau prea răi. „Contele" era chiar

[1] Școlile particulare englezești au aplicat multă vreme așa-numitul *fagging system*, prin care elevii din cursul inferior erau obligați să fie în serviciul elevilor mai mari (*n.t.*).

[2] *Cf.* Shakespeare, *All's Well That Ends Well*, II.2, 18, *„It is like a barber's chair that fits all buttocks"* (*n.t.*).

sufletist. „Papagalul" era, în cel mai rău caz, un prost cu aer grav: îi spuneau „Față-lungă". „Stopfish", pe care unii îl considerau crud, chiar avea principii morale; când era mai tânăr (mi s-a spus) fusese curtat de mulți să devină Fetiță, dar își păstrase virtutea. „Frumușel, dar nu se dă pe mâna nimănui; un *sfântoc*" cum s-ar fi spus la Wyvern. Cel mai greu de apărat este probabil Tennyson. Nu conta pentru noi foarte mult că fura din magazine; unii îl considerau descurcăreț dacă, dând o raită prin oraș, venea cu mai multe cămăși și șosete decât plătise. Ne deranja mai mult pedeapsa lui favorită – „cleapșa" – pe care ne-o aplica nouă, plebeilor. Totuși, ar fi putut să jure convingător în fața autorităților că era vorba doar de o scatoalcă peste ureche. Nu ar fi spus și că pacientul era pus să stea în picioare cu urechea, tâmpla și obrazul stâng aproape lipite de tocul ușii, după care era plesnit cu putere peste partea dreaptă. Am cârcotit câte un pic, în ascuns, și când a pus la cale o întrecere (mai mult sau mai puțin obligatorie, din câte îmi amintesc) intitulată „crichet de curte", pentru care a adunat contribuțiile fără a ține apoi întrecerea și fără a returna banii. Dar nu uitați că asta s-a întâmplat în perioada lui Marconi[1], iar a fi prefect echivalează cu o pregătire pentru Viața Publică. Despre toți însă, chiar și despre Tennyson, se poate spune un lucru; nu erau niciodată beți. Mi s-a zis că predecesorii lor, cu un an înainte de a veni eu, puteau fi găsiți uneori beți turtă pe coridorul Căminului, ziua în amiaza mare. De fapt, oricât i s-ar părea de ciudat unui adult, când am sosit eu, Căminul nutrea aspirații ferme de redresare morală.

[1] Guglielmo Marconi (1874–1937), fondatorul Companiei Marconi (1897), care în 1912 a obținut un contract substanțial din partea guvernului britanic. Beneficiind de informații în avans, unii membri ai guvernului, între care și Lloyd Jones, au cumpărat acțiuni la companiile americane partenere (*n.t.*).

Chestiunea a și făcut obiectul unei serii de discursuri pe care ni le-au ținut prefecții tuturor în Biblioteca din Cămin, în prima mea săptămână acolo. Ni s-a explicat cu o sumedenie de amenințări că urma să fim dați pe brazdă sau pe ce sunt dați păcătoșii de către reformatorii morali. Tennyson a fost absolut măreț cu acel prilej. Avea o excelentă voce de bas și cânta uneori solo la cor. Am cunoscut-o și pe una dintre Fetițele lui.

Odihnească-se cu toții în pace. Îi aștepta o soartă mai cumplită decât tot ce și-ar fi dorit cel mai vindicativ dintre noi, pifanii. Ypres și Somme i-au înghițit pe cei mai mulți dintre ei. Au fost fericiți atât cât au ținut zilele lor norocoase.

Chelfăneala pe care mi-a administrat-o amicul Ullage cel plin de coșuri n-a fost o afacere nemiloasă în sine. Necazul mare a fost că probabil devenisem acum, grație lui Fribble, un soi de oaie neagră; nou-venitul periculos care chiulește de la Club. Sau cel puțin acesta cred că a fost principalul motiv pentru care am ajuns obiectul antipatiei lui Tennyson. Erau, probabil, și altele. Eram mare pentru anii mei, un zdrahon de băiat, ceea ce i-a întărâtat pe elevii mai în vârstă. De asemenea, eram nepriceput la jocuri. Dar ceea ce înrăutățea lucrurile mai mult decât orice era expresia feței. Sunt genul de persoană căreia i se spune: „Și nu mai face mutra asta." Remarcați, încă o dată, amestecul de dreptate și nedreptate din viețile noastre. Fără îndoială, din îngâmfare sau de enervare, am vrut adesea să fiu insolent sau provocator; dar în acele dăți oamenii nu păreau să bage de seamă mutra mea. Pe de altă parte, momentele în care mi se spunea „să nu mai fac mutre" erau de regulă cele în care intenționam să fiu cât se poate de umil. Să fi fost oare printre strămoșii mei vreunul mai îndărătnic a cărui expresie, în pofida voinței mele, să mi se citească pe chip?

După cum am pomenit deja, obligația unui pifan de a face șmotru este principalul mijloc prin care Baronii, fără să încalce vreo regulă, pot face zile fripte unui junior. Instituția șmotrului diferă de la o școală la alta. Într-unele, Baronii au fiecare pifanii lor. Acesta e sistemul descris cel mai adesea în povestirile care au de-a face cu școala; câteodată este reprezentat – după cum se și întâmplă în realitate, din câte știu – aidoma relației reciproc avantajoase dintre un cavaler și scutierul său, în care serviciul unuia atrage într-o oarecare măsură sprijinul și protecția celuilalt. Dar, oricare ar fi meritele acestui sistem, noi n-am avut niciodată parte de ele la Wyvern. Pentru noi, șmotrul era la fel de impersonal ca piața muncii în epoca victoriană; iată că și în această privință Colegiul era o pregătire pentru viața publică. Toți băieții sub un anumit prag de vârstă constituiau un soi de patrimoniu, fiind proprietatea tuturor Baronilor. Când un Baron avea nevoie de cineva care să-i perie și să-i lustruiască echipamentul O.T.C.[1], să-i curețe cizmele, să-i „pună la punct" biroul ori să-i facă un ceai, striga. Toți veneam în grabă și, desigur, Baronul dădea de lucru băiatului pe care-l detesta cel mai mult. Curățarea echipamentului era cea mai detestată *corvée* – dura ore în șir, iar când o terminai, trebuia să te apuci de echipamentul tău. Curățarea încălțămintei era o năpastă nu pentru faptul în sine, ci pentru condițiile în care avea loc. Venea la un moment vital pentru un băiat ca mine, care, după obținerea bursei, fusese înscris într-o clasă mai avansată și cu chiu, cu vai, prin strădanii susținute, reușea să țină pasul la învățătură. De aceea, reușita la clasă într-o anumită zi depindea de cele patruzeci de minute

[1] Officers Training Corps, ramură a armatei britanice care are ca scop instruirea studenților din universitățile britanice în probleme de conducere militară (*n.t.*).

prețioase dintre micul dejun și cursurile de dimineață, când parcurgeai pasajele care trebuiau traduse, împreună cu alți băieți din aceeași clasă. Asta se întâmpla doar dacă nu erai nevoit să faci pe lustragiul în serviciul altuia. Nu că ar dura patruzeci de minute să cureți o pereche de pantofi. Dura însă așteptarea la coadă, în spatele altor pifani din lustragerie, până îți venea rândul la perie și la vacs. Tot ce ținea de pivnița aceea, întunecimea, mirosul și (în cea mai mare parte a anului) frigul aspru, mi-a rămas viu în memorie. Firește, nu trebuie să vă imaginați că în acele zile de belșug duceam lipsă de servitori. Existau doi „văcsuitori" oficiali, plătiți de intendentul căminului pentru a curăța cizmele și pantofii tuturor, și toți, inclusiv noi, pifanii, care curățam zilnic atât încălțămintea noastră, cât și pe cea a Baronilor, le dădeam bacșiș văcsuitorilor, la sfârșitul fiecărui trimestru, pentru serviciile prestate.

Dintr-un motiv pe care toți cititorii englezi îl vor înțelege (ceilalți vor afla câte ceva despre el în următorul capitol), mă simt umilit și jenat când trebuie să afirm că, odată cu trecerea timpului, am ajuns să urăsc instituția șmotrului. Nici un apărător autentic al Școlilor Particulare nu mă va crede când voi spune că eram obosit. Dar eram obosit din cale-afară, frânt de oboseală, obosit (aproape) ca un copil pus să lucreze în fabrică. Multe alte lucruri, în afara șmotrului, contribuiau la asta. Eram mare și probabil creșterea fusese prea rapidă. Activitatea de la clasă aproape mă depășea. Pe atunci aveam deseori dureri de dinți și multe nopți de dureri tânguitoare. În nici o altă perioadă, cu excepția celei petrecute în tranșeele din linia întâi (și nici acolo întotdeauna), nu-mi aduc aminte să fi îndurat un asemenea chin istovitor ca la Wyvern. Ah, acele zile implacabile, groaza redeșteptării, deșertul orelor nesfârșite care mă despărțeau de momentul culcării! Nu uitați apoi că, și în lipsa șmotrului, o zi de școală nu aduce

nici un fel de destindere unui băiat care urăște jocurile sportive. Pentru el, a merge din sala de clasă pe terenul de joc înseamnă a preschimba o activitate de care este oarecum interesat cu una care nu-l interesează defel, în urma căreia eșecul este pedepsit mai sever și pentru care (mai rău decât orice) trebuie să mimeze interesul.

Cred că această mimare, această simulare neîncetată a interesului pentru chestiuni nespus de plictisitoare, m-a istovit mai mult decât orice altceva. Dacă cititorul se poate închipui pe sine neînarmat și închis fără întrerupere timp de treisprezece săptămâni, zi și noapte, în compania unor jucători de golf fanatici – sau, dacă este jucător de golf, în compania pescarilor, teozofilor, bimetaliștilor, baconienilor sau a studenților la germană interesați de autobiografii –, toți înarmați cu revolvere, gata să-l împuște când dă semne că-și pierde cât de puțin interesul pentru conversația lor, atunci va avea o idee despre viața mea de școlar. Chiar și temerarul Chowbok (din *Erewhon*[1]) a pălit în fața unui asemenea destin. Căci jocurile (și amorul) erau singurele subiecte de discuție, iar eu nu mă dădeam în vânt după nici unul. Dar trebuia să mă prefac că le agreez pe amândouă, mai ales că un băiat merge la o Școală Particulară ca să fie preschimbat într-un băiat normal, de ispravă – un caracter sociabil –, să fie scos din ale lui; iar devierea de la normă se sancționează drastic.

Din ceea ce spun nu trebuie să trageți în mod pripit concluzia că celor mai mulți băieți le plăcea să participe la jocuri mai mult decât mie. Zeci de băieți erau de părere că a te eschiva de la Cluburi era un bine evident. Scutirea de la Cluburi necesita semnătura Intendentului de Cămin, iar semnătura acelui Merovingian inofensiv era imitabilă.

[1] *Erewhon* (1872), roman satiric la adresa societății victoriene, publicat anonim de Samuel Butler (1835–1902) (*n.t.*).

Un falsificator competent (cunoșteam un asemenea membru al branșei) care se ocupa de fabricarea și vânzarea semnăturilor false își putea astfel spori constant banii de buzunar. Flecăreala continuă despre jocuri depindea de trei lucruri. Mai întâi, de același gen de entuziasm autentic (dar aproape deloc practic) care atrage mulțimea la meciurile de ligă. Puțini erau cei care doreau să joace și mulți cei care doreau să privească, să participe la triumful echipei Colegiului sau a Căminului. În al doilea rând, acest simțământ natural se bucura de susținerea vigilentă a tuturor Baronilor și aproape a tuturor institutorilor. A fi căldicel în asemenea chestiuni constituia păcatul suprem. Așa se face că entuziasmul trebuia să fie exagerat, acolo unde exista, și simulat, acolo unde lipsea. La meciurile de crichet, un Baron de rang inferior patrula prin mulțimea de spectatori pentru a depista și pedepsi orice „delăsare" a aplauzelor; te duce gândul la măsurile de precauție care se luau când cânta Nero. Căci, evident, întreaga structură a Baroniei s-ar fi prăbușit dacă Baronii ar fi jucat în spiritul jocului, adică pentru a se recrea; trebuia să existe public spectator și rampă de lumini. Ajungem astfel la al treilea motiv. Pentru băieții care nu erau încă Baroni, dar erau atleți promițători, Jocurile erau esențialmente un *moyen de parvenir*. Cluburile nu erau deloc mai recreative pentru ei decât pentru mine. Mergeau pe terenul de joc nu ca niște oameni care merg la clubul de tenis, ci ca niște dudui înnebunite să ajungă pe scenă, venite să dea o probă; încordați și neliniștiți, chinuiți de speranțe îmbătătoare și frici paralizante, lipsiți de tihnă până în clipa când obțin recunoașterea care îi va face să pună piciorul pe prima treaptă a scării sociale. Dar și atunci fără astâmpăr; căci a nu avansa înseamnă a da înapoi.

Adevărul este că jocurile organizate și obligatorii izgoniseră aproape în întregime, pe vremea mea, elementul

de joc din viața școlii. Nu aveam timp de jucat (în adevăratul sens al cuvântului). Rivalitatea era prea aprigă, trofeele prea strălucitoare, „iadul eșecului" prea crunt.

Exista un singur băiat, probabil, care „juca" (dar nu în competiții) – un nobil irlandez. Trebuie spus însă că era o excepție în toate privințele; nu pentru că era nobil, ci pentru că era un irlandez imposibil de îmblânzit, un răzvrătit inveterat, pe care nici o societate nu l-ar fi putut da pe brazdă. A fumat pipă în primul trimestru de ședere. Seara făcea escapade năstrușnice într-un oraș vecin; probabil nu pentru femei, ci pentru că era un zurbagiu inofensiv, amator de chefuri și aventură. Întotdeauna avea asupra lui un revolver. Mi-l amintesc bine, căci avea obiceiul de a încărca doar o cameră a butoiașului, după care se năpustea în biroul nostru de lucru și trăgea (dacă acesta este cuvântul potrivit), astfel că viața celui vizat atârna de numărătoarea lui corectă. Am fost atunci de părere, și încă sunt, că o asemenea ispravă (spre deosebire de șmotru) constituia ceva față de care nici un băiat cu judecată n-ar fi avut de obiectat. O făcea în ciuda institutorilor și a Baronilor, eminamente gratuit și fără pic de răutate. Ballygunnian mi-a fost simpatic; și el a fost ucis în Franța. Nu cred că a devenit vreodată Baron; dacă ar fi ajuns totuși, nici n-ar fi băgat de seamă. Nu dădea doi bani pe luminile rampei sau pe succesul social. A trecut prin Coll fără a se sinchisi de el câtuși de puțin.

Presupun că Popsy – roșcata nurlie care deretica în „zona particulară" – ar putea fi trecută și ea la socoteală ca element de „joacă". Popsy, când era prinsă și dusă pe sus în partea noastră de Cămin (de către „Conte", cred), era toată numai hlizeli și țipete. Era o fată prea cu capul pe umeri ca să-și dăruiască „virtutea" vreunui Baron; dar se zvonea că cei care o găseau la timpul și la locul potrivit

o puteau convinge să dea anumite lecții de anatomie. Poate erau minciuni.

N-am menționat încă nici un institutor. Unul dintre ei, foarte iubit și respectat, va apărea în capitolul următor. Despre ceilalți aproape că nu merită să vorbesc. Pentru părinți este neplăcut (iar pentru directorii de școală, probabil, și mai neplăcut) să-și dea seama cât de puțin contează majoritatea institutorilor în viața unei școli. La binele și răul de care are parte un școlar, institutorii contribuie de regulă puțin; despre efectele lor, știu și mai puțin. Intendentul Căminului nostru trebuie să fi fost un om integru, căci ne hrănea excelent. În rest, se comporta față de noi ca un gentleman, fără indiscreții. Uneori dădea câte o raită prin dormitoare seara, dar întotdeauna purta cizme, călca apăsat și tușea la ușă. Fire onestă, nu ne spiona și nici nu intenționa să ne strice dispoziția. Trăia și-i lăsa și pe alții să trăiască.

Pe măsură ce am devenit tot mai obosit, atât fizic, cât și psihic, am ajuns să urăsc Wyvern. Nu mi-am dat seama cât rău îmi făcea în realitate. Mă învăța treptat să fiu un înfumurat; mai precis, un înfumurat intelectual sau (în sensul rău) un elitist. Subiectul însă trebuie să aștepte alt capitol. La sfârșitul acestuia trebuie să repet (căci aceasta e impresia de ansamblu cu care am plecat de la Wyvern) că eram obosit. Însuși faptul de a fi treaz era năpasta supremă; somnul, cel mai mare bine. Nu-mi doream decât să mă întind, să nu mai aud sunetul vocilor, să fiu departe de simulări, măști, eschivări și fofilări – de s-ar fi putut să nu mai urmeze încă o dimineață, de s-ar fi putut ca somnul să dureze veșnic!

VII
Lumini și umbre

Nu există situație, oricât de mizerabilă ar părea,
pentru care să nu se găsească anumite mângâieri.

GOLDSMITH[1]

Iată un ins, veți spune, care trecea în ochii noștri drept un scriitor moral și religios, iar acum, ca să vezi, a scris un întreg capitol despre vechea lui școală, prezentând-o drept o adevărată cloacă de iubiri impure, fără a sufla un cuvânt despre grozăvia păcatului. Motivele sunt două. Pe unul îl veți cunoaște înainte de încheierea acestui capitol. Celălalt ține de faptul că, așa cum am spus, păcatul cu pricina este unul dintre cele două (al doilea fiind jocurile de noroc) de care n-am fost niciodată ispitit. N-am să mă dedau la filipice deșarte împotriva dușmanilor cu care n-am dat niciodată piept în bătălie.

(„Vreți să spuneți deci că toate celelalte vicii despre care ați scris pe larg..." Da, de bună seamă, și e cât se poate de regretabil; dar nu are de-a face cu scopul nostru pentru moment.)

Acum trebuie să vă povestesc cum m-a transformat Wyvern într-un înfumurat. Când am mers acolo, nimic nu era mai străin de mine decât ideea că apetența mea pentru cărțile bunicele, pentru Wagner și pentru mitologie mă făcea în vreun fel superior față de cei care nu citeau decât reviste și nu ascultau decât *ragtime* (pe atunci

[1] Oliver Goldsmith, *Vicarul din Wakefield*, trad. Paul B. Marian, Ed. Minerva, București, 1979, p. 181 (*n.t.*).

în vogă). Afirmația poate părea incredibilă în lipsa precizării că tocmai ignoranța mă ferise de fapt de o asemenea îngâmfare. Dl Ian Hay[1] schițează undeva imaginea minorității iubitoare de lectură de la o Școală Particulară contemporană lui, ca fiind alcătuită din băieți care vorbesc despre „G.B.S. și G.K.C."[2] în același duh în care alți băieți fumează pe ascuns, ambele categorii fiind mânate de aceeași aspirație pentru fructul oprit și aceeași dorință de a deveni oameni mari. De bună seamă că băieții de genul celor descriși de el proveneau din căminele de la Chelsea, Oxford sau Cambridge, unde auziseră câte ceva despre literatura contemporană. Eu unul mă găseam într-o postură total diferită. Eram, de pildă, un cititor avid al lui Shaw cam pe când am venit la Wyvern, dar nu-mi trecuse niciodată prin gând că lectura lui Shaw ar putea fi un motiv de mândrie. Shaw era un autor din biblioteca tatei, unul printre mulți alții. Am început să-l citesc pentru că în *Dramatic Opinions* scrisese mult despre Wagner, iar numele acestuia avea, pe atunci, ceva ademenitor pentru mine. Așa am continuat să citesc mai toate cărțile de Shaw pe care le aveam. Despre reputația lui în lumea literară nu știam nimic și nici nu-mi păsa; nu știam că există „o lume literară". Tata îl declarase pe Shaw un „pehlivan", dar recunoscuse că *John Bull's Other Island* era în stare să-ți smulgă hohote de râs. La fel au stat lucrurile cu celelalte lecturi ale mele; nimeni (slavă Domnului) nu le admirase ori încurajase vreodată. (Pe William Morris[3], dintr-un motiv inexplicabil, tata nu-l scotea niciodată din *that whistlepainter.*)

---

[1] Ian Hay (1876–1952), *The Lighter Side of School Life*, T. N. Foulis, London, 1914, p. 107 (*n.t.*).

[2] G.B.S. și G.K.C. – George Bernard Shaw (1856–1950) și Gilbert Keith Chesterton (1874–1936) (*n.t.*).

[3] William Morris (1834–1896), poet și scriitor, pionier al mișcării socialiste din Marea Britanie (*n.t.*).

Se poate ca la Chartres să fi fost mândru, și negreșit eram, de rezultatele bune la latină; așa ceva era considerat meritoriu. Dar, din fericire, „lit. engl." nu se regăsea în programa oficială, așa că n-am avut posibilitatea să mă fălesc cu ea. Nu citisem niciodată romane, poezie sau eseuri de critică în limba mea maternă decât fiindcă, încercând câteva pagini, le găsisem pe plac. Era imposibil să nu văd că ceilalți, băieți și adulți deopotrivă, nu agreau cărțile pe care le citeam. Împărtășeam câteva preferințe cu tata, alte câteva cu fratele meu; în rest, nu aveam nici un punct de contact și am acceptat faptul acesta ca pe o lege a naturii. Dacă aș fi reflectat cât de cât asupra lui, m-aș fi ales, cred, cu un oarecare sentiment nu de superioritate, ci de inferioritate. Ultimul roman popular apărut necesita în mod evident un gust mai matur, mai normal și mai sofisticat decât dovedeam eu. O anumită rușine sau stinghereală caracteriza tot ceea ce savuram în mod profund și solitar. Am venit la Coll dispus mai degrabă să-mi justific gusturile literare decât să mă împăunez cu ele.

Această inocență n-a durat însă mult. A fost clătinată nițel, la început, de ceea ce am aflat de la dirigintele meu cu privire la splendorile literaturii. În sfârșit, eram eliberat de povara tainei periculoase potrivit căreia, asemenea mie, și alții găsiseră în ea „fericirea fără de măsură" și fuseseră covârșiți de frumos. Între ceilalți nou-veniți din anul meu, am întâlnit doi băieți care veneau de la Dragon School, Oxford (unde Naomi Mitchison[1] tocmai scrisese, la vârsta adolescenței, prima ei piesă de teatru) și de la ei am căpătat impresia nedeslușită că există o lume la care nici nu visasem vreodată, o lume în care poezia, de pildă,

[1] Naomi Mitchison (1897–1999), scriitoare scoțiană prolifică, autoare a peste 90 de volume (poezie și proză) (*n.t.*).

era ceva public și acceptat, așa cum erau acceptate la Wyvern Jocurile și Amorul; mai mult, o lume în care gustul pentru astfel de lucruri era aproape meritoriu. M-am simțit așa cum s-a simțit Siegfried când l-a fulgerat gândul că nu este fiul lui Mime. Gustul „meu" era, de bună seamă, gustul „nostru" (dacă aș fi putut să-i întâlnesc pe acei „noi" caracterizați de acest „nostru"). Dar dacă putem vorbi de gustul „nostru", atunci, printr-o mutare periculoasă, putem vorbi de „bun" gust sau „adevăratul gust". Căci o asemenea mutare implică un soi de Cădere. În momentul în care bunul gust se recunoaște pe sine ca atare, o parte din bunătatea lui se pierde. Chiar și așa, nu se impune parcurgerea cu necesitate a următorului pas descendent – disprețul față de „filistinii" care nu îl împărtășesc. Din nefericire, l-am făcut. Până atunci, deși mă simțeam din ce în ce mai amărât la Wyvern, încă îmi era oarecum rușine de starea mea jalnică, încă eram dispus (dacă mi s-ar fi îngăduit) să-i admir pe Olimpieni, fiind mai degrabă copleșit și intimidat decât plin de pică. Se înțelege, nu-mi găsisem încă poziția din care să rezist *ethosului* wyvernian ori tabăra pentru care să lupt împotriva lui; eram doar „eu" împotriva a ceea ce părea lumea toată. Însă de îndată ce „eu" a devenit, fie și numai vag, *noi* – iar Wyvern nu mai era *lumea*, ci *o lume* –, situația s-a schimbat drastic. Puteam riposta acum, cel puțin în gând. Îmi amintesc bine care a fost momentul precis al acestei tranziții. Un prefect pe care-l chema Blugg sau Glubb sau altcumva s-a proțăpit în fața mea, râgâindu-mi în nas, în timp ce-mi dădea un ordin. Râgâiala nu era menită să mă insulte. Nu poți „insulta" un pifan mai mult decât poți insulta un animal. Dacă Bulb ar fi dat vreo importanță reacțiilor mele, s-ar fi așteptat ca eructațiile sale să mi se pară hazlii. Ceea ce m-a determinat să trec efectiv pragul înfumurării a fost fața lui – obrajii durdulii, puhavi, buza

inferioară groasă, umedă și flască, moleșeala și viclenia specifice mojicului. „Mitocanul!" mi-am spus. „Bădăranul! Un bufon zevzec și grosolan! O fi având putere și privilegii, dar n-aș vrea să fiu în locul lui." Devenisem un Înfumurat, un Elitist.

Interesant este că regimul dintr-o școală particulară a avut ca efect tocmai atitudinea pe care pretindea că o împiedică sau o lecuiește. Căci trebuie spus (pentru cine n-a avut parte de această tradiție) că întreg sistemul era gândit să „scoată fumurile" din mințile băieților mici și să-i facă „să-și cunoască lungul nasului". „Dacă băieții din clasele mici n-ar fi șmotruiți, cum a spus odată fratele meu, ar deveni insuportabili." Iată motivul pentru care m-am simțit atât de jenat când a trebuit să mărturisesc, în capitolul anterior, că devenisem obosit de șmotrul continuu. Dacă spui așa ceva, orice apărător autentic al sistemului îți va pune de îndată diagnosticul și toți îi vor da dreptate: „Aha!, vor spune, deci *asta* era problema! Te-ai crezut prea bun ca să văcsuiești cizmele altora mai buni decât tine, nu? Nu faci decât să confirmi că trebuia să fii pus la șmotru mai abitir. Sistemul e făcut tocmai ca să-i lecuiască pe înfumurații în devenire, ca tine." Nu se poate concepe că nemulțumirea față de soarta unui pifan ar putea avea drept cauză și altceva decât impresia că „te crezi prea bun pentru sistem". Nu trebuie decât să transferați chestiunea la nivelul vieții de adult și veți vedea limpede logica deplină a poziției. Dacă vreun V.I.P. din vecini ar avea autoritatea deplină de a vă cere, după plac, orice serviciu, la orice oră din afara programului de lucru – dacă, într-o seară de vară, când abia ați ajuns acasă, obosit de muncă și cu treburi de pregătit pentru a doua zi, v-ar târî pe terenul de golf și v-ar face băiat de mingi până la căderea întunericului – dacă apoi, fără a vă mulțumi, v-ar expedia cu o valiză de haine, de periat, curățat și returnat

înainte de micul dejun, și cu un coș cu rufărie murdară, pentru soție, de spălat și de cusut – și dacă, supus acestui regim, nu ați fi întotdeauna cât se poate de fericit și mulțumit, care ar putea fi cauza dacă nu propria dumneavoastră vanitate? Ce alte motive, în definitiv, ar mai fi? Căci, aproape prin definiție, se consideră că fiecare delict al unui băiat din cursul inferior izvorăște din „obrăznicie" sau „nerușinare"; iar a te simți amărât ori a nu da pe dinafară de entuziasm constituie un delict.

Neîndoielnic, artizanii ierarhiei wyverniene au avut mereu în minte posibilitatea unei amenințări foarte serioase. Li se părea de la sine înțeles că, lăsând lucrurile în voia lor, s-ar fi ajuns ca băieții de nouăsprezece ani, care jucau rugby în campionat și boxau pentru școală, să fie pretutindeni trântiți la pământ și călcați în picioare de niște băieți de treisprezece ani. Iar un asemenea spectacol, se înțelege, ar fi cât se poate de șocant. Prin urmare, se impunea ticluirea unui mecanism detaliat, menit să-i apere pe cei puternici de cei slabi, pe cei din breasla maeștrilor experimentați de gloata nou-veniților, care nu se cunoșteau unul cu altul și cu oamenii locului; pe sărmanii lei, plini de frică, de oile furioase și puse pe măcel.

Există, fără îndoială, și o fărâmă de adevăr aici. Băieții mici pot fi obraznici; iar o jumătate de ceas în compania unui băiat francez de treisprezece ani ne-ar face pe toți să fim de părere că instituția șmotrului își are, în definitiv, rostul ei. Totuși, sunt încredințat că băieții mai mari ar fi fost în stare să-și mențină poziția fără toată suita de garanții, mângâieri și îndemnuri pe care le primeau de la autorități. Căci, desigur, aceste autorități, nu se mulțumeau să scoată „fumurile" din mințile oilor, ajungeau să inducă și să strecoare tot atâtea „fumuri" în mințile leilor; putere și privilegii și un public izbucnind în aplauze pentru jocurile la care participau. Oare ceea ce se cerea

făcut în această privință nu s-ar fi aranjat fără ajutor, și încă mai bine, prin simplul fel de a fi al băieților?

Oricum, indiferent care era rațiunea acestui sistem, îndrăznesc să spun că nu și-a atins țelul. În ultimii circa treizeci de ani, Anglia a fost plină de cârcoteli sceptice, agresive și înverșunate și de o *inteligență* cinică. Mulți dintre membrii ei au studiat la școli particulare, și cred că puțini le-au agreat. Cei care apără școlile vor spune, desigur, că acești Înfumurați reprezintă cazurile cărora sistemul n-a reușit să le vină de hac; nu au fost loviți, batjocoriți, șmotruiți, altoiți și umiliți destul. Dar nu e posibil să fie în egală măsură produsul sistemului? Să nu fi fost deloc niște Înfumurați când au venit la școală, dar să fi devenit , cum am devenit și eu, după primul an? Un astfel de rezultat ar fi, de fapt, cât se poate de natural. Acolo unde opresiunea nu reușește să zdrobească total și definitiv spiritul, nu are ea tendința naturală de a zămisli în schimb mândrie și dispreț? Pentru truda și cătușele îndurate, ne gratificăm cu o doză dublă de auto-admirație. Mai arogant decât un sclav eliberat tardiv nu e nimeni.

Mă adresez, desigur, doar cititorilor neutri. Cu susținătorii fideli ai sistemului nu e loc de discuții, deoarece, așa cum am văzut, premisele și logica lor nu pot fi cuprinse de mintea profanului. I-am auzit chiar pledând pentru jocurile obligatorii pe motiv că tuturor băieților, „cu excepția câtorva lepădături", le plac jocurile; trebuie să fie obligatorii pentru că nu e nevoie de nici o constrângere. (Mi-aș fi dorit să nu-i aud niciodată pe capelanii din forțele armate recurgând la argumente similare în favoarea acelei instituții nenorocite numită Parada Bisericii.)

Dar răul esențial al vieții din școlile particulare, după părerea mea, nu avea de-a face cu suferințele pifanilor sau cu aroganța privilegiată a Baronilor. Acestea erau

simptomele unui rău mai cuprinzător care, pe termen lung, îi afecta cel mai mult pe băieții care se descurcau excelent la școală și care se simțeau foarte bine acolo. Spiritual vorbind, elementul fatal din viața școlii, care o domina aproape în întregime, era lupta socială; preocuparea de căpătâi era să reușești, să parvii sau, odată ajuns în vârf, să rămâi acolo. Desigur, foarte adesea această preocupare se întâlnește și în viața de adult; dar nu am văzut încă o societate de adulți care să fi cedat acestui impuls într-o asemenea măsură. Din el, atât la școală, cât și în lume, izvorăsc tot felul de josnicii; lingușirea celor plasați câteva trepte mai sus, cultivarea prieteniilor cu cei pe care nu strică să-i cunoști, abandonarea rapidă a prieteniilor care nu mai ajută la ascensiune, disponibilitatea de a lua parte la blamarea celor nepopulari, motivația ascunsă din spatele fiecărei acțiuni. Wyvernienii mi se par, retrospectiv, societatea cea mai puțin spontană și, în acest sens, cea mai puțin băiețească din câte am cunoscut. Probabil n-aș exagera dacă aș afirma că în viața unor băieți totul era subordonat scopului suprem al ascensiunii. În acest scop se organizau jocuri; și tot el dicta alegerea hainelor, a prietenilor, a distracțiilor și a viciilor.

Iată motivul pentru care nu pot pune pederastia pe primul loc între relele de la Coll. Există multă ipocrizie pe această temă. Oamenii vorbesc de regulă ca și când orice alt rău ar fi mai tolerabil. Dar de ce? Pentru că aceia dintre noi care nu au acest viciu nutresc față de el o anumită repulsie, așa cum nutrim, să zicem, față de necrofilie? Sentimentul contează prea puțin în judecata morală. Pentru că produce o pervertire permanentă? Există însă foarte puține dovezi în acest sens. Baronii ar fi preferat fete în locul băieților dacă le-ar fi avut la îndemână; când, la o vârstă mai mare, puteau face rost de fete, probabil nu ratau ocazia. Pentru că s-ar putea invoca temeiuri creștine? Dar

câți dintre cei care tună și fulgeră împotriva chestiunii sunt de fapt creștini? Și ce creștin, într-o societate atât de lumească și crudă ca Wyvern, ar alege păcatele carnale pentru a le stigmatiza în mod special? Cruzimea este cu siguranță mai rea decât pofta, iar Lumea cel puțin la fel de periculoasă precum Carnea. Adevăratul motiv al acestei zarve nu e, după părerea mea, nici creștin și nici etic. Atacăm acest viciu nu pentru că este cel mai rău, ci pentru că, după standardele adulților, este cel mai rău famat și trecut sub tăcere, și pentru că, întâmplător, se pedepsește prin lege. Lumea s-ar putea să te ducă cel mult în Iad; dar sodomia ar putea să te trimită la închisoare, să-ți aducă pe cap un scandal și să te facă să-ți pierzi slujba. Lumea, ca să fim drepți cu ea, rareori are astfel de urmări.

Dacă aceia dintre noi care au trecut prin școli ca Wyvern ar îndrăzni să spună adevărul, ar trebui să spună că pederastia, oricât de mare e răul ei, era, atunci și acolo, singurul punct de sprijin sau de acces pentru anumite lucruri bune. Era singura contrapondere la lupta socială; singura oază (deși verdele însemna doar buruieni, iar umezeala doar ape stătute) din deșertul încins al ambiției competitive. În legăturile sale amoroase nefirești, și probabil numai acolo, Baronul ieșea nițeluș din sine, uita preț de câteva ceasuri că era Una dintre Cele Mai Importante Persoane de acolo. Imaginea se mai îmblânzește. O perversiune era singura portiță pe unde se mai putea strecura ceva dezinvolt și lipsit de interese. Platon are dreptate, în definitiv. Eros, deși pervertit, maculat, diform și decăzut, purta încă amprenta obârșiei sale divine.

Cât de bine răspundea Wyvern celor care pun toate relele societății pe seama economicului! Căci banii n-aveau nimic de-a face cu sistemul de clase existent acolo. Slavă cerului, nu băieții cu paltoane ponosite erau cei care ajungeau Ciurucuri; și nici băieții cu bani doldora cei care

deveneau Baroni. Prin urmare, potrivit unor teoreticieni, ar fi trebuit să nu existe nici un fel de vulgarități și nedreptăți burgheze. Și totuși, nicicând nu mi-a fost dat să văd o comunitate atât de aservită competiției, atât de plină de snobism și slugărnicie, o clasă conducătoare atât de egoistă și conștientă de statutul ei sau un proletariat atât de lingușitor și atât de lipsit de solidaritate și de simțul onoarei colective. Dar probabil nici nu este nevoie să invoci experiența în sprijinul unui adevăr atât de evident apriori. După cum remarca Aristotel, oamenii nu devin dictatori pentru a se pune la adăpost de frig[1]. Dacă o clasă conducătoare are alte surse de putere, de ce și-ar face griji în privința banilor? Aproape tot ce-și dorește îi va fi servit pe tavă de lachei dornici, în egală măsură, să parvină; ce mai rămâne poate fi luat cu forța.

La Wyvern am avut parte și de două binecuvântări nedisimulate; una dintre ele a fost dirigintele, Smewgy, cum îi spuneam noi. Scriu numele în acest fel ca să mă asigur că va fi pronunțat corect – prima silabă ar trebui să rimeze perfect cu *Fugue* – deși forma wyverniană în uz era „Smugy".

Cu excepția perioadei petrecute la școala lui Oldie, am avut noroc de profesori buni încă de mic: dar Smewgy era „peste așteptări, peste nădejdi"[2]. Era cărunt, iar ochelarii mari și gura imensă îl făceau să semene cu o broască, însă nimic nu putea fi mai departe de ideea de broască decât vocea. Parcă avea miere în glas. Fiecare vers pe care îl citea se preschimba în muzică pe buzele sale: ceva între vorbire și cântec. Nu este singurul mod potrivit de a citi versuri, dar cu siguranță pe noi, băieții, ne-a fermecat;

[1] Aristotel, *Politica*, II.7 (1267a, 15) (*n.t.*).

[2] James Boswell, *The Life of Samuel Johnson*, vol. IV, Derby & Jackson, New York, 1859, p. 234 (*n.t.*).

modurile mai dramatice și mai puțin ritmice pot fi învățate mai târziu. El a fost cel care m-a învățat adevărata senzualitate a poeziei, cum trebuie savurată și recitată în surdină, în solitudine. Despre ale lui Milton „Puteri și Stăpâniri, Virtuți și Tronuri"[1] a spus: „Versul acesta m-a făcut fericit o săptămână întreagă." Așa ceva nu mai auzisem de la nimeni înainte. Nici nu mai întâlnisem un profesor ca el, de o curtoazie desăvârșită. Nu era vorba de indulgență; Smewgy putea fi foarte sever, dar avea severitatea unui judecător, gravă și măsurată, fără zeflemele –

N-ar fi rostit o vorbă de ocară
Sau altcum orișicui să-i fi greșit.[2]

Avea de strunit un atelaj anevoios, căci clasa noastră era formată pe de o parte din băieți, nou-veniți cu burse, aflați ca și mine la început de drum, și, pe de altă parte, din veterani care ajunseseră acolo la finalul unui urcuș lent în cadrul școlii. Ne-a unit prin manierele sale alese. Ni se adresa totdeauna cu „gentlemen", iar posibilitatea unui altfel de comportament părea exclusă de la bun început; în încăperea respectivă, cel puțin, diferența dintre pifani și Baroni nu ieșea niciodată la iveală. Într-o zi toridă, după ce ne acordase permisiunea de a da jos vestoanele, ne-a cerut să-i permitem noi să lase roba deoparte. Odată, când mi-am făcut temele neglijent, m-a trimis la director ca să fiu mustrat și avertizat. Directorul a înțeles greșit sesizarea lui Smewgy și a crezut că reclamația privea

[1] John Milton, *Paradisul pierdut*, V. 601, trad. Aurel Covaci, Editura Minerva, București, 1972, p. 187 (*n.t.*).

[2] Geoffrey Chaucer, *Povestirile din Canterbury*, 2 vol., trad. D. Dutescu, Editura pentru Literatura Universală, București, 1964, p. 50 (retip. Polirom, Iași, 1998). Versuri din vol. I, „Prologul", despre Cavaler (*n.t.*).

manierele mele. Ulterior Smewgy a auzit despre cele spuse de director și a îndreptat imediat greșeala, luându-mă deoparte și zicându-mi: „În mod ciudat, s-a produs o neînțelegere. N-am spus defel așa ceva despre tine. Va trebui să fii pedepsit cu nuiaua dacă nu obții rezultate mai bune la greacă săptămâna viitoare, dar, firește, asta n-are câtuși de puțin legătură cu manierele tale ori cu ale mele." I s-ar fi părut ridicol ca perspectiva unei bătăi cu nuiaua (ori a unui duel, bunăoară) să schimbe tonul conversației dintre un gentleman și un altul. Felul său de a se purta era desăvârșit: fără familiaritate, fără ostilitate, fără glume răsuflate; respect reciproc; bună-cuviință. „Să nu trăim niciodată cu *amousia*", era unul dintre preceptele sale preferate: *amousia*, absența Muzelor. După cum știau și el, și Spenser, curtoazia era apanajul Muzelor.

Astfel, chiar dacă nu ne-ar fi învățat nimic altceva, statutul de elev în clasa lui Smewgy echivala cu o înnobilare. Prezența lui în viața școlii, atât de încărcată de ambiții banale și de splendori menite să ia ochii, ne reamintea mereu de lucruri mai frumoase, mai umane, mai cuprinzătoare și mai tihnite. Dar și modul lui de a preda era la fel de bun. Dovedea atât farmec, cât și putere de pătrundere. O expresie sau o dificultate din text, odată expusă de Smewgy, devenea limpede ca lumina zilei. Ne-a făcut conștienți că imperativul acurateței la un cercetător nu este un semn de pedanterie, și cu atât mai puțin de rigoare morală arbitrară, ci mai degrabă o formă de politețe, o finețe a cărei lipsă trădează „o fire grosieră și agresță". Mi-am dat atunci seama că cititorul care nu observă anumite aspecte sintactice dintr-o poezie trece cu vederea și unele aspecte estetice.

Pe atunci, un băiat de la „clasice" nu studia în mod oficial decât discipline clasice. Cred că era o măsură înțeleaptă; cel mai mare serviciu pe care l-am putea face astăzi

educației ar fi să predăm mai puține materii. Nimeni n-are timp să învețe temeinic decât vreo două-trei lucruri până la douăzeci de ani, iar când silim un băiat să fie mediocru la o duzină de materii, îi distrugem standardele, probabil pentru toată viața. Smewgy ne preda latina și greaca, iar toate celelalte veneau în completare. Cărțile care mi-au plăcut cel mai mult la orele lui au fost *Odele* lui Horațiu, cântul IV din *Eneida* și *Bacantele* lui Euripide. Într-un anume sens, întotdeauna îmi „plăcuse" studiul disciplinelor clasice, dar o vreme trăisem doar plăcerea pe care o simți când stăpânești ceva. Acum îi savuram pe clasici ca autori de poezie. În mintea mea, imaginea lui Dionysos din Euripide era strâns legată de atmosfera romanului *Crock of Gold* de Stephens[1], pe care tocmai îl citisem cu mare încântare. Întâlneam acum ceva foarte diferit de Tărâmul Nordic. Pan și Dionysos erau lipsiți de farmecul rece, pătrunzător, al lui Odin și Frey. Imaginația mea se îmbogățea cu o nouă calitate: ceva mediteraneean și vulcanic, ritmul orgiac al tobelor. Orgiac, dar nu, sau nu foarte, erotic. Se grefa probabil inconștient pe ura mea crescândă față de ortodoxiile și convențiile din școlile particulare, pe dorința mea de a sfărâma și sfâșia totul.

Cealaltă binecuvântare nedisimulată de la Coll era așa-numita „Gurney", biblioteca școlii; nu doar pentru că era o bibliotecă, ci pentru că era un sanctuar. După cum odinioară un negru devenea liber de îndată ce pășea pe pământ englezesc, tot așa cel mai nesuferit băiat era „neșmotruibil" de îndată ce intra în Gurney. Firește, nu era tocmai ușor să ajungi acolo. În trimestrele de iarnă, dacă nu erai pe listă pentru „Cluburi", trebuia să ieși câteva ture la alergat. Vara puteai ajunge să petreci o

[1] James Stephens (1882–1950), poet și romancier irlandez; *The Crock of Gold* a apărut în 1912 (*n.t.*).

după-amiază în sanctuar numai în condiții prielnice. Puteai fi înscris pe listele pentru Cluburi, și orice altceva era exclus. Sau se întâmpla să aibă loc un meci de Cămin sau de Coll la care erai obligat să asiști. În al treilea rând, și cel mai probabil, se putea întâmpla în drum spre Gurney să fii prins și pus la șmotru toată după-amiaza. Dar uneori reușeai să sfârșești cu bine această cursă cu obstacole; și apoi – cărți, tăcere, tihnă, sunetul depărtat al bâtelor și-al mingii („Ah, sublimul sunet de tobe-n *depărtare*"[1]), albine zumzăind prin ferestrele deschise și libertate. La Gurney am descoperit *Corpus Poeticum Boreale* și am încercat, fără succes, dar plin de încântare, să descifrez textul original cu ajutorul traducerii de la subsolul paginii. Tot acolo i-am găsit pe Milton și Yeats, ca și o carte despre mitologia celtică, devenită imediat tovarășa, dacă nu rivală, atunci smerită, a celei scandinave. Mi-a prins bine; pasiunea pentru două mitologii (sau trei, acum că începuse să-mi placă și cea greacă), în perfectă cunoștință de savoarea aparte a fiecăreia, constituie un element de echilibru și deschide perspectiva catolicității. Am simțit puternic diferența dintre sublimul stâncos și aprig din Asgard[2], lumea înverzită, înfrunzită, tandră și nedeslușită din Cruachan[3], Red Branch[4] și Tir-nan-Og[5], sau frumusețea mai aspră, mai sfidătoare, scăldată în soare, a Olimpului. Am început (probabil în vacanță) un poem epic despre Cuchulain

[1] Edward Fitzgerald (trad.), *The Rubáiyát of Omar Khayyám*, 13 (1859[1]) (*n.t.*).

[2] Tărâmul zeilor (Æsir) în mitologia și religia scandinavă (*n.t.*).

[3] Capitala regatului Connacht, reședința reginei Maeve și a soțului ei Ailill, în mitologia irlandeză (*n.t.*).

[4] Cele două palate ale regelui Conachar MacNessa, din comitatul Armagh, învecinat cu Down, în mitologia irlandeză (*n.t.*).

[5] „Ținutul veșnicei tinereți" – cel mai popular tărâm „de dincolo" în mitologia celtică (*n.t.*).

și altul despre Finn[1], în hexametri, respectiv versuri de paisprezece silabe. Din fericire, le-am abandonat înainte ca acești metri facili și vulgari să apuce să-mi strice urechea.

Dar Tărâmul Nordic încă era pe primul loc și singura compoziție pe care am dus-o la capăt în perioada aceea a fost o tragedie cu subiect scandinav tratat după canoane grecești. Se intitula *Loki Bound* și întrunea toate elementele clasice pe care și le-ar fi dorit un umanist: *prolog, parod, episodie, stasimă, exod* și *stihomitie* și (desigur) un pasaj în *septenari* trohaici – cu rimă. Nimic nu mi-a stârnit o încântare mai mare. Conținutul este semnificativ. Loki al meu nu era ostil pur și simplu. Era împotriva lui Odin pentru că Odin crease o lume, deși Loki îl prevenise că gestul era crud și nesăbuit. De ce oare făpturile trebuie să ajungă să poarte povara existenței fără a-și fi dat încuviințarea? În piesa mea, principalul contrast era între înțelepciunea melancolică a lui Loki și ortodoxia brutală a lui Thor. Odin era oarecum înțelegător; el cel puțin înțelegea încotro bate Loki, iar cei doi fuseseră legați de o prietenie veche, înainte ca intrigile politice cosmice să-i despartă. Thor era ticălosul, Thor cel cu ciocanul și cu amenințările, el care întotdeauna îl ațâța pe Odin împotriva lui Loki, plângându-se mereu că Loki nu are îndeajuns respect pentru zeii principali; la care Loki a răspuns:

Nu forța, ci gândirea prețuiesc.

Thor era, de fapt, simbolul Baronilor; văd asta mai limpede acum decât atunci. Loki era o proiecție a eului meu, exteriorizând sentimentul de superioritate înfumurată

[1] Cuchulain și Finn, eroi războinici din mitologia irlandeză (*n.t.*).

prin care începeam, din nenorocire, să-mi compensez nefericirea.

Celălalt element din *Loki Bound* care ar merita comentat este pesimismul. Trăiam în perioada aceasta, ca atâția atei sau antiteiști, într-un vârtej de contradicții. Susțineam că Dumnezeu nu există. În același timp, eram foarte mânios pe Dumnezeu pentru că nu există. Eram în egală măsură mânios pe El pentru că plăsmuise lumea.

În ce măsură era sincer acest pesimism, această dorință de a nu fi existat? Ei bine, trebuie să mărturisesc că dorința cu pricina mă părăsea în secundele când mă găseam în bătaia revolverului nebunaticului nobil irlandez. Așadar, după testul lui Chesterton din *Manalive*, nu era deloc sincer. Totuși încă nu sunt convins de argumentul chestertonian. E adevărat că, atunci când viața unui pesimist este primejduită, el se comportă asemenea celorlalți oameni; impulsul de a rămâne în viață este mai puternic decât gândul că viața nu merită trăită. Dar cum dovedește lucrul acesta că judecata era nesinceră sau chiar eronată? Judecata unui om că whisky-ul îi face rău nu e invalidată de constatarea că, în prezența unei sticle, dorința lui este mai puternică decât rațiunea și el sucombă dorinței. Odată ce am gustat viața, suntem tributari impulsului de autoprotecție. Viața, cu alte cuvinte, dă dependență, precum cocaina. Ce rezultă de aici? Dacă aș susține în continuare părerea conform căreia creația este „o mare nedreptate", aș putea adăuga și că acest impuls de păstrare a vieții înrăutățește nedreptatea. Dacă a fi silit să bei paharul e o năpastă, în ce fel se îmbunătățesc lucrurile când descoperi că băutura din el conține un drog care creează dependență? Nu acesta e răspunsul la pesimism. Gândind în felul în care gândeam atunci despre univers, îl condamnam pe bună dreptate. În același timp, acum descopăr că viziunea mea era în strânsă legătură cu un

anumit dezechilibru de temperament. Întotdeauna fusesem mai violent în revendicările mele negative decât în cele pozitive. În domeniul relațiilor personale, de pildă, iertam mai lesne o indiferență îndelungată decât ceea ce socoteam a fi un cât de mic amestec. La masă iertam mult mai lesne lipsa de gust a mâncării decât cea mai mică bănuială privind condimentarea excesivă sau nepotrivită. De-a lungul vieții am putut accepta oricâtă monotonie mult mai răbdător decât cea mai mică tulburare, gălăgie, agitație sau ceea ce scoțienii numesc *kurfuffle*. La nici o vârstă n-am pretins să mi se ofere distracții; întotdeauna, indiferent de vârstă, am cerut impetuos (unde am îndrăznit) să nu fiu întrerupt. Pesimismul, sau lașitatea, care ar alege nonexistența însăși în locul unei nefericiri oricât de mici, reprezenta astfel generalizarea tuturor acestor preferințe poltrone. În plus, aproape toată viața m-am dovedit incapabil să simt acea oroare de neființă, de anihilare, pe care Dr. Johnson, de pildă, o resimțea atât de puternic. Am încercat-o pentru prima dată în 1947. Dar era după ce mă reconvertisem de o bună bucată de vreme și aflasem astfel ce este cu adevărat viața și ce aș fi pierdut dacă n-aș fi avut parte de ea.

VIII
Eliberare

După cum Soarta vrea, în ceasul sorocit,
Să ne trimită mângâiere sau necaz,
Omul față de care vrerea își arată
Sporește-ntr-ale sale tot mai mult.

Perla[1]

Într-un capitol anterior l-am prevenit pe cititor că revenirea Bucuriei a introdus în viața mea o dualitate care îngreunează povestirea. Recitind tot ce am scris despre Wyvern, îmi vine să exclam: „Minciuni și iar minciuni! A fost de fapt o perioadă de extaz. Am trăit mai ales momente când fericirea mă lăsa fără grai, când zeii și eroii dădeau iureș prin gândurile mele, când satirii dănțuiau și menadele chiuiau prin munți, când Brynhild și Sieglinde[2], Deirdre, Maeve și Elena mă împresurau, încât simțeam uneori că aș putea plesni de atâta bogăție." Și toate acestea sunt adevărate. Erau mai mulți *leprechauni*[3] decât pifani în Cămin. Am văzut victoriile lui Cuchulain mai des decât pe cele ale primilor unsprezece. Oare Borage era Șeful elevilor de la Coll? Sau Conachar MacNessa[4]? Cât despre lumea însăși – puteam oare să fiu nefericit trăind în Paradis?

---

[1] *Pearl*, poem aliterativ anonim medieval, din secolul al XIV-lea, scris de același autor care a compus *Sir Gawain and the Green Knight* (*n.t.*).

[2] Brynhild (Brünhilde, walkirie) și Sieglinde (muritoare) – eroine care apar în *Völsunga Saga* și în *Cântecul Nibelungilor* (*n.t.*).

[3] *Leprechaun* – tip de pitic din basmele irlandeze (*n.t.*).

[4] Conachar (Conchobar) MacNessa – rege al Ulsterului, cu reședința la Emain Macha, în comitatul Armagh, conform mitologiei irlandeze (*n.t.*).

O lumină intensă, tulburătoare! Mirosul era de ajuns să mă îmbete – iarbă cosită, mușchi presărat cu rouă, sângele-voinicului, păduri la ceas de toamnă, foc de vreascuri, turbă, apă sărată. Simțurile-mi erau covârșite dureros. Eram bolnav de dorință; o boală mai bună decât sănătatea. Toate acestea sunt adevărate, dar nu înseamnă că cealaltă versiune este o minciună. Depăn acum povestea a două vieți. Nu au nimic de-a face una cu cealaltă: sunt ca uleiul și apa, ca râul din apropierea unui canal, ca Jekyll și Hyde. Dacă zăbovești cu privirea doar asupra uneia, aceasta va pretinde că reprezintă tot adevărul. Când evoc viața exterioară, văd limpede că cealaltă nu înseamnă decât străfulgerări momentane, clipe de aur risipite în luni de zgură, cufundate numaidecât în aceeași istovire bine cunoscută, sordidă și fără de nădejde. Când evoc viața lăuntrică văd că cele istorisite în ultimele două capitole nu sunt decât cortina groasă care urma să fie dată la o parte, din clipă în clipă, dezvăluind privirii raiul pe care-l cunoșteam atunci. Aceeași dualitate complică povestea vieții mele de acasă, la care trebuie să mă întorc acum.

Odată cu plecarea fratelui meu de la Wyvern și cu sosirea mea acolo se încheia și perioada clasică a copilăriei noastre. Ceea ce a urmat nu a fost la fel de frumos, dar fuseserăm pregătiți de schimbările treptate survenite chiar din epoca clasică. Totul a început, după cum am spus, cu faptul că tata era plecat de la nouă dimineața până la șase seara. De la bun început ne-am construit o viață numai a noastră, din care era exclus. El, de partea cealaltă, avea pretenția să-i acordăm o încredere mai mare decât pretinde probabil îndeobște un tată, ori decât e înțelept să pretindă. O astfel de situație, declanșată de timpuriu, a avut efecte cu bătaie lungă. Odată, când eram la școala lui Oldie și tocmai îmi propusesem să încep să trăiesc creștinește, am scris o serie de precepte destinate mie

însumi și le-am pitit în buzunar. În prima zi de vacanță, observând buzunarele ticsite cu tot felul de hârtii și forma ciudată a paltonului, tata a smuls teancurile mototolite și a început să se uite prin ele. Ca orice băiat aș fi preferat mai degrabă să mor decât să-l las să vadă lista mea de hotărâri bune. Am reușit să le recuperez și să le arunc în foc. Nu cred că vreunul dintre noi era de vină; însă din acel moment până în clipa morții sale, nu am mai intrat niciodată în casă fără a mă scotoci mai întâi prin buzunare, pentru a înlătura tot ceea ce doream să rămână doar al meu.

Așa am căpătat obiceiul de a tăinui înainte să existe măcar vreun lucru vinovat de tăinuit. Acum însă aveam o mulțime de motive. Dar nu puteam povesti nici chiar ce nu mi-aș fi dorit să ascund. Să-i fi spus cum era în realitate Wyvern ori chiar Chartres ar fi fost riscant (îi putea scrie Directorului) și peste măsură de stânjenitor. Ar fi fost și imposibil, pe deasupra; aici trebuie să fac referire la una dintre cele mai stranii caracteristici ale sale.

Tata – dar acest cuvânt la început de paragraf îl va duce inevitabil pe cititor cu gândul la *Tristram Shandy*[1]. Dacă mă gândesc mai bine, acest lucru nu-mi displace. Chestiunea nu poate fi abordată decât într-o manieră shandyiană. Trebuie să descriu ceva la fel de ciudat și de capricios ca lucrurile imaginate vreodată de Sterne; și, dacă aș fi în stare, v-aș stârni bucuros tot atâta afecțiune pentru tata câtă aveți pentru tatăl lui Tristram. Și acum despre chestiunea propriu-zisă. Va fi devenit limpede că tata nu era un om de rând. Avea chiar o fărâmă de geniu. În același timp – când ședea în fotoliu, după un prânz

[1] Este vorba de romanul comic al lui Laurence Sterne (1713–1768), care se remarcă prin complexitatea digresiunilor pe care le face Tristram, personajul principal, în încercarea de a-și povesti viața (*n.t.*).

îmbelșugat, într-o după-amiază de august, cu toate ferestrele închise – avea o capacitate de a confunda o chestiune sau de a înțelege greșit o informație mai mare decât a oricărui om pe care l-am cunoscut vreodată. Drept urmare, era imposibil să-l faci să priceapă realitățile vieții noastre școlare, de care (totuși) se interesa adesea. Primul și cel mai simplu obstacol în calea comunicării era faptul că, după ce punea insistent o întrebare, nu mai „aștepta un răspuns", ori îl uita de îndată ce era rostit. Probabil că îi dădeam unele informații pe care ni le cerea cel puțin o dată pe săptămână, dar le primea, de fiecare dată, ca și când ar fi fost complet noi. Acesta era însă obstacolul cel mai simplu. Mult mai adesea reținea ceva, dar foarte diferit de ce spuseseși. În mintea lui umorul, sentimentele și indignarea clocoteau în așa măsură, încât, cu mult înainte să fi înțeles sau să fi ascultat ce spui, o aluzie întâmplătoare îi aprindea imaginația, făcându-l să-și plăsmuiască o versiune proprie a celor povestite, pe care credea că o primise de la tine. Dat fiind că încurca invariabil numele proprii (nici un nume nu i se părea mai improbabil decât altul), ajungea la un *textus receptus* aproape de nerecunoscut. Dacă-i spuneai că un băiat pe nume Churchwood prinsese un șoarece de câmp pe care îl ținea ca animal de companie, peste un an sau zece te întreba: „Mai știi cumva ce s-o fi ales de sărmanul Chickweed, cel căruia îi era groază de șobolani?" Mai mult, odată acceptată, versiunea lui devenea de neșters, iar încercările de a o corecta se soldau doar cu o exclamație de neîncredere: „Hm! Ei bine, povestea pe care *obișnuiai* să o spui suna altfel!" Uneori, e drept, memora informațiile enunțate de tine; ceea ce nu înseamnă că adevărul avea vreo șansă în plus. Ce valoare are un fapt oarecare în lipsa interpretării? Pentru tata ideea că nimic nu e spus sau făcut fără un motiv evident era o axiomă. Prin urmare, cel care, în viața de zi cu zi, era un om cât se poate de onorabil și de impulsiv, dar și prada

cea mai lesnicioasă la care putea visa un escroc sau un impostor, devenea un Machiavelli pozitiv când încrunta din sprâncene și făcea din comportamentul unor oameni pe care nu-i văzuse niciodată obiectul operațiunii spectrale și labirintice a „citirii printre rânduri". Când iniția o asemenea expediție, putea sfârși prin cine știe ce coclauri, întotdeauna cu o convingere de nezdruncinat. „Pricep totul" – „Înțeleg perfect" – „E limpede ca lumina zilei", obișnuia să spună; după care, așa cum aveam să aflăm curând, credea toată viața într-o ceartă aprigă, o animozitate, o durere tăinuită sau o mașinațiune extrem de complexă, care erau toate nu doar improbabile, ci și imposibile. Cu un râs binevoitor, punea dezacordul nostru pe seama inocenței, credulității și lipsei de experiență într-ale vieții. În afara acestor confuzii, răspundea cu unele *non sequitur* care îți dădeau senzația că ți se cască pământul sub picioare. „Shakespeare își scria numele cu un e la sfârșit?" a întrebat odată fratele meu. „Cred că da", am răspuns – la care tata m-a întrerupt: „Nu cred că folosea *câtuși de puțin* caligrafia italiană." O biserică din Belfast, al cărei turn are o formă curioasă, poartă deasupra ușii o inscripție în greceşte. „Biserica asta e un reper excelent, am remarcat eu, o recunosc oriunde aș fi – chiar și pe Cave Hill." „Prostii, a răspuns tata, cum ai putea să recunoști literele alea grecești de la trei sau patru mile depărtare?"

O conversație pe care am avut-o câțiva ani mai târziu poate fi menționată ca model reprezentativ pentru aceste incongruențe permanente. Fratele meu ne povestise despre o reuniune festivă a ofițerilor Diviziei a 9-a, din care făcuse parte. „Presupun că și prietenul tău Collins a fost acolo", a remarcat tata.

F. Collins? O, nu. Păi el nu era în Divizia a 9-a.

T. (După o pauză). Prin urmare, ăștia nu prea îl au la inimă pe Collins?

F. Nu pricep. Care „ăștia"?

T. Tipii care au organizat dineul.

F. O, nu, nu-i vorba de asta. N-are nimic de-a face cu simpatiile sau antipatiile. Știi, a fost o chestiune legată strict de Divizie. Nici nu fusese vorba să fie invitat cineva care nu era de la noi.

T. (După o pauză lungă). Hm! Mai mult ca sigur sărmanul Collins s-a simțit foarte jignit.

Există situații în care până și geniului Pietății Filiale i-ar veni greu să nu dea semne că începe să-și piardă răbdarea.

Nu vreau să mă fac vinovat de păcatul lui Ham[1]. Nici n-aș vrea, ca istoric, să reduc un personaj complex la nivelul unei simplități înșelătoare. Omul care, așezat în fotoliul său, părea nu atât incapabil să înțeleagă ceva, cât mai ales hotărât să înțeleagă totul anapoda, era formidabil la tribunal și, presupun, eficient la birou. Avea simțul umorului și uneori era chiar un mare mucalit. Când se afla pe patul de moarte, o asistentă drăguță, încercând să-l însuflețească, i-a spus: „Cât de pesimist puteți fi! Sunteți exact ca tata." „Bănuiesc, i-a replicat pacientul, că el are *câteva* fiice."

Ceasurile pe care tata le petrecea acasă erau, așadar, pentru noi băieții, năucitoare. După o seară de conversație precum cea pe care am descris-o, simțeai că ți se învârte capul ca o sfârlează. Prezența lui punea capăt ocupațiilor noastre, fie inocente, fie interzise. Este grav – ba nu, îngrozitor – când un om ajunge să fie considerat un intrus în propria sa casă. Și totuși, după cum spunea Johnson, „senzația e senzație"[2]. Sunt sigur că nu era vina

[1] *Cf.* Gen. 9:22 (*n.t.*).

[2] James Boswell, *The Life of Samuel Johnson, Including a Journal of His Tour to the Hebrides*, vol. 2, p. 235, Derby & Jackson, New York, 1859 (*n.t.*).

lui. Cred că o mare parte ne revine nouă; un lucru este sigur însă – am început să găsesc tot mai apăsătoare prezența lui. La asta a contribuit și una dintre însușirile sale cele mai agreabile. Am spus mai înainte că „nu-și dădea importanță"; dincolo de filipicele sale, ne considera egali cu el. În teorie, se presupunea că trăiam împreună ca trei frați, nu ca tată și fii. Asta, repet, era teoria. Dar desigur nu era și nici nu putea fi astfel; ceea ce se și cuvenea, în fond. O asemenea relație nu poate exista cu adevărat între niște școlari și un adult între două vârste, cu o personalitate copleșitoare și obiceiuri total diferite de ale lor. Iar simularea ei sfârșește prin a exercita o presiune ciudată asupra celor mici. Chesterton a identificat fără greș punctul slab al unei astfel de egalități artificiale: „Dacă mătușile unui băiat ajung să fie amicii lui, nu reiese de aici că un băiat are nevoie de mătușile sale, și nu de amici?" Bineînțeles, în cazul nostru nu asta era problema; nu voiam nici un fel de amici. Voiam însă libertate, fie și numai libertatea de a ne plimba în jurul casei. Iar teoria tatei privitoare la noi, cei trei băieți, însemna de fapt că, dacă se întâmpla să fie acasă, eram strâns legați de prezența lui, ca și când am fi fost toți trei prinși laolaltă în lanțuri; astfel, toate obiceiurile noastre erau date peste cap. De pildă, dacă venea acasă la prânz în mod neașteptat, fiindcă își luase o jumătate de zi liberă, și era vară, ne găsea în grădină, cu scaune și cărți. Un părinte sever, cu deprinderi convenționale, ar fi mers înăuntru, la propriile sale ocupații de adult. Nu însă și tata. Să stăm în grădină? Excelentă idee. Dar nu ne-am simți oare mai bine dacă am sta toți trei pe banca de vară? Zis și făcut, după ce își lua pe el un „pardesiu ușor, de primăvară". (Mi-ar fi greu să spun câte pardesie avea; încă port două dintre ele.) Fiind astfel îmbrăcat, după ce ședea preț de câteva minute la soare, pe o bancă a cărei vopsea era deja

cojită de dogoarea amiezii începea, în mod previzibil, să transpire. „Nu știu ce părere aveți voi, spunea, dar pentru mine aproape că e *prea* cald. Ce-ar fi să mergem în casă?" Asta însemna să ne retragem în salon, unde să întredeschizi cât de puțin fereastra abia dacă era îngăduit. Spun „îngăduit", dar nu se punea problema autorității. În teorie, totul era decis prin Voința poporului. „Liberty Hall, băieți, Liberty Hall", după cum îi plăcea să spună. „La ce oră vreți să luați prânzul?" Știam prea bine însă că masa, care altminteri ne era servită la ora unu, fusese deja mutată, conform preferinței lui de-o viață, la două sau chiar două și jumătate; și că gustările cu carne rece, care ne plăceau, fuseseră deja înlocuite cu singurul fel pe care tata îl mânca bucuros: carne roșie fierbinte, fiartă, înăbușită sau friptă... și asta după ceasul amiezii, într-o sufragerie orientată spre sud. Tot restul zilei, fie că ședeam sau ne plimbam, eram nedespărțiți; iar vorbirea (căci rareori putea fi numită conversație), vorbirea cu incongruențele ei, cu tonul pe care (inevitabil) îl stabilea întotdeauna el, continua cu intermitențe până la ora de culcare. Aș fi mai rău decât un câine dacă pe un om singur, cum era tata, l-aș învinovăți că dorea atât de mult prietenia fiilor lui; sau dacă modul mizerabil în care m-am comportat, ca răspuns, nu mi-ar apăsa greu conștiința până astăzi. Dar „senzația e senzație". Era nespus de obositor. Iar participarea mea la acele discuții nesfârșite – fără-ndoială, prea mature, prea anecdotice și prea șugubețe pentru mine – era marcată, după cum îmi dădeam tot mai bine seama, de o anumită artificialitate. Anecdotele erau, negreșit, admirabile în felul lor: povești de afaceri, povești despre Mahaffy[1]

[1] John Pentland Mahaffy (1839–1919), profesor și decan la Trinity College, Dublin; celebru în epocă pentru vorbele sale de duh (*n.t.*).

(pe multe le-am găsit puse în seama lui Jowett[1] la Oxford), povești despre escrocherii ingenioase, gafe sociale, „beţivi" la tribunal. Dar reacția mea era prefăcută. Nostimada, excentricitatea, umorul îngemănat cu fantasticul nu-mi erau pe plac. Trebuia să mă prefac. Voioșia tatei și răzvrătirile mele ascunse au contribuit deopotrivă la adâncirea mea în ipocrizie. Nu puteam fi „eu însumi" când era el acasă. Dumnezeu să mă ierte, socoteam ziua de luni dimineață, când pleca la lucru, cea mai minunată zi din săptămână.

Astfel au decurs lucrurile în perioada clasică. Acum, când ajunsesem la Wyvern, iar fratele meu lua lecții cu un profesor particular, pentru înscrierea la Sandhurst[2], lucrurile s-au schimbat. Pe cât îi plăcuse lui la Wyvern, pe atât detestam eu șederea acolo. Motivele erau mai multe: firea lui mai adaptabilă, o față care, spre deosebire de a mea, nu cerea scatoalce și îndeosebi faptul că ajunsese acolo direct de la școala lui Oldie, în vreme ce eu veneam de la o școală elementară unde fusesem fericit. Orice școală din Anglia ar fi părut un rai pe pământ după cea a lui Oldie. Astfel, într-una din primele scrisori de la Wyvern, fratele meu îmi comunica un lucru uluitor: puteai mânca oricât de mult (sau de puțin) ai fi vrut. Pentru un băiat proaspăt plecat de la Belsen, doar asta conta mai mult decât orice. Când eu sosisem însă la Wyvern, ajunsesem să consider că hrana decentă era un lucru de la sine înțeles. Iar acum se întâmpla ceva îngrozitor. Reacția mea față de Wyvern a fost probabil prima dezamăgire importantă de care a avut parte în viață fratele meu. Fiindcă îi plăcea atât de mult locul, aștepta cu nerăbdare momentul în care

[1] Benjamin Jowett (1817–1893), profesor și decan la Balliol College, Oxford (*n.t.*).

[2] Royal Military College din Sandhurst (*n.t*).

aveam să împărtășim experiența – un *idem sentire* despre Wyvern, după un alt *idem sentire* despre Boxen. Când colo, auzea de la mine blasfemii împotriva tuturor zeilor săi; iar de la Wyvern auzea că fratele lui mai mic era pe cale să devină un Ciuruc de Coll. Alianța imemorială dintre noi era în pericol, gata-gata să se destrame.

Toate acestea erau complicate în mod dureros de faptul că relațiile dintre tata și fratele meu nu fuseseră niciodată, înainte sau după aceea, atât de proaste ca atunci; tot Wyvern era cauza. Situațiile școlare ale fratelui meu se înrăutățiseră din ce în ce mai mult, iar profesorul particular la care fusese trimis acum le confirmase spunând că elevul său părea să nu fi învățat mai nimic la școală. Și asta nu era tot. Sublinierile frenetice făcute de tata pe exemplarul său din *The Lanchester Tradition* trădează gândurile care-l însuflețeau. Pasajele vorbesc despre o anumită insolență fină, o ușurătate sofisticată și lipsită de inimă, pe care directorul cu ambiții reformatoare din povestirea respectivă o întâlnea la Baronii din școala pe care voia să o reformeze. Iată cum și-l reprezenta tata pe fratele meu în perioada respectivă: ușuratic, apatic, lipsit de preocupările intelectuale pe care le manifestase în copilărie, impasibil, indiferent la toate valorile autentice, dar pretinzând imperativ să i se cumpere o motoretă.

Desigur, când ne-a trimis la Wyvern, intenția tatei a fost să ne transforme în niște băieți de școală particulară; produsul final l-a îngrozit. Tragicomedia este bine cunoscută și pentru amănunte îl puteți citi pe Lockhart[1]; Scott s-a străduit din răsputeri să scoată din fiul său un husar, dar când i-a fost prezentat husarul cu pricina, Scott a dat

[1] John Gibson Lockhart (1794–1854), scriitor și editor scoțian, ginerele lui Sir Walter Scott și autorul biografiei acestuia, *The Life of Sir Walter Scott*, în 10 volume (1839) (*n.t.*).

uitării iluzia de a fi aristocrat și a redevenit avocatul respectabil din Edinburgh, cu păreri ferme despre Obrăznicie. La fel s-a întâmplat și în familia noastră. Stâlcirea cuvintelor era una dintre armele retorice favorite ale tatei. Acum stâlcea întotdeauna prima silabă a cuvântului Wyvern. Încă îl mai aud pufnind: „mofturi de Wyvern". Cu cât tonul fratelui meu devenea mai molatic, mai rafinat, cu atât vocea tatei devenea mai pronunțat și mai energic irlandeză, și tot soiul de intonații stranii, specifice copilăriei petrecute la Cork și Dublin, își croiau drum prin lustrul recent de Belfast.

În timpul acestor discuții jalnice mă găseam într-o poziție cât se poate de ingrată. Ca să fi fost de partea tatei și împotriva fratelui meu ar fi trebuit să mă reneg în întregime; starea conflictuală respectivă depășea cu totul granițele filozofiei mele de politică internă. Era foarte neplăcut.

Și totuși, din această „chestiune supărătoare" (o expresie favorită a tatei) a rezultat ceea ce consider, judecând după standarde obișnuite, cel mai fericit lucru de care am avut vreodată parte. Profesorul particular (din Surrey) la care fusese trimis fratele meu era unul dintre cei mai vechi prieteni ai tatei. Fusese director la Lurgan[1] în vremea când tata fusese elev acolo. Într-un timp neașteptat de scurt reparase atât de bine ruinele educației fratelui meu, încât nu-l făcuse doar să intre la Sandhurst, ci și printre puținii candidați din fruntea listei care obținuseră burse de cadet. Nu cred că tata a apreciat vreodată la justa ei valoare realizarea fratelui meu; sosise într-un moment când prăpastia dintre ei era prea mare, iar când au redevenit prieteni, chestiunea era de domeniul trecutului. Oricum, și-a dat seama foarte bine de aptitudinile excepționale ale profesorului său. În același timp, se săturase de numele Wyvern

[1] Localitate în comitatul Armagh, învecinat la vest cu Down (*n.t.*).

la fel de mult ca și mine. Iar eu n-am contenit, prin scrisori sau prin viu grai, să implor să fiu luat de acolo. Toți acești factori l-au îndemnat să ia decizia care a urmat. Nu era oare cel mai bine, în definitiv, să-mi împlinească dorința? Să termin cu școala și să mă trimită și pe mine în Surrey, ca să mă pregătesc pentru intrarea la Universitate cu dl Kirkpatrick? Planul nu s-a realizat fără numeroase îndoieli și ezitări. A făcut tot ce i-a stat în putere să-mi înfățișeze riscurile: pericolele singurătății, schimbarea bruscă în raport cu viața și agitația unei școli mari (schimbare care poate nu avea să-mi fie pe plac, cum credeam), posibilul efect moleșitor pe care l-ar fi avut șederea în compania unui bătrân și a soției lui. Aveam oare să fiu cu adevărat fericit fără tovarăși de vârsta mea? Am încercat să par foarte serios în fața acestor întrebări. Dar totul era prefăcătorie. În sinea mea jubilam. Fericit fără alți băieți? Fericit fără dureri de dinți, fără degerături, fără spini în coastă? Și astfel, decizia a fost luată. Dacă n-ar fi fost altceva care să conteze, doar gândul că „Niciodată, în vecii vecilor nu va mai trebui să particip la jocuri" era suficient pentru a-mi da aripi. Dacă vreți să știți cum m-am simțit, închipuiți-vă ce sentiment v-ar încerca dacă într-o bună dimineață ați afla că au dispărut de pe fața pământului impozitul pe venit sau dragostea care v-a fost refuzată.

Îmi pare rău dacă am dat de înțeles sau dacă l-am încurajat pe cititor să creadă că această aversiune irepresibilă față de întrebuințarea mingii sau a crosei a fost altceva decât nesansă. E drept că nu creditez jocurile cu vreuna dintre virtuțile morale și cvasimistice atribuite lor de către profesori; sunt de părere că jocurile nasc ambiții, gelozii și sentimente partizane înverșunate cam în aceeași proporție cu celelalte efecte ale lor. Și totuși, să nu te bucuri de plăcerea jocurilor e o nesansă, pentru că te izolează de compania multor oameni excepționali, la care altfel

n-ai putea ajunge. O neșansă, nu un viciu; căci este involuntară. Am încercat să deprind gustul jocurilor, dar nu am reușit. Acest impuls n-a intrat în plămada din care sunt făcut; mă pricepeam la jocuri cam cât se pricepea măgarul din poveste să cânte la harfă.

Un adevăr curios, remarcat de mulți scriitori, este că împrejurările fericite sunt aproape întotdeauna urmate de alte împrejurări fericite, în vreme ce nenorocirile aduc alte nenorociri. Cam în aceeași perioadă când tata a decis să mă trimită la dl Kirkpatrick, alt bine a dat peste mine. Într-un capitol anterior pomeneam de un băiat care locuia lângă noi și care a încercat, fără succes, să lege prietenie cu mine și cu fratele meu. Îl chema Arthur și era exact de-o vârstă cu fratele meu; fuseserăm împreună la Campbell, fără a ne întâlni însă. Probabil încă înainte de începutul ultimului meu trimestru la Wyvern, primisem un mesaj care spunea că Arthur era la pat, convalescent, și că s-ar bucura să fie vizitat. Nu-mi amintesc ce m-a făcut să accept această invitație, dar, dintr-un motiv oarecare, i-am dat curs.

L-am găsit pe Arthur stând în pat, în capul oaselor. Pe masa de alături era un exemplar din *Myths of the Norsemen*.

„Și *ție* îți place cartea asta?" am întrebat eu.

„Și *ție* îți place cartea asta?" a întrebat el.

În clipa următoare țineam amândoi cartea în mâini, ședeam cu capetele aplecate deasupra ei, arătam cu degetul, citam, vorbeam – aproape strigam – descoperind, într-un torent de întrebări, că eram încântați nu doar de același lucru, ci și de aceleași fragmente și în același fel; că amândoi simțiserăm săgetarea Bucuriei și că, pentru amândoi, săgeata fusese trasă din Nord. Mii de oameni au avut experiența descoperirii celui dintâi prieten, dar ea continuă să fie o minune; o minune la fel de mare (*pace*[1] romancierilor)

[1] *Pace* (*lat.*) – cu permisiunea, cu voia (*n.t.*).

ca prima iubire, sau chiar mai mare. Fiind departe de a crede în posibilitatea de a avea un prieten, nu tânjisem niciodată să am unul, nu mai mult decât să ajung Regele Angliei. Dacă aș fi descoperit că Arthur concepuse în mod independent o replică exactă a lumii boxoniene, nu aș fi fost din cale-afară de surprins. Probabil nimic nu este mai uluitor în viața unui om decât descoperirea că există de fapt oameni care-i seamănă foarte, foarte mult.

În timpul ultimelor săptămâni petrecute la Wyvern, în ziare au început să apară tot soiul de povești ciudate, căci eram în vara lui 1914. Îmi amintesc cum, împreună cu un prieten, citeam nedumeriți un editorial intitulat „Poate Anglia să rămână pe dinafară?" „Să rămână pe dinafară?" a întrebat el; „Nu văd cum ar putea mai întâi să intre". Îmi amintesc de ultimele ceasuri ale acelui trimestru în culori ușor apocaliptice, dar probabil amintirile mint. Sau poate că pentru mine era suficient de apocaliptic să știu că plec, să văd pentru ultima oară acele lucruri detestate; și (la acel moment) nu doar le detestam; există ceva straniu și fantomatic chiar și cu privire la un scaun Windsor, atunci când îți spune: „N-o să mă mai vezi niciodată." La începutul vacanței, am declarat război. Fratele meu, care venise în permisie, a fost rechemat la Sandhurst. Câteva săptămâni mai târziu am plecat la dl Kirkpatrick la Great Bookham, în Surrey.

IX
Marele Knock

Adesea ți-e dat să întâlnești în natură personaje atât de extravagante, încât un dramaturg cu socotință nu s-ar hazarda să le pună pe scenă.[1]

LORDUL CHESTERFIELD

Într-o zi de septembrie, după ce am traversat marea spre Liverpool și am ajuns la Londra, m-am îndreptat către Waterloo, coborând apoi spre Great Bookham. Mi se spusese că Surrey e „periferie", dar peisajul care se perinda cu iuțeală pe fereastră îmi stârnea uimirea. Vedeam coline abrupte, văi udate de ape și izlazuri împădurite care, după standardele mele wyverniene și irlandeze, erau adevărați codri; ferigi peste tot; o lume în roșu și arămiu și nuanțe de verde îngălbenit. Chiar și vilele răzlețe de la periferia orașelor (mai puține decât acum) erau o încântare. Aceste case din lemn, cu țiglă roșie, pitite între copaci, nu semănau defel cu monstruozitățile în stuc pe care le întâlneai în suburbiile Belfastului. Acolo unde mă așteptasem să văd alei pietruite, porți de fier și puzderie de dafini și pini-de-Chile, vedeam cărări întortocheate pornind de la portițe, apoi urcând și coborând peste coline, printre pomi fructiferi și mesteceni. Cineva cu gusturi mai exigente decât ale mele ar fi luat poate în râs toate acele case; și totuși, nu pot să nu constat că cei care le-au proiectat, cu tot cu grădini, și-au atins scopul – acela de a sugera Fericirea. Îmi deșteptau dorința de a trăi în acea atmosferă intimă

[1] Citat (inexact) dintr-o scrisoare a lordului Chesterfield (1694–1773), datată Bath, 19 octombrie 1748 (*n.t.*).

pe care n-o cunoscusem niciodată în expresia ei deplină; mă duceau cu gândul la o tavă de ceai.

La Bookham eram așteptat de noul meu profesor – „Kirk" sau „Knock" sau Marele Knock, cum îi spuneam noi, eu, tata și fratele meu. Auziserăm despre el toată viața, prin urmare îmi era limpede ce mă așteaptă. Venisem pregătit să îndur o neîncetată ploaie călduțică de sentimentalisme. Acesta era prețul pe care eram dispus să-l plătesc pentru binecuvântarea nespusă de a scăpa de școală; un preț scump. Mai cu seamă o anumită povestire a tatei îmi trezea cele mai stânjenitoare presimțiri. Îi plăcea să ne relateze cum odinioară, la Lurgan, când se găsea într-un moment de ananghie sau de strâmtorare, Bătrânul Knock, dragul domn Knock, îl luase deoparte și acolo, „blând și firesc", îl cuprinsese cu brațul și mângâiase obrazul tânăr al tatei cu favoriții săi cărunți, șoptindu-i câteva cuvinte de încurajare... Dar iată-mă ajuns în sfârșit la Bookham, unde însuși marele sentimental îmi ieșise în întâmpinare.

Avea mai bine de un metru optzeci în înălțime, purta niște haine foarte ponosite (ca un grădinar, mi-am spus în sinea mea) și era slab ca un țâr, dar foarte bine legat. Fața-i zbârcită părea alcătuită în întregime din mușchi, atât cât se putea vedea; căci avea mustață și favoriți, fără barbă, ca împăratul Franz Joseph. Favoriții, se înțelege, mă preocupau foarte mult în momentul respectiv. Deja simțeam furnicături în obraji. O să înceapă imediat? Mai mult ca sigur se va lăsa cu lacrimi; poate și mai rău. Una dintre vechile mele slăbiciuni a fost că n-am putut suporta îmbrățișările sau sărutările celor de același sex cu mine. (O slăbiciune care nu e un semn de bărbăție, dacă tot veni vorba; Eneas, Beowulf, Roland, Lancelot, Johnson și Nelson nu aveau astfel de rezerve.)

După toate aparențele însă, bătrânul se abținea. Am dat mâna și, deși strânsoarea a fost ca de fier, mâna lui n-a zăbovit. După câteva minute deja ne îndepărtam de gară.

„Acum străbatem principala arteră dintre Great și Little Bookham", a spus Kirk.

Am tras cu coada ochiului spre el. Acest exordiu geografic era oare o glumă bună? Sau încerca să-și ascundă emoțiile? Pe chip i se citea doar o gravitate inflexibilă. Am început să „fac conversație" în maniera deplorabilă pe care o deprinsesem la petreceri și pe care o găseam din ce în ce mai necesară în relația cu tata. Am mărturisit că sunt surprins de „peisajul" din Surrey; era mai „sălbatic" decât mă așteptasem.

„Stai!" a strigat Kirk brusc, făcându-mă să tresar. „Ce vrei să spui prin sălbăticie și ce temeiuri aveai să nu te aștepți la așa ceva?"

Am replicat că nu știu, continuând să „fac conversație". Pe măsură însă ce răspunsurile mele erau făcute pe rând mici fărâme, am înțeles, în sfârșit, că voia cu adevărat să știe. Nu făcea conversație, nici nu glumea, nici nu-mi dădea peste nas; voia să știe. M-a strâns cu ușa ca să-i răspund cu adevărat. Câteva fandări au fost suficiente ca să-mi arate că nu aveam o idee clară și distinctă privind cuvântul „sălbăticie" și că, dacă aveam totuși o idee, „sălbăticie" era un termen inept. „Nu vezi, prin urmare, a conchis Marele Knock, că remarca ta este fără noimă?" Mă pregăteam să mă îmbufnez un pic, presupunând că subiectul avea să fie abandonat. Niciodată nu mă înșelasem mai mult. Sfârșind cu analiza termenilor, Kirk a purces la evaluarea enunțului meu ca întreg. Pe ce îmi sprijinisem (dar a pronunțat *sprișinisem*) așteptările despre flora și geologia comitatului Surrey? Pe hărți, fotografii sau cărți? N-am putut invoca nimic. Nu-mi trecuse niciodată prin minte, păcatele mele, că ceea ce numeam eu

gândurile mele trebuiau să fie „sprișinite" pe ceva. Fără pic de emoție, dar și fără cea mai mică abatere de la ceea ce consideram a fi bunele maniere, Kirk a tras încă o dată concluzia: „Nu vezi, prin urmare, că nu aveai nici un drept să ai vreo opinie despre acest subiect?"

Deja trecuseră vreo trei minute și jumătate de când făcuserăm cunoștință, dar tonul fixat de această primă conversație a fost păstrat intact în toți anii pe care i-am petrecut la Bookham. Ceva atât de diferit de „dragul domn Knock", din amintirile tatei, nici că se putea imagina. Cunoscând aspirația invariabilă a tatei către veridicitate, dar și transformările bizare suferite de orice adevăr care îi trecea prin minte, sunt sigur că nu avea intenția să ne amăgească. Dar dacă Kirk a luat vreodată, în viața lui, un băiat deoparte pentru ca apoi „blând și firesc" să-i mângâie obrazul cu favoriții săi, atunci voi crede la fel de lesne că, din când în când, diversifica tratamentul stând blând și firesc în cap, în capul său pleșuv.

Dacă cineva a fost vreodată pe punctul de a deveni o entitate pur logică, acel cineva a fost Kirk. Să se fi născut mai târziu, ar fi devenit un reprezentant al pozitivismului logic. Ideea că ființele umane ar trebui să utilizeze organele vocale în alt scop decât pentru a comunica sau a descoperi adevărul i se părea absurdă. O remarcă spusă într-o doară era luată drept o provocare la duel. Curând am ajuns să cunosc valoarea celor trei formule inaugurale. Strigătul puternic „stai!" era rostit pentru a pune capăt unui torent de palavre care nu mai putea fi tolerat; nu pentru că îi punea răbdarea la încercare (nu se gândea niciodată la așa ceva), ci pentru că era o pierdere de vreme și îngreuna discuția. Formula mai grăbită și mai calmă „Scuze!" (*i.e.* „Scuză-mă") aducea o corectare sau o precizare pusă între paranteze și sugera că, astfel corectată, remarcii tale i se putea îngădui totuși să ajungă la bun sfârșit, fără a deveni

absurdă. Cea mai încurajatoare dintre cele trei era „Te urmăresc". Însemna doar că remarca era semnificativă și nu trebuia decât să fie desființată; se ridicase la rangul de eroare. Desființarea (când ajungeam atât de departe) urma întotdeauna aceiași pași. Citisem asta? Studiasem asta? Aveam dovezi statistice? Aveam dovezi din propria experiență? După care urma aproape inevitabil concluzia: „Nu vezi, prin urmare, că nu ai dreptul" etc.

Unii băieți n-ar fi fost prea încântați; pentru mine era un ospăț de zile mari. Îmi imaginasem că momentele de răgaz petrecute la Bookham vor însemna „conversație de adulți". De așa ceva, știți bine, nu aveam chef deloc. După experiența mea, totul se reducea la discuții despre politică, bani, decese și digestie. Îmi imaginam că astfel de gusturi, precum cele pentru muștar și ziare, aveau să apară la bătrânețe (până acum, așteptările nu s-au adeverit). Conversațiile pe care mi le doream erau de două tipuri: cel aproape complet imaginativ și cel aproape complet rațional; conversații precum cele despre Boxen, cu fratele meu, sau despre Walhalla[1], cu Arthur, pe de o parte, ori precum cele despre astronomie, pe care le aveam cu unchiul Gussie, pe de altă parte. N-aș fi putut ajunge prea departe în domeniul nici unei științe, fiindcă pe cărarea oricăreia dintre ele se afla la pândă leul numit matematică. Chiar și în domeniul matematicii, lucram bucuros tot ceea ce se putea face exclusiv prin raționament (ca în geometria elementară); în momentul în care interveneau calculele, eram total neajutorat. Înțelegeam principiile, dar rezultatele la care ajungeam erau întotdeauna greșite. Totuși, chiar și fără perspectiva de a ajunge vreodată om de știință, aveam atât înclinații științifice cât și imaginative și îmi plăcea

[1] Walhalla – sălașul celor uciși în bătălie, situat în Asgard, lumea „de dincolo" în mitologia scandinavă (*n.t.*).

enorm argumentația logică. Kirk a stimulat și a satisfăcut una dintre laturile mele. Conversațiile aveau cu adevărat un subiect. Aveam de-a face cu un om care nu se gândea la interlocutor, ci la ceea ce spunea. Firește, am strâmbat din nas și m-am simțit puțin jignit când am fost pus uneori la podea; judecând însă lucrurile în ansamblu, tratamentul mi-a plăcut. După ce am fost trimis în corzi suficient de des, am învățat și eu să țin garda sus și să lovesc, dând argumentelor forță intelectuală. În cele din urmă, dacă nu cumva mă flatez singur, am devenit un adversar nu tocmai neglijabil. A fost o zi mare aceea când omul care atâta vreme avusese grijă să-mi dea în vileag lipsa de rigoare m-a avertizat în cele din urmă cu privire la pericolele subtilității excesive.

Dacă dialectica nemiloasă a lui Kirk ar fi fost doar un instrument pedagogic, poate că mi-ar fi fost antipatică. El însă nu știa să vorbească altfel. Nimeni, indiferent de vârstă sau sex, nu era scutit de discuțiile în contradictoriu. Era mereu uimit să constate că există oameni care nu doresc să fie lămuriți sau corectați. Când un vecin foarte respectabil, în cursul unei vizite de duminică, a observat, ca pentru a pune punct discuției, „Ei bine, domnule Kirkpatrick, e nevoie de tot soiul de oameni pe lumea asta. Dumneata ești liberal, iar eu sunt conservator; evident, privim realitatea din unghiuri diferite", Kirk a replicat: „Ce vrei să spui? Îmi ceri să-mi imaginez realitatea ca un paralelipiped așezat pe o masă și pe liberali și conservatori jucând cucu-bau în jurul lui?" Dacă un vizitator neavizat, sperând să evite un subiect, remarca: „Firește, fiecare cu părerile lui" – Kirk își ridica mâinile spre cer și exclama: „Asta-i bună! Eu unul n-am *păreri* despre nici un subiect, oricare ar fi el." Unul dintre comentariile sale favorite era: „Ai putea să te luminezi plătind doar câțiva bănuți, dar preferi să rămâi în ignoranță." Și cele mai banale erau

supuse analizei până ce ieșea la iveală vreun adevăr amar. „Aceste atrocități pe care le comit căpcăunii de germani..." „Dar oare căpcăunii nu sunt un produs al imaginației?" „Prea bine atunci; atrocitățile pe care le comit aceste fiare..." „Dar nici o fiară nu face așa ceva!" „Și atunci cum să-i numesc?" „Nu e limpede că trebuie să-i numim pur și simplu *Oameni*?" Disprețul suprem i-l stârnea vorbirea altor directori, pe care trebuise uneori s-o rabde la întruniri, când fusese el însuși director la Lurgan. „Veneau uneori și mă întrebau: «Ce atitudine adopți față de un băiat care face cutare și cutare?» Asta-i bună! De parcă aș fi adoptat vreodată o atitudine față de cineva sau ceva!" Uneori, dar rar, ajungea și la ironie. În astfel de ocazii, vocea îi devenea mai gravă decât de obicei și numai dilatarea nărilor trăda secretul pentru cei care îl cunoșteau. Într-un astfel de context a emis următorul *dictum*: „Decanul de la Balliol[1] este una dintre cele mai importante ființe din univers."

Se înțelege că dna Kirkpatrick nu avea o viață tocmai ușoară: imaginați-vă momentul în care soțul ei, printr-o stranie eroare, a apărut în salon, înainte de ceea ce soția lui intenționase să fie o partidă de bridge. După o jumătate de oră a fost văzută părăsind camera cu o expresie neobișnuită pe chip; iar după multe ceasuri, Marele Knock a fost descoperit stând pe un taburet și înconjurat de șapte doamne vârstnice („cu mohorâre-n chip"[2]) pe care le ruga să fie mai explicite.

Am spus că era aproape în întregime un ins logic; nu tocmai. Fusese prezbiterian și acum era ateu. Duminica

---

[1] Benjamin Jowett, figură influentă la Oxford în ultimele decenii ale secolul al XIX-lea, când în fruntea anumitor colegii au ajuns absolvenți ai Colegiului Balliol (*n.t.*).

[2] În original, „ful drery was hire chere", pastișă după Chaucer, *Canterbury Tales*, „The Clerk's Prologue, 514, „Al drery was his cheere and his lookyng" (*n.t.*).

și-o petrecea, ca și cea mai mare parte a timpului de peste săptămână, de altfel, lucrând în grădină. Păstra însă o deprindere curioasă din tinerețe. Întotdeauna, duminica lucra în alt costum, mai îngrijit. Un scoțian din Ulster poate ajunge să nu mai creadă în Dumnezeu, dar nu să poarte de sabat hainele din timpul săptămânii.

Fiindcă am spus că era ateu, mă grăbesc să adaug că era un „rațional**i**st" de modă veche, asemănător celor din secolul al XIX-lea. Căci ateismul, de bună seamă, a coborât între timp în lumea largă, s-a amestecat în politică și a învățat să se bălăcească în noroi. Expeditorul anonim care îmi trimite acum reviste împotriva lui Dumnezeu speră, neîndoielnic, să-l rănească pe creștinul din mine; în realitate, îl rănește pe fostul ateu. Mi-e rușine că vechii mei colegi și (ceea ce contează mai mult) vechii colegi ai lui Kirk s-au coborât într-atât. Pe atunci lucrurile se prezentau altfel; chiar și McCabe[1] scria ca un om. În momentul când l-am cunoscut pe Kirk, ateismul lui era alimentat în principal cu antropologie și cu pesimism. Era foarte priceput când venea vorba de Schopenhauer și *Creanga de aur*[2].

Cititorul își amintește pesemne că în materie de ateism și pesimism îmi formasem deja convingerile înainte de a ajunge la Bookham. Acolo doar am căpătat muniție proaspătă pentru apărarea unei poziții pe care deja o alesesem. Dar și pe aceasta am obținut-o indirect, de pe urma înclinațiilor intelectuale ale lui Kirk, sau independent, citindu-i cărțile. Nu a atacat niciodată religia în prezența mea.

---

[1] Joseph Martin McCabe (1867–1955). A părăsit ordinul franciscan și Biserica Romano-Catolică în 1896, declarându-se inițial agnostic, iar apoi ateu (*n.t.*).

[2] *The Golden Bough*, lucrare de antropologie religioasă în 12 volume scrisă de J. G. Frazer și publicată în perioada 1890–1915 (*n.t.*).

Este genul de lucru pe care nimeni nu l-ar putea deduce dintr-o cunoaștere exterioară a vieții mele, dar este real.

Am sosit la Gastons (așa se numea casa lui Knock) într-o sâmbătă și m-a anunțat că urma să ne apucăm de Homer luni. I-am spus că nu citisem nici un cuvânt în alt dialect decât cel atic, presupunând că, după ce va fi luat cunoștință de acest fapt, avea să abordeze studierea lui Homer din perspectiva unor lecții introductive despre limba epopeilor. De-abia a răspuns cu un sunet care avea să revină frecvent în conversația noastră, pe care l-aș transcrie „Hîh!". Treaba asta mi s-a părut oarecum neliniștitoare; luni, când m-am trezit, mi-am spus: „Acum urmează Homer. Să te ții!" Numele îmi dădea fiori. La ora nouă fix ne-am apucat de lucru în biroul mic de la etaj, care mi-a devenit curând atât de familiar. Existau acolo o canapea (pe care ședeam când lucram împreună), o masă și un scaun (pe care le foloseam când eram singur), o etajeră, o sobă cu gaz și un portret înrămat al lui Gladstone. Am deschis amândoi exemplarele din *Iliada* la cartea I. Fără nici un cuvânt de introducere, Knock a citit cu glas tare vreo douăzeci de rânduri conform „noii" pronunții, pe care n-o auzisem până atunci. Ca Smewgy, aproape cânta textul; avea mai puțină dulceață în glas, dar guturalele pline, „r"-urile melodice și vocalele variate păreau să se potrivească epopeii din Epoca Bronzului tot atât de bine pe cât se potrivise poeziei lui Horațiu graiul dulce al lui Smewgy. Kirk, vezi bine, chiar și după mulți ani de ședere în Anglia, vorbea cu cel mai pur accent nord-irlandez. A tradus apoi, cu puține explicații, foarte puține, cam o sută de rânduri. Niciodată nu mai văzusem un autor clasic „îngurgitat" în tranșe atât de mari ca acum. Când a terminat, mi-a înmânat *Lexiconul* lui Crusius și mi-a spus să trec din nou prin textul citit de el, după care a părăsit încăperea. Deși pare ciudată, metoda a dat roade. La

început parcurgeam doar o distanță scurtă din drumul deschis de el, dar în fiecare zi mergeam mai departe. Curând am ajuns să parcurg integral distanța. Apoi am ajuns să depășesc cu un rând sau două hotarul ei cel mai îndepărtat. Apoi totul a devenit un fel de joc în care încercam să văd cât de mult pot să înaintez. În această fază, Kirk părea să prețuiască mai degrabă viteza decât acuratețea absolută. Marele câștig a fost că am ajuns să înțeleg relativ repede mare parte din text fără a mai fi nevoie să traduc (nici măcar mental); începeam să gândesc în greacă. Este marele Rubicon care trebuie traversat în învățarea oricărei limbi. Cei în mintea cărora termenul grecesc există până îl găsesc în lexicon, și care îl înlocuiesc cu echivalentul său, nu citesc încă în greceşte; doar descifrează o enigmă. Însăși formularea „*Naus* înseamnă *corabie*" este greșită. *Naus* și *corabie* înseamnă ambele un lucru, nu înseamnă fiecare celălalt cuvânt. În spatele lui *naus*, ori *navis* și *naca*, trebuie să vedem imaginea unei siluete întunecate, suple, cu pânze sau vâsle, urcând pe crestele valurilor, fără intermedierea nepoftită a vreunui alt cuvânt.

Am intrat astfel într-o rutină care de atunci mi-a rămas în minte ca model, în așa fel încât, atunci când vorbesc de o zi „normală" (și regret că zilele normale sunt atât de rare), mă refer la o zi urmând tiparul celei de la Bookham. Dacă ar fi să dau curs preferințelor mele, aș trăi întotdeauna așa cum am trăit acolo. Aș lua mereu micul dejun la opt fix, așezându-mă la masa de lucru la nouă, pentru a citi sau scrie până la unu. Dacă pe la unsprezece mi s-ar aduce o ceașcă de ceai sau de cafea bună, cu atât mai bine. Să ies din casă pe aproape, pentru o halbă de bere, n-ar fi o idee tocmai bună; nu e bine să bei de unul singur, iar dacă te întâlnești cu un prieten la tejghea, pauza s-ar prelungi probabil peste cele zece minute regulamentare. La unu fix prânzul ar trebui să fie pe masă; pe la două,

cel târziu, aș fi deja la plimbare. Fără prieteni, decât cu rare excepții. Plimbarea și discuția sunt două mari plăceri, dar este o greșeală să le amesteci. Larma pe care o facem eclipsează sunetele și tăcerile lumii exterioare; de la vorbă se ajunge aproape inevitabil la fumat, și atunci adio natură pentru unul dintre simțuri. Nu te poți plimba decât cu un prieten (cum era Arthur pentru mine, în vacanțe) care să-ți împărtășească atât de bine preferința pentru fiecare schimbare a peisajului, încât o privire, un popas sau cel mult un gest să fie de-ajuns pentru a-ți confirma că plăcerea este împărtășită. Întoarcerea de la plimbare și momentul ceaiului ar trebui să coincidă perfect: înainte de patru și un sfert. Ceaiul trebuie luat în singurătate, așa cum se întâmpla la Bookham în acele (din fericire numeroase) ocazii când dna Kirkpatrick era plecată; Knock însuși nu punea preț pe acest moment al zilei. Mâncatul și cititul sunt două plăceri care se potrivesc admirabil. Desigur, nu toate cărțile pot fi citite în timpul mesei. Ar fi o blasfemie să citești poezie la masă. E de dorit mai degrabă o carte lejeră, fără formă strictă, care poate fi deschisă oriunde. Cele cărora m-am deprins să le dau această utilizare la Bookham au fost cărțile lui Boswell, o traducere a lui Herodot și *A History of English Literature* de Lang. *Tristram Shandy*, *Elia* și *The Anatomy of Melancholy* s-au dovedit și ele utile în același scop. La cinci trebuie să fii din nou la lucru, până la șapte. Apoi, la masa de seară și după aceea, rămâne timp pentru discuții sau, în lipsa lor, pentru lecturi ușoare; și, exceptând cazul în care îți petreci seara în compania unor prieteni vechi (iar la Bookham nu aveam nici unul), nu sunt motive să mergi la culcare mai târziu de unsprezece. Dar scrisorilor când trebuie să li se răspundă? Nu uitați că descriu aici viața fericită pe care am dus-o la Kirk sau viața ideală pe care aș duce-o acum dacă aș putea. Iar pentru a avea o viață fericită, un om ar trebui să nu

primească aproape deloc scrisori și nici să nu se teamă de sosirea poștașului. În acele zile binecuvântate primeam și răspundeam doar la două scrisori pe săptămână; una de la tata, răspunsul fiind o îndatorire, și una de la Arthur, care constituia evenimentul săptămânii, fiindcă ne înșiram unul altuia pe hârtie toate bucuriile cu care ne desfătam. Scrisorile de la fratele meu, care acum era în armată, în serviciu activ, erau mai lungi și mai rare, ca și răspunsurile mele.

Astfel se prezintă idealul meu și (aproape) astfel era atunci realitatea, realitatea unei „vieți epicuriene, liniștite, așezate"[1]. Fără îndoială, a fost spre binele meu să nu am parte de ea, căci ar fi o viață aproape în întregime egoistă. Egoistă, nu egocentrică, deoarece mintea mi s-ar fi îndreptat spre o mie de lucruri fără ca între ele să se numere și propria-mi persoană. Distincția nu este lipsită de importanță. Unul dintre cei mai fericiți oameni și totodată unul dintre cei mai plăcuți companioni pe care i-am cunoscut era extrem de egoist. Pe de altă parte, am întâlnit oameni capabili de sacrificii reale, a căror viață era totuși jalnică, în ochii lor sau ai celorlalți, deoarece preocuparea de sine și autocompătimirea se înstăpâniseră peste toate gândurile lor. Oricare dintre cele două stări distruge în final sufletul. Dar până la final, prefer să am de-a face cu cel care culege tot ce este mai bun de pretutindeni (chiar și în detrimentul meu) și apoi vorbește despre altceva decât cu cel care se pune în serviciul meu, dar vorbește despre sine, și ale cărui amabilități sunt prin ele însele un reproș, o formă de a cerși mereu milă, gratitudine și admirație.

Kirk, firește, nu mi-a impus să-l citesc exclusiv pe Homer. Cei doi Mari Plicticoși (Demostene și Cicero) nu puteau fi evitați. Îi aveam (slavă Domnului!) pe Lucrețiu,

[1] Tennyson, „Lucretius" (1868), 215 (*n.t.*).

Catullus, Tacit, Herodot. Îl aveam și pe Virgiliu, al cărui gust încă nu-l deprinsesem cu adevărat. Și erau scrieri în greacă și latină. (Este ciudat că m-am învrednicit să trec binișor de cincizeci de ani fără să fi citit un cuvânt din Cezar.) Mai erau Euripide, Sofocle, Eschil. Seara studiam franceza cu doamna Kirkpatrick cam în același fel în care îl studiam pe Homer cu soțul ei. Am parcurs multe cărți în felul acesta și curând am ajuns să-mi cumpăr singur cărți în franceză. Sperasem că voi începe să scriu și eseuri în limba engleză, dar, fie pentru că nu le putea suporta pe ale mele, fie pentru că dibuise imediat priceperea mea la această artă (pe care aproape sigur o disprețuia), Kirk nu mi-a cerut niciodată vreunul. În prima săptămână m-a îndrumat cu privire la lecturile din autorii englezi, dar când a descoperit că, lăsat de capul meu, nu aveam să-mi irosesc timpul, mi-a acordat libertate deplină. După o vreme ne-am apucat de germană și de italiană. Aici metodele lui erau aceleași. După un contact foarte scurt cu noțiuni de gramatică și cu exerciții, ne-am cufundat în *Faust* și în *Inferno*. Cu italiana am reușit. Și cu germana am fi reușit, fără-ndoială, dacă aș mai fi rămas puțin la el. Dar am plecat prea repede și germana mea a rămas toată viața la un nivel școlăresc. Ori de câte ori mi-am propus să pun lucrurile la punct, au intervenit alte chestiuni mai urgente.

Homer era însă prioritatea. Zi de zi, lună de lună, ne avântam vitejește mai departe, decupând „Ahileida" din *Iliada* și dând la o parte restul, citind apoi *Odiseea* în întregime, până când muzica poeziei și strălucirea aprigă și limpede din aproape fiecare vers au devenit parte din mine. Desigur, aprecierea mea era de factură romantică – aprecierea unui băiat îmbuibat cu William Morris. Dar această eroare măruntă m-a izbăvit de eroarea mult mai mare a „clasicismului" cu care umaniștii au îmbrobodit jumătate

de lume. Prin urmare, n-am de ce să deplâng amarnic zilele când pe Circe o numeam *wise-wife*, iar căsătoriei îi spuneam *high-tide*[1]. Toate acestea s-au făcut scrum, fără a mai lăsa nimic în urmă, iar acum pot savura *Odiseea* într-un mod mai matur. Peregrinările înseamnă la fel de mult ca și înainte; marele moment al „eucatastrofei" (cum ar spune profesorul Tolkien), când Odiseu își leapădă zdrențele și încordează arcul, înseamnă mai mult; și poate ceea ce-mi place cel mai mult sunt acele minunate familii *à la* Charlotte M. Yonge[2], de la Pylos[3] sau de prin alte părți. Câtă dreptate are Sir Maurice Powicke atunci când spune: „Au existat oameni civilizați în toate epocile." Iar noi am putea adăuga: „În toate veacurile au fost înconjurați de barbarie."

În toată această vreme, întregul Surrey îmi stătea la dispoziție, după-amiaza și duminica. Comitatul Down în vacanțe și Surrey în timpul semestrului – contrastul era izbitor. Probabil fiindcă erau frumuseți pe care nici unui neghiob nu i-ar fi trecut prin cap să le compare, m-am lecuit o dată pentru totdeauna de obiceiul păgubos de a compara și de a ierarhiza – o operație prea puțin oportună chiar și când este vorba de opere de artă și nespus de vătămătoare când e vorba de natură. Capitularea totală este întotdeauna cel dintâi pas către împlinire. Închideți gura; deschideți ochii și destupați-vă urechile. Luați ceea ce vi se oferă și nu vă gândiți la ceea ce vi s-ar fi putut

---

[1] William Morris a folosit un lexic în mod artificial arhaizant în scrierile sale, preferând vechi termeni germanici în locul celor uzuali. *Wise-wife* (în loc de *witch*, vrăjitoare) și *high-tide* (în loc de *marriage*, căsătorie) exemplifică tocmai această tendință (*n.t.*).

[2] Charlotte M. Yonge (1823–1901), scriitoare ale cărei romane reflectă interesele și valorile anglo-catolicismului promovat de Mișcarea de la Oxford (*n.t.*).

[3] Locul de naștere al regelui Nestor, participant la războiul troian (*n.t.*).

oferi sau la ceea ce există în altă parte. Celelalte reflecții pot veni mai târziu dacă este neapărată nevoie. (Remarcați totodată că pregătirea autentică pentru ceva bun, indiferent ce, prefigurează și, dacă i se dă curs, înlesnește întotdeauna pregătirea autentică pentru viața creștină. O astfel de școală pune întotdeauna în valoare strădaniile anterioare, indiferent din ce domeniu.) Surrey m-a încântat prin complexitatea lui. Plimbările mele din Irlanda aveau orizonturi mai largi, iar întinderea uscatului și a mării putea fi cuprinsă dintr-o privire; despre ele voi încerca să vorbesc mai târziu. În Surrey însă formele erau atât de întortocheate și văioagele atât de înguste, întâlneam atâți arbori, atâtea cătune ascunse în păduri sau depresiuni, atâtea cărări, poteci bătătorite, ponoare împădurite, crânguri, o varietate atât de neașteptată de case, ferme, vile și conace, încât niciodată nu reușeam să-mi fixez limpede în minte peisajul, iar plimbările zilnice îmi provocau aceeași încântare pe care ți-o dă complexitatea labirintică din Malory sau *Faerie Queene*. Chiar și acolo unde perspectiva era suficient de deschisă, ca atunci când priveam dinspre Polesdan Lacey spre Leatherhead și valea Dorking, nu întâlneam niciodată deschiderea clasică a peisajului de la Wyvern. Valea șerpuia spre sud către altă vale, un tren huruia nevăzut printr-o tăietură împădurită, creasta opusă își ascundea golfurile și promontoriile. Asta chiar și într-o dimineață de vară. Dar îmi amintesc cu și mai multă plăcere de după-amiezile de toamnă în vâlcelele cuprinse de o tăcere adâncă, vegheate de uriași copaci seculari, și mai ales momentul în care, fiind aproape de Friday Street, am recunoscut, împreună cu ceilalți tovarăși (căci nu eram singur), o buturugă ciudată care ne-a făcut să ne dăm seama că ne plimbam în cerc de o jumătate de oră; sau un apus înghețat înspre Hog's Back, la Guildford. Într-o sâmbătă după-amiază, iarna, cu nasul și degetele ciupite

de ger, atât cât să sporească bucuria așteptării ceaiului și a ședерii lângă șemineu, când weekendul anunța multe lecturi, cred că am atins cele mai înalte culmi ale fericirii pe care le poți atinge aici pe pământ. Ca să nu mai pun la socoteală că mă așteptau și niște cărți noi, mult-râvnite.

Aproape uitasem. Când am vorbit despre poștă, am uitat să spun că aducea și colete, nu numai scrisori. Orice om de vârsta mea a avut parte în tinerețe de o binecuvântare care poate stârni invidia celor mai tineri: am crescut într-o lume cu multe cărți ieftine. Exemplarele din „Everyman"[1] costau pe-atunci un șiling și, în plus, erau întotdeauna în stoc; colecțiile „World's Classic", „Muses' Library", „Home University Library", „Temple Classic", seria franceză de la Nelson, Bohn și biblioteca de buzunar de la Longman erau toate la prețuri pe măsură. Toți banii pe care-i economiseam se duceau pe comenzi poștale la domnii Denny de pe Strand. Chiar și la Bookham, nu era zi mai fericită decât cea în care poșta de după-amiază îmi aducea un colet mic și bine legat, învelit în hârtie cenușie. Milton, Spenser, Malory, *The High History of the Holy Grail*, *Laxdale Saga*, Ronsard, Chénier, Voltaire, *Beowulf* și *Gawain and the Green Knight* (ambele în traducere), Apuleius, *Kalevala*, Herrick, Walton, Sir John Mandeville, *Arcadia* lui Sidney și aproape toată opera lui Morris au ajuns volum după volum în mâinile mele. Unele achiziții mă dezamăgeau, altele îmi depășeau așteptările, însă desfacerea coletului constituia întotdeauna un moment care mă încânta nespus. În rarele mele vizite la Londra am trecut pe lângă domnii Denny de pe Strand cu un soi de venerație; atâta plăcere își avusese obârșia acolo.

[1] Everyman Library, colecție concepută în 1905 de editorul londonez J.M. Dent, care și-a propus tipărirea a 1 000 de cărți clasice la preț accesibil. În 1975 colecția conținea 994 de titluri și 1 239 de volume (*n.t.*).

Smewgy și Kirk au fost cei mai mari dascăli ai mei. În linii mari, s-ar putea spune (respectând modelul medieval) că Smewgy m-a învățat Gramatica și Retorica, iar Kirk m-a învățat Dialectica. Fiecare avea, și mi-a dăruit, ce-i lipsea celuilalt. Kirk n-avea nimic din distincția sau delicatețea lui Smewgy, iar Smewgy avea mai puțin umor decât Kirk. Umorul acestuia era saturnian. Într-adevăr, el însuși semăna mult cu Saturn – nu regele dezmoștenit din legenda italiană, ci imemorialul și neîndurătorul Cronos, Bătrânul Timp însuși, cel cu clepsidra și coasa. Cele mai neplăcute, dar și cele mai amuzante situații aveau loc atunci când se ridica brusc de la masă (întotdeauna înaintea noastră) și începea să scotocească într-un vechi recipient murdar, așezat pe o poliță, în căutarea rămășițelor de tutun din pipele nefumate complet, pe care, zgârcit cum era, avea obiceiul de a-l refolosi. Îi datorez enorm și-i port o stimă care a rămas neștirbită.

X
Soarta îmi zâmbește

Tot cerul de deasupră-mi, puhoaiele, câmpia,
Îmi privegheau cu larg surâs călătoria.

SPENSER[1]

Odată cu plecarea mea de la Wyvern la Bookham, Arthur a luat locul fratelui meu ca prieten apropiat. Fratele meu, după cum știți, era pe front în Franța. Din 1914 până în 1916, perioada cât am stat la Bookham, prezența lui a devenit tot mai rară; venea inopinat în permisie, în toată strălucirea lui de ofițer tânăr, având la dispoziție mijloace bănești care pe atunci îmi păreau nelimitate, și mă lua cu el în Irlanda. Astfel de călătorii erau încununate de un lux, precum vagoanele de clasa întâi și cele de dormit, cum nu mai cunoscusem până atunci. Se înțelege că traversam Marea Irlandei de șase ori pe an, de la vârsta de nouă ani. În plus, acum, permisiile fratelui meu se dovedeau adesea a fi niște călătorii extraordinare. Acesta e motivul pentru care memoria mi-e ticsită cu imagini de pe punte într-o măsură neobișnuită pentru un om atât de puțin umblat. Nu trebuie decât să închid ochii ca să văd, dacă vreau, iar uneori chiar și dacă nu vreau, sclipirea valurilor care se ciocnesc în spatele navei, catargul nemișcat sub stele, deși apa gonește pe lângă noi, fâșiile lungi în nuanțe roșu-somon ale apusului sau răsăritului de pe orizontul apelor gri-verzui sau metamorfoza uimitoare a uscatului când te apropii de el, promontoriile care îți ies

[1] Edmund Spenser (1552–1599), *The Faerie Queene*, I.ix.12, 8–9, poem alegoric care elogiază domnia reginei Elisabeta I (*n.t.*).

în întâmpinare, mișcările complexe ale munților care se pierd în cele din urmă în depărtare.

Aceste permisii erau desigur o mare bucurie. Neînțelegerile apărute (în legătură cu Wyvern) înainte de plecarea fratele meu în Franța fuseseră date uitării. Exista o hotărâre tacită, de ambele părți, de a reînvia, în scurtul răgaz pe care-l aveam, perioada clasică a copilăriei noastre. Deoarece fratele meu era în R.A.S.C.[1], considerat pe atunci un loc sigur, n-am avut, în legătura cu el, anxietatea altor familii, din acea perioadă. Poate că exista mai multă anxietate inconștientă decât cea care se manifesta deschis în gândurile noastre. Cel puțin așa s-ar explica o experiență pe care am avut-o măcar o dată, poate chiar mai des; nu ținea de domeniul credinței ori al visului, ci era o impresie, o imagine mentală, un gând sinistru, care într-o noapte aprigă de iarnă, la Bookham, îl reprezenta pe fratele meu bâjbâind prin grădină și strigând – sau mai degrabă încercând să strige; însă, ca în Iadul lui Virgiliu, *inceptus clamor frustratur hiantem*[2], strigătul se prefăcea într-un țipăt de liliac. Plana asupra acestei imagini o atmosferă care îmi repugnă mai tare decât oricare alta respirată vreodată, un amestec de macabru și jale cu iz de neputință, deznădejde și pierzanie – miasma mohorâtă a Hadesului păgân.

Deși prietenia mea cu Arthur a început fiindcă aveam același gust într-o anumită privință, eram suficient de diferiți pentru a ne ajuta reciproc. Situația lui de acasă era aproape opusul aceleia în care mă găseam eu. Părinții săi făceau parte din gruparea Fraților de la Plymouth[3], iar

[1] Royal Army Service Corps (*n.t.*).

[2] Virgiliu, *Eneida*, VI.493. Literal, „strigătul pornit se stinge în gura căscată" (*n.t.*).

[3] Frații de la Plymouth (Frații creștini sau Frații), mișcare creștină de înnoire spirituală pornită din Dublin, Irlanda, în anii 1820. Prima congregație engleză a fost organizată la Plymouth, în 1831, de John Nelson Darby (*n.t.*).

el era mezinul unei familii numeroase; cu toate acestea, liniștea din casa lor era tot atât mare pe cât era zarva din a noastră. În această perioadă, Arthur lucra la întreprinderea comercială a unuia dintre frații săi, dar, având o sănătate șubredă, s-a îmbolnăvit o dată sau de două ori și a trebuit să renunțe. Avea multe înzestrări, atât ca pianist și compozitor promițător, cât și ca pictor. Conform unui proiect al nostru de început, trebuia să compună o partitură de operă pentru *Loki Bound* – un proiect care, firește, după o viață foarte scurtă și fericită, a răposat netulburat. La capitolul literatură, influența lui asupra mea a fost mai mare sau mai îndelungată decât a mea. Marele lui cusur era că nu prea îndrăgea poezia. Am mai îndreptat eu lucrurile pe ici, pe colo, dar mai puțin decât aș fi dorit. El, pe de altă parte, dincolo de pasiunea pentru mit și fabulos, pe care o împărtășeam pe deplin, dovedea o altă preferință care mie îmi lipsise până a-l întâlni pe el și cu care, spre binele meu, m-a molipsit pentru toată viața. Preferința pentru așa-numitele „cărți vechi, serioase și bune", ale romancierilor clasici englezi. E uluitor cum de reușisem să-i ocolesc înainte de a-l întâlni pe Arthur. Mă lăsasem convins de tata să citesc *The Newcomes* când eram necopt pentru asta și n-am mai încercat nimic din Thackeray până când am ajuns la Oxford. Încă îmi este antipatic nu pentru că predică, ci pentru că o face prost. Pe Dickens îl priveam cu un sentiment de oroare izvorâtă din examinarea îndelungă a ilustrațiilor, pe când nu știam încă să citesc. Și acum mi se par deșănțate. Aici, ca și la Walt Disney, nu urâțenia personajelor urâte, ci sfioșenia păpușilor menite să ne câștige simpatia este cea care trădează secretul (nu pretind că Walt Disney nu ar fi cu mult superior ilustratorilor lui Dickens). Din Scott știam doar câteva romane medievale, adică pe cele mai slabe. Sub influența lui Arthur, am citit în această perioadă tot ce era mai bun din seria Waverley, tot ce scriseseră surorile

Brontë și Jane Austen. Mi-au completat de minune lecturile mai fantastice, contrastul reciproc făcându-le pe fiecare cu atât mai plăcute. Tocmai în aceste trăsături care altădată mă îndepărtaseră de asemenea cărți stătea, după cum învățam de la Arthur, farmecul lor. Acolo unde eu vedeam „caracterul indigest" și „banal", el vedea „intimitate casnică" – un termen-cheie al imaginației sale. Nu înțelegea prin asta simpla idee de casă, chiar dacă intra și ea la socoteală. Se referea la acea însușire profundă care apropie aceste cărți de experiențele noastre cele mai simple: vreme, hrană, familie împrejurimi. Îi plăcea nespus de mult fraza de început din *Jane Eyre* sau propoziția care deschide un paragraf dintr-o povestire de Hans Andersen, „Vai, cum mai turna afară ploaia!"[1]. Fie și numai cuvântul „pârâu" din Brontë era un festin pentru el; ca și scenele din sălile de clasă ori din bucătărie. Această pasiune pentru „intimitatea casnică" nu ținea exclusiv de literatură; o căuta și în natură, învățându-mă și pe mine să fac la fel.

Până atunci, sentimentele mele față de natură fuseseră romantice într-un sens prea îngust. Mă preocupa aproape în întregime ceea ce era încărcat de solemnitate, sălbăticie sau stranietate și, mai presus de orice, depărtarea. Așa se face că munții și norii mă încântau în mod special; indiferent de peisaj, cerul era și continuă să fie pentru mine unul dintre principalele elemente ale peisajului și, cu mult înainte de a-i vedea denumiți și clasificați în *Modern Painters*, am fost foarte atent la diferitele însușiri și înălțimi ale norilor de ploaie, cirus sau cumulus. Cât despre pământ, ținutul meu de baștină avea tot ce trebuie pentru a încuraja o înclinație romantică, căreia îi și dădusem curs încă de când am contemplat prima oară inaccesibilele Dealuri

[1] Hans Christian Andersen, „Moș Ene" în *Crăiasa zăpezii*, trad. A. Philippide și I. Cassian-Mătăsaru, Editura pentru Literatură, București, 1965, p. 401 (*n.t.*).

Verzi prin fereastra camerei de joacă. Pentru cititorul care cunoaște acele zone, ajunge să spun că îmi plăcea să colind îndeobște dealurile Holywood – poligonul neregulat pe care l-ai obține dacă ai trage o linie de la Stormont la Comber, de la Comber la Newtownards, de la Newtownards la Scrabo, de la Scrabo la Craigantlet, de la Craigantlet la Holywood și de acolo, prin Knocknagonney, înapoi la Stormont. Cum să descriu toate acestea unui străin, n-aș prea ști.

În primul rând, în comparație cu sudul Angliei, zona este mohorâtă. Pădurile, căci există câteva, sunt alcătuite din copaci mici – scorușii, mesteceni și brazi pitici. Câmpiile sunt restrânse și despărțite de șanțuri străjuite de garduri vii neregulate, bătute de briza mării. Pretutindeni întâlnești tufe de genistră și numeroase aflorimente. Carierele mici de piatră, acum pline de apă cu aspect glacial, sunt neașteptat de răspândite. Aproape întotdeauna auzi vântul șuierând prin ierburi. Oriunde vezi un om arând, vezi și pescărușii în urma lui, ciugulind brazdele. Nu există poteci peste câmpii sau pârleazuri, dar nu contează, fiindcă lumea te cunoaște – sau dacă nu te cunoaște, îi cunoaște pe cei din neamul tău și știe că vei închide porțile și nu vei călca peste recolte. Ciupercile încă sunt considerate proprietate obștească, asemenea aerului. Solul nu e deloc ciocolatiu sau ocru, cum este pe alocuri în Anglia: este galben – cum ar spune Dyson: „țărâna ce de veacuri smulge trudă"[1]. Dar iarba e moale, bogată și dulce, iar casele, întotdeauna văruite în alb, fără etaj, cu acoperișuri de ardezie albastră, luminează întregul peisaj.

Deși nu sunt foarte înalte, aceste dealuri oferă o priveliște nemărginită și foarte felurită. Vă așezați la extremitatea nord-estică, unde panta se prăvale pieziș spre Holywood.

[1] Hugo Dyson și John Butt, *Augustans and Romantics 1689–1839*, Cresset Press, London, 1940, p. 91 (*n.t.*).

Dedesubt se întinde toată Laguna. Coasta Antrim șerpuiește abrupt către nord, pierzându-se în zare; În comparație, ținutul Down, verde și sărăcăcios, coteşte în depărtare, spre sud. Între cele două, Laguna se unește cu marea și, dacă priviți cu atenție, în zilele senine puteți zări Scoția ca o nălucire pe linia orizontului. Acum veniți mai spre sud-vest. Opriți-vă la căsuța izolată, vizibilă de la casa tatei, care domină toată suburbia noastră și căreia toți îi spun Coliba Păstorului, deși lumea nu prea se îndeletnicește cu păstoritul în zonă. Priviți tot spre Lagună, deși gura ei și marea sunt ascunse acum de costișa de pe care ați venit și pare (atât cât se poate vedea) un lac. Și aici ajungem la unul dintre acele contraste izbitoare care mi s-au întipărit adânc în minte – Niflheim și Asgard[1], Britania și Logres, Handramit și Harandra[2], aerul și eterul, lumea de jos și cea de sus. De aici, la orizont se întind munții Antrim, probabil o fâșie uniformă de albastru plumburiu, dacă nu cumva e o zi însorită și se vede pe Cave Hill diferența dintre pantele verzi care urcă două treimi spre vârf și peretele de stâncă perpendicular cu care continuă restul de drum. Aceasta e prima dintre splendori; și acest loc în care vă aflați acum este de o frumusețe fără seamăn, dar diferită și chiar mai dragă – lumina soarelui, iarba și roua, cocoșii cântând și rațele măcăind. Între ele, pe fundul plat al văii care ți se întinde la picioare, o pădure de coșuri industriale, rampe și macarale uriașe învăluite într-o perdea de ceață se află Belfastul. Dintr-acolo se aud mereu zgomote, huruială și scrâșnet de tramvaie, tropotul cailor în trafic pe caldarâmul inegal și, peste toate acestea, tumultul și trepidația intermitentă a marilor șantiere

[1] Niflheim – „Tărâmul cețurilor"; Asgard – „Tărâmul zeilor", în mitologia scandinavă (*n.t.*).

[2] Handramit și Harandra, principalele tipuri de peisaj de pe planeta Malacandra din *Departe de planeta tăcută* (1938) (*n.t.*).

navale. Totuși, pentru că am avut parte de toate acestea întreaga viață, n-am spune că strică liniștea din vârful dealului; dimpotrivă, o evidențiază, îmbogățesc contrastul, ascut dualismul. În „fumul și turbarea"[1] de jos se află mult detestatul birou la care Arthur, mai puțin norocos decât mine, trebuie să se întoarcă mâine: e una dintre rarele lui zile libere de peste săptămână, când putem veni aici de dimineață. Și tot acolo poți vedea femei bătrâne cu picioarele goale, beți vi împleticindu-se la intrarea sau la ieșirea din spelunci (oribilul echivalent irlandez al bodegii englezești primitoare), cai opintindu-se fără vlagă, femei bogate aspre la chip – întreaga lume creată de Alberich când a blestemat iubirea și a răsucit aurul într-un inel.

Mergeți acum puțin mai departe – peste două câmpii, tăind o potecă, până sus pe dâmb, pe latura lui prelungă – și veți vedea, privind spre sud și puțin spre est, o altă lume. Iar acum, că ați văzut-o, învinuiți-mă – dacă mai puteți – că sunt romantic. Aici se află, complet irezistibil, chiar drumul spre capătul lumii, ținutul dorului, care frânge și încântă inima. Acum cuprindeți cu privirea ceea ce s-ar putea numi, într-un anume sens, câmpia Down, dincolo de care se văd munții Mourne.

K. – walkiria, fiica a doua a vărului Quartus – a fost cea care mi-a explicat întâia oară cum stau de fapt lucrurile cu această câmpie Down. Iată rețeta pentru cei ce vor să și-o imagineze. Se iau câțiva cartofi potriviți ca mărime și se așază (un singur strat) într-un lighean cu fundul plat. Se presară pământ deasupra lor pentru a-i acoperi, dar fără a le ascunde cu totul conturul; desigur, văile dintre ei reprezintă depresiunile. Acum se mărește întreg cadrul până când văile devin suficient de întinse ca să adăpostească firicele de apă și pâlcuri de copaci. Apoi, pentru colorit,

[1] Milton, *Comus*, 5 (*n.t.*).

se împestrițează pământul cafeniu, trasând câmpiile, întotdeauna de mică întindere (doi acri fiecare), cu toată gama obișnuită de recolte, ierburi și arături. V-ați făcut acum imaginea „câmpiei" Down, care poate fi numită câmpie doar în sensul că, dacă ați fi un uriaș, vi s-ar părea plată, dar incomodă la mers – ca pietrele de pavaj. Iar acum nu uitați că fiecare căsuță e albă. Întreaga întindere e împodobită cu mici puncte albe; se aseamănă foarte mult cu ghemotoacele de spumă albă adunată de briza proaspătă a mării, într-o zi de vară. Drumurile sunt și ele albe; încă n-a apărut bitumul. Și pentru că întreg ținutul se află sub imperiul haotic al colinelor, drumurile se răsfiră în toate direcțiile de peste tot. Nu presărați însă asupra peisajului strălucirea intensă a zilelor englezești; faceți-l mai palid, mai gingaș, estompați marginile întinderilor albe de cumulus, acoperiți-l cu o sclipire marină, dându-i adâncime, făcând totul să-și piardă consistența. Și apoi, dincolo de toate acestea, imaginați-vă munții, atât de îndepărtați încât par de-a dreptul abrupți, aproape nevăzuți. Nu sunt rătăciți în peisaj. Se înalță semeți și bine legați, ascuțiți, accidentați, colțuroși. S-ar putea crede că n-au nimic de-a face cu dealurile mărunte și căsuțele care vă despart de ei. Uneori sunt albaștri, alteori violeți; dar foarte adesea par transparenți – ca și când niște bucăți uriașe de voal ar fi fost tăiate pe potriva lor și atârnate acolo, încât ai impresia că întrezărești prin ele lucirea mării nevăzute dindărătul lor.

Socotesc o adevărată binecuvântare faptul că tata nu avea mașină, în timp ce aproape toți prietenii mei aveau și mă scoteau uneori la plimbare. Astfel, puteam vizita toate aceste locuri îndepărtate îndeajuns de des încât să le învălui în amintiri, nu în dorințe imposibile, deși în cea mai mare parte a timpului rămâneau la fel de inaccesibile ca Luna. Încă nu mi se dăduse puterea fatală de a mă

repezi oriîncotro voiam, după pofta inimii. Măsuram distanțele după puterile mele, ale omului care merge pe propriile picioare, nu după cele ale motorului cu ardere internă. Nu mi s-a îngăduit să distrug frumusețea ideii de distanță; în schimb, descopeream „nespuse bogății" în ceea ce șoferilor li s-ar fi părut „un spațiu infim"[1]. Cea mai justă și cea mai îngrozitoare afirmație despre transportul modern este că acesta „nimicește spațiul". Chiar asta face. Nimicește unul dintre cele mai glorioase daruri care ne-au fost oferite. Mai mult, reprezintă un fel de inflație rea, care duce la scăderea valorii distanței, încât un băiat modern, călătorind o sută de mile, trăiește o mai mică senzație de eliberare, peregrinare și aventură în comparație cu bunicul lui, într-o călătorie de zece mile. Desigur, dacă un om urăște spațiul și dorește să-l nimicească, este cu totul altceva. De ce nu se bagă de pe acum în sicriu? E destul de puțin spațiu acolo.

Așa mă delectam eu în aer liber, înainte de a-l întâlni pe Arthur, care a împărtășit toate acestea și le-a consolidat. Mai mult, căutând el „intimitatea casnică", m-a învățat să văd și alte lucruri. Dacă n-ar fi fost el, nu mi-aș fi dat niciodată seama de frumusețea legumelor obișnuite, menite să sfârșească în oală. „Brazde", obișnuia să-mi spună. „Simple brazde, semănate cu varză – ce poate fi mai bun?" Și avea dreptate. Adesea mă îndemna să-mi iau ochii de la orizont și să privesc printr-o gaură din gard, unde nu se vedea decât ograda unei gospodării învăluite în solitudinea dimineții ori poate un cotoi gri strecurându-se pe sub ușa unui hambar, sau o bătrână gârbovită, cu fața zbârcită, maternă, întorcându-se cu găleata goală de la cocina porcilor. Cel mai mult însă ne plăcea când intimitatea

[1] *Cf.* Christopher Marlowe, *Evreul din Malta* (c. 1592), I.1, 37: „Infinite riches in a little room" (*n.t.*).

casnică și opusul ei se întâlneau cât se poate de limpede; când o grădiniță de zarzavaturi urca abrupt pe o fâșie îngustă de teren fertil înconjurat de aflorimente și genistră, sau când vedeam, în stânga, un lac fremătând sub razele lunii, și în dreapta, coșul fumegând și fereastra luminată a unei căsuțe care tocmai se pregătea să înnopteze.

Între timp, pe Continent, măcelul grosolan al primului război german continua. În toată această vreme, când am început să fiu conștient că va dura probabil până voi ajunge la vârsta înrolării, am fost silit să iau o decizie pe care legea o luase din mâinile băieților englezi de vârsta mea; căci în Irlanda nu se făceau recrutări. Nu m-am împăunat nici atunci pentru decizia mea de a merge pe front, dar am simțit totuși că această hotărâre mă scutește de datoria urmăririi cu atenție a războiului. Pentru Arthur, a cărui inimă îl făcea total inapt, nu se punea o astfel de problemă. În consecință, mi-am scos războiul din minte în așa măsură, încât unora gestul li se va părea rușinos, iar altora incredibil. Alții vor spune că era o fugă de realitate. Consider că era mai degrabă un târg cu realitatea, fixarea unei granițe. În esență, am spus țării mele: „Mă vei avea la o anumită dată, nu înainte. Voi muri în războaiele tale dacă va fi nevoie, dar până atunci vreau să-mi trăiesc viața. Poți dispune de trupul meu, dar nu și de mintea mea. Voi participa la bătălii, dar nu vreau să citesc despre ele." Dacă această atitudine necesită scuze, trebuie spus că un băiat care este nefericit la școală învață inevitabil obiceiul de a ține viitorul la locul lui; dacă măcar o dată i-ar îngădui trimestrului următor să se strecoare în vacanța din prezent, ar ajunge la disperare. De asemenea, Hamiltonul din mine stătea întotdeauna de veghe, protejându-l pe Lewis; eram sătul să mă tot supun singur la cazne.

Neîndoielnic, chiar dacă atitudinea cu pricina era corectă, însușirea care m-a făcut s-o adopt cu ușurință este întru câtva dezagreabilă. Totuși, chiar și așa, nu regret că

am eliminat risipa îngrozitoare de timp și de spirit pe care ar fi presupus-o citirea veștilor de război sau participarea mai mult decât artificială și formală la conversațiile despre război. Citirea, fără cunoștințe militare și fără hărți bune, a relatărilor de pe front, deformate înainte de a ajunge la generalul de divizie, deformate iarăși înainte de a fi date mai departe și apoi „rescrise" irecognoscibil de gazetari, strădaniile de a pricepe ceea ce va fi contrazis a doua zi, temerile sau nădejdile arzătoare, întemeiate pe dovezi insuficiente, toate acestea înseamnă o folosire păguboasă a minții. După părerea mea, cei care susțin că elevii trebuie îndemnați să citească ziarele chiar și în timp de pace greșesc. Din ce citește un adolescent în ele, aproape totul se va dovedi, înainte de a împlini el douăzeci de ani, eronat ca perspectivă și interpretare, dacă nu cumva chiar în fapt, iar cele mai multe informații vor fi devenit cu totul irelevante. Ceea ce a reținut va trebui deci dezvățat în mare parte; între timp, va fi dobândit probabil o apetență incurabilă pentru vulgarități și senzaționalism și obiceiul fatal de a sări de la un paragraf la altul pentru a afla despre divorțul unei actrițe în California, deraierea unui tren în Franța și nașterea unor cvadrupleți în Noua Zeelandă.

Eram acum mai fericit ca niciodată. Supliciul de la începutul fiecărui trimestru dispăruse. Totuși, întoarcerea acasă la sfârșitul lui rămăsese aproape la fel de plăcută ca înainte. Vacanțele deveniseră din ce în ce mai frumoase. Prietenii noștri adulți și mai ales verișoarele de la Mountbracken nu mai păreau acum așa de mari – căci în această perioadă cei mai mari decât tine descresc pentru a-ți ieși în întâmpinare. Am avut parte de întâlniri vesele și de multe discuții inteligente. Am descoperit că și alți oameni, în afară de Arthur, îndrăgeau cărțile pe care le îndrăgeam eu. Odioaselor „obligații sociale", petrecerile de odinioară, le pusesem capăt, căci tata îmi îngăduia

acum să refuz invitațiile. Toate întâlnirile mele erau acum plăcute, având loc într-un cerc restrâns de oameni care fie erau căsătoriți între ei, fie erau vecini foarte vechi, fie (femeile, în orice caz) fuseseră vechi colegi de școală. Mă sfiesc să le pomenesc numele. Despre Mountbracken a trebuit să vorbesc pentru că n-aș fi putut depăna povestea vieții mele fără a pomeni acest loc; mai departe ezit să merg. A-ți lauda prietenii echivalează aproape cu o impertinență. Nu pot povesti aici despre Janie M., nici despre mama ei, nici de Bill și dna Bill. În romane, societatea de provincie – periferie de oraș – e înfățișată de regulă în nuanțe de la gri la negru. Mie unuia nu mi s-a părut astfel. Cred că între noi, cei din Strandtown și Belmont, existau tot atâta bunătate, spirit, frumusețe și gust ca în oricare alt cerc de aceeași mărime pe care l-am cunoscut vreodată.

Acasă, separarea reală, ca și cordialitatea aparentă între tata și mine existau în continuare. În fiecare vacanță mă întorceam de la Kirk cu un mod de a gândi și de a vorbi mai clar, ceea ce a făcut ca posibilitatea unei conversații reale cu tata să devină tot mai improbabilă. Eram prea tânăr și prea necopt ca să apreciez cealaltă latură a realității, să pun în balanță marea fertilitate (deși lipsită de precizie), generozitatea și umorul gândirii tatei cu uscăciunea și luciditatea aproape ucigătoare ale gândirii lui Kirk. Mânat de cruzimea tinereții, mi-am permis să fiu iritat de unele trăsături ale tatei care, la alți oameni în vârstă, mi s-au părut ulterior cusururi nostime. Erau atât de multe neînțelegeri imposibil de reconciliat. Odată s-a întâmplat să primesc, în prezența tatei, o scrisoare de la fratele meu pe care a cerut să o vadă imediat. A obiectat la unele expresii din scrisoare cu privire la o a treia persoană. Ca să le justific, i-am atras atenția că nu îi sunt adresate lui. „Prostii!" a răspuns tata. „Știa că îmi vei arăta scrisoarea, ba chiar și-ar fi dorit să mi-o arăți." În realitate, după cum bine știam,

fratele meu mizase în mod nesăbuit pe șansa ca eu să primesc scrisoarea când el nu era acasă. Așa ceva însă tata nu putea concepe. Nu încălca prin recursul la autoritate un drept la intimitate pe care nu-l recunoștea; nici nu-și putea imagina că cineva poate pretinde un asemenea drept.

Relația cu tata ar putea explica (nu sugerez că ar putea și scuza) unul dintre cele mai oribile gesturi din viața mea. Mi-am permis să accept pregătirea pentru confirmare, să fiu confirmat și să iau prima Împărtășanie în totală necredință, jucând un rol, mâncând și bând propria-mi condamnare.[1] După cum spune limpede Johnson, acolo unde lipsește curajul, nici o altă virtute nu poate supraviețui decât întâmplător. Lașitatea m-a împins la ipocrizie, iar ipocrizia m-a condus la blasfemie. Este adevărat că nu știam și nici nu puteam ști pe atunci adevărata natură a gestului pe care îl făceam: dar știam foarte bine că jucam o mascaradă cu cea mai mare solemnitate posibilă. Mi se părea imposibil să-i împărtășesc tatei adevăratele mele convingeri. Nu pentru că ar fi tunat și fulgerat ca un părinte drept-credincios tradițional. Dimpotrivă, (la început) ar fi reacționat cu cea mai mare bunătate. „Hai să discutăm pe îndelete problema", mi-ar fi spus. Dar ar fi fost de-a dreptul imposibil să-l fac să priceapă adevărata mea poziție. Firul s-ar fi rupt de îndată, iar pe argumentele din toate citatele, anecdotele și amintirile care s-ar fi revărsat peste mine de-a valma nu dădeam două parale – frumusețea Versiunii Autorizate, frumusețea tradiției creștine, a sentimentului și a caracterului creștin. Iar mai târziu, când toate acestea ar fi dat greș, iar eu tot aș mai fi încercat să-mi expun limpede ideile, ne-am fi mâniat amândoi, tunete și fulgere din partea lui și o turuială superficială și plină de arțag din partea mea. Iar subiectul, odată stârnit, n-ar

[1] *Cf.* 1 Cor. 11:29 (*n.t.*).

mai fi fost lăsat deoparte. S-ar fi cuvenit, desigur, să încerc toate acestea, nu să fac ceea ce am făcut. Dar pe atunci mi se părea imposibil. Căpitanul sirian a fost iertat pentru plecăciunile făcute în templul lui Rimon.[1] Sunt unul dintre cei mulți care s-au plecat în templul Dumnezeului adevărat când nu-l socoteau mai presus de Rimon.

La sfârșit de săptămână și seara, eram priponit din scurt lângă tata, ceea ce mi se părea o năpastă, deoarece acestea erau perioadele când Arthur se întâmpla să fie liber. Zilele de peste săptămână îmi ofereau totuși prilejul să fiu singur. Aveam, desigur, compania lui Tim, pe care ar fi trebuit să-l amintesc mai devreme. Tim era câinele nostru. Deține probabil un record de longevitate între terierii irlandezi, deoarece îl aveam deja când eram la școala lui Oldie și n-a murit decât în 1922. Dar compania lui Tim nu însemna mare lucru. Convenisem de mult cu el că nu mă așteptam să mă însoțească la plimbare. Mergeam mult mai mult decât îi era lui pe plac, căci deja semăna cu o pernă de divan sau chiar cu un butoi pe patru labe. De asemenea, treceam prin locuri unde putea întâlni alți câini; Tim nu era un laș (l-am văzut luptându-se ca o fiară pe terenul lui de acasă), dar nu-i plăceau câinii. Pe vremea când îl mai scoteam la plimbare, se întâmplase uneori ca, la vederea unui câine în depărtare, să dispară prin gard și să-și facă apariția la o sută de metri mai sus. Își formase obiceiurile când eram noi școlari și probabil atitudinea lui față de alți câini împrumutase ceva din atitudinea noastră față de alți băieți. Acum însă relația dintre mine și el era nu atât cea dintre un stăpân și câinele lui, cât mai ales relația dintre doi vizitatori prieteni care stau în același hotel. Ne întâlneam adesea, petreceam ceva

[1] *Cf.* 2 Regi 5:18 (în ed. protestante ale Bibliei), IV Regi 5:18 (în ed. ortodoxe) (*n.t.*).

timp împreună și ne despărțeam cu multă stimă reciprocă, urmându-și fiecare propriul drum. Cred că avea un singur prieten din specia sa, un setter roșcat; un câine foarte respectabil, de vârstă mijlocie. Probabil o influență pozitivă; căci bietul Tim, deși îl iubeam, era cea mai indisciplinată, cea mai neisprăvită și lălâie creatură care a umblat vreodată pe patru picioare. Nu prea făcea ce-i spuneai; uneori doar se prefăcea că este de-acord cu tine.

Ceasurile îndelungate din casa pustie le petreceam bucuros, citind și scriind. Acum eram cu totul captivat de Romantici. Ca cititor, încercam în această perioadă o smerenie pe care n-o voi recăpăta niciodată. Unele poezii mă încântau mai puțin decât altele. Nu mi-a trecut niciodată prin gând că acestea erau, poate, cel mai puțin izbutite; credeam doar că autorul începea să fie obositor sau că nu aveam dispoziția potrivită. Pentru unele *longueurs* din Endymion mă socoteam în totalitate vinovat. M-am străduit să-mi placă elementul de „sfârșeală" din senzualitatea lui Keats (ca atunci când Porphyro se simte „slăbit"), fără a reuși însă. Credeam – deși am uitat de ce – că Shelley este neapărat mai bun decât Keats și îmi părea rău că-mi plăcea mai puțin. Dar febleţea mea din această perioadă era William Morris. Îl întâlnisem întâia dată citat în cărți despre mitologia scandinavă; așa am ajuns la *Sigurd the Volsung*. Nu mi-a plăcut atât de mult pe cât mi-aș fi dorit, și cred că acum știu de ce: metrul nu era pe placul urechii mele. Apoi, în biblioteca lui Arthur, am găsit *The Well at the World's End*. M-am uitat prin ea – am citit câteva titluri de capitole și am răsfoit-o – iar a doua zi m-am și dus în oraș să-mi cumpăr un exemplar. Ca mulți alți pași de început, părea să fie în bună măsură o redeșteptare – „cavalerii în zale" care se întorceau dintr-o perioadă foarte timpurie a copilăriei mele. Apoi am citit toate cărțile lui Morris pe care am putut pune mâna, *Jason, The Earthly*

Paradise, legendele cavalerești în proză. Amploarea acestei noi desfătări a fost marcată de conștientizarea subită, dublată aproape de sentimentul trădării, că literele WILLIAM MORRIS aveau o putere magică la fel de mare ca aceea din WAGNER.

Un alt lucru pe care l-am învățat de la Arthur a fost dragostea față de cărți ca obiect. Întotdeauna le respectasem. Fratele meu și cu mine eram în stare să facem bucăți o scară de lemn; dar amprentele de pe paginile unei cărți sau îndoirea colțurilor ne-ar fi umplut de rușine. Arthur însă nu doar le respecta, era îndrăgostit de ele; ca urmare, am devenit și eu. Aranjarea în pagină, textura și mirosul hârtiei, sunetele produse de un tip sau altul de hârtie, când dai paginile, au devenit o încântare pentru simțuri. Așa am ajuns să fiu conștient de un cusur al lui Kirk. De câte ori nu m-au trecut fiori văzându-l că lua în mâinile lui de grădinar vreun text clasic pe care de-abia îl cumpărasem, deschidea larg copertele volumului până începeau să geamă și își lăsa amprentele pe fiecare pagină!

„Da, îmi amintesc, a spus tata. Ăsta era cusurul bătrânului Knock."

„Unul grav", am spus eu.

„De neiertat", a răspuns tata.

XI
Șah

Când răul este la culme, ajutorul stă să răsară.
Sir Aldingar[1]

Istoria Bucuriei, de când ultima a reapărut pe valuri uriașe de muzică wagneriană și mitologie celtică și scandinavă, într-un capitol anterior, trebuie adusă acum la zi.

Am spus deja în treacăt că delectarea inițială pe care mi-au produs-o Walhalla și walkiriile s-a transformat pe neobservate într-un interes de cărturar. Am progresat atât cât i-ar fi stat în putință unui băiat care nu cunoștea nici o limbă germanică veche. Aș fi putut face față unei examinări destul de riguroase în acest domeniu. Aș fi râs de diletanții care nu făceau deosebire între o saga mitologică și una clasică sau între Edda în proză și cea în versuri, ori chiar mai rău, între Edda și o saga. Cunoșteam bine universul eddaic, puteam localiza fiecare dintre rădăcinile Frasinului și știam cine aleargă în jos și-n sus pe trunchiul lui.[2] Doar treptat mi-am dat seama că toate acestea erau altceva decât Bucuria originară. Am continuat însă, adunând detaliu după detaliu, apropiindu-mă de momentul când „cunoaște-voi multe, dar fără

[1] *Sir Aldingar*, baladă medievală publicată de Thomas Percy în *Reliques of Ancient English Poetry*, 3 vol., 1765 (*n.t.*).

[2] Yggdrasil, frasinul gigantic care unește cele nouă lumi ale mitologiei scandinave. Pe trunchiul lui urcă și coboară veverița Ratatosk, purtătoarea mesajelor dintre vulturul din vârf și dragonul de la rădăcină (*n.t.*).

bucurie"[1]. Într-un târziu m-am dumirit că templul pe care îl înălțam era dedicat unui zeu care îl părăsise. Desigur, nu priveam lucrurile din acest unghi. Aș fi spus doar că nu mai trăiam vechea încântare. Eram în acel impas wordsworthian, jelind „gloria" care asfințise.

Astfel a luat naștere hotărârea fermă de a redeștepta vechea încântare, și, în cele din urmă, clipa în care m-am văzut silit să recunosc zădărnicia strădaniilor mele. Nu aveam cu ce să ademenesc pasărea. Observați însă cât de orb puteam fi. Chiar în acel moment am retrăit amintirea unui loc și a unei clipe în care gustasem din belșug Bucuria pierdută. Era în timpul unei plimbări pe deal, într-o dimineață cufundată în ceață. Tocmai primisem, în dar de Crăciun, de la tata, celelalte volume din *Inel* (*Aurul Rinului* și *Walkiria*), iar gândul lecturii care mă aștepta, la care se adăugau răcoarea și singurătatea dealului, bobițele de rouă de pe fiecare ram, murmurul îndepărtat al orașului nevăzut, m-a făcut să simt un dor (și totodată o împlinire) care pornea din minte și-mi inunda tot trupul. De acea plimbare îmi aminteam acum. Mi se păruse atunci că pătrunsesem o clipă în rai. Ce n-aș fi dat ca un asemenea moment să revină! Ceea ce n-am priceput era că se întorsese – că rememorarea acelei plimbări era ea însăși o experiență nouă de același fel. Ce-i drept, era dorință, nu posesie. Totuși, ceea ce simțisem în timpul plimbării fusese tot dorință și posesie doar în măsura în care o asemenea dorință este ea însăși de dorit, este cea mai deplină posesie de care putem avea parte pe pământ; sau, mai degrabă, fiindcă însăși natura Bucuriei face irelevantă distincția obișnuită dintre a avea și a dori. În cazul ei, a avea înseamnă a dori și a dori înseamnă a avea.

[1] Robert Browning (1812–1889), „Cleon", 317, în *Men and Women*, vol. II (1855) (*n.t.*).

Astfel, momentul în care tânjeam să fiu săgetat din nou era el însuși o nouă asemenea săgetare. Dezirabilul care poposise odinioară peste Walhalla poposea acum asupra unui anumit moment din trecutul meu; dar nu-l recunoșteam în momentul acela fiindcă, în idolatria și-n formalismul meu, insistam că trebuie să se înfățișeze în templul pe care i-l zidisem eu; nu știam că îi pasă doar de zidirea templelor, nicidecum de templele deja construite. Wordsworth a făcut, cred, această greșeală toată viața. Negreșit, acel sentiment de regret după viziunea dispărută, care învăluie *The Prelude*, era el însuși o viziune de același fel – dacă ar fi consimțit să-i dea crezare.

În concepția mea nu este o blasfemie să compar greșeala pe care o făceam cu greșeala pentru care îngerul de la mormânt le-a mustrat pe femei, zicând: „De ce căutați pe Cel viu între cei morți? Nu este aici. A înviat."[1] Comparația este, desigur, între ceva de o însemnătate infinită și ceva foarte mic; precum comparația dintre Soare și oglindirea soarelui într-un bob de rouă. Într-adevăr, în opinia mea, relația este foarte asemănătoare, fiindcă nu cred că asemănarea dintre experiența creștină și cea pur imaginativă este accidentală. Cred că toate lucrurile, în felul lor, reflectă adevărul ceresc, iar rolul imaginației nu este tocmai de neglijat. „Reflectă" este cuvântul important. Această viață inferioară a imaginației nu este[2] începutul vieții superioare a spiritului sau pasul ulterior în direcția ei, ci o simplă imagine. În cazul meu, cel puțin, nu conținea nici un dram de credință sau de etică; oricât aș fi cultivat-o, nu m-ar fi făcut mai înțelept sau mai bun. Avea totuși, chiar și de departe, forma realității pe care o reflecta.

---

[1] Luca 24:5-6, v. Biblia Cornilescu (*n.t.*).

[2] *I.e.* nu în mod necesar sau prin definiție. Dumnezeu o poate face să fie un astfel de început (*n.a.*).

Chiar dacă n-ar mai exista altceva care să sugereze această asemănare, o sugerează însuși faptul că putem ajunge să comitem exact aceleași greșeli la ambele niveluri. Vă aduceți aminte că în copilărie îmi distrusesem viața religioasă printr-un subiectivism defectuos care făcuse din „realizări" scopul rugăciunii; îl ignorasem pe Dumnezeu, căutând stări mentale prin propria-mi „măiestrie". În nebunia mea de necrezut, mă pregăteam să fac exact aceeași greșeală în viața mea imaginativă; sau mai degrabă aceleași două greșeli. Prima a survenit chiar în clipa când am dat glas nemulțumirii că „vechea încântare" devenise tot mai rară. Căci odată cu nemulțumirea introdusesem clandestin premisa că ceea ce urmăream era în definitiv o „încântare", o stare a propriei minți. Și aici survenea eroarea fatală. „Încântarea" apare doar când atenția și dorința se concentrează în întregime asupra altui lucru – un munte îndepărtat, trecutul sau zeii din Asgard. E un produs secundar. Însăși existența ei presupune să n-o dorești pe ea, ci altceva. Dacă printr-o asceză perversă sau prin folosirea vreunui drog ar putea fi generată dinăuntru, s-ar dovedi pe dată fără nici o valoare. Căci dacă îndepărtezi obiectul, ce mai rămâne în urma lui? – un noian de imagini, o palpitație în piept, o abstracție de moment. Și cine și-ar dori așa ceva? Aceasta e, așadar, prima eroare, cea fatală, care apare la fiecare nivel al vieții cu aceleași efecte dezastruoase, preschimbând religia în autorăsfăț și dragostea în autoerotism. A doua eroare este ca, după ce ți-ai propus ca scop o stare mentală proprie, să încerci să o provoci. Din declinul Tărâmului Nordic s-ar fi cuvenit să trag concluzia că Obiectul, Dezirabilul, era mai îndepărtat, mai extern, mai puțin subiectiv, chiar și prin comparație cu ceva public și exterior, precum un sistem mitologic – că, de fapt, doar se întrezărise prin intermediul acestui sistem. Dimpotrivă, eu am tras concluzia că era o dispoziție sau

o stare lăuntrică proprie care și-ar fi putut face apariția în orice context. Mă străduiam deci necontenit să o „recapăt"; dacă citeam o poezie ori ascultam o bucată muzicală, ori mergeam la plimbare, făceam neliniștit de strajă propriei minți, așteptând momentul binecuvântat și încercând să-l prelungesc dacă apărea. Fiindcă eram încă tânăr și întreaga lume a frumosului se deschidea înainte-mi, sârguincioasele mele opreliști erau adesea date la o parte și, tresărind, uitam de mine și gustam din nou Bucuria. Mult mai adesea însă o izgoneam cu nerăbdarea mea lacomă de a o prinde în laț; ori, când se întâmpla să vină, o distrugeam numaidecât prin introspecție; în plus, întotdeauna o banalizam, făcând ipoteze false despre natura ei.

Am învățat totuși ceva care m-a păzit de atunci de multe confuzii comune mai tuturor oamenilor. Am ajuns să știu din experiență că nu e vorba de o travestire a dorinței sexuale. Cei care cred că dacă le oferă adolescenților metrese pe măsură nu-i vor mai auzi vorbind despre „doruri nemuritoare" cu siguranță se înșală. Am descoperit această greșeală prin simplul, și deloc onorabilul, proces al comiterii ei în mod repetat. De pe Tărâmul Nordic nu puteai aluneca lesne în fantezii erotice fără a sesiza o diferență; dar când lumea lui Morris a ajuns mijlocitoarea frecventă a Bucuriei, această tranziție a devenit posibilă. Puteai crede lesne că te fascinau pădurile de dragul sufletelor feminine din ele, grădina lui Hesperus de dragul fetelor lui, râul Hylas de dragul nimfelor. Am pășit în mod repetat pe acea cărare – până la sfârșit. Iar la sfârșit se găsea plăcerea; care era imediat urmată de descoperirea că nu plăcerea (aceea sau alta) era ceea ce căutam. Nu pentru că intervenea morala; în perioada de care vorbesc eram cât se poate de amoral cu privire la acest subiect. Frustrarea nu ținea de faptul că descopeream o plăcere „inferioară" în locul uneia „superioare". Caracterul

irelevant al deznodământului era ceea ce strica totul. Ogarii adulmecaseră o urmă greșită. Prinseseră alt vânat. Cine crede că plăcerea sexuală este răspunsul la dorința de care vorbesc ar putea la fel de bine să îmbie cu un cotlet de berbec pe cineva care moare de sete. Nu m-am retras oripilat din fața deznodământului erotic, exclamând cu oroare castă: „Așa ceva nu!" Sentimentele mele se rezumau mai degrabă la cuvintele: „Mda, văd. Dar nu ne-am abătut oare de la chestiunea în cauză?" Bucuria nu este un substitut pentru sex; sexul însă este foarte adesea un substitut pentru Bucurie. Uneori mă întreb dacă nu cumva toate plăcerile sunt substitute pentru Bucurie.

Aceasta era deci starea vieții mele imaginative; de partea cealaltă, în conflict cu ea, se găsea intelectul. Cele două emisfere ale minții mele erau într-un contrast cât se poate de marcat. Pe de o parte, o mare cu insule de poezie și mit; pe de alta, un „raționalism" volubil și superficial. Aproape tot ce iubeam consideram a fi imaginar; aproape tot ce consideram real părea sumbru și fără sens. Excepțiile erau anumiți oameni (pe care îi iubeam și îi consideram reali) și natura însăși. Mai exact, natura așa cum se înfățișa simțurilor. Rumegam fără încetare problema: „Cum poate fi totul atât de frumos, dar și atât de crud, fără sens și zadarnic?" De aceea, în acest moment aș fi putut spune aproape într-un glas cu Santayana[1]: „Tot ce e bun este imaginar; tot ce e real este rău." Într-un sens, nimic nu era mai puțin asemănător cu „fuga de realitate". Eram atât de departe de a-mi confunda dorințele cu realitatea, încât consideram de regulă că ceva e adevărat doar dacă se întâmpla să contravină dorințelor mele.

[1] George Santayana (1863–1952), filozof, eseist, poet și romancier de origine spaniolă, cu studii în SUA. Și-a scris toate cărțile în engleză (*n.t.*).

De regulă, nu întotdeauna. Căci, într-o anumită privință, lumea, așa cum mă obișnuisem să o văd prin prisma raționalismului lui Kirk, îmi gratifica totuși dorințele. Era sumbră și nefastă, poate, dar cel puțin era lipsită de Dumnezeul creștin. Unora (nu tuturor) le va fi greu să înțeleagă de ce gândul acesta mi se părea un avantaj atât de însemnat. Dar trebuie să țineți cont atât de istoria, cât și de temperamentul meu. Perioada de credință pe care o trăisem la școala lui Oldie fusese plină de frică. Iar acum, analizându-mi retrospectiv frica, și ațâțat de Shaw și Voltaire și Lucrețiu cu al lui *Tantum religio*[1], exageram mult locul pe care îl ocupa în memoria mea și dădeam uitării numeroasele componente care o însoțiseră. Mi-era teamă în primul rând să nu revină nopțile acelea cu lună plină pe care le petrecusem în dormitor. Eram, după cum vă amintiți poate, și o persoană ale cărei revendicări negative erau mai violente decât cele pozitive; eram mai dornic să scap de durere decât să am parte de fericire și mă simțeam întru câtva scandalizat că fusesem creat fără să mi se ceară acordul. Pentru un astfel de poltron, universul materialistului era extrem de atractiv, fiindcă presupunea primejdii limitate. Excludea posibilitatea de a fi copleșit, înlăuntrul lui, de un dezastru infinit. Cu moartea se sfârșea totul. Iar dacă s-ar fi întâmplat ca dezastrele finite să se dovedească mai mari decât ai accepta să înduri, întotdeauna exista posibilitatea sinuciderii. Grozăvia universului creștin era că nu avea nici o ușă cu inscripția *Ieșire*. Probabil nu era lipsit de importanță nici faptul că elementele exterioare ale creștinismului nu se potriveau cu ideea mea de frumos. Stilul și imagistica orientale îmi stârneau repulsie; iar altminteri asociam preponderent creștinismul cu arhitectura

[1] Lucrețiu, *De rerum natura*, I, 101, „Tantum religio potuit suadere malorum." („Atâtea rele știut-a religia să sfătuiască") (*n.t.*).

urâtă, muzica urâtă și poezia neizbutită. După mine, mânăstirea din Wyvern și versurile lui Milton erau aproape singurele elemente în care creștinismul și frumosul se suprapuneau. Dar, firește, ceea ce conta mai presus de orice era ura mea adânc înrădăcinată față de autoritate, individualismul monstruos, anarhismul meu. Nici un cuvânt din vocabularul pe care-l foloseam nu-mi stârnea o ură mai mare decât cuvântul *intervenție*. Iar creștinismul avea în centru ceea ce mi se părea a fi, pe atunci, un Intervenționist transcendent. Dacă imaginea pe care o prezenta era adevărată, atunci nici nu putea fi vorba de vreun „pact cu realitatea". Nu exista nici un ungher, nici în cele mai tainice adâncuri ale sufletului (ba chiar, cel mai puțin acolo), pe care să-l împrejmuiești cu un gard de sârmă ghimpată și să-l marchezi cu inscripția „Accesul interzis". Or, asta era ce-mi doream; o zonă, oricât de mică, despre care să pot spune tuturor: „Asta mă privește exclusiv pe mine."

În această privință, și doar aici, la început, puteam fi învinovățit că-mi iau dorințele drept realitate! Aproape sigur așa stăteau lucrurile. Concepția materialistă nu mi s-ar fi părut atât de plauzibilă dacă nu ar fi corespuns cel puțin uneia dintre dorințele mele. Dar dificultatea de a explica fie și gândurile unui băiat exclusiv în termenii dorințelor sale constă în aceea că, în asemenea chestiuni ample, el are întotdeauna dorințe de ambele părți. Orice concepție despre realitate compatibilă cu o minte zdravănă trebuie să favorizeze unele dorințe și să-și ia gândul de la altele. Universul materialist prezenta pentru mine o mare atracție negativă. Altele nu prezenta. Iar faptul trebuia acceptat ca atare; mă găseam în situația de a contempla dansul fără noimă al atomilor (nu uitați, îl citeam pe Lucrețiu) doar pentru a constata că toată frumusețea vizibilă era o licărire subiectivă și pentru a atribui unui miraj tot ce prețuiam. Am încercat să plătesc în mod onest

acest preț. Învățasem câte ceva de la Kirk despre onoarea intelectului și despre ocara inconsecvenței voluntare. Și, desigur, jubilam cu mândrie adolescentină și vulgară la gândul iluminării mele. În discuțiile cu Arthur mă purtam ca un fanfaron. Cele mai multe din argumentele mele erau incredibil de rudimentare și de neghioabe. Eram în acea dispoziție mentală caracteristică unui băiat care crede că este nespus de relevant să-l numească pe Dumnezeu *Iahve* și pe Iisus *Ieșua*.

Analizându-mi retrospectiv viața, sunt uimit că nu m-am îndreptat către ortodoxia opusă – n-am devenit un adept al stângii, un ateu sau un intelectual satiric din acel soi care ne este cunoscut tuturor atât de bine. Păream a întruni toate condițiile necesare. Uram școala particulară la care fusesem elev. Uram tot ce știam sau îmi imaginam că știu despre Imperiul Britanic. Și, deși nu dădeam prea mare importanță socialismului susținut de Morris (erau multe alte lucruri la el care mă interesau mai mult), lecturile permanente din Shaw făcuseră ca bruma de opinii politice pe care mi le formasem să fie vag socialiste. Ruskin m-a îndrumat în aceeași direcție. Teama pe care am nutrit-o dintotdeauna față de sentimentalisme m-ar fi calificat pentru postul de „cârcotaș" îndârjit. Este adevărat că uram Colectivul atât cât poate cineva să urască un lucru; dar cu siguranță nu-mi dădeam seama de relațiile lui cu socialismul. Presupun că romantismul meu m-ar fi despărțit de intelectualii ortodocși de îndată ce i-aș fi întâlnit; în plus, cred că o minte ca a mea, atât de puțin entuziastă față de viitor și de acțiunile săvârșite în comun, numai cu mare caznă ar fi acceptat imboldurile revoluționare.

Aceasta era deci starea în care mă găseam: pasionat doar de zei și eroi, grădina Hesperidelor, Launcelot și Graal și crezând doar în atomi, evoluție și serviciu militar. La răstimpuri tensiunea devenea dură, dar, cred, era o

duritate sănătoasă. De altfel, nu cred că pâlpâirea „credinței" mele materialiste (ca s-o numesc astfel), care s-a făcut simțită către sfârșitul perioadei petrecute la Bookham, ar fi putut izvorî numai din dorințe. A venit și din altă sursă.

Dintre poeții pe care îi citeam în această perioadă (am citit *The Faerie Queene* și *The Earthly Paradise* în întregime), era unul care se deosebea de toți ceilalți. Este vorba de Yeats. Îl citisem cu mult înainte de a descoperi această diferență, pe care poate n-aș fi sesizat-o niciodată dacă nu i-aș fi citit și proza: lucrări ca *Rosa Alchemica* și *Per Amica Silentia Lunae.* Diferența era că Yeats credea. Cei „de-a pururi vii" nu erau decorativi și nici rodul dorinței lui. Credea cu adevărat că există o lume de ființe mai mult sau mai puțin asemenea lor și că legătura dintre acea lume și a noastră este posibilă. Ca să vorbim pe șleau, credea serios în Magie. Cariera lui ulterioară ca poet împinsese într-un con de umbră această etapă a vieții, din perspectiva imaginii sale publice, dar faptul este dincolo de orice îndoială – după cum am aflat când l-am întâlnit câțiva ani mai târziu. Iată-mă deci pus într-o mare încurcătură. Se înțelege că raționalismul meu se întemeia, inevitabil, pe ceea ce consideram a fi rezultatele științei, dar, nefiind om de știință, trebuia să le accept pe încredere – de fapt, pe baza autorității. Ei bine, aveam de-a face acum cu o autoritate opusă. Dacă Yeats ar fi fost creștin, i-aș fi respins mărturia, deoarece consideram că îi „clasasem" și îi înlăturasem pe creștini pentru totdeauna. Acum însă aflam că existau oameni care, fără a fi ortodocși în sens tradițional, respingeau totuși de la bun început întreaga filozofie materialistă. Eu unul eram încă ingenuu. Nu realizam ce cantitate de nerozii se scrie și se tipărește pe lume. Îl consideram pe Yeats un scriitor erudit și responsabil: ceea ce spunea el era neapărat vrednic de luat în seamă. Și după Yeats m-am cufundat în Maeterlinck;

destul de inocent și natural, deoarece toată lumea îl citea la vremea aceea, și fiindcă îmi propusesem să includ o doză substanțială de franceză în dietă. Citindu-l, am dat peste Spiritualism, Teozofie și Panteism. Iată încă un adult responsabil (și nu creștin) care credea într-o lume de dincolo sau din apropierea celei materiale. Ca să fiu drept cu mine însumi, trebuie să spun că nu mi-am dat acordul în mod categoric. Dar în materialismul meu s-a strecurat o picătură de îndoială. Era un simplu „poate". Poate există (ce minunat!) în definitiv „altceva"; și poate (ce reconfortant!) nu are nimic de-a face cu Teologia creștină. Și în timp ce zăboveam asupra acelui „poate", inevitabil tot bagajul de Ocultism și toată încântarea de odinioară, stârnită în mod inocent de intendenta de la Chartres, au revenit la viață din trecut.

Vechile pasiuni amenințau să se răzbune cu vârf și îndesat. Două lucruri aflate altădată în mintea mea la mare distanță unul de celălalt goneau acum alături: dorul, la nivelul imaginației, de Bucurie, sau mai degrabă dorul care *era* Bucurie, și dorința hămesită, aproape bolnăvicioasă, de Ocult, de Supranatural. Odată cu ele sosea însă (nu la fel de bine-venit) și un freamăt de neliniște, ceva din teama imemorială de care toți am avut parte în prima copilărie și (dacă suntem sinceri) mult timp după aceea. Mintea umană se caracterizează printr-un soi de gravitație care face ca binele să se precipite spre bine și răul către rău. Acest amestec de repulsie și dorință a adunat în el orice alt rău din mine. Ideea de cunoaștere Ocultă accesibilă numai câtorva și disprețuită de cei mai mulți a devenit un element de atracție în plus: „noi, cei puțini", vă amintiți, era o expresie importantă pentru mine. Că mijlocul îl constituia Magia – cel mai neortodox mijloc cu putință atât după standardele creștine, cât și după cele raționaliste – era, firește, de mare interes pentru rebelul

din mine. Eram deja familiarizat cu latura mai depravată a romantismului; citisem „Anactoria"[1] și pe Wilde, și studiasem lucrările lui Beardsley, fără a fi încă atras de ele, dar și fără a emite vreo judecată morală. Acum credeam că încep să văd cum stau lucrurile. Pe scurt, v-ați întâlnit deja în această poveste cu Lumea și Carnea; acum intra în joc Diavolul. Dacă ar fi existat prin vecini vreun bătrân care să se bălăcească în noroiul Magiei (asemenea inși descoperă iute potențialii ucenici), acum aș fi fost poate un satanist sau un maniac.

În realitate, am fost protejat în chip magic, iar acest dezmăț spiritual a avut în cele din urmă o consecință mai degrabă bună. Am fost protejat, în primul rând, de ignoranță și de neputință. Indiferent dacă Magia era sau nu posibilă, eu, cel puțin, nu am avut nici un maestru care să mă inițieze în tainele ei. Am fost protejat și de lașitate; spaimele copilăriei, redeșteptate acum, asezonau, poate, lăcomia și curiozitatea mea câtă vreme era încă ziuă. Singur, în întuneric, îmi dădeam toată silința să redevin un materialist strict; nu întotdeauna cu succes. Un „poate" este mai mult decât suficient pentru a le da nervilor de lucru. Cea mai bună protecție a fost însă natura cunoscută a Bucuriei. Acea dorință hămesită de a sfărâma zăgazurile, de a sfâșia vălul, de a afla tainele s-a dovedit, pe măsură ce mă complăceam în ea, tot mai diferită de dorul care era Bucuria. Puterea ei frustă o dădea în vileag. Treptat și cu multe recidive, am ajuns să văd că deznodământul magic era la fel de irelevant pentru Bucurie pe cât fusese cel erotic. Încă o dată, adulmecasem o altă urmă. Dacă cercurile și pentagramele și Tetragramatonul ar fi fost puse la încercare și s-ar fi dovedit în stare să cheme, ori să dea

[1] În vol. *Poems and Ballads* (1866), al lui Algernon Charles Swinburne (1837–1909), unul dintre poeții decadenți ai perioadei victoriene (*n.t.*).

impresia că ar chema, spirit, experiența ar fi fost poate – pentru un om cu nervi tari – extrem de interesantă; dar Dezirabilul mi-ar fi scăpat, adevărata Dorință s-ar fi pomenit spunând: „Ce legătură are asta cu mine?"

Ce mă încântă la experiență este onestitatea ei; poți să te abați din drum de multe ori; dacă ții însă ochii deschiși, nu ți se va îngădui să mergi foarte departe înainte de a întâlni primele semne de avertizare. Poate că tu te poți înșela, dar experiența nu încearcă să te înșele. Universul se vădește adevărat ori de câte ori îl pui la încercare cu bună credință.

Celelalte consecințe ale privirii pe care am aruncat-o în camera întunecată au fost după cum urmează. Mai întâi, aveam atât un nou motiv de a-mi dori ca Materialismul să fie adevărat, cât și temeiuri mai puțin certe că așa era în realitate. Motivul nou ținea, după cum ați ghicit, de acele temeri pe care în mod atât de nesăbuit le stârnisem din locul de odihnă al amintirilor din copilărie, comportându-mă ca un adevărat Lewis, care nu se mulțumește să lase lucrurile la locul lor. Orice om căruia îi e frică de duhuri are motive să-și dorească să fie Materialist; un asemenea crez promite eliminarea fantomelor. Cât despre încrederea mea zdruncinată, ea a subzistat sub forma unui „poate" despuiat de „afectul" magic brut și direct – o posibilitate plăcută ca Universul să combine confortul Materialismului aici și acum cu... ei bine, cu ceva ce nu puteam defini; cu un loc sau ceva de dincolo, „tărâmul inimaginabil al cugetărilor solitare"[1]. Situația se anunța critică. Începeam să-mi doresc să împac și capra, și varza: să am parte atât de mângâierile filozofiei materialiste, cât și de cele ale concepției spiritualiste, fără a suporta rigorile vreuneia dintre ele. Cealaltă consecință a fost una pozi-

[1] John Keats (1795–1821), *Endymion*, (1818), I, 293–294 (*n.t.*).

tivă. Deprinsesem o antipatie sănătoasă față de tot ce era ocult sau magic, iar asta avea să-mi prindă bine la Oxford, unde am întâlnit Magicieni, Spiritualiști și alții ca ei. Ceea ce nu înseamnă că pofta hămesită nu avea să mă ispitească din nou, dar acum știam că sunt în fața unei ispite. Mai presus de toate însă, acum știam că Bucuria nu duce în direcția aceea.

Rezumând beneficiile acestei perioade, aș putea spune că de aici înainte Carnea și Diavolul, chiar dacă erau încă în stare să mă ispitească, nu-mi mai puteau oferi câștigul suprem. Descoperisem că nu se află printre darurile lor. Cât despre Lume, nici nu pretinsese vreodată că l-ar avea.

Apoi, peste toate acestea, într-o revărsare îmbelșugată de milă, a urmat evenimentul pe care am încercat deja să-l descriu în alte cărți. Obișnuiam să merg pe jos până la Leatherhead cam o dată pe săptămână și să mă întorc de acolo cu trenul. Vara făceam acest lucru mai ales fiindcă la Leatherhead puteam face baie într-o mică piscină; în orice caz, era mai bine decât nimic pentru unul ca mine, deprins să înoate de mic și, până la vârsta de mijloc și la declanșarea reumatismului, mare amator de scăldat. Mergeam însă și iarna, ca să caut cărți și să mă tund. Era o seară de octombrie cea de care vă vorbesc acum. Eu și un impiegat eram singurii de pe peronul lung de scânduri al gării din Leatherhead. Se înserase deja, astfel că fumul de la motor bătea spre roșu în partea de jos, reflectând focarul. Dealurile dinspre valea Dorking erau de un albastru atât de intens, încât păreau aproape violete, iar cerul era verde, prevestind înghețul. Îmi simțeam urechile pișcate de ger. Mă așteptau lecturile unui sfârșit de săptămână glorios. Îndreptându-mă spre standul de cărți al gării, am ales o ediție *Everyman* cu supracopertă murdară, *Phantastes, a faerie Romance*, de George MacDonald. Apoi trenul a tras la peron. Încă îmi amintesc

vocea impiegatului strigând numele satelor cu accent saxon, dulce ca miezul de nucă – „trenul de Bookham, Effingham și Horsley". În acea seară am început să citesc noua carte.

Călătoria prin ținuturile împădurite din povestea aceea, dușmanii fantomatici, personajele feminine, atât bune, cât și rele, îmi erau toate suficient de familiare ca să mă ademenească mai departe fără să observ vreo schimbare. Era ca și când, în timpul somnului, fusesem dus peste graniță, ori ca și când aș fi murit în vechea țară și nu-mi puteam aminti cum am ajuns în cea nouă. Căci, în alt sens, noua țară era exact ca țara veche. Am întâlnit acolo tot ce mă fermecase deja la Malory, Spenser, Morris și Yeats. Dar, în alt sens, totul se schimbase. Nu știam încă (și mi-a luat mult timp să aflu) numele noii calități, al umbrei luminoase care veghea călătoriile lui Anodos[1]. Acum știu. Era Sfințenia. Pentru prima oară în viață, cântecul sirenelor suna ca vocea mamei sau a bonei mele. Erau doar basme; nimic care să te facă mândru că le citești. Dar parcă vocea care mă strigase de la capătul lumii vorbea acum lângă mine. Era cu mine în încăpere sau în propriul trup, sau în spatele meu. Dacă odinioară îmi scăpase pentru că era prea departe, acum îmi scăpa din cauza proximității – era ceva prea aproape ca să poată fi văzut, prea simplu ca să fie înțeles, privit dinspre malul cunoașterii mele. Mi se părea că fusese dintotdeauna cu mine; altădată, să fi întors capul suficient de iute, aș fi surprins-o. Acum, pentru prima dată, simțeam că este imposibil de atins, nu din cauza a ceva ce nu puteam face, ci din cauza a ceva ce nu puteam înceta să fac. De-aș fi fost în stare să renunț, să mă predau,

[1] Anodos, personajul principal din *Phantastes* (1858), roman *fantasy* de George MacDonald (1824–1905), scriitor și pastor scoțian (*n.t.*).

să mă desfac de mine, aș fi regăsit-o pe dată înainte-mi. Între timp, pe acest nou meleag, toate confuziile care îmi complicaseră până atunci căutarea Bucuriei erau dezarmate. Nu eram defel tentat să confund scenele povestirii cu lumina care se odihnea asupra lor, să cred că erau prezentate drept realități sau să-mi imaginez că, dacă ar fi fost realități și aș fi putut ajunge în pădurile unde călătorea Anodos, aș fi fost cu un pas mai aproape de dorința mea. Dar, în același timp, niciodată vântul Bucuriei, suflând printr-o povestire, nu fusese mai puțin separabil de povestirea însăși. Când zeul și *idolon*-ul se suprapuneau cel mai mult, pericolul de a-i confunda era minim. Astfel, când au venit momentele cele mari, nu m-am desprins de pădurile și căsuțele despre care citeam, pentru a căuta o lumină imaterială strălucind dincolo de ele, ci treptat, amplificându-se continuu (ca soarele în miezul dimineții, arzând prin ceață), am descoperit lumina revărsându-se peste pădurile și căsuțele acelea, apoi peste propriul meu trecut, peste încăperea tăcută unde stăteam și peste bătrânul meu profesor, aplecat deasupra volumului mic din Tacit. Pricepeam acum că, deși văzduhul noului meleag făcea ca toate pervertirile erotice și magice ale Bucuriei să pară fleacuri sordide, nu avea puterea de a dezvrăji pâinea de pe masă sau cărbunii din vatră. Aici era minunea. Până acum, fiecare vizită a Bucuriei făcuse ca lumea obișnuită să devină preț de câteva clipe un deșert – „Mirosul humei nimici visarea"[1]. Chiar și atunci când viziunea pornise de la nori sau copaci adevărați, aceștia îmi aminteau de o altă lume; iar revenirea în lumea noastră nu-mi făcea plăcere. Acum însă vedeam umbra luminoasă ieșind din carte înspre

[1] John Keats, *Endymion*, IV, 614, secțiune care prezintă visul lui Endymion printre constelații, călare pe un armăsar înaripat. Viziunea se destramă când bidiviul coboară și se oprește pe vârful unui deal învăluit în ceață (*n.t.*).

lumea reală și rămânând acolo, transformând toate lucrurile obișnuite și rămânând ea însăși neschimbată. Ori poate că ar trebui să spun că am văzut lucrurile obișnuite atrase în umbra luminoasă. *Unde hoc mihi?*[1] În adâncul decăderii mele, în ignoranța invincibilă a intelectului meu de atunci, toate acestea îmi erau dăruite fără să le fi cerut, chiar fără să fi consimțit. În noaptea aceea a avut loc, într-un anumit sens, botezul imaginației mele; cealaltă parte din mine, deloc surprinzător, a avut nevoie de mai mult timp. Nu aveam nici cea mai mică idee la ce mă expusesem cumpărând *Phantastes*.

[1] *Cf.* Luca 1:43 (în Vulgata): „Cum de acesta mie, [să vină la mine maica Domnului meu]?" – exclamația de uimire și recunoștință a Elisabetei la întâlnirea cu Fecioara Maria (*n.t.*).

XII
Arme și tovarăși de nădejde

Însoțirea atâtor bărbați, nobili, tineri și muncitori,
vă face plăcere; acea vorbă slobodă, fără meșteșug,
și un fel de trai bărbătesc și lipsit de ceremonie.

MONTAIGNE[1]

Vechiul tipar a început să se repete. Zilele de la Bookham, ca o vacanță mai lungă și mai frumoasă, au luat sfârșit; examenul de bursă, urmat de plecarea în armată, se profila în continuarea lor, ca un trimestru mohorât. Vremea bună nu fusese nicicând mai bună decât în ultimele luni. Îmi amintesc mai ales de ceasurile magnifice de scaldă din Donegal. Era un prilej de surfing: nu sportul formal care se practică acum, ci hârjoana în care valurile monstruoase, smaraldii, asurzitoare câștigă întotdeauna; este totodată o glumă, o spaimă și o bucurie să te uiți peste umăr și să vezi (prea târziu) un brizant de proporții sublime, pe care l-ai fi evitat dacă ai fi știut că se îndreptă spre tine. Curând se formează din nou, ridicându-se mai sus de ceilalți tovarăși, brusc și imprevizibil ca o revoluție.

Târziu, în trimestrul de iarnă al lui 1916, am plecat la Oxford pentru a da examenul de bursă. Celor care au trecut prin această ordalie în timp de pace le va fi greu să-și imagineze cu câtă indiferență am mers acolo. Ceea ce nu înseamnă că am subestimat importanța reușitei. Eram deja conștient că, pentru a-mi câștiga pâinea, cu

[1] Montaigne, *Eseuri*, vol. 2, III.13, trad. Mariella Seulescu, Editura Științifică, București, 1971, p. 665 (*n.t.*).

greu mi s-ar fi potrivit altă slujbă decât cea de dascăl și că puneam în joc totul, într-o competiție în care câștigătorii erau puțini, iar perdanții se numărau cu sutele. După cum îi mărturisea Kirk tatei într-o scrisoare (pe care, firește, n-am văzut-o decât peste mulți ani): „Veți scoate un scriitor sau un cercetător din el; altceva este exclus. De *asta* să fiți încredințat." Același lucru îl știam și eu; iar uneori mă îngrozea. Ceea ce făcea ca evenimentul să-și piardă oarecum din importanță era perspectiva plecării în armată în anul următor, indiferent dacă obțineam sau nu bursa; până și un temperament mai sangvin decât al meu ar fi simțit în 1916 că un ofițer inferior de infanterie trebuie să fie țicnit ca să-și facă griji despre ceva atât de ipotetic precum viața sa postbelică. Am încercat o dată să-i explic asta tatei; era una dintre desele încercări (deși, negreșit, nu atât de dese pe cât s-ar fi cuvenit) de a depăși artificialitatea discuțiilor noastre și a-i dezvălui viața mea reală. A fost un eșec total. M-a copleșit de îndată cu sfaturi părintești despre necesitatea muncii susținute și a concentrării eforturilor, despre sumele pe care le cheltuise deja cu educația mea, despre ajutorul minim, ba nu, neglijabil pe care putea să mi-l ofere mai târziu în viață. Sărmanul! Mă judeca foarte greșit dacă își închipuia că printre multele mele vicii se număra și delăsarea la învățătură. Și cum oare, mă întrebam, putea să aștepte ca obținerea sau pierderea unei burse să nu devină irelevantă, când în joc erau de fapt viața și moartea? Adevărul, cred, este că, deși era conștient de moarte (a mea, a lui, a tuturor) sub forma anxietății sau a altor simțăminte, nu o privea deloc ca pe o contingență serioasă, factuală, din care decurgeau anumite consecințe. În orice caz, conversația a fost un eșec. S-a spulberat izbindu-se de vechea stâncă. Dorința lui aprinsă ca eu să-i acord o încredere totală coexista cu incapacitatea de a asculta (în sens strict) ceea ce spuneam. Nu putea

să-și golească nicidecum mintea, sau s-o reducă la tăcere, pentru a face loc unui gând străin.

Prima mea întâlnire cu Oxfordul a fost destul de amuzantă. Nu făcusem nici un aranjament cu privire la cazare și, fiindcă nu aveam alt bagaj decât cel de mână, am pornit de la gară pe jos, cu intenția de a găsi o pensiune sau un hotel ieftin; eram nerăbdător să văd „turlele visătoare" și „cele din urmă desfătări"[1]. Dezamăgirea inițială stârnită de ceea ce mi-a fost dat să văd era de înțeles. Orașele își prezintă întotdeauna fața dizgrațioasă în gări. Totuși, pe măsură ce mergeam mai departe, deveneam tot mai contrariat. Era oare posibil ca această defilare de magazine sărăcăcioase să fie cu adevărat Oxfordul? Am continuat neabătut, așteptându-mă ca următoarea cotitură să dea la iveală frumusețea visată și gândind că era un oraș mult mai mare decât îmi închipuisem. Doar când a devenit limpede că nu mai urmau decât vreo câteva clădiri, că, de fapt, ieșeam în câmp deschis, m-am întors să arunc o privire îndărăt. Și acolo, în spatele meu, mai frumos ca niciodată, se înălța celebrul mănunchi de turle și turnuri. Ieșisem din gară pe unde nu trebuia și intrasem în Botley, pe atunci o periferie sărăcăcioasă, cu clădiri risipite. Nu mi-am dat seama în ce măsură această mică aventură constituia o alegorie a întregii mele vieții. M-am întors pur și simplu la gară, durându-mă oarecum picioarele, am luat o birjă și am cerut să fiu dus „unde se poate lua o cameră pentru o săptămână, vă rog". Metoda, pe care astăzi aș considera-o temerară, a fost un succes total și curând îmi beam ceaiul, fiind cazat foarte confortabil. Casa mai există și acum, prima pe dreapta când intri de pe Holywell pe Mansfield Road. Împărțeam camera de

[1] „Turlele visătoare" și „cele din urmă desfătări", expresii folosite de Matthew Arnold în „Thyrsis" (1866), 19–20, și respectiv *Essays in Criticism* (1865) (*n.t.*).

zi cu un alt candidat, un ins de la Cardiff College, despre care spunea că este superior ca arhitectură oricărei clădiri din Oxford. Erudiția lui m-a înspăimântat, dar era o persoană agreabilă. Nu l-am mai întâlnit de atunci.

Era foarte frig și a doua zi a început să ningă, iar coronamentele clădirilor s-au transformat în decorațiuni de tort de nuntă. Examenul s-a ținut în aula Colegiului Oriel, iar noi eram toți cu paltoane, fulare și mănuși cel puțin pe mâna stângă. Rectorul, bătrânul Phelps, a împărțit foile cu subiecte. Nu-mi aduc aminte mai nimic despre ele, dar bănuiesc că am fost surclasat la clasice de mulți dintre rivalii mei și am reușit grație cunoștințelor generale și dialecticii. Am avut impresia că n-am făcut mare lucru. Anii lungi (sau ani care mi-au părut lungi) petrecuți sub îndrumarea lui Knock mă lecuiseră de înfumurarea wyverniană defensivă și nu mai consideram că alți băieți sunt ignoranți în comparație cu mine. Eseul avea la bază un citat din Johnson. Citisem de câteva ori conversația boswelliană în care apărea și am fost în stare să așez întreaga chestiune în context; dar nu m-am gândit niciodată că asta (ori o cunoaștere acceptabilă a lui Schopenhauer) putea însemna un punctaj mai mare. Mă simțeam binecuvântat că sunt acolo, dar, pentru moment, deprimat. Când am ieșit din aulă, după eseu, am auzit acolo un candidat spunându-i prietenului său: „Am băgat tot ce-am știut despre Rousseau și *Contractul social*". M-a cuprins teama, fiindcă fusesem interesat de *Confesiuni* (deși nu spre binele meu), dar nu știam nimic despre *Contractul social*. În prima parte a dimineții, un harrovian drăguț îmi șoptise: „Nici măcar nu știu dacă e vorba de Sam sau de Ben."[1] În inocența mea, i-am explicat că era Sam; nu putea fi Ben, fiindcă Ben se scrie

[1] Dr. Samuel Johnson (1709–1784), poet, eseist, biograf, lexicograf și critic literar englez. Ben Jonson (1572–1637), actor, poet și dramaturg englez renascentist (*n.t.*).

fără h. Nu credeam că dezvăluirea unor astfel de informații ar putea fi ceva rău.

Când am ajuns acasă i-am spus tatei că aproape sigur picasem. A fost o mărturisire menită să stârnească tandrețea și cavalerismul lui. Omul care nu putea înțelege că un băiat lua în calcul posibila sau probabila sa moarte era în stare să înțeleagă foarte bine dezamăgirea unui copil. Nu mi-a mai fost dat să aud nici un cuvânt despre cheltuieli și dificultăți; doar consolări, cuvinte liniștitoare și afecțiune. Apoi, aproape de Ajunul Crăciunului, am primit vestea că „Univ" (Colegiul Universității) mă acceptase.

Deși eram acum bursier al Colegiului, trebuia să trec de *Responsions*[1], în care intra și o probă de matematică elementară. Ca să mă pregătesc, m-am întors pentru un trimestru la Kirk – un trimestru de aur, de fericire nostalgică, ținând cont de umbra care se apropia. De Paște am picat examenul cu brio, pentru că n-am fost în stare, ca de obicei, s-o scot la capăt cu socotelile. „Fii mai atent", era sfatul inutil pe care mi-l dădea toată lumea. Cu cât aveam mai multă grijă, cu atât făceam mai multe greșeli; după cum, până astăzi, cu cât pregătesc mai grijuliu manuscrisul definitiv al unui text, cu atât sunt mai sigur că voi face o greșeală de copiere flagrantă chiar în primul rând.

În ciuda acestui lucru, m-am instalat la Oxford în trimestrul de vară (după Paște) al anului 1917; acum scopul propriu-zis era să intru în Corpul Universitar de Pregătire a Ofițerilor, considerat cel mai promițător mod de a intra în armată. Cu toate acestea, primele mele studii la Oxford presupuneau încă examenul preliminar. Am luat cursul de algebră (ducă-se pe pustii!) cu bătrânul domn Campbell din Hertford, care s-a dovedit a fi prietenul

[1] *Responsions*, primul dintre cele trei examene susținute în trecut la Oxford de studenții înmatriculați (*n.t.*).

scumpei noastre prietene Janie M.[1] Că n-am trecut niciodată de *Responsions* este sigur, dar nu-mi amintesc dacă l-am dat din nou, doar pentru a-l pica încă o dată. Chestiunea a devenit irelevantă după război, fiindcă un decret binevoitor i-a scutit pe foștii militari de acest examen. Altfel, fără îndoială, ar fi trebuit să renunț la ideea de a mai merge la Oxford.

Stătusem mai puțin de un trimestru la Universitate când actele mele au sosit și am fost încorporat; trimestrul fusese cât se poate de anormal din cauza condițiilor. O aripă a Colegiului fusese transformată în spital și era administrată de R.A.M.C.[2] În cealaltă parte locuia un mic grup de studenți – doi dintre noi care nu împliniserăm vârsta militară, doi considerați inapți, un membru Sinn-Fein care n-avea de gând să lupte pentru Anglia și alți câțiva inși ciudați, pe care n-am putut să-i încadrez nicăieri. Luam masa într-o sală de curs mică, transformată între timp în culoar de trecere între Foaier și Aulă. Deși puțini la număr (cam opt), eram destul de distinși, fiindcă printre noi se numărau E.V. Gordon, viitor profesor de engleză la Manchester, A.C. Ewing, filozoful de la Cambridge; plus amabilul și ghidușul Theobald Butler, capabil să traducă cele mai deocheate limerickuri în grecește. M-am distrat bine acolo; dar nu semăna aproape deloc cu viața studențească obișnuită; iar pentru mine a fost o perioadă schimbătoare, agitată și în ansamblu inutilă. Apoi am intrat în armată. Printr-o remarcabilă turnură a sorții, asta n-a însemnat plecarea de la Oxford. Am fost înrolat într-un Batalion de Cadeți aflat în cantonament la Keble[3].

---

[1] Jane (Janie) Agnes McNeill (1889–1959), fiica lui James Adams McNeill, care i-a fost profesor atât lui Florence (Hamilton) Lewis, cât și lui Lewis însuși, la Campbell College, în 1910 (*n.t.*).

[2] Royal Army Medical Corps (*n.t.*).

[3] Colegiul Keble, Oxford, înființat în 1870 (*n.t.*).

Am trecut prin procesul obișnuit de instrucție (pe atunci, floare la ureche în comparație cu cel din ultimul război), fiind numit apoi sublocotenent în Infanteria Ușoară din Somerset (vechiul regiment de infanterie XIII). Am sosit în tranșeele din linia întâi în ziua când îmi serbam a nouăsprezecea aniversare (noiembrie 1917), am făcut cea mai mare parte a serviciului militar în satele aflate la est de Arras – Fampoux și Monchy – și am fost rănit la Mt. Bernenchon, lângă Lillers, în aprilie 1918.

Sunt surprins că n-am urât mai mult armata. Era, desigur, detestabilă. Dar cuvântul „desigur" îndulcea perspectiva. Tocmai acest cuvânt o deosebea de Wyvern. Nu te așteptai să-ți placă. Nimeni nu-ți spunea că trebuie să-ți placă. Nimeni nu se prefăcea că îi place. Pentru toți cei pe care-i întâlneai era de la sine înțeles că întreaga afacere este o necesitate odioasă, o întrerupere oribilă a vieții raționale. Iar asta schimba totul. O năpastă fățișă este mai ușor de îndurat decât o năpastă care vrea să treacă drept plăcere. Prima creează *camaraderie* și chiar (când este intensă) un soi de afecțiune între cei părtași la suferință; cealaltă, neîncredere reciprocă, cinism, resentimente ascunse și tulburi. În al doilea rând, am descoperit că superiorii mei militari erau mult mai cumsecade decât Baronii de la Wyvern. Faptul este neîndoielnic, fiindcă Treizeci se dovedește în mod natural mai cumsecade față de Nouăsprezece decât este Nouăsprezece față de Treisprezece: a crescut cu adevărat și nu mai simte nevoia de a se reconfirma. Înclin însă să cred că expresia feței mele se schimbase. De bună seamă că acea „mutră" pomenită mereu de cei care mă sfătuiau „să n-o mai fac" se desprinsese singură de pe fața mea – probabil fiindcă citisem *Phantastes*. Există chiar anumite dovezi că a fost urmată de o expresie care stârnea fie milă, fie zâmbete binevoitoare. Astfel, chiar în prima noapte petrecută în Franța, într-un cort mare sau

într-o sală de antrenament unde cam o sută de ofițeri urmau să doarmă pe paturi de scândură, doi canadieni de vârstă mijlocie m-au luat sub oblăduirea lor și m-au tratat nu ca pe un fiu (așa ceva ar fi fost inacceptabil), ci ca pe un prieten regăsit după multă vreme. Binecuvântați fie acei oameni! Altădată, la Clubul Ofițerilor din Arras, unde luam masa singur, fericit, cu o carte și niște vin alături (o sticlă de Heidsieck costa pe atunci 8 franci, iar o sticlă de Perrier Jouet, 12), doi ofițeri de rang mult mai înalt, numai șnururi și trese roșii, s-au apropiat de masa mea când aproape isprăvisem de mâncat și, zicându-mi „Sunny Jim", m-au luat la masa lor, pentru coniac și trabucuri. Nu erau beți; și nici nu m-au făcut să mă îmbăt. Era, pur și simplu, bunăvoință. Deși excepțional, faptul nu era chiar atât de excepțional. Existau și nemernici în armată; dar memoria mea păstrează din lunile respective doar întâlnirile plăcute, pasagere. O dată la câteva zile dădeai peste un student, un ins original, un poet, un bufon hâtru, un povestitor minunat sau măcar un om binevoitor.

Cândva, pe la jumătatea acelei ierni, am avut norocul să cad la pat, bolnav de „febra tranșeelor", cum o numeau soldații, sau P.O.N. (pirexie, origine necunoscută) în limbajul medicilor, și am fost trimis, pentru vreo trei săptămâni splendide, la spitalul din Le Tréport. S-ar fi cuvenit poate să amintesc mai înainte că fusesem slab de piept încă din copilărie și învățasem de timpuriu să transform o afecțiune minoră într-o plăcere a vieții, chiar și pe timp de pace. Acum, ca alternativă la tranșee, un pat și o carte însemnau „raiul însuși". Spitalul era un hotel reconvertit și stăteam câte doi în cameră. Prima mea săptămâna a fost compromisă de idila furtunoasă dintre o asistentă de noapte și colegul meu de cameră. Aveam febră prea mare ca să mă simt jenat, dar șoapta vocii omenești este foarte obositoare și lipsită de muzicalitate; mai ales noaptea.

După aceea, am avut parte de o soartă mai bună. Junele drăgăstos a fost trimis în altă parte, iar în locul lui a venit un misogin talentat la muzică, din Yorkshire, care a doua zi dimineață, mi-a spus: „Măi, frățe, dacă ne-am face singuri paturile, pațachinele astea n-ar mai zăbovi în cameră așa de mult" (sau ceva de felul acesta). Drept care ne-am făcut singuri paturile zilnic și tot zilnic, când cele două membre ale V.A.D.[1] aruncau o privire înăuntru, exclamau: „Ia te uită, și-au făcut singuri paturile! Tipii ăștia sunt nemaipomeniți!" și ne răsplăteau cu zâmbete cât se poate de radioase. Cred că puneau gestul nostru pe seama galanteriei.

Aici am citit pentru prima dată un volum de eseuri scrise de Chesterton. Nu auzisem înainte de el și nu aveam idee unde să-l situez; de altfel, mi-e greu să înțeleg de ce m-a cucerit atât de repede. Ar fi fost de așteptat ca, pe fondul pesimismului, ateismului și urii mele față de sentimente, să-l consider unul dintre autorii cei mai dezagreabili. Se pare că Providența sau vreo altă „cauză secundară", de sorginte obscură, trece peste gusturile noastre anterioare când decide să pună în legătură două minți. Simpatia față de un autor poate fi tot atât de involuntară și improbabilă ca îndrăgostirea. Eram acum un cititor suficient de experimentat ca să fac distincție între simpatie și asentiment. Nu trebuia să fiu de-acord cu ce spunea Chesterton ca să mă încânte. Genul lui de umor îmi plăcea cel mai mult – nu erau „glume" presărate pe pagină ca stafidele în prăjitură și cu atât mai puțin (ceea ce ar fi fost insuportabil) un ton general ușuratic și glumeț, ci un umor care nu poate fi nicidecum separat de argument, fiind (cum ar spune Aristotel) „floarea" dialecticii înseși. Sabia

[1] Voluntary Aid Detachment – organizație de voluntari care oferea servicii auxiliare de îngrijire medicală. A funcționat mai ales în timpul celor două Războaie Mondiale (*n.t.*).

scânteiază nu pentru că spadasinul și-a propus să o facă să scânteieze, ci pentru că se luptă pentru viața lui și deci o mânuiește cu iuțeală. Față de criticii care cred că Chesterton este frivol sau „paradoxal" trebuie să mă străduiesc din răsputeri să simt măcar milă; de simpatie nici nu poate fi vorba. În plus, oricât de bizar ar părea, îmi plăcea pentru bunătatea lui. Îmi pot atribui cu larghețe acest gust (chiar și la vârsta aceea) deoarece apetența mea pentru bunătate nu avea nimic în comun cu încercarea de a fi bun eu însumi. N-am simțit niciodată acea antipatie față de bunătate ce pare destul de răspândită printre oameni mai buni decât mine. „Fudul" și „fudulie" erau termeni dezaprobatori care nu avuseseră niciodată loc în vocabularul meu critic. Îmi lipsea nasul cinicului, *odora canum vis*[1] ori sensibilitatea copoilor pentru ipocrizie sau fariseism. Era o chestiune de gust: simțeam „șarmul" bunătății așa cum un om simte șarmul unei femei pe care nu intenționează să o ceară în căsătorie. Într-adevăr, mai ales de la o asemenea distanță, „șarmul" este mai evident.

Citindu-l pe Chesterton, ca și pe MacDonald, nu știam la ce mă expun. Un tânăr care dorește să rămână un ateu înveterat se cuvinte să-și selecteze cu mare grijă lecturile. Capcane sunt peste tot – „Biblii deschise, surprize cu nemiluita", cum spune Herbert, „plase și stratageme iscusite"[2]. Dumnezeu este, dacă îmi pot permite s-o spun, foarte lipsit de scrupule.

Am fost luat cu asalt și în propriul meu batalion. Aici l-am întâlnit pe un anume Johnson (odihnească-se în pace), care mi-ar fi devenit un prieten statornic dacă nu ar fi fost ucis. Era, ca și mine, student la un colegiu de la Oxford (Queen's) și spera să-și reia bursa după război,

[1] Virgiliu, *Eneida*, IV.132 (*n.t.*).

[2] George Herbert, „Sin" (în *The Temple*, 1633) (*n.t.*).

dar, fiind cu câțiva ani mai mare decât mine, era acum comandantul unei companii. La el am întâlnit rigoarea dialectică a lui Kirk, dar însoțită de tinerețe, creativitate și poezie. Înclina spre Teism și am avut dispute nesfârșite pe acest subiect și pe multe altele, ori de câte ori aveam răgaz. Dar nu asta conta. Important era că în persoana lui am întâlnit un om de mare caracter. Până atunci nu prea întâlnisem principii la cineva atât de apropiat ca vârstă și cu preocupări atât de asemănătoare cu ale mele. Mă alarma faptul că părea să le considere de la sine înțelese. Pentru prima dată de la apostazia mea, m-a bătut gândul că virtuțile mai severe ar putea avea relevanță în viața unui om. Spun „virtuțile mai severe" pentru că știam câte ceva despre bunătate și fidelitate față de prieteni și generozitate în privința banilor – și cine nu știe despre ele până când nu se confruntă cu ispita care botează toate viciile opuse cu nume noi și mai respectabile? Dar nu mă gândisem în mod serios că oameni ca noi, ca Johnson și ca mine, care voiau să știe dacă frumosul este obiectiv sau cum abordează Eschil reconcilierea dintre Zeus și Prometeu, ar trebui să încerce să practice cu strictețe fidelitatea față de adevăr, castitatea și devotamentul față de datorie. În ce mă privea, nu le consideram materii de examen. Nu am avut nici o discuție pe această temă și nu cred că a bănuit vreodată adevărul despre mine. Nu mă înghesuiam să-l afișez. Dacă asta se cheamă ipocrizie, atunci trebuie să constat că ipocrizia poate face bine omului. A simți rușine față de ceea ce aveai de gând să spui, a pretinde că o afirmație serioasă era doar o glumă – așa ceva este nedemn. Dar este de preferat situației în care nu resimți defel rușine. Iar distincția dintre cei care se pretind că sunt mai buni decât sunt în realitate și cei care încep să fie mai buni este mai subtilă decât realizează copoii morali. Ascundeam, la nivel de intenție, numai o parte:

am acceptat neîntârziat principiile lui, fără a face vreo încercare lăuntrică de a-mi apăra propria „viață neexaminată"[1]. Când un individ necioplit ajunge în societatea unor oameni curtenitori, o vreme nu poate decât să imite comportamentul lor. Cum altfel ar putea să învețe, dacă nu prin imitație?

Veți fi ghicit că batalionul nostru erau foarte simpatic; câțiva ofițeri de carieră cumsecade, aflați la conducerea unei agreabile amestecături de gradați (de sorginte țărănească, din vestul țării), avocați și universitari. Conversațiile erau la fel de plăcute ca în orice alt loc. Probabil cel mai vrednic dintre noi toți era calul nostru de bătaie Wallie. Wallie era țăran, romano-catolic și soldat înfocat (singurul, dintre cei cunoscuți mie, care tânjea cu adevărat să lupte) și ușor de îmbrobodit până și de cel mai necopt dintre ofițerii inferiori. Tehnica era să te iei de cavaleriștii voluntari. Sărmanul Wallie știa că aceștia sunt corpul militar cel mai curajos, eficient, dârz și îngrijit care a stat vreodată în șa. Știa toate acestea în sinea lui, încă din copilărie, de la un unchi care făcuse armata la o unitate de cavalerie. Însă nu putea să dea glas convingerilor lui. Se bâlbâia și se contrazicea și revenea întotdeauna la acest ultim as din mânecă: „Ah, cum de nu-i Unchiul Ben aici, să-ți spună el. Unchiul Ben știe. El te-ar lămuri sigur." Muritorii nu trebuie să judece; dar mă îndoiesc că între cei care au luptat în Franța era vreunul care să fi ajuns mai iute în Rai decât el dacă ar fi fost ucis. S-ar fi cuvenit mai degrabă să-i curăț cizmele decât să râd de el. Ar trebui totuși să adaug că nu mi-a priit scurta perioadă pe care am petrecut-o în compania de sub comanda lui. Pasiunea lui Wallie era să le facă de petrecanie nemților, dar manifesta totodată o completă nepăsare față de siguranța lui ori a altora. Îi trăsnea mereu câte o idee strălucită care

[1] *Cf.* Platon, *Apărarea lui Socrate* 38a (*n.t.*).

nouă, subordonaților, ne făcea părul măciucă. Din fericire, putea fi lesne convins să se răzgândească prin orice argument plauzibil care ne dădea prin gând. Era de o asemenea dârzenie și inocență, încât n-ar fi bănuit nici o clipă că în spatele lui s-ar putea ascunde altceva decât un motiv militar. Nu putea niciodată să înțeleagă principiile sociale care, prin înțelegerea tacită a trupelor, guvernau războiul dus în tranșee și care mi-au fost prezentate imediat de sergentul meu. Sugerasem să „bubuim" o grenadă într-un post german unde văzusem niște capete mișcându-se. „Cum doriți, șefu', a spus sergentul, scărpinându-se în cap, dar dacă facem asta, o s-o luăm pe coajă și noi, să știți."

Nu trebuie să zugrăvesc toată armata din timpul războiului în roz. Am întâlnit acolo atât Lumea, cât și marea zeiță a Absurdului. Lumea se prezenta într-o formă cât se poate de ridicolă în acea seară (împlineam nouăsprezece ani) în care am sosit pe front. Când am trecut din tunel în adăpost, încercând să-mi obișnuiesc ochii cu lumina lumânării, am descoperit ceva: căpitanul în subordinea căruia mă aflam era un anume institutor pe care mai mult îl plăcusem decât îl respectasem, la una dintre școli[1]. M-am aventurat să-i amintesc că-l cunosc. A admis, pe un ton coborât și grăbit, că fusese odată institutor, iar subiectul n-a mai fost pomenit niciodată în discuțiile noastre. Întâlnirea cu Marea Zeiță a fost și mai comică și s-a produs cu mult timp înainte să ajung la batalionul meu. Trenul trupei noastre de la Rouen – acel tren interminabil, care mergea cu douăsprezece mile pe

[1] Percy Gerald Kelsall Harris (1888–?) – „Pogo" – a început să predea la Cherbourg School în 1908 sau 1909. A devenit locotenent în Infanteria Ușoară din Somerset în februarie 1915 și a fost promovat căpitan înainte de sosirea lui Lewis pe front. A câștigat Crucea Militară în 1918 (*n.t.*).

oră, în care nu găseai două vagoane la fel – a plecat la ora zece seara. Unul dintre compartimente mi-a revenit mie și altor trei ofițeri. Nu aveam încălzire; ca să facem lumină, foloseam lumânări; în loc de toaletă aveam fereastra. Călătoria avea să dureze cam cincisprezece ore. Afară totul era înghețat. În tunelul de după Rouen (cei din generația mea și-l amintesc) s-au auzit o smucitură și un scrâșnet, iar una dintre ușile noastre s-a desprins pur și simplu, dispărând în întuneric. Am clănțănit din dinți până la următoarea oprire, când ofițerul care comanda trenul a dat buzna și a întrebat ce am făcut cu ușa noastră. „S-a desprins, să trăiți", am răspuns noi. „Ia mai lăsați prostiile, a spus el, nu s-ar fi desprins dacă nu v-ați fi făcut voi de lucru cu ea!" – ca și când nimic n-ar fi fost mai firesc decât ideea ca patru ofițeri (înarmați, în prealabil, cu șurubelnițe) să pornească noaptea la drum, în miezul iernii, demontând mai întâi ușa de la vagonul lor.

Cât privește războiul, a fost descris de atâtea ori de cei care au avut parte de el mai mult decât mine, încât nu voi spune mare lucru despre el. Până la declanșarea importantului atac german din primăvară, a fost o perioadă relativ liniștită. Chiar și atunci, nu ne-au atacat pe noi, ci pe canadienii din dreapta noastră, mulțumindu-se să „ne țină liniștiți" cu obuze trase în direcția noastră în ritm de trei pe minut, toată ziua. Probabil în ziua aceea am constatat că o teroare mare domină una mai mică: un șoarece care mi-a ieșit în cale (un biet șoarece rebegit, față în față cu un biet om rebegit) nu a încercat în nici un fel să fugă de mine. Toată iarna, epuizarea și apa au fost principalii noștri dușmani. Am adormit mărșăluind și m-am trezit mărșăluind în continuare. Eram încălțați cu cizme de cauciuc până la coapse, iar în tranșee apa ne ajungea până deasupra genunchilor; îmi amintesc șuvoiul rece ca gheața care începea să se adune în cizmă când călcam peste o

sârmă ghimpată ascunsă. Familiaritatea cu cei care muriseră fie demult, fie de curând mi-a întărit concepția despre trupul omenesc neînsuflețit, pe care mi-o formasem când am văzut-o pe mama moartă. Am ajuns să cunosc, să am compasiune și stimă față de omul obișnuit: mai ales față de neprețuitul sergent Ayres, care (presupun) a fost ucis de același obuz care m-a rănit și pe mine. Ca ofițer eram aproape nul (prea se acordau ușor gradele atunci), o marionetă pe care sergentul o muta din loc în loc, dar a reușit să transforme această relație penibilă și dureroasă în ceva frumos, a devenit pentru mine aproape ca un tată. Cât despre rest, războiul – spaimele, frigul, mirosul de exploziv, oamenii zdrobiți în chip oribil, încă mișcându-se, ca niște gândaci striviți pe jumătate, cadavrele în picioare sau în șezut, pământ cât vezi cu ochii, fără un fir de iarbă, cizmele purtate zi și noapte, încât păreau să crească din picioare –, toate acestea îmi pâlpâie arareori și nedeslușit în memorie. Toate aceste amintiri sunt prea izolate de celelalte experiențe ale mele și adesea par să se fi întâmplat altcuiva. Într-un anume sens, sunt și lipsite de importanță. Un anumit moment imaginativ contează acum mai mult decât realitățile care au urmat. A fost primul glonț pe care l-am auzit – atât de departe de mine, încât a „șuierat" ca glonțul unui jurnalist sau al unui poet în vremuri de pace. În acel moment, m-a străbătut nu teama, și cu atât mai puțin indiferența: ci un freamăt vag care spunea – „Acesta e Războiul. Despre asta a scris Homer".

XIII
Noua perspectivă

Am lucrat vreme îndelungată la aceste întărituri și nu m-am simțit în siguranță decât după ce le-am terminat.

DEFOE, *Robinson Crusoe*[1]

Celelalte experiențe din război au prea puțin de-a face cu această poveste. Cum am „luat" vreo șaizeci de prizonieri – cum am descoperit, adică, spre marea mea ușurare, că mulțimea de siluete în uniforme gri-verzui care și-au făcut apariția de niciunde aveau mâinile sus – nu merită povestit decât în glumă. Oare Falstaff nu l-a „luat" pe Sir Coleville din Dale[2]? Cititorul nu va fi interesat nici să afle cum m-am ales cu o „rană de întoarcere" zdravănă din partea unui obuz englez sau cum eleganta soră N. din C.C.S.[3] a întruchipat de atunci ideea mea despre Artemis. Două lucruri se detașează net. Unul este momentul, imediat după ce am fost lovit, când am descoperit (sau am crezut că am descoperit) că nu respir și am tras concluzia că aceea era moartea. N-am simțit frică, dar nici curaj, de bună seamă. Nu părea să fie momentul pentru așa ceva. Propoziția „Iată un om pe moarte" se prezenta minții mele la fel de seacă, de factuală și lipsită de emoție ca o propoziție dintr-un manual. Nu era nici măcar interesantă. Rodul acestei experiențe a fost că atunci când am întâlnit,

[1] Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*, trad. Petru Comarnescu, Editura Tineretului, București, 1961, p. 132 (*n.t.*).

[2] *Cf.* Shakespeare, *Henric al IV-lea*, partea a II-a, IV, 2 (*n.t.*).

[3] Casualty Clearing Station (*n.t.*).

peste câțiva ani, distincția lui Kant între sinele numenal și sinele fenomenal, pentru mine n-a fost o simplă abstracție. Avusesem parte de ea; dovedisem că există un „eu" deplin conștient ale cărui legături cu „sinele" introspectiv erau vagi și efemere. Cealaltă experiență de seamă a fost lectura lui Bergson într-o tabără de convalescenți de pe Câmpia Salisbury. La nivel intelectual, lectura m-a învățat să evit capcanele care pândesc în jurul cuvântului *Nimic*. Dar a avut și un efect revoluționar asupra perspectivei mele emoționale. Până atunci, înclinasem preponderent către ceea ce era șters, îndepărtat și evanescent; cotloanele înfrunzite din Malory[1], amurgul lui Yeats. Cuvântul „viață" îmi trezea cam aceleași asociații ca lui Shelley în *The Triumph of Life*. Nu aș fi înțeles ce voia să spună Goethe prin *des Lebens goldner Baum*[2]. Bergson mi-a arătat toate acestea. Nu a abolit vechile mele iubiri, dar mi-a dăruit una nouă. De la el am învățat să savurez energia, fertilitatea și impetuozitatea; ingeniozitatea, triumful și chiar insolența lucrurilor care cresc. Am devenit capabil să apreciez artiști care înainte (probabil) nu ar fi însemnat nimic pentru mine; toți oamenii tumultuoși, dogmatici, înflăcărați, inflexibili ca Beethoven, Tițian (în picturile sale mitologice), Goethe, Dunbar, Pindar, Christopher Wren; și Psalmii cei mai plini de jubilație.

M-am întors la Oxford – „liberat" – în ianuarie 1919. Înainte de a spune însă câte ceva despre viața mea de acolo, trebuie să-l previn pe cititor că un episod amplu și complex va fi omis. Nu am de ales în privința acestei reticențe.

---

[1] Asprimea din Malory, tragedia remușcării, încă nu le vedeam (*n.a.*).

[2] Goethe, *Faust*, II.1: „Grau, teurer Freund, ist alle Theorie/ Und grün des Lebens goldner Baum" („Ce seacă e, amice, orice teorie,/ Dar cât de verde viața, cât de aurie!", trad. Lucian Blaga, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 95) (*n.t.*).

Tot ce pot sau ce trebuie să spun este că vechea mea ostilitate față de sentimente a fost pe deplin și felurit răzbunată. Dar chiar și dacă m-aș simți liber să relatez episodul, mă îndoiesc că ar avea prea multe de-a face cu subiectul acestei cărți.

Unul dintre cei cu care am legat o lungă prietenie la Oxford a fost A.K. Hamilton Jenkin, devenit cunoscut între timp pentru cărțile sale despre Cornwall. A continuat (ceea ce începuse Arthur) educația mea ca ființă receptivă, înzestrată cu văz, auz, miros. Arthur manifesta o preferință pentru „intimitatea casnică". Dar Jenkin ar fi fost în stare să savureze orice; inclusiv urâtul. Am învățat de la el că trebuie să încercăm să capitulăm total în fața oricărei atmosfere care ni se oferă la un moment dat; într-un oraș sordid, să căutăm tocmai locurile unde caracterul sordid frizează sălbăticia și chiar grandoarea, într-o zi mohorâtă, să găsim cea mai mohorâtă și umedă pădure, într-o zi cu vijelii, să căutăm coama cea mai expusă. Nu era nici o ironie betjemaniană[1] în asta, ci o încăpățânare profundă, și totuși zglobie, de a adulmeca îndeaproape însăși esența fiecărui lucru, de a se bucura că este (într-un mod atât de măreț) ceea ce este.

Următorul prieten a fost Owen Barfield. Într-un anume sens, Arthur și Barfield sunt arhetipurile prietenului numărul unu, respectiv numărul doi pentru orice om. Prietenul numărul unu este alter ego-ul, cel prin care descoperi că nu ești singur pe lume, deoarece face dovada că îți împărtășește (în chip neașteptat) toate bucuriile cele mai tainice. Nu trebuie să depășești vreun obstacol ca să ți-l faci prieten; tu și el vă îngemănați ca două picături de ploaie pe geamul ferestrei. Prietenul numărul doi este cel cu care te contrazici în toate privințele. Nu este atât un alter ego,

[1] V. nota de la p. 97 (*n.t.*).

cât un antiego. Desigur, îl interesează aceleași lucruri ca pe tine; altminteri nu ar deveni prietenul tău. Însă le-a abordat pe toate dintr-un unghi diferit. A citit toate cărțile cuvenite, dar a rămas din fiecare cu ce nu trebuia. E ca și când ar vorbi aceeași limbă, dar ar pronunța-o greșit. Cum este posibil să spună bine ce spune, și totuși invariabil să dea greș? Este la fel de fascinant (și exasperant) ca o femeie. Când te apuci să-i îndrepți ereziile, descoperi îndată că și el s-a hotărât să le îndrepte pe ale tale! Accepți cu îndârjire provocarea, te avânți în necunoscut, seară de seară, ori poate la plimbare pe un drum de țară căruia nici unul nu-i aruncă nici măcar o privire, în timp ce fiecare descoperă forța croșeelor celuilalt, adesea mai degrabă ca dușmani care-și poartă reciproc respect decât ca prieteni. De fapt (deși nu pare așa la vremea respectivă), fiecare înrâurește gândurile celuilalt; din această luptă crâncenă, perpetuă, izvorăsc o comuniune mentală și o afecțiune profundă. Cred însă că el m-a influențat pe mine mult mai mult decât eu pe el. O mare parte din gândurile pe care le-a reunit în *Poetic Diction* mi le însușisem deja înainte de publicarea acestei importante cărțulii. Ar fi fost ciudat să nu fie așa. Nu era desigur atât de erudit pe cât a devenit după aceea; dar geniul era deja prezent.

Foarte legat de Barfield de la Wadham[1] era prietenul lui (devenit de îndată și al meu), A.C. Harwood de la The House, ulterior unul dintre stâlpii de la Michael Hall, școala steineriană de la Kidbrooke. Nu era ca mine sau ca Barfield; era un bărbat cât se poate de imperturbabil. Deși sărac (ca cei mai mulți dintre noi) și totalmente lipsit de „perspective", avea expresia unui gentleman cu plasamente rentabile din secolul al XIX-lea. În timpul unei drumeții, când ultima rază de lumină a unui amurg umed

[1] Colegiul Wadham, Oxford, înființat în 1610 (*n.t.*).

tocmai dezvăluise o eroare colosală (probabil a lui) de interpretare a hărții, iar nădejdea cea mai bună era „să mergem cinci mile până la Mudham (dacă îl nimerim) și *poate* găsim acolo cazare", el își menținea expresia cu pricina. Când discuțiile se încingeau, o arbora în continuare netulburat. Ai fi zis că mai degrabă lui s-ar fi cuvenit să i se spună să „nu mai facă mutra aceea". Dar nu cred că i s-a spus vreodată. Nu era o mască și nu se datora stupidității. De atunci încoace, l-au încercat toate durerile și neliniștile. Este singurul Horatio pe care îl știu în această epocă de Hamleți; nici vorbă să fi fost „sub mâna soartei fluier din care cântă ea cum îi e vrerea"[1].

Un lucru trebuie spus despre acești prieteni și alții pe care mi i-am făcut la Oxford. Erau toți, după standarde păgâne decente (și cu atât mai mult după un standard atât de scăzut ca al meu), „buni". Adică toți, aidoma prietenului meu Johnson, credeau și acționau pe baza convingerii că fidelitatea față de adevăr, spiritul public, castitatea și sobrietatea erau obligatorii – „urmând a fi abordate", cum spun examinatorii, „de toți candidații". Johnson mă pregătise pentru influența lor. Le-am acceptat standardele, în principiu, și probabil (partea asta nu mi-o mai amintesc foarte bine) am încercat să mă comport ca atare.

În timpul primilor doi ani petrecuți la Oxford, am fost foarte preocupat (dincolo de parcurgerea ciclului de *Mods* și începerea celui de *Greats*[2]) să adopt ceea ce aș putea numi, din punct de vedere intelectual, o „Nouă Perspectivă". Gata cu pesimismul, autocompătimirea, flirtul cu ideea de supranatural, înșelăciunile romantice. Într-un

[1] Shakespeare, *Hamlet*, III.2, 66, trad. Leon Levițchi și Dan Duțescu, Ed. Univers, București, 1986 (*n.t.*).

[2] *Mods* (*Honour Moderations*) și *Greats* (*Final Honour School*), cele două etape ale programului *Litterae Humaniores*, de studiu al filozofiei și literaturii grecești și latine (*n.t.*).

cuvânt, asemenea eroinei din *Mânăstirea Northanger*, am luat hotărârea „de a judeca și acționa întotdeauna pe viitor cu cea mai mare chibzuință"[1]. Iar chibzuința echivala pentru mine la momentul respectiv cu o retragere, aproape o fugă sub imboldul panicii, din fața acelui romantism care până atunci fusese preocuparea principală a vieții mele. La acesta au contribuit mai multe cauze.

Mai întâi de toate, făcusem de curând cunoștință cu un bătrân paroh irlandez tragic, flecar și murdar, care își pierduse de multă vreme credința, păstrându-și în schimb slujba. În vremea când l-am întâlnit, singura lui preocupare era să caute dovezi de „supraviețuire a omului". Citea și vorbea despre acest subiect fără încetare și, având o minte extrem de critică, nu era niciodată mulțumit. Aspectul șocant era că dorința hămesită de nemurire personală coexista în el cu o indiferență totală (în aparență) față de ceea ce, conform unei judecăți sănătoase, ar fi putut face dezirabilă nemurirea. Nu căuta Viziunea Preafericită și nici măcar nu credea în Dumnezeu. Nici nu nădăjduia să aibă parte de un răgaz ca să-și purifice și să-și îmbunătățească propria personalitate. Nu visa la reîntâlnirea cu prietenii și persoanele iubite; nu l-am auzit vorbind vreodată afectuos despre cineva. Nu voia decât asigurarea că ceva asimilabil „sinelui" avea să supraviețuiască, aproape indiferent de condiții, vieții sale trupești. Cel puțin așa credeam. Eram prea tânăr și necruțător ca să bănuiesc că ceea ce îl anima în taină era setea după fericirea care îi fusese în întregime refuzată pe pământ. Iar starea sa mentală mi se părea cea mai vrednică de dispreț dintre toate câte întâlnisem vreodată. Am hotărât deci să evit orice gânduri sau vise care l-ar putea conduce pe un om într-o asemenea monomanie înverșunată. Întreaga

[1] Jane Austen, *Mânăstirea Northanger*, adaptare a trad. lui Costache Popa, Ed. Univers, București, 1976, p. 182 (*n.t.*).

chestiune a nemuririi mi s-a părut dezgustătoare. Am eliminat-o din schemă. Toată gândirea omului trebuie să se limiteze la

lumea însăși, lumea noastră, acel loc
unde te-așteaptă multă fericire sau deloc.[1]

În al doilea rând, am avut ocazia de a petrece paisprezece zile și cam tot atâtea nopți în imediata apropiere a unui om care începea să-și piardă mințile. Era un om pentru care avusesem o mare afecțiune, cum și merita. Acum însă ajutam la imobilizarea lui, în timp ce el dădea din picioare și se zbătea pe podea, țipând că diavolii îl sfâșie și că în acel moment se prăbușește în Iad. Omul respectiv, știam bine, nu urmase calea bătătorită. Cochetase cu Teozofia, Yoga, Spiritualismul, Psihanaliza și câte altele! Probabil nu ele îi provocaseră de fapt nebunia, ale cărei cauze erau (cred) fizice. Dar eram de altă părere la vremea aceea. O luam ca pe un avertisment; toate dorurile romantice și toate speculațiile nepământene se încheiau cu un delir pe dușumea –

Tânjirea după zarea depărtată s-o-nfrânezi,
Iar plăsmuirii dulci să-i pui hotar.[2]

Siguranța înainte de toate, mi-am spus: calea bătătorită, drumul obișnuit, centrul drumului, farurile aprinse. În primele luni de după acele două săptămâni de coșmar, idealul pe care mi-l doream se reducea la cuvintele „obișnuit" și „monotonie".

---

[1] Wordsworth, *The Prelude* (1850), XI, 142–144 (*n.t.*).

[2] Walter de la Mare, „The Imagination's Pride" în *The Veil and Other Poems* (1921) (*n.t.*).

În al treilea rând, noua Psihologie ne dădea tuturor târcoale pe atunci. Nu am înghițit-o integral (puțini au făcut-o), dar eram cu toții influențați de ea. Eram preocupați mai ales de „fantezie" și de „confuzia dintre dorință și realitate". Fiindcă (desigur) eram cu toții poeți și critici și puneam mare preț pe „Imaginație" în înaltul sens coleridgean, astfel încât era important să deosebim Imaginația nu doar (cum a făcut Coleridge) de Închipuire, ci și de Fantezie, în accepțiunea pe care o dădeau psihologii termenului. Ce erau, am ajuns să mă întreb, încântătorii mei munți și grădinile dinspre Apus, dacă nu pure fantezii? Oare nu-și dăduseră în vileag adevărata natură momindu-mă, iar și iar, în reverii erotice nedisimulate sau în coșmarul sordid al Magiei? În realitate, firește, așa cum a reieșit din alte capitole, experiența îmi dovedise de mai multe ori că aceste imagini romantice nu fuseseră decât niște scânteieri ori poate chiar cenușa rămasă în urma Bucuriei, că acești munți și aceste grădini nu fuseseră niciodată ceea ce dorisem, ci doar simboluri ce își mărturiseau încetarea existenței, și că fiecare efort de a le trata ca și când ar fi fost adevăratul Dezirabil se dovedea curând, în mod limpede, un eșec. Acum însă, preocupat de Noua mea Perspectivă, am reușit să dau uitării toate acestea. În loc să mă pocăiesc pentru idolatrie, ocăram imaginile nevinovate asupra cărora o revărsasem. Cu o siguranță băiețească, am decis că trebuie să pun capăt întregii tărășenii. Gata cu Avalonul, gata cu Hesperidele. „Văzusem" eu (deși era tocmai pe dos) ce se ascunde în spatele lor. Și nu aveam de gând să mă mai las amăgit vreodată.

Nu în ultimul rând, mai era Bergson. Într-un fel sau altul (care nu mi-e foarte clar când îi redeschid cărțile astăzi), am găsit în el o invalidare a vechii idei care mă bântuia, ideea lui Schopenhauer că universul „ar fi putut să nu existe". Cu alte cuvinte, unul dintre atributele divine, cel al existenței necesare, s-a ridicat deasupra orizontului

meu. Încă era legat, după cum și avea să rămână o vreme, de un subiect greșit; de univers, nu de Dumnezeu. Dar atributul propriu-zis avea o forță imensă. Odată ce abandonezi ideea absurdă că realitatea este o alternativă arbitrară la „nimic", renunți să mai fii pesimist (sau chiar optimist). Este lipsit de noimă să învinuiești sau să lauzi Întregul, după cum este, de fapt, lipsit de noimă să afirmi despre el orice altceva. Iar dacă perseverezi în sfidări, ca Prometeu sau Hardy, atunci, fiind parte din el, Întregul rămâne același, doar că acum, prin glasul tău, „invocă în surdină blesteme peste sine"[1] – o zădărnicie care mi se pare că invalidează tulburătorul eseu al Lordului Russell intitulat „Închinarea unui om liber". Blestemele erau tot atât de zadarnice și de imature pe cât era visarea la grădinile dinspre Apus. Trebuie (precum doamna lui Carlyle) să „accepți" universul; pe deplin, fără rezerve, în mod loial. Acest soi de Monism Stoic devenise filozofia Noii mele Perspective. Și îmi dădea un adânc sentiment de pace. Era probabil cea mai religioasă dintre experiențele trăite de mine după plecarea de la școala elementară. A pus capăt (pentru totdeauna, sper) oricărei idei de tratat sau compromis cu realitatea. Iată ce poate face înțelegerea fie și a unui singur atribut divin.

Cât despre Bucurie, am etichetat-o „experiență estetică" și am vorbit mult despre ea sub acel nume, considerând-o foarte „valoroasă". Dar apărea foarte rar și nu se dovedea prea intensă.

Acele zile de început ale Noii Perspective erau în ansamblu fericite. Treptat, cerul s-a întunecat. Au urmat alte nefericiri și neliniști în viața mea; iar Barfield trecea

prin anul tinereții
când simți zvâcnirea vieții ca dintele ce doare.

[1] Matthew Arnold (1822–1888), „Empedocles on Etna", 301 (*n.t.*).

Generația noastră, generația soldaților întorși de pe front, începuse să apună. Oxfordul era plin de chipuri noi. Bobocii aveau o îngăduință istorică față de punctul nostru de vedere deformat. Problema carierei proprii se contura acut și sumbru.

Atunci s-a întâmplat ceva cu adevărat îngrozitor (îngrozitor pentru mine). Harwood, mai întâi (fără să-și schimbe expresia, desigur), apoi Barfield au îmbrățișat doctrinele lui Steiner și au devenit antropozofi. Am fost șocat și oripilat. Tot ce trudisem să elimin din viața mea părea să răbufnească și să-mi iasă în cale prin prietenii mei cei mai buni. Nu doar prin prietenii mei cei mai buni, ci prin cei pe care îi considerasem cel mai ocrotiți; un personaj cât se poate de impasibil, altul crescut într-o familie de liber-cugetători, atât de imun la orice „superstiție", încât abia auzise de creștinism înainte de a merge la școală. (Evanghelia l-a luat pentru întâia dată prin surprindere pe Barfield când i se dicta la curs lista cu parabolele specifice Sf. Matei.) Și nu doar prin prietenii mei care păreau cel mai ocrotiți, ci și într-un moment când aveam cel mai mult nevoie să rămânem împreună. Când am ajuns să aflu (dacă am reușit cât de cât să aflu) ce gândește Steiner, oroarea s-a transformat în dezgust amestecat cu resentimente. Căci aici, după toate aparențele, se găseau toate abominațiunile; și mai abominabile decât oricare – cele de care fusesem cândva atras. Vorbea despre zei, spirite, viață de după moarte și preexistență, inițiați, cunoaștere ocultă, meditație. „Dar, la naiba, este *medieval*", am exclamat eu, căci încă eram dominat de snobismul cronologic al propriei epoci și foloseam numele altor epoci în mod disprețuitor. Întâlneam acolo tot ceea ce Noua Perspectivă fusese menită să excludă; tot ce poate abate individul de la drumul principal, ducându-l către acele cotloane întunecate unde oamenii se tăvălesc pe podea și țipă că sunt

târâți în Iad. Desigur, toate erau niște absurdități evidente. Nu era nici un pericol ca *eu* să fiu atras în așa ceva. Dar mă tulbura singurătatea, sentimentul de a fi părăsit.

Firește, am atribuit prietenilor mei dorințele care m-ar fi animat pe mine dacă aș fi devenit la rându-mi antropozof. Am crezut că și ei fuseseră cuprinși de aceeași patimă hămesită și deșănțată pentru ocult. Acum văd că, de la bun început, dovezile indicau altceva. Nu erau ca mine. Și nici antropozofia, din câte îmi dau seama, nu răspunde așteptărilor de felul acesta. Se caracterizează printr-o dificultate și (în ce mă privește) o placiditate germanică liniștitoare, care i-ar înstrăina imediat pe amatorii de senzații tari. Nici nu am constatat vreodată că ar avea un efect dăunător asupra caracterului celor care o adoptă; am cunoscut chiar un caz în care efectul a fost foarte bun.

Spun toate acestea nu pentru că aș fi ajuns vreodată să accept câtuși de puțin o asemenea învățătură, ci dintr-un spirit de onestitate și, de asemenea, ca o compensație tardivă pentru numeroasele afirmații dure, nedrepte și înverșunate pe care le-am făcut cândva despre ea în prezența prietenilor mei. Căci convertirea lui Barfield la antropozofie a marcat începutul Marelui Război dintre mine și el. Nu era, slavă Domnului, o ceartă, deși ar fi putut degenera pe dată în așa ceva dacă el și-ar fi luat libertatea de a fi la fel de violent cu mine pe cât îmi permiteam să fiu eu cu el. Era însă o dezbatere aproape neîncetată, uneori prin scrisori și alteori față în față, care a durat ani de zile. Acest Mare Război a fost unul dintre punctele de cotitură din viața mea.

Barfield nu m-a convertit niciodată la antropozofie, dar contraatacurile lui au distrus pentru totdeauna două elemente ale gândirii mele. În primul rând, a pus pe butuci „snobismul cronologic" pe care îl arboram, acceptarea necritică a climatului intelectual comun epocii noastre și

premisa că ceea ce nu mai este la modă a fost, în virtutea acestui fapt, discreditat. Trebuie să afli de ce o idee nu mai este la modă. A fost vreodată combătută (și dacă da, de cine, unde și cât de convingător) sau doar s-a stins, așa cum trece fiecare modă? În acest ultim caz, dispariția nu spune nimic despre adevărul sau falsitatea ei. Când constați asta, înțelegi că și propria noastră epocă este „o perioadă" și, firește, ca orice perioadă, are propriile iluzii. Iar acestea se ascund cel mai probabil în acele premise larg răspândite care sunt atât de înrădăcinate în epocă, încât nimeni nu îndrăznește să le atace, după cum nici nu consideră că este necesar să le apere. În al doilea rând, m-a convins că pozițiile pe care le susținuserăm amândoi până atunci nu mai lăsau loc unei teorii satisfăcătoare a cunoașterii. Fuseserăm, în accepțiunea tehnică a termenului, „realiști"; adică acceptaserăm ca realitate finală universul revelat de simțuri. Dar în același timp, continuam să revendicăm în favoarea anumitor fenomene ale conștiinței toate drepturile care aparțineau de fapt unei concepții teiste sau idealiste. Susțineam că gândirea abstractă (dacă se supune regulilor logice) produce un adevăr incontestabil, că judecata noastră morală este „validă", iar experiențele noastre estetice sunt nu doar plăcute, ci și „valoroase". Această concepție era, bănuiesc, larg răspândită în perioada respectivă; poate fi întâlnită în *Testament of Beauty* a lui Bridges, în opera lui Gilbert Murray și în eseul „Închinarea unui om liber" al Lordului Russell. Barfield m-a convins că această abordare era inconsecventă. Dacă gândirea este un eveniment pur subiectiv, această concepție despre ea trebuia abandonată. Dacă păstrezi (ca realitate finală) universul simțurilor, sprijinite de instrumente și coordonate pentru a genera „o știință", atunci se cuvine să mergi mai departe – ceea ce unii au și făcut – și să adopți o teorie behavioristă despre logică, etică și estetică. Dar consideram,

și consider încă, o astfel de teorie incredibilă. Folosesc cuvântul „incredibil", pe care mulți îl folosesc cu sensul de „improbabil" sau chiar „indezirabil", aproape în sens literal. Vreau să spun prin asta că a crede ceea ce crede behavioristul este un act pe care mintea mea refuză să-l facă. Nu-mi pot sili gândirea să adopte o asemenea poziție, așa cum nu mă pot scărpina în ureche cu degetul de la picior sau nu pot turna vin dintr-o sticlă în cavitatea de la baza aceleiași sticle. Este o imposibilitate la fel de certă ca una de ordin fizic. Am fost deci silit să abandonez realismul. Încercasem să-l apăr de când am început să citesc filozofie. Pe de o parte, fără îndoială, era doar „îndărătnicie". Idealismul era atunci filozofia dominantă la Oxford, iar eu eram din fire „împotriva Guvernului". Pe de altă parte, realismul satisfăcea o nevoie emoțională. Doream ca Natura să fie mai degrabă independentă de observațiile noastre; ceva diferit, indiferent, existent prin sine. (Se potrivea cu înclinația jenkiniană de a adulmeca îndeaproape esențele.) Dar acum eram de părere că trebuie să renunț la așa ceva. În afara cazului în care eram dispus să accept o alternativă incredibilă, trebuia să admit că mintea nu este un epifenomen târziu, că întregul univers este, în ultimă instanță, mental; că logica noastră lua parte la un *Logos* cosmic.

Este uimitor (acum, când mă gândesc la asta) că reușeam să consider o atare poziție diferită de Teism. Presupun că orbirea era în parte voită. Dar pe atunci existau tot soiul de paravane, parapete și fortificații care îți dădeau posibilitatea să tragi toate foloasele de pe urma Teismului, fără să crezi în Dumnezeu. Scriitorii englezi hegelieni precum T. H. Green, Bradley și Bosanquet (pe atunci nume mari) se îndeletniceau tocmai cu așa ceva. Mintea Absolută – ori, și mai bine, Absolutul – era impersonală; se cunoștea pe sine (dar nu și pe noi?) doar în noi și era atât

de absolută, încât nu semăna de fapt cu o minte ori cu altceva. Și oricum, cu cât te împotmoleai mai mult sau ajungeai la mai multe contradicții, cu atât reieșea mai bine că gândirea noastră discursivă se mișcă doar la nivelul „Aparenței", iar „Realitatea" trebuie să fie altundeva. Și unde, dacă nu, desigur, în Absolut? Acolo, nu aici se găsea „splendoarea deplină" din spatele „cortinei simțurilor"[1]. Emoția asociată acestor gânduri era, firește, religioasă. Dar era o religie care nu costa nimic. Puteam vorbi în mod religios despre Absolut: dar fără a fi în pericol ca Absolutul să aibă ceva de spus despre noi. Era „acolo", neprimejdios și nemișcat. Nu se punea problema să vină vreodată „aici" ori să devină vreodată (ca s-o spunem pe șleau) o pacoste. Această cvasireligie era un drum cu sens unic; tot *erosul* (cum ar fi spus Dr. Nygren) se avânta în sus, dar nici un strop de *agape* nu se prelingea în jos. Nimic care să stârnească frica; ba chiar, și mai bine, nimic care să pretindă ascultare.

Totuși, exista și un element cu adevărat sănătos în el. Absolutul era „acolo", iar acel „acolo" însemna reconcilierea tuturor contrariilor, transcendența oricărei finitudini, gloria tăinuită care este singurul lucru cu adevărat real din câte există. De fapt, avea multe dintre atributele Cerului. Dar era un Cer în care nimeni dintre noi nu avea să ajungă. Căci noi suntem doar aparențe. A fi „acolo" înseamnă, prin definiție, a nu mai fi noi înșine. Toți cei care adoptă o astfel de filozofie trăiesc, precum păgânul virtuos din Dante, „cu dor în suflet, dar fără de nădejde"[2]. Sau, ca Spinoza, îl iubesc atât de mult pe Dumnezeul lor, încât nici măcar nu pot să-și dorească să fie și ei, în

[1] „Splendoarea deplină" și „cortina simțurilor", expresii din lucrarea *Principles of Logic*, a filozofului idealist Francis Bradley (1846–1942) (*n.t.*).

[2] Dante, *Divina Comedie*, „Infernul" IV.42 (*n.t.*).

schimb, iubiți de El. Mi-ar fi părut rău să nu trec prin această experiență. Cred că este mai religioasă decât multe experiențe despre care se spune că sunt creștine. De la Idealiști am învățat principiul următor (pe care îl și susțin cât se poate de ferm): este mai important ca Cerul să existe decât ca vreunul dintre noi să ajungă în el.

Și astfel marele Pescar a dat peștelui impresia că este slobod, iar eu nici nu visam că înghițisem deja cârligul. Dar făcusem doi mari pași înainte. Bergson îmi arătase existența necesară; iar de la Idealism ajunsesem cu un pas mai aproape de înțelesul cuvintelor: „Îți aducem mulțumiri pentru marea Ta slavă."[1] Zeii scandinavi îmi dezvăluiseră ceva din semnificația lor; este drept, nu credem în ei, însă credeam (atât cât poate cineva să creadă într-un *Unding*) în Absolut.

[1] Din textul misei: „Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam" (*n.t.*).

XIV
Șah mat

Principiul iadului este acesta –
„Sunt propriul meu stăpân."
GEORGE MACDONALD

În vara lui 1922 am trecut de *Greats*. Fiindcă nu erau posturi de filozofie disponibile, sau vreunul pe care să-l pot ocupa eu, prea-răbdătorul meu tată mi-a oferit un al patrulea an la Oxford, în care am studiat engleza, adăugând astfel încă o coardă la arcul meu. Marele Război cu Barfield se declanșase, probabil, în această perioadă.

De îndată ce am început cursurile, am mers la seminarul ținut de George Gordon. Acolo mi-am făcut un nou prieten. Încă de la primele cuvinte rostite, s-a detașat de ceilalți zece sau doisprezece studenți prezenți; era un om după inima mea, apărut într-o perioadă când prieteniile spontane din prima tinerețe deveniseră rare. Îl chema Nevill Coghill. Curând aveam să trec prin șocul descoperirii că omul acesta – de departe cel mai inteligent și mai bine informat din clasa respectivă – era creștin și credea fără rezerve în supranatural. Erau și alte trăsături care îmi plăceau, dar pe care le consideram (căci eram încă foarte modern) surprinzător de arhaice; cavalerism, onoare, curtoazie, „libertate" și „gentilețe"[1]. Ți-l puteai imagina luptând într-un duel. Spunea multe „picanterii", dar niciodată „răutăți". Barfield începuse să disloce snobismul

[1] „Gentilesse" – expresie a comportamentului curtenitor ideal în scrierile lui Chaucer (*n.t.*).

meu cronologic; Coghill i-a dat încă o lovitură. Se pierduse oare într-adevăr ceva din viața noastră? Arhaicul ajunsese civilizat, iar modernul căzuse în barbarie? Multor critici ai mei, care mă consideră un *laudator temporis acti*[1], li se va părea ciudat că mi-am pus această întrebare atât de târziu în viață. Dar, să nu uităm, cheia pentru înțelegerea cărților mele este principiul lui Donne: „Cei care-o erezie părăsesc / Mai aprig decât toți o dușmănesc."[2] Lucrurile pe care le susțin cel mai vehement sunt cele cărora m-am împotrivit îndelung și pe care le-am acceptat târziu.

Aceste trăsături ale lui Coghill, care mă neliniștea, s-au asociat cu o tulburare mai amplă care acum îmi amenința concepția de dinainte. Toate cărțile începeau să se întoarcă împotriva mea. Într-adevăr, trebuie să fi fost complet orb ca să nu constat, cu mult înainte, contradicția ridicolă dintre teoria mea despre viață și experiența propriu-zisă ca cititor. George MacDonald făcuse pentru mine mai mult decât oricare alt scriitor; păcat însă că o ținea întruna cu creștinismul. Era bun *în pofida lui*. Chesterton avea mai mult discernământ decât toți ceilalți moderni puși laolaltă; făcând abstracție de creștinismul său. Johnson era unul dintre puținii autori căruia îi puteam acorda încredere deplină; în mod ciudat, avea aceeași țăcăneală. Spenser și Milton, printr-o ciudată coincidență, așijderea. Chiar și la autorii antici găseam același paradox. Cei mai religioși (Platon, Eschil, Virgiliu) erau indiscutabil cei pe care îi puteam citi cu adevărat. Pe de altă parte, scriitorii care nu sufereau de religie și față de care, în teorie, simpatia mea ar fi trebuit să fie desăvârșită – Shaw, Wells, Mill, Gibbon și Voltaire – păreau toți cam subțiri; „de

[1] În lat. – cel care laudă timpul trecut (*n.t.*).

[2] Afirmația nu-i aparține lui Donne, ci lui Shakespeare: în *Visul unei nopți de vară*, II.2, 138–139, trad. Dan Grigorescu, Ed. Univers, București, 1984, p. 262 (*n.t.*).

staniol", cum spuneam când eram mici. Nu se punea problema să nu-mi placă. Toți (și mai ales Gibbon) erau nostimi; și cam atât. Păreau lipsiți de orice profunzime. Erau prea simpli. Asprimea și densitatea vieții nu se regăseau în cărțile lor.

Acum că citeam mai multă literatură engleză, paradoxul începea să se agraveze. Eram profund impresionat de „Dream of the Rood"[1]; încă și mai profund impresionat de Langland[2]; îmbătat (pentru o vreme) de Donne; profund și durabil satisfăcut de Thomas Browne[3]. Dar cel mai alarmant dintre toți era George Herbert. Iată un om care părea să-i întreacă pe toți scriitorii citiți de mine până atunci, prin modul în care descria fibra vieții așa cum o trăim de la un moment la altul; dar, sărmanul, în loc să spună totul direct, insista să se folosească de ceea ce eu numeam încă „mitologia creștină". Pe de altă parte, cei mai mulți dintre autorii socotiți precursori ai iluminismului modern mi se păreau foarte diluați și mă plictiseau îngrozitor. Bacon mi s-a părut (ca să fiu onest) un măgar solemn și plin de înfumurare, am căscat întruna citind Comedia Restaurării și, ajungând târâș-grăpiș la ultimul rând din *Don Juan*, am scris pe pagina de final „Pentru prima și ultima oară". Dintre necreștini, singurii care păreau să știe cu adevărat câte ceva erau romanticii; dintre ei, mulți aveau un iz vag religios, uneori chiar creștin. În

[1] *Dream of the Rood* (*Visul crucii*), poem aliterativ timpuriu, din literatura anglo-saxonă, al cărui autor implicit descrie un vis în care poartă un dialog cu crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos (*n.t.*).

[2] William Langland (*fl.* secolul al XIV-lea), autorul unui poem oniric narativ de factură alegorică, *Piers Plowman (Petre plugarul)* (*n.t.*).

[3] Thomas Browne (1605–1682), autor englez cu preocupări în domeniul medicinii, religiei, științei și ezoterismului (*n.t.*).

ansamblu, concluzia putea fi exprimată printr-o stâlcire a celebrului vers din *Chanson* –

Creștinii se înșală, ceilalți sunt plicticoși.[1]

Pasul firesc ar fi fost să cercetez îndeaproape dacă într-adevăr creștinii se înșală. Dar nu l-am făcut. Am crezut că pot explica superioritatea lor în absența ipotezei respective. Credeam, în mod absurd (dar câți adepți ai idealismului absolut n-au susținut această absurditate), că „mitul creștin" comunică oamenilor nefilozofi adevărul, adică idealismul absolut, în funcție de capacitatea lor și că acest fapt, luat în sine, îi situa deasupra celor nereligioși. Cei care nu se puteau ridica la noțiunea de Absolut ajungeau totuși mai aproape de adevăr prin credința în „Dumnezeu" decât prin necredință. Cei care nu puteau pricepe că, având Rațiune, noi participăm la o lume dincolo de timp și de moarte se apropiau vag de adevăr prin credința în viața de după moarte. Consecința – anume că o idee pe care eu și alți studenți o puteam digera fără mari probleme ar fi fost inacceptabilă pentru Platon, Dante, Hooker și Pascal – nu mi se părea încă absurdă. Nădăjduiesc că motivul are de-a face cu faptul că n-o privisem niciodată drept în față.

Pe măsură ce intriga se îngroașă și se precipită spre deznodământ, omit tot mai multe din elementele necesare unei biografii complete. Episodul morții tatei, cu toată dârzenia (și chiar veselia) de care a dat dovadă tata în faza terminală a bolii, nu face cu adevărat parte din povestea pe care o relatez. Fratele meu era pe atunci la Shanghai. N-ar fi relevant nici să povestesc în detaliu cum am ținut un an cursuri la Universitate și cum am fost ales *fellow* al

[1] *La Chanson de Roland*, 1015, „Paien unt tort e chrestiens unt dreit" („Păgânii se înșală, creștinii au dreptate") (*n.t.*).

Colegiului Magdalen în 1925. Cel mai rău este că nu pot decât să-i menționez pe mulți oameni dragi cărora le datorez mult; G.H. Stevenson și E.F. Carritt, îndrumătorii mei la Oxford, Fark[1] (dar cine ar putea să-l descrie, de fapt?) și alți cinci mari oameni de la Magdalen care mi-au îmbogățit concepția despre ce înseamnă o viață de erudiție – P.V.M. Benecke, C.C.J. Webb, J.A. Smith, F.E. Brightman și C.T. Onions. Exceptându-l pe Oldie, am fost întotdeauna binecuvântat în privința profesorilor oficiali și neoficiali. În primii ani de la Magdalen am trăit într-un univers în care aproape nimic din ce voiam să știu nu trebuia descoperit prin eforturi lipsite de îndrumare. Unul sau altul dintre cei pomeniți îți putea oferi mereu un indiciu. („Vei găsi ceva despre asta la Alanus..." – „Trebuie văzut ce spune Macrobius..." – „Comparetti nu pomenește nimic?" – „Ai căutat în Du Cange?") Am descoperit, ca de obicei, că cei mai „copți" sunt cât se poate de amabili față de cei necopți și că oamenii cei mai sârguincioși au cel mai mult timp la dispoziție. Când am devenit membru al Catedrei de engleză, mi-am făcut alți doi prieteni creștini (acești inși ciudați păreau acum să răsară din toate părțile) care ulterior m-au ajutat să trec ultimul pârleaz. Este vorba de H.V.D. Dyson (pe atunci la Universitatea din Reading) și J.R.R. Tolkien. Prietenia cu cel din urmă a însemnat destrămarea a două vechi prejudecăți. Îndată după sosirea mea pe lume, am fost prevenit (implicit) să nu am niciodată încredere într-un papistaș, iar îndată după sosirea la Catedra de engleză am fost prevenit (explicit) să nu am încredere într-un filolog. Tolkien era și una, și alta.

Realismul fusese abandonat; Noua Perspectivă era oarecum avariată; iar snobismul meu cronologic fusese

[1] A. S. L. Farquharson (1871–1942), profesor de filozofie la Magdalen College, Oxford (*n.t.*).

zguduit din temelii. Piesele mele de șah se găseau în poziții cât se poate de dezavantajoase. Curând nu mi-a mai rămas nici măcar iluzia că inițiativa îmi aparținea. Adversarul a început să facă ultimele mutări.

Prima Mutare a anihilat ce mai rămăsese din Noua Perspectivă. Am simțit dintr-odată imboldul de a reciti (deși nu era nevoie la momentul respectiv) *Hipolit* de Euripide. Ca într-un cor, toate acele imagini despre capătul lumii, pe care le respinsesem odată cu adoptarea Noii Perspective, au revenit la viață. Mi-a plăcut, dar nu am capitulat; am încercat să fac pe grozavul. A doua zi am fost copleșit. După un moment trecător de plăcută neliniște, îndelungata inhibiție a dispărut ca prin farmec, deșertul a rămas îndărăt și m-am regăsit din nou pe tărâmul dorului, cu inima totodată zdrobită și înălțându-se, cum nu mai fusese decât în vremurile de odinioară, la Bookham. Nu era nimic de făcut; nici vorbă să mă reîntorc în deșert. Mi se poruncise – sau mai degrabă fusesem constrâns – pur și simplu „să nu mai fac mutra aia". Și nici să n-o mai reiau vreodată.

Următoarea Mutare a fost intelectuală și a consolidat prima Mutare. În lucrarea *Space, Time and Deity* a lui Alexander, am citit teoria lui despre „a te bucura de" și „a contempla". Termenii sunt folosiți de autor în accepțiunea lor tehnică; „a te bucura de" nu are nimic de-a face cu existența și nici „a contempla" cu viața contemplativă. Când vezi o masă, „te bucuri de" actul vederii și „contempli" masa. Mai târziu, dacă te apuci de Optică și te gândești la actul Vederii, ajungi să „contempli" vederea și să „te bucuri de" gând. În cazul unei pierderi, „contempli" pe cel iubit și moartea lui și, în accepțiunea lui Alexander, „te bucuri de" singurătate și durere, dar un psiholog, dacă ar considera că ești un caz de melancolie, ar „contempla" durerea ta și s-ar „bucura de" psihologie.

Nu „gândim un gând" în același sens în care „gândim că Herodot este nedemn de încredere". Când gândim un gând, „gândul" este un acuzativ derivat (ca „vis" în „a visa un vis"). „Ne bucurăm de" gândul (că Herodot este nedemn de încredere) și, procedând astfel, „contemplăm" caracterul nedemn de încredere al lui Herodot.

Am acceptat numaidecât această distincție și de atunci am considerat-o un instrument de reflecție indispensabil. Iar consecințele ei – pentru mine destul de catastrofale – n-au întârziat să apară. Mi se păruse de la sine înțeles că o trăsătură esențială a iubirii, urii, temerii, speranței sau dorinței este atenția față de obiectul lor. Dacă ai încetat să te gândești la o femeie sau să fii preocupat de ea înseamnă că nu o mai iubești; dacă ai încetat să te gândești la obiectul temerii sau să fii preocupat de el înseamnă că ai încetat să te mai temi. Dar dacă ești preocupat de propria iubire sau frică înseamnă că nu mai ești preocupat de obiectul iubit sau temut. Cu alte cuvinte, să ne bucurăm și să contemplăm activitățile noastre lăuntrice sunt acte incompatibile. Nu poți să speri și totodată să te gândești la speranță; când sperăm, privim la obiectul speranței și întrerupem această activitate când (ca să zicem așa) întoarcem privirea pentru a privi speranța însăși. Desigur, cele două activități pot alterna, și chiar așa fac, cu mare iuțeală; dar sunt distincte și incompatibile. Lucrul acesta nu e doar rezultatul logic al analizei lui Alexander, ci poate fi verificat în experiența de zi cu zi. Cel mai sigur mod de a zădărnici o poftă sau o mânie este să-ți abați atenția de la fata ori insulta respectivă și să începi examinarea pasiunii înseși. Cel mai sigur mod de a zădărnici o plăcere este să începi să-ți examinezi satisfacția. Dar dacă așa stau lucrurile, rezultă că orice introspecție este întru câtva înșelătoare. Prin introspecție încercăm să privim „în noi înșine" și să vedem ce se petrece. Dar cele ce se petreceau cu o

clipă mai înainte sunt întrerupte de însuși faptul că ne întoarcem să privim spre ele. Din fericire, asta nu înseamnă că introspecția nu descoperă nimic. Dimpotrivă, descoperă tocmai ceea ce rămâne după încetarea tuturor activităților noastre normale; iar în urmă rămân mai ales imagini mentale și senzații fizice. Marea eroare este să confuzi acest sediment sau vestigiu, sau efect secundar cu activitățile înseși. Iată cum ajung oamenii să creadă că gândirea înseamnă doar cuvinte nerostite ori că aprecierea unei poezii se rezumă la o serie de imagini mentale, când în realitate cele două reprezintă ceea ce rămâne în urma gândirii sau a aprecierii, după întreruperea lor – precum hula pe mare, care continuă după ce vântul a încetat. Ceea ce nu înseamnă, evident, că activitățile respective erau inconștiente înainte de a le întrerupe noi prin introspecție. Nu putem iubi, simți teamă sau gândi fără să știm. În locul împărțirii dihotomice în Conștient și Inconștient, avem nevoie de o trihotomie: entități inconștiente, entități de care te bucuri, entități pe care le contempli.

Această descoperire a aruncat o nouă lumină asupra întregii mele vieți. Am constatat că toate așteptările și încercările mele de a pândi Bucuria, toate speranțele deșarte de a descoperi un conținut mental pe care, cum s-ar spune, să-l pipăi, exclamând „Iat-o!", fuseseră o încercare zadarnică de a contempla lucruri de care te bucuri. Pânda nu *putea* duce decât la o imagine (Asgard, Grădina dinspre Apus ori câte și mai câte) sau un fior lăuntric. Nu mai trebuia să-mi bat vreodată capul cu aceste imagini sau senzații. Știam acum că ele erau doar urma mentală lăsată de trecerea Bucuriei – nu valul, ci urma lui pe nisip. Într-un fel, dialectica inerentă dorinței îmi arătase deja asta; căci toate imaginile și senzațiile, dacă erau confundate în mod idolatru cu Bucuria însăși, își mărturiseau numaidecât și sincer inadecvarea. Toate spuneau, în ultimă instanță: „Nu

sunt eu. Eu doar îți aduc aminte de ceva. Uită-te bine! De ce îți aduc aminte?"

Până acum, toate bune. Dar începând cu următorul pas mă cuprindea teama. Nu mai încăpea îndoială că Bucuria era o dorință (și, în măsura în care era și un bine, era și un fel de dragoste). Dar o dorință se îndreaptă nu spre sine, ci spre obiectul ei. Mai mult chiar, își datorează caracterul obiectului ei. Iubirea erotică nu este ca dorința de mâncare; iar iubirea pentru o femeie diferă de iubirea pentru o altă femeie în exact același fel și același grad în care cele două femei diferă una de cealaltă. Chiar și dorința noastră de a bea un anumit vin diferă, ca nuanță, de cea pentru alt vin. Dorința noastră intelectuală (curiozitatea) de a cunoaște adevăratul răspuns la o întrebare este altfel decât dorința de a descoperi că un anumit răspuns, și nu altul, este cel adevărat. Forma obiectului dorit se regăsește în dorință. Obiectul este cel care face dorința aspră sau dulce, frustă sau rafinată, „elevată" sau „inferioară". Tot obiectul este cel care face dezirabilă sau detestabilă o anumită dorință. Am înțeles (și aceasta a fost minunea minunilor) că, după cum greșisem presupunând că doream Grădina Hesperidelor, tot astfel greșisem presupunând că doream Bucuria însăși. Bucuria însăși, înțeleasă doar ca eveniment în mintea mea, s-a dovedit lipsită de orice valoare. Valoarea ținea de acel ceva cu privire la care Bucuria își mărturisea dorința. Iar respectivul obiect, după cum reieșea limpede, nu era o stare a minții mele ori a trupului meu; într-un fel, verificasem asta prin eliminare. Încercasem tot ce ținea de propria minte sau de propriul trup, ca și când m-aș fi întrebat: „Asta dorești? Asta?" În cele din urmă, m-am întrebat dacă ceea ce doream era Bucuria însăși; și, denumind-o „experiență estetică," am pretins că răspunsul era Da. Însă și acest răspuns se prăbușise. Inexorabil, Bucuria proclama: „Dorești – eu însămi sunt

actul tău de a dori – altceva, din afară, nu din tine, nu o stare a ta." Încă nu mă întrebasem: „Cine este cel dorit?", ci doar „Ce anume doresc?" Și astfel am ajuns pe tărâmul temerii, fiindcă am înțeles că în solitudinea cea mai adâncă există un drum prin care poți ieși din sine, un raport cu ceva care, refuzând să se identifice cu vreun obiect al simțurilor sau cu vreo nevoie biologică ori socială pe care am avea-o, sau cu orice altceva care a fost imaginat, sau cu vreo stare mentală a noastră, se proclamă pe sine eminamente obiectiv. Mult mai obiectiv decât trupurile, căci nu este, asemenea lor, îmbrăcat în simțurile noastre; Altul pur și simplu, fără chip (deși imaginația noastră îl salută sub o sută de chipuri), necunoscut, nedefinit, dorit.

Aceasta era a doua Mutare; echivalentă, probabil, cu pierderea ultimului nebun. A treia Mutare nu mi s-a părut periculoasă la vremea ei. Însemna doar legătura dintre noul meu *éclaircissement* privitor la Bucurie și filozofia mea idealistă. Am văzut că Bucuria, așa cum o înțelegeam acum, își găsea locul acolo. Noi, muritorii, văzuți din perspectiva științelor, sau așa cum ne vedem îndeobște unii pe alții, suntem simple „aparențe". Dar aparențe ale Absolutului. În măsura în care existăm cu adevărat (ceea ce nu spune prea mult), avem, cum s-ar spune, o rădăcină în Absolut, care este realitatea ultimă. Acesta este și motivul pentru care trăim Bucuria; tânjim, pe bună dreptate, după acea unitate la care nu putem niciodată ajunge, căci ne-am înceta existența ca ființe fenomenale separate, numite „noi". Bucuria nu era o înșelătorie. Dimpotrivă, aparițiile ei constituiau momentele de maximă claritate a conștienței, în care realizam natura noastră fragmentară și fantasmatică și doream intens acea reuniune imposibilă care ne-ar fi anihilat ori acea trezire contradictorie care ne-ar fi dezvăluit nu că am avut, ci că *eram*, un vis. Toate acestea păreau destul de mulțumitoare intelectual. Chiar și emoțional;

căci contează mai mult ca Cerul să existe decât ca noi să ajungem vreodată acolo. Ce nu am băgat de seamă era că trecusem un hotar important. Până atunci gândurile mele fuseseră centrifuge; acum începuse mișcarea centripetă. Considerații izvorâte din diferite domenii ale experienței mele începeau să se reunească în mod firesc. Această nouă îmbinare a dorințelor cu filozofia mea prevestea ziua, ce se apropia cu pași iuți, în care aveam să fiu silit să-mi iau „filozofia" mult mai în serios decât avusesem de gând. Nu prevăzusem așa ceva. Eram ca un om care a pierdut „un simplu pion", fără să-și dea seama că (în economia jocului) asta înseamnă mat în câteva mutări.

A patra Mutare a fost mai alarmantă. Predam deja atât filozofie (foarte prost, îmi imaginez), cât și engleză. Dar hegelianismul meu diluat nu putea servi scopurilor pedagogice.[1] Un îndrumător trebuie să facă lucrurile limpezi. Dar Absolutul nu poate fi limpezit. Te referi la un nimeni-nu-știe-ce sau te referi la o minte supraomenească și, prin urmare (de ce nu), la o Persoană? În definitiv, Hegel și Bradley și toți ceilalți mai făcuseră și altceva decât să complice idealismul teist, fezabil și simplu al lui Berkeley? Eram de părere că nu. Și oare „Dumnezeul" lui Berkeley nu făcea același lucru ca Absolutul, cu avantajul suplimentar că știam cel puțin cât de cât la ce ne referem când vorbeam despre El? Eram de părere că da. Așa am revenit la ceva asemănător berkeleyanismului; dar un berkeleyanism cu câteva sosuri aparținându-mi mie deasupra. Făceam o distincție radicală (sau cel puțin așa spuneam) între acest „Dumnezeu" filozofic și „Dumnezeul religiei populare". Nu exista, susțineam eu, nici o posibilitate de

[1] Firește, nu consideram că datoria unui dascăl este să-i facă pe ceilalți adepții filozofiei lui. Dar am descoperit că am nevoie de o poziție proprie ca fundament de pe care să critic eseurile studenților mei (*n.a.*).

a intra într-o relație personală cu El. Eram de părere că ne-a proiectat așa cum își proiectează un dramaturg personajele și că nu-l puteam „întâlni" în mai mare măsură decât îl putea întâlni Hamlet pe Shakespeare. Și nici nu-L numeam „Dumnezeu"; îl numeam „Spirit". Omul face tot ce poate când vine vorba să-și apere ultima rămășiță de confort.

Apoi am citit *Everlasting Man* de Chesterton și, pentru prima oară, am văzut întreaga schiță creștină a istoriei prezentată într-o formă care mi s-a părut logică. Am reușit cumva să nu mă las zguduit prea tare. Vă amintiți că deja îl consideram pe Chesterton cel mai cu judecată om în viață, „făcând abstracție de creștinismul său". Acum sunt convins că eram de părere (fără a o *spune* însă, căci cuvintele ar fi dat în vileag nonsensul) că și creștinismul era foarte cu judecată, „făcând abstracție de creștinismul său". Nu-mi amintesc aceste detalii prea bine, fiindcă după ce am isprăvit *The Everlasting Man* mi s-a întâmplat ceva mult mai neliniștitor. La începutul lui 1926, cel mai vajnic dintre toți ateii pe care i-am cunoscut vreodată ședea în camera mea, de partea cealaltă a șemineului, și constata că dovezile în favoarea istoricității Evangheliilor erau surprinzător de bune. „Nespus de ciudată", a continuat. „Toată tărășenia lui Frazer despre Zeul care moare. Nespus de ciudată. Arată aproape ca și când într-adevăr s-a întâmplat cândva." Pentru a înțelege impactul devastator al declarației, trebuie să-l fi cunoscut pe acest om (care cu siguranță de atunci nu s-a mai arătat interesat de creștinism). Dacă el, cel mai cinic dintre cinici, durul durilor, nu era „la adăpost" – cum aș fi spus atunci –, unde m-aș fi putut refugia eu? Nu exista, așadar, nici o scăpare?

În mod neașteptat, înainte ca Dumnezeu să mă împresoare, El mi-a oferit de fapt ceea ce acum îmi apare drept un moment de alegere complet liberă. Într-un anumit sens. Călătoream spre Headington Hill, pe platforma de sus

a unui autobuz. Fără cuvinte și aproape fără imagini (cred), mi-a fost făcut cunoscut un anume fapt despre mine însumi. Am devenit conștient că țineam ceva la distanță ori că lăsam ceva pe dinafară. Sau, dacă vreți, că purtam niște veșminte foarte rigide, un soi de carapace, sau chiar o armură, ca și când aș fi fost un homar. Am simțit, atunci și acolo, că mi se dă posibilitatea unei alegeri libere. Puteam deschide ușa sau o puteam lăsa închisă; puteam desface armura sau o puteam păstra pe mine. Nici una dintre opțiuni nu se prezenta ca o datorie; nu era însoțită de vreo amenințare sau promisiune, dar știam că deschiderea ușii sau lepădarea platoșei va avea consecințe nebănuite. Alegerea părea crucială, dar, în mod ciudat, era lipsită de emoție. Nu eram mișcat de vreo dorință sau teamă. Într-un anume sens, nu eram mișcat de nimic. Am ales să deschid, să desfac, să slăbesc chingile. Spun „am ales", și totuși părea de fapt imposibil să procedez altfel. Pe de altă parte, nu eram conștient de vreun motiv. Ați putea spune că nu eram un agent liber, dar sunt înclinat să cred că gestul a fost mai aproape de ideea de act complet liber decât cele mai multe pe care le-am săvârșit. Poate că necesitatea nu este opusul libertății și poate că un om este cel mai liber când, în loc să inventeze motive, spune doar: „Sunt ceea ce fac." Apoi a survenit consecința la nivel imaginativ. M-am simțit ca un om de zăpadă care începe într-un târziu să se topească. Topirea începea de la spate – pic-pic, iar în curând s-a transformat în șiroaie. Sentimentul nu prea mi-a fost pe plac.

Vulpea fusese alungată din Pădurile Hegeliene și acum gonea în câmp deschis, „cu tot amarul de pe astă lume"[1], nădușită și istovită și cu ogarii la o azvârlitură de băț pe urmele ei. Aproape toți (într-un fel sau altul) făceau parte din haită; Platon, Dante, MacDonald, Herbert, Barfield,

[1] *Sir Gawain and the Green Knight*, III.23, 1717 (*n.t.*).

Tolkien, Dyson, Bucuria însăși. Toți și toate trecuseră în tabăra adversă. Chiar și studentul meu Griffiths – acum *Dom*[1] Bede Griffiths – deși nu era credincios, a avut o contribuție substanțială. Odată, pe când el și Barfield luau prânzul la mine în cameră, m-am referit la filozofie ca la un „obiect". „Nu era un *obiect* pentru Platon, a spus Barfield, era o cale." Acordul mut, dar categoric al lui Griffiths, ca și schimbul de priviri semnificativ dintre ei m-au pus față în față cu propria-mi frivolitate. Gândisem, vorbisem, simțisem și imaginasem deja prea mult. Venise timpul să trec la fapte.

Desigur, Idealismul meu fusese însoțit (teoretic) de o anumită etică. Eram de părere că sufletele noastre finite și oarecum ireale aveau datoria de a spori conștiența Spiritului văzând lumea de pe poziții diferite, dar rămânând, calitativ, asemenea Spiritului; să fii legat de un anumit timp, loc ori complex de împrejurări, dar să voiești și să gândești ca însuși Spiritul. Lucru dificil; căci însuși actul prin care Spiritul proiectase sufletele și lumea făcea ca sufletele să aibă interese diferite și contradictorii, așa că exista tentația egoismului. Eram însă de părere că fiecăruia dintre noi îi stă în putere să-și ajusteze perspectiva emoțională a sinelui propriu, întocmai cum ajustăm perspectiva optică pe care o presupune poziția noastră în spațiu. Ideea de a prefera propria-mi fericire în locul celei a vecinului echivala cu aceea că stâlpul de telegraf cel mai apropiat este și cel mai mare. Pentru a recupera și aplica această viziune universală și obiectivă se impunea să-mi reamintesc zi de zi și ceas de ceas de adevărata noastră natură, să acced sau să urc din nou către acel Spirit la care, dacă existam cu adevărat, participam. Da; dar acum simțeam că se cuvenea realmente să încerc. Mă confruntam în final cu

[1] Titlu de distincție acordat anumitor călugări benedictini sau carthusieni (*n.t.*).

ceva (cum ar fi spus MacDonald) „ce nu poate fi nici mai mult, nici mai puțin decât *făcut*". Trebuia să încerc să ajung la virtutea deplină.

Adevărul este că un tânăr ateu nu poate fi niciodată sigur că veghează suficient întru apărarea propriei credințe. Pericolele îl pândesc din toate părțile. Nu cumva să facă cineva, ori să încerce măcar să facă, voia Tatălui decât dacă este pregătit să „cunoască învățătura"[1]. Toate actele, dorințele și gândurile mele trebuiau aduse în armonie cu Spiritul universal. Pentru prima dată m-am examinat cu un scop practic extrem de serios. Iar ce am descoperit m-a îngrozit; o menajerie de pofte, un balamuc de ambiții, un viespar de temeri, un harem de animozități întreținute cu grijă. Numele meu era legiune.[2]

Desigur, nu puteam face nimic – nu puteam rezista nici măcar un ceas – fără a recurge continuu și conștient la ceea ce numeam Spirit. Dar distincția filozofică rafinată dintre această activitate și ceea ce oamenii obișnuiți numesc „rugăciunea către Dumnezeu" dispare când ajungi să o iei în serios. Idealismul poate fi discutat, chiar simțit; dar nu poate fi trăit. Era total absurd să continui să cred că „Spiritul" era fie surd, fie pasiv la gesturile mele. Chiar și în cazul în care filozofia mea ar fi fost adevărată, cum s-ar fi putut ca inițiativa să-mi aparțină? Analogia propusă de mine, după cum îmi dau abia acum seama, sugera tocmai opusul: pentru ca Shakespeare și Hamlet să se poată întâlni, acțiunea trebuia să pornească de la Shakespeare[3]. Hamlet nu putea iniția nimic. Probabil că pe atunci Spiritul

---

[1] *Cf.* Ioan 7:17 (*n.t.*)

[2] *Cf.* Marcu 5:9 și Luca 8:30 (*n.t.*).

[3] *I.e.* Shakespeare ar fi putut, în principiu, să se introducă în piesă ca Autor și să scrie un dialog între Hamlet și el. „Shakespeare" cel din piesă ar fi desigur atât Shakespeare, cât și unul din personajele sale. Exemplul poate fi o analogie pentru Întrupare (*n.a.*).

meu Absolut se deosebea încă în anumite privințe de Dumnezeul religiei. Chestiunea cu adevărat importantă lipsea, cel puțin deocamdată. Faptul cel mai înspăimântător era că, dacă luai în serios credința într-un „Dumnezeu" sau „Spirit" de acest fel, situația se schimba radical. După cum oasele uscate au fost cuprinse de un freamăt și s-au adunat în acea vale cumplită, descrisă de Ezechiel[1], tot astfel, acum, o teoremă filozofică acceptată la nivel cerebral a început să fremete, să tresalte și să-și lepede giulgiul, a stat în picioare și a devenit o prezență vie. Nu mi se mai îngăduia să mă joc de-a filozofia. Se prea poate, cum spuneam, ca „Spiritul" meu să fi fost întru câtva diferit de „Dumnezeul religiei populare". Adversarul meu a fost dispus să facă o concesie în această privință. A devenit total neimportantă. Nu ținea morțiș la ea. A spus doar atât: „Eu sunt Domnul"; „Eu sunt Cel ce sunt"; „Eu sunt"[2].

Oamenilor cu aplecare spre cele religioase le vine greu să înțeleagă oroarea unei astfel de revelații. Agnosticii afabili vorbesc cu voioșie despre „omul aflat în căutarea lui Dumnezeu". Pentru mine, în situația de atunci, era ca și când ar fi vorbit despre șoarecele aflat în căutarea pisicii. Cea mai bună imagine a strâmtorării mele este întâlnirea dintre Mime și Wotan, în primul act din *Siegfried: hier brauch' ich nicht Spürer noch Späher, Einsam will ich...* (N-am trebuință de iscoade și băgăcioși. Vreau să fiu singur...)

Nu uitați, voisem dintotdeauna, mai presus de orice, să nu fiu deranjat de intervenții exterioare. Îmi dorisem (ce nebunie!) „să fiu stăpân pe propriul meu suflet." Fusesem mai dornic să evit suferința decât să obțin plăcerea. Urmărisem mereu să evit tot ce ar fi fost primejdios. Supranaturalul însuși fusese mai întâi o dușcă ilicită, după

[1] *Cf.* Ezechiel 37 (*n.t.*).
[2] *Cf.* Exod 3:14 (*n.t.*).

care, cum li se întâmplă beților, îmi produsese greață. Chiar și încercarea mea recentă de a trăi filozofia fusese (după cum mi-am dat seama) îngrădită în taină de tot soiul de rezerve. Conștientizasem prea bine că idealului meu de virtute nu i s-ar fi îngăduit niciodată să mă aducă într-o situație dureroasă la modul intolerabil; aveam de gând să fiu „rezonabil". Dar idealul de altădată devenise acum un imperativ; și câte altele nu mi s-ar fi putut cere? Neîndoielnic, prin definiție, Dumnezeu era totuna cu Rațiunea însăși. Dar avea oare să fie „rezonabil" în celălalt sens, mai liniștitor? În această privință nu mi se ofereau garanții nici cât negru sub unghie. Mi se cerea capitulare totală, un salt absolut. Eram împresurat de o realitate care nu-ți lăsa loc de tocmeală. Nici măcar nu cerea „Totul sau nimic". Cred că trecusem de acest stadiu pe platforma autobuzului, când am desfăcut platoșa, iar omul de zăpadă a început să se topească. Acum cerea pur și simplu „Totul".

Încercați să vă închipuiți momentele mele de singurătate în camera de la Magdalen, seară de seară, simțind, când îmi întrerupeam lucrul, fie și preț de o secundă, apropierea cu pași măsurați, implacabili, a Celui pe care dorisem cu atâta ardoare să-l evit. Faptul de care mă temusem venea în cele din urmă peste mine.[1] În ultimul trimestru din 1929 m-am dat bătut, am recunoscut că Dumnezeu este Dumnezeu, am îngenuncheat și m-am rugat: eram, pesemne, în seara aceea, cel mai șovăielnic și mai abătut convertit din toată Anglia. Nu vedeam atunci ceea ce acum este cel mai glorios și mai evident lucru: smerenia Divină care acceptă un convertit chiar și în asemenea condiții. Fiul Risipitor cel puțin s-a întors acasă purtat de propriile-i picioare. Dar cine poate proslăvi îndeajuns acea Iubire care deschide înaltele porți în fața

[1] *Cf.* Iov 3:25 (*n.t.*).

unui fiu risipitor adus înăuntru dând din picioare, zbătându-se, plin de obidă și căutând cu privirea în toate părțile o șansă de scăpare? Cuvintele *compelle intrare*[1], siliți-i să intre, au fost atât de denaturate de oameni nelegiuiți, încât ne cutremurăm în fața lor; dar, înțelese cum se cuvine, ele măsoară nemărginirea milei Divine. Asprimea lui Dumnezeu este mai gingașă decât blândețea omenească, iar constrângerea Lui este libertatea noastră.

[1] *Cf.* Luca 14:23 (în Vulgata) – cu aceste cuvinte se adresează stăpânul servitorului, poruncind ca sala de ospăț să se umple; versetul a fost folosit de Inchiziție ca justificare pentru aducerea silită a ereticilor la „dreapta credință" (*n.t.*).

XV
Începutul

Aliud est de silvestri cacumine videre patriam pacis
...et aliud tenere viam illuc ducentem.
SF. AUGUSTIN, *Confesiuni*, VII, XXI

Și una este să vezi patria păcii din vârful cel păduros
...și altceva să ții calea care duce acolo.[1]

Convertirea consemnată în capitolul anterior, se înțelege, a fost la teism, pur și simplu, nu la creștinism. Nu știam încă nimic despre Întrupare. Dumnezeul în fața căruia capitulasem era cu totul neomenesc.

Vă întrebați, poate, dacă spaima mea s-a diminuat în vreun fel la gândul că mă apropiam acum de locul din care fuseseră trase săgețile Bucuriei încă din copilărie. Nicidecum. Niciodată nu întrezărisem vreun indiciu, oricât de mic, că a existat sau că avea să existe vreo legătură între Dumnezeu și Bucurie. Lucrurile stăteau mai degrabă invers. Nădăjduisem că inima realității era de așa natură, încât o puteam simboliza cel mai bine printr-un loc; când colo, descopeream că era o Persoană. La o adică, lepădarea de așa-numita Bucurie putea fi chiar printre primele exigențe pe care mi le-ar fi impus El. Nu se auzea nici un susur muzical dinăuntru, nici nu simțeam parfumul livezilor veșnice în prag, când am fost târât dincolo de poartă. Nu încercam nici un fel de dorință.

Convertirea mea nu era însoțită încă de credința într-o viață viitoare. Acum văd o binecuvântare, una dintre cele mai mari, în faptul că mi s-a îngăduit ca timp de câteva

[1] Sf. Augustin, *Confesiuni*, trad. Gh.I. Șerban, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 258 (*n.t.*).

luni, poate chiar un an, să-l cunosc pe Dumnezeu și să încerc să trăiesc în ascultarea Lui fără a-mi pune această problemă. Situația mea era ca aceea a evreilor, cărora El li se revelase cu secole înainte de a le spune vreo vorbă despre ceva mai bun (sau mai rău) dincolo de mormânt, în afară de *Sheolul* nedefinit și obscur. Nu visam nici măcar la așa ceva. Există oameni, oameni mult mai buni decât mine, care aproape au făcut din nemurire doctrina centrală a religiei lor; eu, unul, nu m-am putut abține să nu consider că preocuparea inițială față de acest subiect ajunge să distrugă întreg sistemul. Am fost educat să cred că bunătatea este bunătate doar dacă este dezinteresată și că speranța de răsplată sau teama de pedeapsă influențează voința. Deși greșeam în această privință (problema este de fapt mai complicată decât îmi dădeam seama atunci), eroarea mea a fost trecută cu vederea în cel mai blând mod posibil. Îmi era teamă că amenințările sau promisiunile aveau să mă demoralizeze; n-am avut parte nici de amenințări, nici de promisiuni. Poruncile erau inexorabile, dar nu erau întărite de „sancțiuni". Dumnezeu trebuia ascultat pur și simplu fiindcă era Dumnezeu. De multă vreme, mai întâi prin zeii din Asgard, iar apoi prin noțiunea de Absolut, Dumnezeu mă învățase că un lucru poate fi adorat nu pentru ceea ce ne-ar putea face, ci pentru ceea ce este în sine. Iată de ce, deși am fost îngrozit, n-am fost surprins să aflu că Dumnezeu trebuie ascultat pentru ceea ce este în Sine. Dacă vă întrebați de ce ar trebui să-l ascultăm pe Dumnezeu, în ultimă instanță răspunsul este „Eu sunt". A-l cunoaște pe Dumnezeu înseamnă a ști că îi datorăm ascultare. În natura Lui se revelează *de jure* suveranitatea Lui.

Desigur, așa cum am spus, chestiunea este mai complicată. Ființa primă și necesară, Creatorul deține suveranitatea atât *de facto*, cât și *de jure*. A lui este puterea și

împărăția și slava. Dar suveranitatea *de jure* mi-a fost dezvăluită înainte să-i cunosc puterea, dreptul mi-a fost dezvăluit înainte să-i cunosc puterea. Iar pentru asta sunt recunoscător. Cred că este bine să ne spunem uneori nouă înșine: „Dumnezeu este de așa natură, încât dacă (*per impossibile*) și-ar pierde puterea, păstrând în schimb celelalte atribute, iar dreptul suprem ar ajunge pururi văduvit de puterea supremă, încă i-am datora supunerea pe care i-o datorăm acum." Pe de altă parte, deși este corect să spunem că natura lui Dumnezeu este garantul poruncilor Sale, totuși înțelegerea acestui fapt trebuie, în final, să ne ducă la concluzia că unirea cu Natura Lui aduce fericire, iar separarea de ea aduce groază. Astfel intră în ecuație Raiul și Iadul. Dacă ne gândim însă prea mult la cele două, exceptând acest context mental, dacă le ipostaziem ca și când ar avea un înțeles substanțial dincolo de prezența sau absența lui Dumnezeu, corupem doctrina privitoare la ele și ne lăsăm și noi corupți gândind astfel.

Ultima etapă a povestirii mele, trecerea de la simplul teism la creștinism, este cea despre care știu acum cel mai puțin. Dat fiind că este și cea mai recentă, această ignoranță poate părea ciudată. Cred că motivele sunt două. Mai întâi, pe măsură ce înaintăm în vârstă, ne aducem aminte trecutul îndepărtat mai bine decât pe cel recent. Celălalt motiv ține de faptul că printre primele consecințe ale convertirii mele teiste s-a numărat și diminuarea semnificativă (era și cazul, după cum vor fi de acord toți cititorii acestei cărți) a atenției pedante pe care o acordam evoluției opiniilor mele sau a stărilor mele mentale. Pentru mulți extravertiți sănătoși, autoexaminarea începe în momentul convertirii. Pentru mine a fost aproape invers. Autoexaminarea a continuat, desigur. Dar s-a desfășurat (presupun, fiindcă nu-mi pot aminti exact) la intervale stabilite și cu un scop practic; era o datorie, o disciplină, un lucru

incomod, nu un hobby sau un obicei, ca înainte. Credința și rugăciunea erau începutul extravertirii. Fusesem, după cum se spune, „scos din mine însumi". Dacă Teismul ar fi făcut numai atât pentru mine, și tot ar trebui să fiu mulțumit că m-a lecuit de practica neghioabă și cronofagă de a ține un jurnal. (Chiar și în scopuri autobiografice, un jurnal nu este nici pe departe atât de util pe cât sperasem. Notezi în fiecare zi ceea ce consideri important; dar, desigur, nu poți ști în fiecare zi ceea ce se va dovedi important pe termen lung.[1])

De îndată ce am devenit teist, am început să frecventez biserica parohială duminica și capela colegiului în timpul săptămânii; nu fiindcă aș fi crezut în creștinism și nici fiindcă aș fi socotit că diferența dintre el și teismul simplu este nesemnificativă, ci pentru că eram de părere că se cuvine să „arborez steagul" printr-un semn exterior neechivoc. Acționam conform unui simț (probabil eronat) al onoarei. Ideea de participare la slujbele bisericești îmi displăcea complet. Nu eram câtuși de puțin anticlerical, dar eram profund antieclezial. Că existau preoți și arhidiaconi și epitropi bisericești era foarte bine. Aceștia gratificau iubirea mea jenkiniană pentru aromele tari. În plus (exceptându-l pe Oldie), fusesem norocos în privința tuturor cunoscuților mei din mediul clerical; mai ales prin Adam Fox, decan eclezial la Magdalen, și Arthur Barton (viitor Arhiepiscop de Dublin), care fusese parohul nostru în Irlanda. (Și el pătimise cândva din cauza lui Oldie, la

[1] Singurul bine cu care m-am ales de pe urma jurnalului a fost că am învățat să apreciez la justa lui valoare geniul uluitor al lui Boswell. Am încercat din răsputeri să reproduc unele conversații la care luaseră parte oameni foarte amuzanți și foarte originali. Dar nici unul dintre ei nu prindea viață în jurnal. Evident, prezentarea de către Boswell a lui Langton, Beauclerk, Wilkes etc. înglobase ceva destul de diferit de o simplă consemnare (*n.a.*).

Belsen. Vorbind despre moartea lui Oldie, i-am spus: „Ei bine, nu-l vom mai vedea." „Vrei să spui, a răspuns el cu un zâmbet malițios, *nădăjduim* că nu-l vom mai vedea".) Dar, deși îmi plăceau clericii, după cum îmi plac și ursii, îmi doream să fiu în Biserică tot atât cât îmi doream să fiu la grădina zoologică. Era, în primul rând, ceva colectiv; o chestiune de „întovărășire" obositoare. Încă nu vedeam relevanța unei astfel de preocupări pentru viața spirituală a cuiva. După mine, religia ar fi trebuit să însemne niște oameni cumsecade care se roagă în singurătate și care apoi se întâlnesc câte doi-trei pentru a discuta probleme spirituale. Ca să nu mai vorbim de toată bătaia de cap, de agitația și risipa de timp! Clopote, mulțimi, umbrele, anunțuri, aglomerație, aranjamente și pregătiri nesfârșite. Imnurile mi se păreau (și încă mi se par) foarte puțin ispititoare. Dintre toate instrumentele muzicale, cel mai puțin îmi plăcea (și-mi place) orga. În plus, mă caracterizează o anumită *gaucherie* spirituală care mă face inapt pentru tot ce înseamnă rit.

Astfel, mersul meu la biserică a fost o practică pur simbolică și provizorie. Dar n-aș putea spune dacă m-a ajutat efectiv să mă îndrept spre creștinism. Principalul tovarăș de drum în această perioadă a fost Griffiths, cu care am corespondat din plin. Amândoi credeam acum în Dumnezeu și eram gata să auzim mai multe despre El din orice sursă, păgână sau creștină. În mintea mea (nu pot vorbi și pentru el, mai ales că și-a spus admirabil povestea în *The Golden String*) multiplicitatea deconcertantă a religiilor a început să se limpezească. Adevăratul indiciu îmi fusese oferit de acel vajnic ateu care constatase: „Nespus de ciudată tărășenia asta despre Zeul care moare. Chiar pare să se fi întâmplat cândva"; de el și de Barfield, care m-a încurajat să am o atitudine mai respectuoasă, dacă nu și o afinitate față de mitul păgân. Miza nu mai era să găsesc

religia adevărată între o mie de religii false. Se reducea, mai degrabă, la întrebarea: „Unde a ajuns religia la adevărata ei maturitate? Unde s-au împlinit toate sugestiile păgânismului, în măsura în care se poate vorbi de așa ceva?" De cei nereligioși nu mă mai sinchiseam; concepția lor despre viață fusese deja clasată. Căci pe ei îi contesta, având în mod clar dreptate, toată mulțimea celor care se închinaseră – care dansaseră și cântaseră și aduseseră jertfe și tremuraseră și adoraseră. Dar călăuze trebuie să ne fie intelectul și conștiința, în egală măsură, nu doar frenezia și ritualul. Nu se punea defel problema să revin la păgânismul primitiv, lipsit de teologie și de moralitate. Dumnezeul pe care îl recunoscusem în cele din urmă era unul și era neprihănit. Păgânismul fusese copilăria religiei sau doar un vis profetic. Unde era acum rodul ajuns la maturitate? Unde era deșteptarea? (*The Everlasting Man* îmi venea aici în ajutor.) Răspunsurile posibile erau în realitate doar două: fie în hinduism, fie în creștinism. Orice altceva era doar o pregătire în vederea lor sau (în accepțiunea franceză a termenului) o *vulgarizare* a acestora. Tot ce ai fi putut găsi în altă parte găseai, într-o versiune îmbunătățită, într-una din acestea două. Dar hinduismul avea două neajunsuri. Întâi de toate, părea nu atât o maturizare la nivel moral și filozofic a păgânismului, cât o coexistență a filozofiei cu păgânismul neepurat, asemănătoare celei dintre apă și ulei; brahmanul meditează în pădure, iar în satul din apropiere întâlnești prostituție la templu, *sati*, cruzime, monstruozitate. În plus, nu revendica adevăruri istorice, aidoma creștinismului. Acum eram deja prea versat în critica literară ca să consider Evangheliile un mit. Nu aduceau a mit. Și totuși, conținutul prezentat într-o manieră istorică, neartistică – de către evreii aceia înguști la minte, dezagreabil, orbi la bogăția de mituri a lumii păgâne din jur – era tocmai

conținutul marilor mituri. Dacă un mit a devenit vreodată fapt, dacă s-a întrupat, trebuia să arate exact așa. Dar nici o compoziție din toată literatura nu era așa. Miturile semănau cu literatura într-o anume privință. Cu istoriile într-o altă privință. Însă nimic nu era întocmai lor. Și nici o persoană nu semăna cu Persoana pe care o înfățișau; la fel de reală, de recognoscibilă prin negura timpului, ca Socrate cel descris de Platon sau Johnson cel descris de Boswell (de zece ori mai mult decât Goethe descris de Eckermann sau Scott descris de Lockhart), și totuși numinoasă, luminată de o lumină de pe alt tărâm, un zeu. Dar dacă era un zeu – și nu mai suntem politeiști –, atunci nu era un zeu, ci Dumnezeu. Numai în acest moment din istorie a devenit mitul fapt; Cuvântul, trup; Dumnezeu, Om. Nu este „o religie", nici „o filozofie", Este însumarea și actualizarea ambelor.

După cum am mai spus, despre această ultimă tranziție vorbesc cu mai puțină siguranță decât despre oricare dintre cele anterioare, și este posibil ca în paragraful precedent să fi inserat gânduri care au survenit mai târziu. Însă cu siguranță nu mă înșel în privința liniilor generale. De un lucru sunt sigur. Pe măsură ce mă apropiam de deznodământ, simțeam o împotrivire aproape la fel de intensă ca împotrivirea anterioară față de Teism. La fel de intensă, dar de scurtă durată, căci am înțeles-o mai bine. Fiecare pas pe care l-am făcut, de la Absolut la „Spirit" și de la „Spirit" la „Dumnezeu", fusese un pas către ceva mai concret, mai iminent, mai compulsiv. Cu fiecare pas, aveam mai puține șanse de „a fi stăpân pe propriul suflet". Acceptarea Întrupării era un pas mai departe în aceeași direcție. Îl aducea pe Dumnezeu mai aproape sau îl apropia într-o manieră nouă. Iar așa ceva, după cum mi-am dat seama, nu-mi dorisem. Însă odată ce am conștientizat temeiul eschivărilor mele, am recunoscut

rușinea și zădărnicia lor. Știu foarte bine când, dar nu și cum, s-a produs pasul final. Cineva m-a dus la grădina zoologică din Whipsnade, într-o dimineață însorită. Când am plecat într-acolo, nu credeam că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, dar când am ajuns credeam. Și totuși, n-aș spune că meditasem în timpul călătoriei. Și nici că trăisem mari emoții. „Emoțional" este probabil ultimul cuvânt care trebuie folosit cu referire la anumite evenimente importante. A fost mai degrabă ca și când un om, după un somn îndelungat, stă încă nemișcat în pat și devine conștient că s-a trezit. Momentul era, ca și cel de pe platforma autobuzului, ambiguu. Libertate sau necesitate? Dar oare diferă acestea când sunt la apogeu? În acel punct maxim un om este ceea ce face; nimic din el nu rămâne în urma sau în afara actului. Cât despre ceea ce îndeobște numim Voință și ceea ce îndeobște numim Emoție, sunt de părere că de regulă vorbesc prea tare și declamă prea pompos[1], ca să le dăm crezare și că nutrim în taină bănuiala că marile pasiuni sau hotărârile inflexibile sunt în parte chestiuni puse la cale dinainte.

Zona Whipsnade nu mai este ce-a fost odată. Pădurea Wallaby, cu păsări cântând în ramuri, cu clopoței în iarbă și canguri mici țopăind prin preajmă, era ca o revenire a Edenului.

Dar cum rămâne cu Bucuria, în încheiere? Căci povestea a fost în cea mai mare parte despre ea. Ca să spun adevărul, subiectul aproape și-a pierdut importanța de când am devenit creștin. Ce-i drept, nu mă pot plânge, ca Wordsworth, că strălucirea vizionară s-a stins. Cred (dacă acest aspect merită întru câtva pomenit) că vechea

[1] *Cf.* Shakespeare, *Hamlet*, III.2, 225, „The lady protests too much, methinks" – remarca reginei Gertrude, mama lui Hamlet, despre declarațiile reginei din piesa pusă în scenă de fiul ei (*n.t.*).

săgetare, vechiul gust dulce-amărui, a revenit la fel de des și de intens după convertire ca în oricare altă perioadă din viața mea. Dar acum știu că experiența, văzută ca stare a propriei mele minți, n-a mai avut (de atunci) importanța pe care i-am acordat-o cândva. Era valoroasă doar ca indicator către altceva, din altă lume. Câtă vreme acel „ceva" era sub semnul întrebării, indicatorul căpăta în mintea mea proporții uriașe. Când ne rătăcim într-o pădure, vederea unui indicator este nespus de importantă. Cel care îl vede primul strigă: „Priviți!" Toți cei din grup se adună și privesc îndelung. Dar când am găsit drumul și întâlnim indicatoare la fiecare câteva mile, nu ne mai oprim și nu mai privim spre ele. Indicatoarele doar ne îndeamnă la drum și suntem recunoscători autorității care le-a așezat acolo. Dar nu ne vom opri ca să privim; sau nu foarte mult; nu pe acest drum, chiar de-ar fi stâlpii din argint, iar literele de aur. „Vom ajunge la Ierusalim."[1]

Ceea ce nu înseamnă, firește, că nu mă surprind adesea zăbovind cu privirea la obiecte mai puțin importante, de pe marginea drumului.

[1] Walter Hilton (m. 1396), *The Scale of Perfection*, II.21 (*n.t.*).

Cuprins

Nota traducătorului 5
Cuvânt înainte la ediția în limba română
de Walter Hooper 7
Prefața autorului 17
I. Primii ani 19
II. În lagăr 38
III. Mountbracken și Campbell 59
IV. Îmi lărgesc orizonturile 72
V. Renaștere 87
VI. Baronie 100
VII. Lumini și umbre 118
VIII. Eliberare 135
IX. Marele Knock 149
X. Soarta îmi zâmbește 166
XI. Șah 182
XII. Arme și tovarăși de nădejde 199
XIII. Noua Perspectivă 214
XIV. Șah mat 229
XV. Începutul 247

Memorii Jurnale

Pentru publicul larg, C.S. Lewis (1898–1963) este autorul celebrelor *Cronici din Narnia*, o serie de povești *fantasy* în curs de ecranizare. Mai mult, figura acestui profesor de literatură care a predat la Oxford și la Cambridge, fiind un fel de simbol al elitei universitare britanice, și povestea lui de iubire cu Joy Gresham au inspirat un frumos film, *Shadowlands* (*Tărâmul umbrelor*), cu sir Anthony Hopkins și Debra Winger în rolurile principale.

Mai puțin cunoscut de publicul larg este faptul că C.S. Lewis a scris remarcabile studii de literatură medievală și critică literară și că e socotit cel mai important apologet al creștinismului din secolul XX (câteva scrieri ale sale pe tema credinței – *Despre minuni*, *Cele patru iubiri*, *Problema durerii* sau *Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr* – au fost traduse la Humanitas). În Marea Britanie, Lewis a devenit celebru încă din timpul vieții grație conferințelor lui vibrante despre creștinism, transmise la radio în timpul războiului.

Scrierile și cu atât mai mult conferințele creștine ale lui Lewis erau atât de convingătoare pentru că izvorau din încărcătura emoțională a propriei convertiri. Și chiar despre această convertire, oarecum surprinzătoare pentru un tânăr intelectual studios, lucid, deloc lipsit de spirit critic, e vorba în cartea de față. *Surprins de bucurie* este, în fond, o autobiografie spirituală: în spatele vieții exterioare se conturează evoluția lăuntrică a autorului de la credința convențională din copilărie la necredința frivolă din prima tinerețe și, în fine, la credința profundă în Dumnezeul creștin.

În aceeași serie

C.G. Jung, *Amintiri, vise, reflecții* (ediție nouă)

Arșavir Acterian, *Jurnal 1929–1945/1958–1990*

ISBN 978-973-50-1930-3

Foto copertă © GULIVER Press Agency & Picture Library